

جمهوری اسلامی ایران
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
مهر ماه ۱۳۹۳

دانشگاه پیام نور

إِنِّي هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ

دانشجویان دانشگاه پیام نور

قرآن و عترت

مسابقه سراسری

نوزدهمین دوره

در بخش های

شفاهی، کتبی، پژوهشی، ادبی، هنری و فناوری

شروع ثبت نام: دیماه ۹۳

- مرحله مقدماتی: مراکز و واحدها، بهمن ۹۳
- مرحله استانی: اسفند ۹۳
- مرحله کشوری: اردیبهشت ۹۴

دانشگاه پیام نور
سازمان فرهنگی و اجتماعی دانشجویان
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

دانشگاه پیام نور
استان مازندران

آدرس دبیرخانه: مازندران، ساری، بلوار دریا، کیلومتر ۷، دانشگاه پیام نور مازندران
سایت مسابقات: WWW.PNUQURAN19.IR

ویراست دوم با اضافات

پرسش‌ها و پاسخ‌ها - دفتر شانزدهم

رساله دانشجویی

احکام تقلید، احکام نماز و روزه، احکام ازدواج، احکام نگاه و پوشش، احکام موسیقی
احکام بانکی، احکام پزشکی، احکام خارج از کشور، احکام ویژه دانشجویی و...

مطابق با نظر ده تن از مراجع عظام

نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها

معاونت مطالعات راهبردی - اداره مشاوره و پاسخ

فهرست اجمالی

فهرست تفصیلی	۷
مقدمه	۴۱
احکام تقلید	۴۵
احکام وضو	۶۱
احکام غسل	۷۵
احکام جنابت	۸۱
احکام استمنا	۸۹
احکام تیمم	۹۳
احکام اسمای متبرکه	۹۹
احکام نماز	۱۰۳
احکام نماز و روزه اساتید و دانشجویان	۱۲۵
احکام روزه	۱۳۳
احکام اول ماه	۱۴۹
احکام زکات فطره	۱۵۷
احکام اعتکاف	۱۶۱
احکام خس	۱۶۹
احکام نذر	۱۹۳

سرشناسه: حسینی، سید مجتبی، ۱۳۴۵ - گردآورنده

عنوان و نام پدیدآور: رساله دانشجویی: احکام تقلید، احکام نماز و روزه، احکام ازدواج، احکام نگاه و پوشش،

احکام موسیقی، احکام بانکی، احکام پزشکی، احکام خارج از کشور، احکام ویژه دانشجویی و...

(مطابق با نظر ده تن از مراجع عظام) / سیدمجتبی حسینی؛ تنظیم و نظارت نهاد نمایندگی مقام

معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت مطالعات راهبردی - اداره مشاوره و پاسخ.

مشخصات نشر: قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف، ۱۳۸۴.

مشخصات ظاهری: ۴۰۰ ص؛ [ویراست دوم با اضافات]

فروست: پرسش‌ها و پاسخ‌های دانشجویی؛ دفتر شانزدهم؛ (احکام ۲)

شابک: ۶۴/۰۰۰ ریال: ۲-۹۴-۸۵۲۳-۹۶۴-۹۷۸

یادداشت: کتابنامه [۳۹۷] - ۳۹۹؛ همچنین به صورت زیرنویس

موضوع: فقه جعفری - رساله عملیه. موضوع: فقه جعفری - قرن ۱۴.

موضوع: فتوای شیعه - قرن ۱۴

شناسه افزوده: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت مطالعات راهبردی، اداره مشاوره و پاسخ.

شناسه افزوده: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، دفتر نشر معارف.

رده بندی کنگره: ۱۳۸۵ ر۴ح/۹۸۳ BP رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۴۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۱۱۴۲۷۰۸

ویراست دوم با اضافات

■ پرسش‌ها و پاسخ‌ها: دفتر شانزدهم - رساله دانشجویی (مطابق با نظر ده تن از مراجع عظام)

- تنظیم و نظارت: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها
- معاونت مطالعات راهبردی - اداره مشاوره و پاسخ
- مؤلف: سیدمجتبی حسینی
- تأیید و صفحه آرایی: طالب بخشایش
- ناشر: دفتر نشر معارف
- نویسنده چاپ: بیست و نهم (بیست و دوم از ویراست دوم)، تابستان ۱۳۹۱
- تیراژ: ۵/۰۰۰ جلد
- قیمت: ۶۴۰۰ تومان
- شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۵۲۳-۹۴-۲

«همه حقوق برای ناشر محفوظ است»

مراکز پخش:

مدیریت پخش دفتر نشر معارف: قم، خ شهدا، کوچه ۳۲، پلاک ۳، تلفن و نمابر: ۷۷۴۰۰۰۴

فروشگاه شماره ۱ (پاتوق کتاب): قم، خ شهدا، روبه‌روی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن ۷۷۳۵۴۵۱

فروشگاه شماره ۲ (پاتوق کتاب): تهران، خ انقلاب، چهار راه کالج، جنب بانک ملت، پ ۷۱۵، تلفن ۸۸۹۱۱۲۱۲

قم، مؤسسه فرهنگی و اطلاع‌رسانی طواها، تلفن ۷۷۴۸۳۴۵

نشانی اینترنت: www.Ketabroom.ir - www.porsemani.ir

پست الکترونیک: info@Ketabroom.ir - info@porseman.org

احکام موسیقی و جشن‌ها	۲۰۱
احکام پوشش	۲۱۹
احکام نامحرم	۲۲۷
احکام نگاه	۲۳۳
احکام ازدواج	۲۴۷
احکام زن و شوهر	۲۶۹
احکام پزشکی	۲۸۱
احکام آموزشی	۲۹۹
احکام امر به معروف	۳۰۵
احکام منزل	۳۳۱
احکام مالی	۳۴۹
احکام بانکی	۳۵۹
احکام غیرمسلمانان و خارج از کشور	۳۷۱
احکام کی‌رایت	۳۷۹

احکام ویژه دانشجویی	۳۸۴
کلیدواژه‌ها (به ترتیب حروف الفبا)	۳۸۵
اصطلاح‌شناسی	۳۹۵
کتابنامه	۳۹۷

فهرست تفصیلی

مقدمه	۴۱
-------	----

احکام تقلید

● پرسش ۱. اجتهاد و تقلید به چه معناست؟	۴۵
● پرسش ۲. پیشینه تقلید از مجتهد از چه زمانی است؟ آیا در زمان پیامبر ﷺ و ائمه اطهار نیز مطرح بوده است؟	۴۶
● پرسش ۳. ضرورت تقلید و فلسفه آن چیست؟	۴۹
● پرسش ۴. آیا شنیدن فتوا از طریق تلفن، اینترنت و... حجیت دارد؟	۵۰
● پرسش ۵. اختلاف مراجع تقلید، با یکدیگر به چه دلیل است؟	۵۱
● پرسش ۶. معیار تقلید از یک مرجع چگونه تحقق می‌یابد؟	۵۱
● پرسش ۷. آیا لازم است رساله مرجع تقلید را به طور کامل بخوانیم؟	۵۱
● پرسش ۸. اگر رساله مرجع تقلید نبود آیا تقلید از او جایز است؟	۵۲
● پرسش ۹. راه تشخیص اهل علم چیست؟	۵۲
● پرسش ۱۰. اگر نتوانیم مجتهد اهل علم را بشناسیم، وظیفه چیست؟	۵۲
● پرسش ۱۱. آیا تخصصی شدن مراجع تقلید در زمینه‌های مختلف علمی جایز است؟	۵۳
● پرسش ۱۲. در مورد مسائلی مانند بازاریابی شبکه‌ای تکلیف چیست؟	۵۳
● پرسش ۱۳. آیا درست است که مرجع تقلید خانوادگی داشته باشیم؟	۵۴
● پرسش ۱۴. آیا تبعیض در تقلید جایز است؟	۵۴
● پرسش ۱۵. آیا عدول از مرجع تقلید زنده به مرجع مساوی با او، جایز است؟	۵۵
● پرسش ۱۶. معنای احتیاط واجب و مستحب را توضیح دهید؟	۵۶

- پرسش ۱۷. اگر مرجع تقلیدمان در مسأله‌ای احتیاط واجب نمود آیا می‌توانیم به مجتهد دیگری رجوع کنیم؟ ۵۷
- پرسش ۱۸. آیا بقا بر تقلید پس از وفات مرجع صحیح است؟ ۵۷
- پرسش ۱۹. اگر مجتهد میت با مجتهد زنده، در علم و تقوا مساوی باشند، حکم بقا بر تقلید میت چیست؟ ۵۸
- پرسش ۲۰. مرجع تقلید از دنیا رفته و او را از مجتهدان زنده اعلم می‌دانم، آیا می‌توانم بر تقلید او باقی بمانم؟ ۵۹
- پرسش ۲۱. جاهل قاصر و مقصر چیست؟ ۵۹

احکام وضو

- پرسش ۲۲. معنای وضو و فایده آن چیست؟ ۶۱
- پرسش ۲۳. شرایط وضو چیست؟ ۶۲
- پرسش ۲۴. موارد وضوی واجب چیست؟ ۶۳
- پرسش ۲۵. منظور از یک بار شستن در وضو چیست؟ ۶۳
- پرسش ۲۶. آیا شستن دست‌ها از آرنج تا مچ کافی است؟ ۶۴
- پرسش ۲۷. هنگام وضو چند مرتبه دست کشیدن، آیا اشکالی دارد؟ ۶۴
- پرسش ۲۸. در وضو شستن صورت و دست‌ها تا چند مرتبه جایز است؟ ۶۴
- پرسش ۲۹. آیا شستن سه بار صورت و دست، وضو را باطل می‌کند؟ ۶۵
- پرسش ۳۰. مسح سر برای موهای بلند جلوی سر چگونه است؟ ۶۵
- پرسش ۳۱. مقدار مسح پا از درازا چقدر است؟ ۶۶
- پرسش ۳۲. آیا لازم است مسح پا بر روی شست پا انجام گیرد؟ ۶۶
- پرسش ۳۳. آیا رنگ مو و حنا و رنگ پوست میوه‌ها، مانع وضو است؟ ۶۶
- پرسش ۳۴. اگر بعد از وضو، در اعضا مانع وضو ببینیم، چه کنیم؟ ۶۷
- پرسش ۳۵. مداد چشم و ریمل در هنگام وضو چه حکمی دارد؟ ۶۷
- پرسش ۳۶. اگر چرکی زیر ناخن باشد آیا وضو صحیح است؟ ۶۸
- پرسش ۳۷. آیا رنگ خودکار مانع از صحت وضو است؟ ۶۸
- پرسش ۳۸. آیا مالیدن کرم به دست و صورت مانع وضو می‌شود؟ ۶۸
- پرسش ۳۹. مسح سر بر موهای روغن زده، چگونه است؟ ۶۹
- پرسش ۴۰. نگاه به نامحرم در حال وضو، باعث بطلان وضو می‌شود؟ ۶۹

- پرسش ۴۱. بستن شیر آب در حال وضو چه حکمی دارد؟ ۶۹
- پرسش ۴۲. اگر شک در غسل و وضو زیاد باشد وظیفه‌ام چیست؟ ۶۹
- پرسش ۴۳. کسی که شک در وضو دارد، آیا باید برای نماز وضو بگیرد؟ ۷۰
- پرسش ۴۴. کسی که شک دارد وضویش باطل شده است یا نه، چه حکمی دارد؟ ۷۰
- پرسش ۴۵. تکلیف کسی که بعد از نماز شک در وضو کند چیست؟ ۷۰
- پرسش ۴۶. اگر بعد از وضو یقین کنیم یکی از اعمال وضو را انجام نداده‌ایم، وظیفه چیست؟ ۷۱
- پرسش ۴۷. آیا قبل از اذان می‌توان برای نماز وضو گرفت؟ ۷۱
- پرسش ۴۸. آیا خشک بودن اعضای وضو، قبل از وضو لازم است؟ ۷۱
- پرسش ۴۹. اگر هنگام وضو، دست از پایین به بالا کشیده شود، آیا صحیح است؟ ۷۱
- پرسش ۵۰. اگر هنگام مسح کشیدن راه برویم، وضو باطل می‌شود؟ ۷۲
- پرسش ۵۱. اگر در هنگام وضو چیزی بخوریم، وضویمان درست است؟ ۷۲
- پرسش ۵۲. وضوی کسی که از خروج باد معده خودداری می‌کند، چه حکمی دارد؟ ۷۲
- پرسش ۵۳. خواب در چه حدی وضو را باطل می‌کند؟ ۷۲
- پرسش ۵۴. وضو گرفتن زن در جایی که مرد نامحرم او را می‌بیند، چگونه است؟ ۷۳
- پرسش ۵۵. آیا ترشحات معمولی خانم‌ها، وضو را باطل می‌کند؟ ۷۳
- پرسش ۵۶. کسی که دستش شکسته است، چگونه وضو بگیرد؟ ۷۳

احکام غسل

- پرسش ۵۷. درباره غسل و اهمیت آن توضیح دهید؟ ۷۵
- پرسش ۵۸. آیا کسی که چند غسل بر ذمه او هست، می‌تواند به نیت همه یک غسل انجام دهد؟ ۷۷
- پرسش ۵۹. اگر کسی برای انجام غسل خاص نیت کند و آن را به جا آورد، آیا از سایر غسل‌ها کفایت می‌کند؟ ۷۷
- پرسش ۶۰. آیا می‌توان با دوش حمام غسل ارتماسی گرفت؟ ۷۸
- پرسش ۶۱. آیا بعد از غسل، خارج شدن بول و باد معده آن را باطل می‌کند؟ ۷۸
- پرسش ۶۲. اگر در هنگام غسل جنابت، حدث اصغر (بول، باد معده و...) خارج شود، آیا غسل صحیح است؟ ۷۸
- پرسش ۶۳. آیا در غسل شستن موهای بلند بدن واجب است؟ ۷۹
- پرسش ۶۴. اگر بعد از اتمام غسل، در صحت غسل شک کنیم، تکلیف چیست؟ ۷۹
- پرسش ۶۵. اگر پس از غسل بفهمد جایی از بدن را نشسته، تکلیف چیست؟ ۸۰

احکام جنابت

- پرسش ۶۶. راه‌های تشخیص جنابت چیست؟ ۸۱
- پرسش ۶۷. وُذی، وُذی و وُدی را توضیح دهید؟ ۸۱
- پرسش ۶۸. راه تشخیص منی و احتلام در مرد چیست؟ ۸۲
- پرسش ۶۹. راه تشخیص منی و احتلام در زن چیست؟ ۸۳
- پرسش ۷۰. آیا ترشحات و رطوبت‌هایی که از بانوان خارج می‌شود، پاک است؟ ۸۴
- پرسش ۷۱. کارهایی که برای شخص جنب، حرام است کدامند؟ ۸۴
- پرسش ۷۲. کارهایی که برای شخص جنب، مکروه است کدامند؟ ۸۴
- پرسش ۷۳. با چه غسل‌هایی می‌توان نماز خواند؟ ۸۵
- پرسش ۷۴. به قصد غسل جنابت به حمام رفتن؛ وقتی بیرون آمدم در انجام غسل شک کردم تکلیف چیست؟ ۸۵
- پرسش ۷۵. آیا غسل جنابت، فوری بر انسان واجب می‌شود؟ ۸۶
- پرسش ۷۶. با غسل جنابت تا چه زمان می‌توان نماز خواند؟ ۸۶
- پرسش ۷۷. آیا می‌شود غسل جنابت را قبل از وقت نماز انجام داد؟ ۸۶
- پرسش ۷۸. کسی که نمی‌تواند غسل کند، ولی تیمم برایش ممکن است؛ آیا می‌تواند با همسر خود نزدیکی کند و با تیمم نماز بخواند؟ ۸۶
- پرسش ۷۹. اگر در خواب مایعی از انسان خارج شود که نمی‌داند منی است یا نه، حکمش چیست؟ ۸۶
- پرسش ۸۰. صبح بعد از بیداری متوجه می‌شوم که محتمل شده‌ام؛ در حالی که اصلاً هیچ گونه لذتی در خود حس نکرده‌ام، آیا غسل واجب است؟ ۸۷
- پرسش ۸۱. بعد از غسل جنابت، آب مشکوک از من خارج می‌شود، تکلیفم چیست؟ ۸۸
- پرسش ۸۲. کسی که بعد از اذان صبح با حالت احتلام از خواب بیدار می‌شود، آیا می‌تواند نماز خود را تا نزدیک طلوع آفتاب به تأخیر اندازد و با تیمم نماز بخواند؟ ۸۸

احکام استمنا

- پرسش ۸۳. استمنا چیست؟ ۸۹
- پرسش ۸۴. آیا خودارضایی در صورتی که به حد خروج منی نرسد، باز هم حرام است؟ ۸۹
- پرسش ۸۵. برخی از روان‌شناسان، استمنا را در شرایطی که امکان حفظ تعادل روحی سالم وجود ندارد، توجیه می‌کنند؛ نظر مراجع چیست؟ ۹۰

- پرسش ۸۶. کسی که شرایط ازدواج برایش فراهم نیست و از نظر غریزه جنسی در سختی به سر می‌برد، آیا می‌تواند استمنا کند؟ ۹۰
- پرسش ۸۷. برای تشخیص اینکه مرد قادر بر بچه‌دار شدن هست آیا می‌تواند استمنا کند تا آزمایش‌های پزشکی بر روی منی او، انجام شود؟ ۹۰
- پرسش ۸۸. آیا استمنا كفاره دارد؟ كفاره آن چیست؟ ۹۱
- پرسش ۸۹. شخصی به قصد اینکه از همسرش منی خارج شود، او را با دست تحریک می‌کند؛ آیا این کار از نظر شرعی جایز است؟ ۹۱
- پرسش ۹۰. آبی که هنگام خواندن مطالب مهیج و یا دیدن تصاویر محرک از انسان خارج می‌شود، چه حکمی دارد؟ ۹۱
- پرسش ۹۱. بر کسی که خودارضایی می‌کند؛ ولی نمی‌گذارد منی خارج شود، غسل واجب است؟ ۹۲

احکام تیمم

- پرسش ۹۲. درباره دلیل تیمم و فایده آن برایم توضیح دهید؟ ۹۳
- پرسش ۹۳. در چه مواردی باید تیمم کنیم؟ ۹۵
- پرسش ۹۴. اگر مهمان، جنب شود، آیا به جهت خجالت می‌تواند تیمم کند؟ ۹۵
- پرسش ۹۵. آیا فرقی بین تیمم بدل از وضو و غسل است؟ ۹۵
- پرسش ۹۶. آیا بعد از تیمم بدل از غسل، تیمم بدل از وضو نیز لازم است؟ ۹۶
- پرسش ۹۷. کسی که شک دارد که اگر غسل جنابت کند، وقت برای نماز او می‌ماند یا نه؛ تکلیفش چیست؟ ۹۷
- پرسش ۹۸. پس از برطرف شدن عذر، آیا نمازهایی را که با تیمم خوانده‌ایم، باید دوباره قضا کنیم؟ ۹۷
- پرسش ۹۹. آیا کسی که برای جنابت، تیمم بدل از غسل کرده است، می‌تواند نمازهای بعدی را نیز با آن تیمم بخواند؟ ۹۷
- پرسش ۱۰۰. آیا لازم است محل تیمم گرد و غبار هم داشته باشد؟ ۹۸
- پرسش ۱۰۱. آیا کسی که وظیفه‌اش به جای غسل، تیمم بوده، می‌تواند دست به قرآن بزند و یا به مسجد برود؟ ۹۸

احکام اسمای متبرکه

- پرسش ۱۰۲. حکم تماس بدن با اسمای جلاله، بدون وضو چگونه است؟ ۹۹
- پرسش ۱۰۳. لمس کلمه بسمه تعالی و یا «ا...» بدون وضو چه حکمی دارد؟ ۹۹

- پرسش ۱۰۴. آیا لمس آرم جمهوری اسلامی ایران حرام است؟..... ۱۰۰
- پرسش ۱۰۵. لمس کردن نام نبی اکرم ﷺ، امامان ﷺ و حضرت زهرا ﷺ بدون وضو چگونه است؟..... ۱۰۴
- پرسش ۱۰۶. افرادی که اسمشان عبدالله است، اگر بدون وضو آن را بنویسند و مس کنند، چه حکمی دارد؟..... ۱۰۱
- پرسش ۱۰۷. استفاده از گردن بند منقش به نام خدا چه حکمی دارد؟..... ۱۰۲
- پرسش ۱۰۸. آویختن گردن بندی که آیه قرآن نوشته شده چه حکمی دارد؟..... ۱۰۲
- پرسش ۱۰۹. آیا می توان عقیقی را که اسمای متبرکه بر آن نوشته شده، به گردن انداخت و با آن به دستشویی رفت؟..... ۱۰۲
- احکام نماز**
- پرسش ۱۱۰. درباره اهمیت نماز و فواید آن توضیح دهید؟..... ۱۰۳
- پرسش ۱۱۱. نمازهای واجب کدامند؟..... ۱۰۵
- پرسش ۱۱۲. نمازهای مستحب کدامند؟..... ۱۰۵
- پرسش ۱۱۳. شرایط لباس نمازگزار کدامند؟..... ۱۰۶
- پرسش ۱۱۴. شرایط مکان نمازگزار کدامند؟..... ۱۰۶
- پرسش ۱۱۵. اگر خانمی در بین نماز متوجه شود که موهای او از چادر بیرون آمده، تکلیفش چیست؟..... ۱۰۷
- پرسش ۱۱۶. نماز خواندن با مانتو و روسری چه صورت دارد؟..... ۱۰۸
- پرسش ۱۱۷. آیا پوشاندن کف پا هنگام سجده کردن واجب است؟..... ۱۰۸
- پرسش ۱۱۸. بعد از نماز فهمیدم که لباس یا بدنم نجس بوده است؛ نمازم چه حکمی دارد؟... ۱۰۸
- پرسش ۱۱۹. تکلیف شخصی که نجاست لباس یا بدن را فراموش کرده و نماز خوانده، چیست؟..... ۱۰۹
- پرسش ۱۲۰. اگر در نماز جمعه از روزنامه ای که اسم خدا در آن نوشته شده، به عنوان زیر انداز استفاده کنیم چطور است؟..... ۱۰۹
- پرسش ۱۲۱. آیا در رکوع نماز باید دست ها روی زانو باشد یا اگر بالاتر از زانو هم گذاشته شود، اشکال ندارد؟..... ۱۰۹
- پرسش ۱۲۲. اگر فرش اتاق نجس باشد، آیا نماز بر روی آن صحیح است؟..... ۱۱۰
- پرسش ۱۲۳. اگر مهر نماز و یا محل سجده نجس باشد، نماز بر آن صحیح است؟..... ۱۱۰
- پرسش ۱۲۴. اگر هنگام گذاشتن پیشانی روی مهر، قسمتی از موی سر یا چادر بین پیشانی و مهر حایل شود، وظیفه چیست؟..... ۱۱۰
- پرسش ۱۲۵. سجده بر مهر چرک دار چگونه است؟..... ۱۱۱
- پرسش ۱۲۶. وسط پیشانی جوش زده، در سجده خونی می شود، چگونه سجده کنیم؟..... ۱۱۱
- پرسش ۱۲۷. اگر جملات «حمد» و سوره یا اذکار نماز چند مرتبه تکرار شود، برای نماز اشکالی ایجاد می کند؟..... ۱۱۱
- پرسش ۱۲۸. اگر دو بار سر به مهر بخورد، وظیفه چیست؟..... ۱۱۲
- پرسش ۱۲۹. آیا می توان به عمد تسبیحات اربعه را کمتر یا بیشتر از سه بار خواند؟..... ۱۱۲
- پرسش ۱۳۰. اگر برای سلام نماز فقط جمله «السلام علیکم ورحمة الله و بركاته» بگوییم، کافی است، یا دو سلام قبلی هم لازم است؟..... ۱۱۳
- پرسش ۱۳۱. نماز مرد با زنجیر و انگشتر طلا چه حکمی دارد؟..... ۱۱۳
- پرسش ۱۳۲. آیا محل ایستادن در نماز، خانمها حتماً باید عقب تر از مردها باشد؟..... ۱۱۳
- پرسش ۱۳۳. اگر در حال خواندن «حمد» و سوره، به انسان تنه بزنند و او بی اختیار قدری حرکت کند، نمازش چه حکمی دارد؟..... ۱۱۴
- پرسش ۱۳۴. آیا نماز خواندن روی تخت و تشک ابری صحیح است؟..... ۱۱۴
- پرسش ۱۳۵. نماز خواندن در هواپیما و قطار در حال حرکت چگونه است؟..... ۱۱۵
- پرسش ۱۳۶. در چه صورتی تکلیف نماز از انسان برداشته می شود؟..... ۱۱۵
- پرسش ۱۳۷. اگر در حین نماز غذای بین دندانها را فرو برد، اشکالی به نماز می رسد؟..... ۱۱۵
- پرسش ۱۳۸. پرت شدن حواس در نماز - در حالی که حمد و سوره می خواند - نماز را باطل می کند یا خیر؟..... ۱۱۶
- پرسش ۱۳۹. شک بعد از محل را با مثال توضیح دهید؟..... ۱۱۶
- پرسش ۱۴۰. کسانی که زیاد شک می کنند، در نماز چه تکلیفی دارند؟..... ۱۱۷
- پرسش ۱۴۱. کیفیت نماز احتیاط را توضیح دهید؟..... ۱۱۷
- پرسش ۱۴۲. دستور سجده سهو را بیان دارید؟..... ۱۱۸
- پرسش ۱۴۳. کسی که نماز و روزه قضا بر گردن دارد، آیا می تواند نماز و روزه مستحبی به جا آورد؟..... ۱۱۸
- پرسش ۱۴۴. آیا برای خواندن نماز قضا، می توانیم به جماعت اقتدا کنیم؟..... ۱۱۹
- پرسش ۱۴۵. آیا قضای نماز پدر را باید پسر بزرگ بخواند یا دیگری هم می تواند انجام دهد؟... ۱۱۹
- پرسش ۱۴۶. در نماز فرادا بهتر می توانم به مستحبات عمل کنم، در این صورت باز هم نماز جماعت را توصیه می کنید؟..... ۱۱۹
- پرسش ۱۴۷. پس از تکبیر امام جماعت هنوز صف های جلو تکبیر نگفته اند؛ کسی در صف های بعدی تکبیرة الاحرام می گوید، نمازش چه صورت دارد؟..... ۱۲۰

- پرسش ۱۶۷. گاهی از **لثه‌هایم** خون بیرون می‌آید و با آب **دهان** مخلوط می‌شود، اگر آن را فرو ببرم روزه باطل می‌شود؟ پرسش ۱۳۷
- پرسش ۱۶۸. **پرو کردن دندان** در ماه رمضان چگونه است؟ پرسش ۱۳۷
- پرسش ۱۶۹. آیا **فرو بردن خلط**، روزه را باطل می‌کند؟ پرسش ۱۳۸
- پرسش ۱۷۰. استفاده از **عطر**، **شامپو**، **کرم** و **رژلب** در ماه مبارک رمضان مجاز است؟ پرسش ۱۳۸
- پرسش ۱۷۱. گاهی انسان **روزه دار** در کنار وسیله نقلیه قرار می‌گیرد و **دود** آن به حلق او می‌رسد آیا روزه‌اش باطل می‌شود؟ پرسش ۱۳۹
- پرسش ۱۷۲. **تنفس بخار آب** در حمام، برای روزه‌دار چه حکمی دارد؟ پرسش ۱۳۹
- پرسش ۱۷۳. **شستن سر** در زیر شیر آب در حال روزه، چه حکمی دارد؟ پرسش ۱۳۹
- پرسش ۱۷۴. اگر روزه‌دار به **نامحرم نگاه** کند، آیا روزه‌اش باطل می‌شود؟ پرسش ۱۴۰
- پرسش ۱۷۵. آیا **ملاعبه** با همسر -به جز نزدیکی- در حال **روزه** جایز است؟ پرسش ۱۴۰
- پرسش ۱۷۶. چه نوع **دروغی روزه** را باطل می‌کند؟ پرسش ۱۴۰
- پرسش ۱۷۷. کسی که در **سحر تا پایان اذان غذا** بخورد، روزه‌اش چه حکمی دارد؟ پرسش ۱۴۱
- پرسش ۱۷۸. اگر شخصی مشغول **سحری** بشود سپس متوجه بشود که **اذان صبح** گذشته است حکم روزه او چیست؟ پرسش ۱۴۱
- پرسش ۱۷۹. **چشم من ضعیف** است و می‌ترسم روزه برایم ضرر داشته باشد، تکلیف من چیست؟ پرسش ۱۴۲
- پرسش ۱۸۰. هنگامی که روزه می‌گیرم، به شدت **بدنم سست** می‌شود و نمی‌توانم کارهایی مثل درس خواندن را انجام دهم، وظیفه من چیست؟ پرسش ۱۴۲
- پرسش ۱۸۱. مدتی روزه نگرفته‌ام، اما **تعداد روزه‌ها** را فراموش کرده‌ام، وظیفه‌ام چیست؟ پرسش ۱۴۳
- پرسش ۱۸۲. روزه‌ها را از روی عمد نگرفتم ولی نمی‌دانستم افزون بر **قضا**، **کفاره** هم دارد، آیا در این فرض کفاره واجب می‌شود؟ پرسش ۱۴۳
- پرسش ۱۸۳. **کفاره روزه زن** بر مرد است یا بر زن؟ پرسش ۱۴۳
- پرسش ۱۸۴. کسی که به واسطه **بیماری نتوانسته روزه** بگیرد، اگر چند سال قضای آن را به تأخیر بیندازد تکلیف چیست؟ پرسش ۱۴۳
- پرسش ۱۸۵. شخص جنبی که در ماه رمضان، قبل از اذان صبح **دسترسی** به آب ندارد، وظیفه‌اش چیست؟ پرسش ۱۴۴
- پرسش ۱۸۶. اگر در شب ماه رمضان **جُنُب** شویم و تا نزدیک اذان صبح غسل را به تأخیر اندازیم و سپس تیمم کنیم، آیا روزه صحیح است؟ پرسش ۱۴۴

- پرسش ۱۴۸. اگر خورشید گرفتگی در شهر ما قابل رؤیت نباشد و یا در شهر دیگری زلزله شود، **نماز آیات** بر ما واجب می‌شود؟ پرسش ۱۲۰
- پرسش ۱۴۹. آیا می‌توانم برای **نماز و روزه‌هایی** که از من **قضا** شده، کسی را اجیر بگیرم و یا دوستانم به من کمک کنند؟ پرسش ۱۲۱
- پرسش ۱۵۰. کیفیت خواندن **نماز شب** چگونه است؟ پرسش ۱۲۱
- پرسش ۱۵۱. آیا خواندن سوره در **نمازهای مستحبی** لازم است؟ پرسش ۱۲۲
- پرسش ۱۵۲. آیا **نماز مستحبی** را می‌توان در حال **حرکت** خواند؟ پرسش ۱۲۲
- پرسش ۱۵۳. **نماز جمعه** واجب است یا مستحب؟ پرسش ۱۲۲
- پرسش ۱۵۴. **نماز غُفيله** چیست؟ پرسش ۱۲۳

احکام نماز و روزه اساتید و دانشجویان

- پرسش ۱۵۵. **اساتید و دانشجویان** در صورتی که کمتر از ده روز در محل تحصیل و خوابگاه می‌مانند، تکلیف **نماز و روزه‌شان** چیست؟ پرسش ۱۲۵
- پرسش ۱۵۶. **اساتید و دانشجویان**، در صورتی که بیش از ده روز با قصد اقامت در محل درس و تدریس می‌مانند، تکلیف **نماز و روزه‌شان** چیست؟ پرسش ۱۲۸
- پرسش ۱۵۷. دانشجویانی که در **خوابگاه** ده روز یا بیشتر می‌مانند و بین آنجا و محل تحصیل رفت و آمد می‌کنند و فاصله بین آن دو، کمتر از چهار فرسخ شرعی (۲۲/۵ کیلومتر) است، **حکم نماز و روزه‌شان** چگونه است؟ پرسش ۱۲۸
- پرسش ۱۵۸. اگر استاد یا دانشجو به طور اتفاقی، به **شهری غیر از محل درس** مسافرت کند، نماز و روزه او چگونه است؟ پرسش ۱۲۹
- پرسش ۱۵۹. حکم نماز و روزه **اساتیدی** که یک یا چند روز در هفته، **رفت و آمد** دارند؛ چگونه است؟ پرسش ۱۲۹
- پرسش ۱۶۰. حکم نماز و روزه **دانشجوی مسافر**، در سفر اول چگونه است؟ پرسش ۱۳۱
- پرسش ۱۶۱. مقدار **مسافت شرعی** چند کیلومتر است؟ پرسش ۱۳۲

احکام روزه

- پرسش ۱۶۲. درباره **اهمیت روزه** و فواید آن توضیح دهید؟ پرسش ۱۳۳
- پرسش ۱۶۳. **روزه‌های واجب** کدامند؟ پرسش ۱۳۵
- پرسش ۱۶۴. **روزه‌های حرام** کدامند؟ پرسش ۱۳۵
- پرسش ۱۶۵. **روزه‌های مکروه** کدامند؟ پرسش ۱۳۶
- پرسش ۱۶۶. برای چه کسانی **روزه‌خواری** جایز است؟ پرسش ۱۳۶

- پرسش ۱۸۷. اگر شخصی بعد از نماز صبح، **محتلم** شود و تا غروب **غسل** نکند، آیا اشکالی به روزه او وارد می‌شود؟ ۱۴۵
- پرسش ۱۸۸. **چندین سال** با حال **جنابت**، روزه گرفتم و نماز خواندم، در حالی که نمی‌دانستم جنب باید غسل کند، تکلیف چیست؟ ۱۴۵
- پرسش ۱۸۹. اگر در ماه رمضان **غسل جنابت** را فراموش کنیم و پس از چند روز یادمان بیاید، چه تکلیفی داریم؟ ۱۴۶
- پرسش ۱۹۰. کسی که مدتی نماز خوانده و روزه گرفته و بعد **بفهمد جنب بوده**، تکلیف او چیست؟ ۱۴۶
- پرسش ۱۹۱. اگر کسی به عمد **روزه** خود را در ماه مبارک رمضان به وسیله **استمنا** باطل کند، چه حکمی دارد؟ ۱۴۶
- پرسش ۱۹۲. در جوانی گاهی در ماه **رمضان استمنا** می‌کردم، ولی به هیچ وجه از حرمت آن آگاهی نداشتم و نیز نمی‌دانستم که روزه را باطل می‌کند، تکلیف من چیست؟ ۱۴۷
- پرسش ۱۹۳. آیا می‌شود در ماه **رمضان مسافرت** کرد؟ ۱۴۸
- پرسش ۱۹۴. آیا می‌توانیم **نذر** کنیم که **روزه** ماه رمضان و یا قضای آن را در سفر بجا آوریم؟ ۱۴۸

احکام اول ماه

- پرسش ۱۹۵. راه‌های **ثبوت اول ماه** را به طور مختصر بیان کنید؟ ۱۴۹
- پرسش ۱۹۶. علت **اختلاف نظر مراجع تقلید**، در اعلام اول ماه رمضان و عید فطر چیست؟ آیا در گذشته این اختلاف بوده است؟ ۱۴۹
- پرسش ۱۹۷. شما می‌گویید اگر دو نفر عادل شهادت بدهند کافی است؛ آیا **اعلام عید** از سوی چند مرجع، به اندازه دو نفر عادل نیست؟ ۱۵۱
- پرسش ۱۹۸. با توجه به اینکه هر سال در **ثبوت اول ماه رمضان**، دچار اختلاف می‌شویم، **تکلیف شب‌قدر** چه می‌شود؟ ۱۵۱
- پرسش ۱۹۹. اگر بین مراجع تقلید در **ثبوت عید فطر**، اختلاف پیش آید، وظیفه مکلف چیست؟ آیا هر مقلد باید به نظر مرجع تقلید خود مراجعه کند؟ ۱۵۱
- پرسش ۲۰۰. اگر پیش از ظهر اعلام کردند که امروز **اول ماه رمضان** است؛ تکلیف روزه آن روز چه می‌شود؟ ۱۵۲
- پرسش ۲۰۱. آیا اول ماه بر اساس تقویم **محاسبات منجمان** ثابت می‌شود؟ ۱۵۲

- پرسش ۲۰۲. افرادی که برای کار به کشورهای حوزه خلیج فارس می‌روند، با توجه به اینکه در آنجا **رؤیت هلال** اول ماه، یک روز زودتر اعلام می‌شود؛ تکلیف روزه آنان در ماه رمضان و عید فطر باید بر مبنای کدام محل باشد؟ ۱۵۳
- پرسش ۲۰۳. اگر **هلال ماه در عربستان** دیده شود، آیا برای ایران نیز اول ماه ثابت می‌شود؟ ۱۵۳
- پرسش ۲۰۴. اگر **هلال ماه رمضان یا شوال**، در کشوری دیده شود که افق آنها یک یا دو ساعت با شهر ما تفاوت دارد- آیا **اول ماه** برای ما هم ثابت می‌شود؟ ۱۵۳
- پرسش ۲۰۵. اگر **هلال ماه در عراق** دیده شود، آیا برای مردم ساکن تهران نیز اول ماه ثابت می‌شود؟ ۱۵۴
- پرسش ۲۰۶. آیا **حکم حاکم شرع**، در ثبوت اول ماه، برای غیرمقلدان او نیز حجت است؟ ۱۵۴
- پرسش ۲۰۷. اگر **چند نفر عادل شهادت** بدهند که دو نفر عادل ماه را دیده‌اند؛ آیا اول ماه رمضان یا شوال ثابت می‌شود؟ ۱۵۵
- پرسش ۲۰۸. آیا **رؤیت ماه** به وسیله **چشم مسلح و تلسکوپ‌ها** و وسایل نجومی، اعتبار دارد؟ ۱۵۵
- پرسش ۲۰۹. اگر از گفته عده‌ای حدس بزنیم که فردا **عید فطر** است، آیا می‌توانیم روزه بگیریم؟ ۱۵۶

زکات فطره

- پرسش ۲۱۰. **معنای فطره** و فواید پرداخت آن را توضیح دهید؟ ۱۵۷
- پرسش ۲۱۱. آیا **زکات فطره** برای دانشجویی که در خوابگاه سکونت دارد، واجب است؟ ۱۵۸
- پرسش ۲۱۲. **فطره سربازان و دانشجویانی** که بدون پرداخت هزینه از غذای دولتی استفاده می‌کنند، بر عهده چه کسی است؟ ۱۵۸
- پرسش ۲۱۳. **فطره دختری** که در حال عقد است، بر عهده کیست؟ ۱۵۹
- پرسش ۲۱۴. آیا **فرزندی** که هنوز متولد نشده **زکات فطره** دارد؟ ۱۵۹
- پرسش ۲۱۵. آیا **زکات فطره** را می‌توان به **پدر و مادر** خود، در صورت مستحق بودن پرداخت کرد؟ ۱۵۹
- پرسش ۲۱۶. آیا پدر می‌تواند **زکات فطره** را به **فرزند** خود که محتاج است، بدهد؟ ۱۶۰

احکام اعتکاف

- پرسش ۲۱۷. درباره **اهمیت اعتکاف** و چگونگی آن توضیح دهید؟ ۱۶۱
- پرسش ۲۱۸. **محرمات اعتکاف** کدامند؟ ۱۶۳
- پرسش ۲۱۹. با توجه به اینکه **اعتکاف** باید در مسجد جامع شهر باشد، آیا جایز است در **مسجد دانشگاه** اعتکاف را به قصد رجا انجام داد؟ ۱۶۳

- پرسش ۲۲۰. آیا در ایام **اعتکاف**، رفتن به کلاس و شرکت در درس‌ها جایز است؟ ۱۶۴
- پرسش ۲۲۱. در حیاط **مسجد** هم اعتکاف صحیح است یا خیر؟ ۱۶۴
- پرسش ۲۲۲. آیا دانشجویان می‌توانند نذر کنند که سه روز در مسجد دانشگاه اجتماع کنند؟ ۱۶۴
- پرسش ۲۲۳. آیا می‌توانیم در روزهایی که **معتکف** هستیم، درس‌های خود را مطالعه و یا مسأله درسی حل کنیم؟ ۱۶۵
- پرسش ۲۲۴. گفت‌وگو با **تلفن** همراه **هنگام اعتکاف**، در موارد غیرضروری و مکرر، چه صورت دارد؟ ۱۶۵
- پرسش ۲۲۵. به علت **بیماری** از روزه گرفتن معذورم، آیا می‌توانم بدون **روزه اعتکاف** کنم؟ ۱۶۵
- پرسش ۲۲۶. آیا **روزه‌های قضا** که بر عهده داریم، می‌توانیم در **اعتکاف** بگیریم؟ ۱۶۵
- پرسش ۲۲۷. در چه مواردی می‌توان از **مسجد اعتکاف** خارج شد؟ ۱۶۶
- پرسش ۲۲۸. اگر کسی به جهت ضرورت از **مسجد خارج** شود و خروج او طولانی گردد، اعتکافش چه حکمی دارد؟ ۱۶۶
- پرسش ۲۲۹. آیا **قطع اعتکاف** گناه دارد؟ ۱۶۶
- پرسش ۲۳۰. آیا برای رفتن به نماز **جمعه** می‌توان از محل **اعتکاف** خارج شد؟ ۱۶۷

احکام خمس

- پرسش ۲۳۱. درباره **خمس** و اهمیت آن توضیح دهید؟ ۱۶۹
- پرسش ۲۳۲. **مؤونه** چیست؟ ۱۷۱
- پرسش ۲۳۳. آیا به درآمد دانشجویی که تحت **تکفل** خانواده است، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۲
- پرسش ۲۳۴. آیا به **کمک هزینه**، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۲
- پرسش ۲۳۵. آیا به **کتاب‌هایی** که برای ترم‌های آینده تهیه می‌کنیم، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۳
- پرسش ۲۳۶. آیا به **درآمد زنی** که برای خود کسبی داشته و مخارج او را شوهر می‌دهد، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۳
- پرسش ۲۳۷. آیا پولی که به عنوان **بورسیه** به دانشجو می‌دهند، **خمس** دارد؟ ۱۷۴
- پرسش ۲۳۸. آیا به پولی که در بانک **سپرده گذاری** شده و از درآمد (سود) آن ارتزاق می‌شود، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۴
- پرسش ۲۳۹. آیا **سهامی** که از سازمان بورس خریداری می‌کنیم، **خمس** دارد؟ ۱۷۵
- پرسش ۲۴۰. اگر **شریک** من، **خمس** ندهد، تکلیفم چیست؟ ۱۷۵

- پرسش ۲۴۱. اگر چیزی را به انسان **هدیه** یا جایزه بدهند، آیا باید **خمس** آن را پرداخت؟ ۱۷۶
- پرسش ۲۴۲. آیا به پولی که برای خرید **وسایل ضروری** زندگی ذخیره می‌شود، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۶
- پرسش ۲۴۳. آیا به پولی که جهت گرفتن **وام مسکن**، در بانک گذاشته می‌شود و چندین سال از آن می‌گذرد، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۷
- پرسش ۲۴۴. کسانی که قصد تشریف به **حج و عمره** دارند، برای حفظ نوبت باید مبلغ مقرری را به بانک بپردازند؛ آیا در این فرض به اصل پول و سود آن **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۸
- پرسش ۲۴۵. به جهت نیاز **وسایلی خریدم**؛ ولی با اینکه بیش از یک سال از خرید آنها می‌گذرد و هیچ استفاده‌ای نکرده‌ام، آیا به اینها **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۸
- پرسش ۲۴۶. از درآمد خود، **زمینی خریدم** تا دو سال دیگر آن را بسازم و در آن زندگی کنم، آیا سر سال به آن **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۷۹
- پرسش ۲۴۷. آیا به پولی که از درآمد کسب تهیه شده و به عنوان **رهن** به صاحبخانه پرداخت می‌شود، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۸۰
- پرسش ۲۴۸. آیا به پولی که انسان برای ازدواج ذخیره کرده، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۸۱
- پرسش ۲۴۹. شخصی وسیله‌ای برای **جهیزیه دختر** خود خریده اگر آن را برای زندگی خویش استفاده کند، باز باید **خمس** آن را بپردازد؟ ۱۸۱
- پرسش ۲۵۰. آیا به پول درآمدی که برای تهیه **موبایل** و خودروی مورد نیاز، به حساب ریخته می‌شود و سال هم بر آن می‌گذرد، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۸۲
- پرسش ۲۵۱. به پولی که از درآمد کسب تهیه شده و به عنوان **قرض الحسنه** به دیگری داده‌ایم، آیا **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۸۲
- پرسش ۲۵۲. **بدهی** که به جهت نیاز زندگی بوده و چند ماه بعد از **سال خمس**، زمانش فرا می‌رسد؛ آیا می‌توان هنگام محاسبه مقدار آن را از درآمد کم کرد؟ ۱۸۳
- پرسش ۲۵۳. خانمی از حقوق خود **طلا** و زیورآلاتی خریده است، آیا دادن **خمس** این گونه خریده‌ها بر زن لازم است؟ ۱۸۳
- پرسش ۲۵۴. آیا به **سکه** بهار آزادی، **خمس** تعلق می‌گیرد؟ ۱۸۳
- پرسش ۲۵۵. **خمس** را باید به چه کسی پرداخت کرد؟ ۱۸۴
- پرسش ۲۵۶. آیا می‌توان **خمس** را در **امور فرهنگی** و احداث اماکن علمی و دانشگاهی، مصرف کرد؟ ۱۸۵
- پرسش ۲۵۷. آیا به **سیدی** که بیش از مخارج سالش داشته باشد، می‌توان **خمس** داد؟ ۱۸۵

- پرسش ۲۵۸. آیا می‌توان به زن **سیده‌ای** که فقیر است و شوهرش قادر به اداره زندگی او نیست، سهم سادات داد؟ ۱۸۶
- پرسش ۲۵۹. آیا در **پرداخت خمس** لازم است به مستحق گفته شود که این پول خمس است؟... ۱۸۶
- پرسش ۲۶۰. از کسی **طلبکار** هستیم؛ آیا جایز است طلب خود را بابت **خمس** حساب کنیم؟..... ۱۸۶
- پرسش ۲۶۱. شخص از چه زمانی باید **سال خمسی** داشته باشد؟..... ۱۸۷
- پرسش ۲۶۲. کسی که درآمد او کمتر از مخارجش باشد و در عین حال سر سال مقداری پول، خوراکی و... زیاد می‌آورد، باز هم واجب است **حساب سال** داشته باشد و خمس بپردازد؟... ۱۸۸
- پرسش ۲۶۳. آیا پرداخت **خمس** به صورت **اقساط** جایز است؟..... ۱۸۹
- پرسش ۲۶۴. راه **محاسبه خمس** را ذکر نمایید..... ۱۸۹
- پرسش ۲۶۵. اگر مال **مخمس** با مال **غیرمخمس**، در یک حساب بانکی جمع شود؛ آیا می‌توانیم برای مخارج زندگی نیت کنیم مال غیرمخمس کسر شود؟..... ۱۹۰
- پرسش ۲۶۶. آیا شخص می‌تواند اموال خود را به قصد **فرار از خمس** به همسرش ببخشد؟..... ۱۹۱
- پرسش ۲۶۷. آیا به **پولی** که خمس تعلق گرفته، جایز است به مقدار **خمس جدا کرد** و در بقیه آن تصرف نمود؟..... ۱۹۱
- پرسش ۲۶۸. رفت و آمد با خانواده‌ای که **خمس پرداخت نمی‌کنند**، چه حکمی دارد؟..... ۱۹۱
- پرسش ۲۶۹. جنسی که به آن **خمس تعلق گرفته** فروخته‌ام؛ وظیفه‌ام چیست؟..... ۱۹۲

احکام نذر

- پرسش ۲۷۰. درباره **اهمیت نذر** و سابقه تاریخی آن توضیح دهید؟..... ۱۹۳
- پرسش ۲۷۱. **شرایط نذر** کدام است؟..... ۱۹۵
- پرسش ۲۷۲. **صیغه نذر** چیست و آیا جمله خاصی دارد؟..... ۱۹۵
- پرسش ۲۷۳. آیا **تغییر نذر** جایز است؟..... ۱۹۶
- پرسش ۲۷۴. آیا **عمل به نذر** فوری است؟..... ۱۹۶
- پرسش ۲۷۵. اگر انسان برای **نذر** خود **وقت** تعیین کند؛ ولی در زمان خود نتواند آن را انجام دهد، وظیفه‌اش چیست؟..... ۱۹۶
- پرسش ۲۷۶. **نذری** کرده‌ام ولی بین دو چیز شک دارم و نمی‌دانم کدام یک از آن دو است؛ تکلیف چیست؟..... ۱۹۷
- پرسش ۲۷۷. کسی **نذر** کرده به فقیر مبلغی پول بدهد؛ ولی **فراموش** کرده که مقدار آن چقدر است؛ تکلیف چیست؟..... ۱۹۷

- پرسش ۲۷۸. **کفاره نذری** که از روی عمد به جا نیاورده، چگونه است؟..... ۱۹۷
- پرسش ۲۷۹. آیا برای **نذر اجازه پدر** لازم است؟..... ۱۹۸
- پرسش ۲۸۰. آیا زن می‌تواند بدون **اذن شوهر**، از مال خودش **نذر** کند؟..... ۱۹۹
- پرسش ۲۸۱. آیا **نذر روزه** در سفر صحیح است؟..... ۲۰۰

احکام موسیقی و جشن‌ها

- پرسش ۲۸۲. درباره **موسیقی** و دلیل حرمت آن توضیح دهید؟..... ۲۰۱
- پرسش ۲۸۳. حکم **نواختن با آلات موسیقی** را بیان کنید؟..... ۲۰۴
- پرسش ۲۸۴. آیا میان **انواع موسیقی‌ها** -از قبیل اصیل (سستی)، کلاسیک، محلی، پاپ و...- تفاوتی در حکم هست؟..... ۲۰۴
- پرسش ۲۸۵. حکم **گوش دادن به آهنگ بدون کلام** چیست؟..... ۲۰۴
- پرسش ۲۸۶. اگر **استماع موسیقی** هیچ گونه تأثیری در انسان نداشته باشد، آیا باز حرام است؟ ۲۰۵
- پرسش ۲۸۷. اگر اشعار خوب و مذهبی در قالب **موسیقی مطرب** و لهری خوانده شود، آیا باز حرام است؟..... ۲۰۶
- پرسش ۲۸۸. ویژگی‌های **موسیقی حرام** (بدون کلام) کدام است؟..... ۲۰۶
- پرسش ۲۸۹. اگر گوش دادن به **موزیک**، باعث **نیروگرفتن** و ایجادعلاقه به کارباشد چه حکمی دارد؟ ۲۰۹
- پرسش ۲۹۰. آیا زن و شوهر به جهت تمایل به یکدیگر و افزایش شهوت، می‌توانند به **موسیقی لهری** گوش فرادهند؟..... ۲۰۷
- پرسش ۲۹۱. امروزه **موسیقی** برای **معالجه** بعضی از بیماری‌های روانی (مانند افسردگی، اضطراب، مشکلات جنسی و سرد مزاجی زنان) به کار می‌رود، حکم آن چیست؟..... ۲۰۸
- پرسش ۲۹۲. در صورتی که در مجلسی، **مجبور** باشیم **موسیقی مطرب** و لهری را تحمل کنیم، آیا باز هم مرتکب گناه شده‌ایم؟..... ۲۰۸
- پرسش ۲۹۳. شرکت در **مجالسی که موسیقی** و ترانه مبتذل پخش می‌کنند-در حالی که تذکر دادن فایده ندارد- چگونه است؟..... ۲۰۹
- پرسش ۲۹۴. ملاک **تشخیص موسیقی حرام** در نظام اسلامی چیست؟..... ۲۰۹
- پرسش ۲۹۵. درآمدی که از رهگذر **تکثیر و توزیع نوار** و سی‌دی‌های موسیقی به دست می‌آید، حلال است یا حرام؟..... ۲۱۰
- پرسش ۲۹۶. حکم استفاده از دف و **دایره زنگی** در **عروسی** چیست؟..... ۲۱۰

- پرسش ۲۹۷. آیا جایز است زن در شب عروسی غنا و آواز بخواند؟..... ۲۱۱
- پرسش ۲۹۸. اگر به مجلس عروسی و مانند آن دعوت شدیم؛ ولی در آنجا موسیقی و ترانه مبتذل پخش کردند، تکلیف چیست؟..... ۲۱۱
- پرسش ۲۹۹. گاهی از صدا و سیما و یا نوار ضبط صوت، آهنگ‌هایی پخش می‌شود که به نظر می‌رسد مناسب با مجالس لهو و خوش‌گذرانی است؛ در حالی که در نظر دیگران این چنین نیست! آیا می‌توانم آنان را از گوش دادن به آن منع کنم؟..... ۲۱۲
- پرسش ۳۰۰. استفاده از آهنگ‌های مبتذل، در مجالس عروسی زنان چه حکمی دارد؟..... ۲۱۲
- پرسش ۳۰۱. من در مکانی کار می‌کنم که صاحب آن همیشه به نوارهای موسیقی مبتذل و حرام گوش می‌دهد و من هم مجبور به شنیدن آن هستم؛ آیا این کار برای من جایز است یا خیر؟..... ۲۱۳
- پرسش ۳۰۲. حکم دست زدن در مراسم عروسی چیست؟..... ۲۱۴
- پرسش ۳۰۳. حکم دست زدن در مراسم و جشن امامان (علیهم‌السلام) چیست؟..... ۲۱۴
- پرسش ۳۰۴. آیا رقص زن و مرد اشکال دارد؟..... ۲۱۵
- پرسش ۳۰۵. آیا زن می‌تواند برای شوهرش برقصد و همراه با آن، به موسیقی طرب انگیز و شاد گوش کنند؟..... ۲۱۶
- پرسش ۳۰۶. آیا نگاه به رقص از تلویزیون داخلی و خارجی، اشکال دارد؟..... ۲۱۶
- پرسش ۳۰۷. گوش دادن به نواری که خواننده‌اش زن باشد و از اشعار شاعرانی مثل حافظ و مولوی و... استفاده کند، چه حکمی دارد؟..... ۲۱۷
- پرسش ۳۰۸. همخوانی زنان در سرودها و تواشیح چه حکمی دارد؟..... ۲۱۷
- پرسش ۳۰۹. مداحی زنان، در مجلس خودشان، به گونه‌ای است که صدای آنان با بلندگو به گوش مردان رهگذر می‌رسد؛ آیا جایز است؟..... ۲۱۸

احکام پوشش

- پرسش ۳۱۰. درباره حجاب و دلیل وجوب آن توضیح دهید؟..... ۲۱۹
- پرسش ۳۱۱. پوشیدن مانتوهایی که برجستگی‌های بدن را نمایان می‌کند، چگونه است؟..... ۲۲۱
- پرسش ۳۱۲. آیا بر زن لازم است خود را در مقابل بچه نابالغ بپوشاند؟..... ۲۲۱
- پرسش ۳۱۳. آیا پوشاندن زیر چانه و پشت و روی پا، در مقابل نامحرم واجب است؟..... ۲۲۲
- پرسش ۳۱۴. پوشیدن پیراهن آستین کوتاه در مقابل زن نامحرم، چه حکمی دارد؟..... ۲۲۲

- پرسش ۳۱۵. زنی که می‌داند به جهت چهره زیبایی که دارد، مردان نامحرم به او نگاه می‌کنند، چه وظیفه‌ای دارد؟..... ۲۲۳
- پرسش ۳۱۶. آیا برای زن جایز است که عطر بزند و از منزل بیرون رود؟..... ۲۲۴
- پرسش ۳۱۷. زیورآلات زن، اگر در معرض دید نامحرم باشد، چه حکمی دارد؟..... ۲۲۴
- پرسش ۳۱۸. آیا سرمه چشم، اصلاح صورت و ابروهای رنگ کرده را باید از نامحرم پوشاند؟ . ۲۲۵

احکام نامحرم

- پرسش ۳۱۹. آیا در گفت‌وگوی زن و مرد نامحرم، فرقی بین گفت‌وگوی مستقیم و از راه دور هست؟..... ۲۲۷
- پرسش ۳۲۰. آیا صحبت کردن با کسی که قصد داریم در آینده با او ازدواج کنیم، گناه است؟.... ۲۲۷
- پرسش ۳۲۱. چت کردن با جنس مخالف و رد و بدل کردن صحبت‌های معمولی، چه حکمی دارد؟..... ۲۲۸
- پرسش ۳۲۲. چت کردن با شخصی که از جنسیت او بی‌اطلاعیم، چه حکمی دارد؟..... ۲۲۸
- پرسش ۳۲۳. برگزاری جشن‌ها و مراسم در دانشگاه -که در آن دختران و پسران مختلط‌اند- چه حکمی دارد؟..... ۲۲۸
- پرسش ۳۲۴. آیا دانشجویان دختر و پسر، می‌توانند به طور مشترک به اردوهای تفریحی و سیاحتی بروند؟..... ۲۲۹
- پرسش ۳۲۵. آیا سلام کردن مرد به زن نامحرم و زن به مرد نامحرم، جایز است؟..... ۲۲۹
- پرسش ۳۲۶. شوخی کردن با نامحرم چه حکمی دارد؟..... ۲۲۹
- پرسش ۳۲۷. خنده زن هنگام صحبت با مرد نامحرم، چه حکمی دارد؟..... ۲۲۹
- پرسش ۳۲۸. آیا ارتباط صمیمی بین دختر و پسر در هنگام همکاری یا میهمانی اشکال دارد؟ . ۲۳۰
- پرسش ۳۲۹. آیا خلوت کردن دو نفر نامحرم در یک مکان جایز است؟..... ۲۳۰
- پرسش ۳۳۰. گاهی در وسایل نقلیه به جهت نشستن مرد کنار زن، بدنشان به یکدیگر برخورد می‌کند، در اینجا تکلیف چیست؟..... ۲۳۱
- پرسش ۳۳۱. هرگاه در منطقه یا محیطی، رسم بر این باشد که زنان و مردان مصافحه کنند؛ حکم دست دادن زن و مرد با این فرض چیست؟..... ۲۳۱
- پرسش ۳۳۲. آیا خواندن داستان‌های تحریک‌کننده جنسی، جایز است؟..... ۲۳۲
- پرسش ۳۳۳. نامه‌نگاری با نامحرم و طرح مسائل شهوانی از طریق ایمیل، چه حکمی دارد؟... ۲۳۲

احکام نگاه

- پرسش ۳۳۴. درباره حرمت نگاه به نامحرم توضیح دهید؟..... ۲۳۳
- پرسش ۳۳۵. نگاه‌های جایز و حلال کدامند؟..... ۲۳۴
- پرسش ۳۳۶. نگاه‌های ممنوع و حرام کدامند؟..... ۲۳۴
- پرسش ۳۳۷. آیا مرد می‌تواند برای آگاهی از خصوصیات جسمی و زیبایی دختری که می‌خواهد با او ازدواج کند، عکس یا فیلم او را مشاهده کند؟..... ۲۳۵
- پرسش ۳۳۸. شخصی قصد ازدواج دارد، آیا می‌تواند بدون قصد لذت به چهره و موی خانم‌ها (مثلاً در خیابان) نگاه کند تا یکی را ببیند و بعد از او خواستگاری کند؟..... ۲۳۵
- پرسش ۳۳۹. آیا نگاه مرد به بدن نامزد خود -که هنوز نامحرم است؛ ولی ازدواج با او قطعی است- جایز است؟..... ۲۳۵
- پرسش ۳۴۰. مرد تا چه اندازه می‌تواند به بدن زن، هنگام خواستگاری نگاه کند؟..... ۲۳۶
- پرسش ۳۴۱. آیا نگاه به برجستگی‌های بدن زن نامحرم، از روی لباس و مانتو جایز است؟..... ۲۳۷
- پرسش ۳۴۲. اگر انسان همان‌طور که از دیدن باغ و گلستان لذت می‌برد، از نگاه کردن به چهره زن لذت ببرد؛ آیا این کار حرام است؟..... ۲۳۷
- پرسش ۳۴۳. نگاه به زنان نامحرم بدون قصد لذت و تنها از روی علاقه و محبت (مثلاً به چشم خواهری)، چه حکمی دارد؟..... ۲۳۷
- پرسش ۳۴۴. آیا نگاه به موهای زن نامحرم، از آینه جایز است؟..... ۲۳۸
- پرسش ۳۴۵. حکم نگاه کردن زن به بازو و آرنج مرد نامحرم چیست؟..... ۲۳۸
- پرسش ۳۴۶. آیا نگاه کردن به مو و بدن دختر نابالغ جایز است؟..... ۲۳۹
- پرسش ۳۴۷. دیدن عکس دوران کودکی زنان نامحرم، چه حکمی دارد؟..... ۲۳۹
- پرسش ۳۴۸. نگاه به عکس و فیلم برخی از فامیل‌ها و آشنایان که از نظر حجاب بی‌بند و بار و بی‌باک هستند، چه حکمی دارد؟..... ۲۴۰
- پرسش ۳۴۹. نگاه به فیلم‌های مجاز داخلی و خارجی چه حکمی دارد؟..... ۲۴۰
- پرسش ۳۵۰. آیا زن و شوهر برای تحریک جنسی، می‌توانند به فیلم‌های سکس و مبتذل نگاه کنند؟..... ۲۴۱
- پرسش ۳۵۱. اگر با مشاهده فیلم‌های شهوت‌انگیز، مقداری از شهوت انسان فروکش کند و در جلوگیری از ارتکاب حرام مؤثر باشد؛ آیا مشاهده آن جایز است؟..... ۲۴۱
- پرسش ۳۵۲. نگاه به فیلم‌های مبتذل چه حکمی دارد؟..... ۲۴۱

- پرسش ۳۵۳. در حین کار با شبکه اینترنت عکس‌های مبتذل دیده می‌شود راهنمایی شما چیست؟..... ۲۴۲
- پرسش ۳۵۴. دیدن فیلم‌های مبتذل به منظور سانسور کردن آن، چه حکمی دارد؟..... ۲۴۲
- پرسش ۳۵۵. ظهور فیلم‌های عکاسی و میکس به وسیله مرد، چه حکمی دارد؟..... ۲۴۳
- پرسش ۳۵۶. آیا بر زنان جایز است بدون حجاب در مقابل فیلم‌بردار ظاهر شویم؟..... ۲۴۳
- پرسش ۳۵۷. حضور بانوان در ورزشگاه مردان (مانند فوتبال و کشتی) چه حکمی دارد؟..... ۲۴۴
- پرسش ۳۵۸. حکم تماشای کشتی‌گیران و سایر ورزشکاران با بدن نیمه برهنه، از تلویزیون برای بانوان چگونه است؟..... ۲۴۴

احکام ازدواج

- پرسش ۳۵۹. درباره اهمیت ازدواج و فواید آن توضیح دهید؟..... ۲۴۷
- پرسش ۳۶۰. شرایط عقد ازدواج چیست؟..... ۲۴۹
- پرسش ۳۶۱. ازدواج‌های حرام کدام است؟..... ۲۴۹
- پرسش ۳۶۲. آیا در زمان عقد، اجازه پدر عروس در مورد هم‌خواهی شرط است؟..... ۲۵۰
- پرسش ۳۶۳. آیا ازدواج در اسلام واجب است یا اینکه شخص می‌تواند مجرد بماند؟..... ۲۵۰
- پرسش ۳۶۴. اگر جوانی از نظر شغلی و مالی، قادر به ازدواج نباشد؛ آیا باز ازدواج بر او واجب است؟..... ۲۵۰
- پرسش ۳۶۵. آیا خانواده عروس می‌تواند برای داماد حلقه و انگشتر طلا تهیه کند؟..... ۲۵۱
- پرسش ۳۶۶. زینت مردان با طلای زرد چه حکمی دارد؟..... ۲۵۱
- پرسش ۳۶۷. طلای سفید برای مردان چه حکمی دارد؟..... ۲۵۱
- پرسش ۳۶۸. آیا به دست کردن و استفاده از پلاستین برای مرد اشکال دارد؟..... ۲۵۱
- پرسش ۳۶۹. آیا مراسم عقد و عروسی در ماه محرم و صفر جایز است؟..... ۲۵۲
- پرسش ۳۷۰. تفریح و رفتن به گردش با نامزد خود -که هنوز عقد نکرده است- چه حکمی دارد؟..... ۲۵۴
- پرسش ۳۷۱. زن و مردی صیغه موقت جاری می‌کنند و بعد از آمیزش متوجه می‌شوند که عقدشان به جهتی باطل بوده است؛ آیا این کار آنان در حکم زنا است و بچه به دنیا آمده نامشروع است؟..... ۲۵۲
- پرسش ۳۷۲. حداقل و حداکثر مدت در عقد موقت چه مقدار است؟..... ۲۵۳
- پرسش ۳۷۳. آیا جایز است پیش از تمام شدن مدت عقد موقت، زن را به عقد دائم خود در آورد؟..... ۲۵۳
- پرسش ۳۷۴. آیا در عقد ازدواج عربی خواندن شرط است؟..... ۲۵۴
- پرسش ۳۷۵. اگر در خواندن عقد نکاح یک حرف یا بیشتر اشتباه شود، آیا عقد باطل است؟..... ۲۵۴
- پرسش ۳۷۶. کسی که معنای لفظ عربی صیغه ازدواج را نمی‌داند، می‌تواند آن را بخواند؟..... ۲۵۴

- پرسش ۳۹۴. دختر باکره رشیده‌ای که پدرش فوت کرده، اجازه چه کسی برای عقد او لازم است؟ ۲۶۴
- پرسش ۳۹۵. آیا دختر و پسر می‌توانند بدون اطلاع خانواده برای ازدواج با هم صحبت کنند و سپس خانواده را مطلع سازند؟ ۲۶۱
- پرسش ۳۹۶. در صورتی که دختر و پسری هم کفو باشند؛ ولی پدر دختر مخالف ازدواج آنها باشد، آیا باز هم رضایت او لازم است؟ ۲۶۲
- پرسش ۳۹۷. در صورتی که ولی دختر باکره به اصل ازدواج دخترش با جوانی راضی است؛ ولی نسبت به خصوصیات ازدواج (مانند مقدار مهر و تعیین زمان عقد و عروسی و...) مخالف است و خود پسر و دختر توافق دارند؛ آیا در این صورت هم اجازه پدر لازم است؟ ۲۶۲
- پرسش ۳۹۸. آیا زن می‌تواند در ضمن عقد ازدواج، شرط کند که شوهر او همسر دوم اختیار نکند؟ ۲۶۳
- پرسش ۳۹۹. صیغه کردن زنان بدکاره چه حکمی دارد؟ ۲۶۳
- پرسش ۴۰۰. آیا ازدواج با شخص بی‌نماز، جایز است؟ ۲۶۴
- پرسش ۴۰۱. حکم ازدواج دختر شیعه با مردی از اهل تسنن چیست؟ ۲۶۴
- پرسش ۴۰۲. هرگاه با زنی به صورت دائم یا موقت ازدواج کند، آن‌گاه معلوم شود که شوهر دارد، تکلیف چیست؟ ۲۶۵
- پرسش ۴۰۳. شخصی با پسر بچه‌ای نابالغ و طی (لواط) کرده؛ بعد خواهر او را گرفته است. اکنون تکلیف چیست؟ ۲۶۵
- پرسش ۴۰۴. اگر لواط کننده و لواط دهنده هر دو نابالغ باشند، آیا باز ازدواج با خواهر لواط دهنده حرام می‌شود؟ ۲۶۵
- پرسش ۴۰۵. اگر مردی با زنی که در عده است، عقد دائم یا موقت بخواند؛ آیا این زن بر او حرام ابدی می‌شود؟ ۲۶۶
- پرسش ۴۰۶. اگر به اعتقاد اینکه، دختر باکره است با او ازدواج کند، آن‌گاه بعد از عقد متوجه شود که بکارتش از بین رفته؛ آیا عقد صحیح است؟ ۲۶۶
- پرسش ۴۰۷. اگر مردی قصد پرداختن مهریه همسرش را نداشته باشد، آیا این عقد آنها باطل است؟ ۲۶۷
- پرسش ۴۰۸. اگر مرد هنگام اجرای عقد ازدواج، مهریه‌ای را قرار دهد که می‌داند قدرت پرداخت آن را ندارد؛ آیا این عقد باطل است؟ ۲۶۷
- پرسش ۴۰۹. مقدار مهرالسنة را بیان کنید؟ ۲۶۷

- پرسش ۳۷۷. آیا زن و مرد می‌توانند خودشان صیغه ازدواج را به فارسی بخوانند یا اینکه باید وکیل بگیرند تا عربی خوانده شود؟ ۲۵۵
- پرسش ۳۷۸. اگر دختر و پسری بخواهند خودشان صیغه عقد موقت بخوانند، کیفیت آن به چه شکل است؟ ۲۵۶
- پرسش ۳۷۹. آیا زن و شوهر باید در مجلسی که صیغه عقد خوانده می‌شود، حضور داشته باشند؟ ۲۵۶
- پرسش ۳۸۰. آیا در اسلام چیزی به نام صیغه خواهر و برادری وجود دارد؟ ۲۵۶
- پرسش ۳۸۱. آیا خود مرد می‌تواند از طرف زن، وکیل شود و عقد را بخواند؟ ۲۵۶
- پرسش ۳۸۲. اگر پدر و مادر فرزندان خود را (پسر یا دختر) مجبور سازند با شخص غیر مورد علاقه خود ازدواج کنند، آیا عقد صحیح است؟ ۲۵۷
- پرسش ۳۸۳. آیا جایز است عقد ازدواج را از طریق چت اجرا کرد؟ ۲۵۷
- پرسش ۳۸۴. آیا عقد و نکاح معاطاتی نیز جایز است؟ به عنوان مثال پسر انگشتی را در دست دختر کند به قصد اینکه همسر یکدیگر شوند، بی‌آنکه صیغه عقد بخوانند؟ ۲۵۷
- پرسش ۳۸۵. آیا در عقد ازدواج، شاهد گرفتن لازم است؟ ۲۵۸
- پرسش ۳۸۶. آیا در ازدواج با دختر باکره، اجازه پدر او واجب است؟ ۲۵۸
- پرسش ۳۸۷. آیا عقد موقت نیز مانند عقد دائم، احتیاج به اجازه پدر دارد؟ ۲۵۸
- پرسش ۳۸۸. ما دو نفر همکار مجرد هستیم، برای آنکه روابط مان از نظر شرعی دچار مشکل نشود و به گناه کشیده نشویم، می‌توانیم بدون اجازه پدر دختر، ازدواج موقت کنیم؟ ۲۵۹
- پرسش ۳۸۹. اگر مرد، مقلد مرجعی باشد که معتقد است ازدواج موقت دختر باکره بدون اجازه پدرش جایز نیست؛ ولی دختر مقلد کسی است که می‌گوید اجازه پدر لازم است؛ آیا مرد می‌تواند این دختر را بدون اجازه پدرش عقد کند؟ ۲۵۹
- پرسش ۳۹۰. اگر دختر گفت: پدر و مادرم رضایت قلبی به ازدواج دارند؛ آیا می‌توان به گفته او بدون اذن پدر با او ازدواج کرد؟ ۲۶۰
- پرسش ۳۹۱. اگر دختر بکارتش را در دوران کودکی از دست داده باشد (البته نه از راه نامشروع؛ بلکه مثلاً با بازی و ورزش)، آیا در ازدواج با او، اجازه پدرش شرط است؟ ۲۶۰
- پرسش ۳۹۲. اگر دختر باکره‌ای شوهر کند و بدون اینکه با او نزدیکی شود، طلاق بگیرد؛ آیا ازدواج با او نیاز به اجازه پدر دارد؟ ۲۶۰
- پرسش ۳۹۳. اگر پدر دختر به ازدواج دائم با جوانی اجازه دهد؛ آیا آنان می‌توانند برای آشنایی از خصوصیات یکدیگر، بدون اطلاع خانواده او عقد موقت بخوانند؟ ۲۶۱

احکام زن و شوهر

- پرسش ۴۱۰. درباره حقوق زن و شوهر توضیح دهید؟..... ۲۶۹
- پرسش ۴۱۱. آیا بدهی‌های شرعی زن -از قبیل كفاره، خمس، رد مظالم و...- بر عهده شوهر است؟..... ۲۷۱
- پرسش ۴۱۲. آیا علاوه بر نفقه و نیازهای ضروری زن، نیازهای دیگر او نیز -از قبیل خرید کتاب، اتفاق، هدیه دادن، برپا کردن مجالس روضه خوانی و جشن ائمه علیهم‌السلام - بر شوهر واجب است؟..... ۲۷۱
- پرسش ۴۱۳. چنانچه مردی نفقه همسرش را ندهد و یا از آن کم بگذارد، زن چگونه می‌تواند نفقه خود را از شوهر استیفا نماید؟..... ۲۷۱
- پرسش ۴۱۴. اگر زن درآمد کافی داشته باشد، آیا شوهر می‌تواند از پرداخت نفقه به همسر خود امتناع ورزد؟..... ۲۷۲
- پرسش ۴۱۵. در دوران عقد تا عروسی -که دختر در خانه پدر به سر می‌برد- آیا تأمین نفقه او بر عهده شوهر است؟..... ۲۷۲
- پرسش ۴۱۶. آیا زن حق دارد از زندگی کردن در خانه‌ای که پدر و مادر شوهر هستند، امتناع ورزد و منزل جداگانه‌ای درخواست کند؟..... ۲۷۳
- پرسش ۴۱۷. آیا زن بعد از عقد ازدواج، می‌تواند از سکونت در شهری خاص امتناع ورزد؟..... ۲۷۳
- پرسش ۴۱۸. اگر زن بعد از نزدیکی با همسرش، مهرش را از شوهر بطلبد؛ ولی او قادر به پرداخت آن نباشد، تکلیف چیست؟..... ۲۷۴
- پرسش ۴۱۹. در جایی که بیرون رفتن زن با حق شوهر منافات نداشته باشد (مانند اینکه شوهر سر کار است)، آیا باز اجازه او لازم است؟..... ۲۷۴
- پرسش ۴۲۰. هنگام ازدواج (در ضمن عقد) با شوهرم شرط کردم که اجازه ادامه تحصیل در دانشگاه را به من بدهد؛ آیا اکنون می‌تواند از شرط خود دست بردارد و اجازه ندهد؟..... ۲۷۴
- پرسش ۴۲۱. مردی با دختری دانشجوی ازدواج می‌کند؛ آیا پس از آن، شوهر می‌تواند او را از ادامه تحصیل باز دارد؟..... ۲۷۵
- پرسش ۴۲۲. اگر مرد به هر علتی اجازه ادامه تحصیل و مانند آن را به زن ندهد، آیا زن هم می‌تواند نسبت به او تمکین نکند؟..... ۲۷۵
- پرسش ۴۲۳. اگر شوهر از روی لجابت و انتقام‌گیری از زن، اجازه بیرون رفتن را به او ندهد، آیا اطاعت از او واجب است؟..... ۲۷۵
- پرسش ۴۲۴. آیا در دوران عقد -که دختر در خانه پدر و مادر زندگی می‌کند- برای بیرون رفتن از خانه اجازه شوهر لازم است؟..... ۲۷۶

- پرسش ۴۲۵. اگر شوهری، همسرش را از صله رحم -به ویژه دیدار والدین- منع کند، تکلیف زن چیست؟..... ۲۷۶
- پرسش ۴۲۶. آیا همین اندازه که زن بداند شوهرش برای بیرون رفتن از منزل راضی است، کفایت می‌کند یا اینکه باید از او اجازه بگیرد؟..... ۲۷۷
- پرسش ۴۲۷. آیا حضور در مراسم مذهبی (مثل نماز جمعه و راهپیمایی) نیاز به اجازه شوهر دارد؟..... ۲۷۷
- پرسش ۴۲۸. آیا زن در انتخاب پوشش، باید مطیع همسر خود باشد؟..... ۲۷۸
- پرسش ۴۲۹. اگر شوهر پوشیدن لباس و یا آرایش خاصی را از همسرش درخواست کند، آیا اطاعت او بر زن واجب است؟..... ۲۷۸
- پرسش ۴۳۰. آیا برای گرفتن روزه‌های مستحبی، اجازه شوهر لازم است؟..... ۲۷۸
- پرسش ۴۳۱. آیا زن می‌تواند در اموال شوهر، بدون اجازه او تصرف کند؟..... ۲۷۹
- پرسش ۴۳۲. آیا شوهر می‌تواند همسر را از تصرف در اموال خودش، نهی کند؟..... ۲۷۹
- پرسش ۴۳۳. تمکین زن نسبت به روابط زناشویی چه مقدار باید باشد؟..... ۲۷۹
- پرسش ۴۳۴. آیا زن و شوهر، می‌توانند در زمان حیض به جز نزدیکی، سایر استمتاعات را از یکدیگر داشته باشند؟..... ۲۸۰
- پرسش ۴۳۵. حکم نزدیکی از پشت در زمانی که زن حائض است، چیست؟..... ۲۸۰

احکام پزشکی

- پرسش ۴۳۶. در جایی که پزشک زن نیز در دسترس باشد، آیا لمس بدن زن از روی لباس، توسط پزشک مرد جایز است؟..... ۲۸۲
- پرسش ۴۳۷. در صورتی که احتمال می‌رود که متخصص غیرهمجنس بیماری را بهتر تشخیص دهد، تکلیف چیست؟..... ۲۸۲
- پرسش ۴۳۸. لمس بیمار برای معاینات و درمان چه حکمی دارد؟..... ۲۸۳
- پرسش ۴۳۹. آیا پرستار می‌تواند برای گرفتن نبض و فشار خون و... به بدن نامحرم نگاه و او را لمس کند؟..... ۲۸۳
- پرسش ۴۴۰. حکم آمپول زدن توسط نامحرم چگونه است؟..... ۲۸۴
- پرسش ۴۴۱. آیا سقط جنین در ماه‌های اول حاملگی، اشکال شرعی دارد؟..... ۲۸۴
- پرسش ۴۴۲. دیه سقط جنین چه مقدار است؟..... ۲۸۵

- پرسش ۴۴۳. **دیه جنینی** که به وسیله پزشک سقط می‌شود، بر عهده کیست؟ وظیفه پدر و مادری که اقدام به چنین کاری کرده‌اند، چیست؟ ۲۸۵
- پرسش ۴۴۴. سقط جنین **نامشروع**، چه حکمی دارد؟ ۲۸۵
- پرسش ۴۴۵. آیا استفاده از اعضای بدن شخصی که دچار **مرگ مغزی** شده برای نجات جان بیماران دیگر جایز است؟ ۲۸۶
- پرسش ۴۴۶. آیا **پیوند** زدن اعضای بدن به بدن بیماران مسلمان جایز است؟ ۲۸۶
- پرسش ۴۴۷. در مواردی که **پیوند عضو** جایز است؛ آیا جایز است؟ ۲۸۷
- پرسش ۴۴۸. آیا قطع عضو میت مسلمان برای **پیوند** زدن دیه دارد؟ ۲۸۸
- پرسش ۴۴۹. **پیوند قسمتی از بدن** میت به انسان زنده، از نظر طهارت و نجاست چه حکمی دارد؟ ۲۸۸
- پرسش ۴۵۰. **کالبد شکافی** برای کشف جرایم و شناسایی قاتل چه حکمی دارد؟ ۲۸۹
- پرسش ۴۵۱. حکم **کالبد شکافی** و تشریح بدن میت غیرمسلمان چیست؟ ۲۸۹
- پرسش ۴۵۲. آیا **تشریح جسد کافر** ذمی جایز است؟ ۲۸۹
- پرسش ۴۵۳. آیا شخص می‌تواند در مقابل **اهدای خون** به بیماران نیازمند، پول بگیرد؟ ۲۹۰
- پرسش ۴۵۴. حکم **باردار نمودن مصنوعی** زن با نطفه شوهرش چیست؟ آیا فرزندی که از این راه متولد می‌شود، حکم فرزند حقیقی را دارد؟ ۲۹۰
- پرسش ۴۵۵. حکم وارد کردن **اسپریم مرد اجنبی** به رحم زن -در صورتی که شوهرش عقیم باشد- چیست؟ فرزندی که متولد می‌شود، متعلق به کیست؟ ۲۹۱
- پرسش ۴۵۶. حکم **استعمال مواد مخدر** چیست؟ ۲۹۱
- پرسش ۴۵۷. در مواردی که **مواد مخدر** جنبه درمانی پیدا کند، استفاده از آن چه حکمی دارد؟ ۲۹۲
- پرسش ۴۵۸. آیا **حشیش** و **تریاک** **نجس** است؟ ۲۹۲
- پرسش ۴۵۹. **کشیدن سیگار** چه حکمی دارد؟ ۲۹۲
- پرسش ۴۶۰. کندن و جویدن **پوست لب** و جاهای دیگر بدن، چه حکمی دارد؟ ۲۹۳
- پرسش ۴۶۱. اگر از **دندان خون بیاید** و با آب دهان مخلوط شود، فرو بردن آن چه حکمی دارد؟ آیا باید دهان را آب کشید؟ ۲۹۳
- پرسش ۴۶۲. آیا خونی که بر روی **زخم خشک** می‌شود، نجس است؟ ۲۹۴
- پرسش ۴۶۳. گاهی هنگام **خون‌گیری از بیمار**، مقدار بسیار کم و ناچیزی از خون سرایت می‌کند؛ آیا با پنبه الکلی می‌توان محل را تطهیر کرد؟ ۲۹۴

- پرسش ۴۶۴. آیا ماساژ فردی که نمی‌دانیم زنده است یا مرده **آیا غسل مس میت** دارد؟ ۲۹۴
 - پرسش ۴۶۵. آیا دست زدن به بیماری که در کما بوده و یا دچار **مرگ مغزی** شده و چند لحظه دیگر می‌میرد، غسل مس میت دارد؟ ۲۹۴
 - پرسش ۴۶۶. در هنگام تشریح، اگر **دست ما به مرده‌ای** بخورد که نمی‌دانیم مسلمان است یا کافر؛ آیا غسل مس میت لازم است؟ ۲۹۵
 - پرسش ۴۶۷. حکم دست زدن دانشجویان پرستاری به **استخوان‌های میت** چیست؟ ۲۹۵
 - پرسش ۴۶۸. کسی که به **بدن میت** قبل از غسل دست بزند، آیا بدن و لباسش هم نجس می‌شود و باید آب بکشد، یا فقط غسل کند؟ ۲۹۵
 - پرسش ۴۶۹. اگر **مس میت** با دستکش صورت گیرد، باز غسل مس میت لازم است؟ ۲۹۵
 - پرسش ۴۷۰. آیا **الکل صنعتی** مورد استفاده در آزمایشگاه‌ها و الکلی که در تزریقات و مانند آن به کار می‌رود، نجس است؟ ۲۹۶
 - پرسش ۴۷۱. به طور کلی **حکم طهارت و نجاست انواع الکلهای چیست؟** ۲۹۷
- ### احکام آموزشی
- پرسش ۴۷۲. در بیمارستان‌ها و مراکز آموزشی - پزشکی، دانشجویان **جهت آموزش** به معاینه نواحی مختلف بدن (شکم، سینه، لگن و عورت) بیمار زن می‌پردازند حکم آن چیست؟ ۲۹۹
 - پرسش ۴۷۳. نگاه کردن به **عکس‌های عریان** موجود در کتاب‌های پزشکی چه حکمی دارد؟ ... ۳۰۰
 - پرسش ۴۷۴. آیا برای آموزش دانشجویان **تشریح بدن میت** مسلمان جایز است؟ ۳۰۰
 - پرسش ۴۷۵. حکم **آموزش و یادگیری نوازندگی آلات موسیقی** چیست؟ ۳۰۰
 - پرسش ۴۷۶. حکم **نگاه** به صورت **استاد زن**، در هنگام تدریس چیست؟ ۳۰۱
 - پرسش ۴۷۷. **استاد ما بد حجاب** است و حجاب شرعی را رعایت نمی‌کند و در هنگام نوشتن مطالب روی تخته سیاه، دست و موهای سر او، بیش از اندازه ظاهر می‌شود؛ تکلیف ما چیست؟ ۳۰۱
 - پرسش ۴۷۸. با توجه به اینکه کلاس‌های دانشجویان **دختر و پسر**، با هم برگزار می‌شود، **ناخودآگاه** چشم انسان به دختران نامحرم می‌افتد؛ حکم آن چیست؟ ۳۰۲
 - پرسش ۴۷۹. حکم **تقلب** در امتحان چیست؟ ۳۰۲
 - پرسش ۴۸۰. اگر طرف مقابل **راضی به تقلب** از روی نوشته‌اش باشد، حکم **تقلب** چگونه است؟ ۳۰۳
 - پرسش ۴۸۱. **تقلب در امتحان‌هایی** که برای ورزیدگی و تست دانش‌آموزان انجام می‌شود، چه حکمی دارد؟ ۳۰۳

- پرسش ۴۸۲. **تَقْلَبْ** در آزمون‌هایی که جهت **استخدام** در مشاغل صورت می‌گیرد، در دستمزدها و حقوق‌هایی که افراد بعد از تصدی شغل مربوطه دریافت می‌کنند، ایجاد شبهه می‌کند یا نه؟... ۳۰۳
- پرسش ۴۸۳. **دانشجویی** که در خود قدرت ادامه تحصیل می‌بیند، چنانچه **تَقْلَبْ** کند، آیا عمل او جایز است؟ ۳۰۴

احکام امر به معروف

- پرسش ۴۸۴. درباره **اهمیت امر به معروف** و نهی از منکر و ضرورت آن توضیح دهید؟ ۳۰۵
- پرسش ۴۸۵. **مراتب امر به معروف** و نهی از منکر کدامند؟ ۳۰۷
- پرسش ۴۸۶. **شرایط امر به معروف** و نهی از منکر کدامند؟ ۳۰۸
- پرسش ۴۸۷. آیا بر کسی که از احکام شرعی و راه و روش **امر به معروف** آگاهی ندارد، امر به معروف واجب است؟ ۳۰۸
- پرسش ۴۸۸. از نظر شرعی کدام یک از **معروف‌ها** امر به آن و کدام یک از **منکرها** نهی از آن واجب است؟ ۳۰۸
- پرسش ۴۸۹. اگر کسی عملی را مرتکب شود که **مرجع تقلید** شخص دیگری آن را حرام می‌داند؛ ولی به نظر مرجع تقلید خودش جایز است؛ آیا باید او را از آن عمل نهی کند؟ ۳۰۹
- پرسش ۴۹۰. آیا کسی که **خودش به معروف عمل نمی‌کند** و مرتکب گناه می‌شود؛ حق دارد دیگران را امر و نهی کند؟ ۳۰۹
- پرسش ۴۹۱. برخی از بستگان هیچ‌گونه نصیحت و موعظه‌ای در آنها اثر نمی‌کند؛ آیا **معاشرت** با آنان جایز است؟ ۳۰۹
- پرسش ۴۹۲. اگر **نیروی انتظامی** در برخورد با مفاسد اجتماعی از خود جدیت نشان ندهد وظیفه مردم چیست؟ ۳۱۰
- پرسش ۴۹۳. گاهی در عروسی‌ها به **پخش نوارهای موسیقی** -که بعضی از آنها از صدا و سیما هم پخش می‌شود- می‌پردازند؛ آیا **نیروی انتظامی** می‌تواند آنها نهی از منکر کنند؟ ۳۱۱
- پرسش ۴۹۴. با کسانی که در **خوابگاه‌های دانشجویی** به **موسیقی‌های مبتذل** گوش می‌دهند، چه باید کرد؟ ۳۱۱
- پرسش ۴۹۵. وظیفه مردم در قبال **بدحجابی** و مفاسد موجود در جامعه چیست؟ ۳۱۱
- پرسش ۴۹۶. در دانشگاه‌ها، **روابط پسر و دختر** غوغا می‌کند؛ وظیفه ما نسبت با آنان چیست؟ ۳۱۲
- پرسش ۴۹۷. بعضی از **گناهان** (مانند بدحجابی و...) به حدی است که اگر بخواهم تمام وقتم را برای آن سپری کنم، باز هم **نمی‌توانم به تکلیف خود عمل کنم**؛ در این صورت تکلیف چیست؟ ۳۱۲

- پرسش ۴۹۸. هرگاه نهی از منکر باعث **نگاه به زنان** بی‌موالات و آرایش کرده شود، آیا باز هم واجب است؟ ۳۱۲
- پرسش ۴۹۹. برای اینکه اطلاع پیدا کنیم که در اتاق **خوابگاه‌ها**، گناه (نه توطئه بر ضد نظام) انجام می‌شود یا نه، آیا جایز است **تَفَحَّص** کنیم؟ ۳۱۳
- پرسش ۵۰۰. اگر **فرش** کسی **نجس** باشد و ببیند دیگران با پای مرطوب بر آن قدم می‌گذارند، تکلیف چیست؟ ۳۱۳
- پرسش ۵۰۱. اگر **پدر و مادر انسان مرتکب گناه** شوند، آیا نهی از منکر آنان بی‌احترامی محسوب نمی‌شود؟ ۳۱۴
- پرسش ۵۰۲. در فريضه **امر به معروف** و نهی از منکر، آیا یک بار تذکر دادن کافی است یا باید چندین بار تکرار کند؟ ۳۱۴
- پرسش ۵۰۳. اگر انسان ببیند کسی **چیز نجسی را می‌خورد**، آیا لازم است به او بگوید؟ ۳۱۴
- پرسش ۵۰۴. اگر **صاحب خانه** در بین غذا خوردن، بفهمد غذا **نجس** است (مانند دیدن **فضله** موش در غذا)، آیا لازم است به میهمانان بگوید؟ ۳۱۵
- پرسش ۵۰۵. دروغ **مصلحتی** چه حکمی دارد؟ ۳۱۵
- پرسش ۵۰۶. کسی که از **شخصی غیبت کرده** یا شنیده است، آیا باید رضایت فرد غیبت شده را به دست آورد؟ ۳۱۶
- پرسش ۵۰۷. کسی که **عیب ظاهری** دارد (مثلاً قدش کوتاه است)، آیا می‌توان پشت سر او این عیب را گفت؟ ۳۱۶
- پرسش ۵۰۸. **غیبت** در مسائلی که اگر درباره آن صحبت نشود، حل نمی‌گردد (مثلاً درباره استادی که خوب درس نمی‌دهد)، چه حکمی دارد؟ ۳۱۶
- پرسش ۵۰۹. خویشاوندانی که **قطع رحم** با آنان جایز نیست، چه کسانی‌اند؟ ۳۱۷
- پرسش ۵۱۰. اگر برادر یا سایر نزدیکان فرد به وظایف دینی (نماز، روزه، خمس و...) عمل نمی‌کنند و به تذکر هم گوش نمی‌دهند، آیا می‌تواند **رفت و آمد** را با آنان قطع کند؟ ۳۱۷
- پرسش ۵۱۱. **صله رحم** به چه چیز **تحقق** می‌یابد؟ ۳۱۷
- پرسش ۵۱۲. منظور از **لباس شهرت** چه نوع لباسی است؟ ۳۱۸
- پرسش ۵۱۳. حکم پوشیدن **لباس شهرت** را بیان کنید؟ ۳۱۸
- پرسش ۵۱۴. پوشیدن **لباس زنانه** برای مردان و بالعکس چه حکمی دارد؟ ۳۱۹
- پرسش ۵۱۵. آیا در حرمت پوشیدن **لباس جنس مخالف**، تفاوتی بین پوشیدن آن در خانه و بیرون از آن دارد؟ ۳۲۰

- پرسش ۵۱۶. آیا پوشیدن دمپایی زنان برای مردان و بالعکس اشکال دارد؟..... ۳۲۱
- پرسش ۵۱۷. تراشیدن ریش تمام صورت با ماشین یا تیغ چه حکمی دارد؟..... ۳۲۱
- پرسش ۵۱۸. آیا تراشیدن موهای کم صورت به منظور رشد و پرپشت شدن آن، اشکال دارد؟..... ۳۲۲
- پرسش ۵۱۹. اگر انسان برای اینکه توهین مردم را نشنود، ریشش را بزند چه حکمی دارد؟..... ۳۲۲
- پرسش ۵۲۰. آیا گذاشتن ریش پرفسوری کفایت می‌کند؟..... ۳۲۲
- پرسش ۵۲۱. اگر بعضی از وسیله‌های بازی در شهری از آلات قمار محسوب شود؛ ولی در شهر دیگر این طور نباشد، آیا بازی با آنها جایز است؟..... ۳۲۳
- پرسش ۵۲۲. بازی قمار، به صورت تک نفره با رایانه چه حکمی دارد؟..... ۳۲۳
- پرسش ۵۲۳. بازی با شطرنج، بدون برد و باخت و به منظور تقویت فکر و حافظه، چه حکمی دارد؟..... ۳۲۴
- پرسش ۵۲۴. اگر برای مقلد ثابت شود که شطرنج در زمان حاضر آلت قمار بودن خود را از دست داده است، بازی با آن بدون برد و باخت، چه حکمی دارد؟..... ۳۲۴
- پرسش ۵۲۵. آیا در بازی‌های ورزشی، تعیین جایزه از سوی شخص یا گروه دیگر (غیر از مسابقه دهندگان) اشکال دارد؟..... ۳۲۵
- پرسش ۵۲۶. آیا هر بازی که در آن برد و باخت و شرط بندی انجام گیرد، حرام است؟..... ۳۲۵
- پرسش ۵۲۷. حکم بازی با تخت نرد را بیان کنید؟..... ۳۲۵
- پرسش ۵۲۸. بازی ورق و یا پاسور چه حکمی دارد؟..... ۳۲۶
- پرسش ۵۲۹. با توجه به رواج بیلیارد در سطح جامعه و تمایل بعضی مراکز آموزش عالی به استفاده از آن لطفاً نظر مراجع عظام تقلید را در این خصوص بیان کنید؟..... ۳۲۶
- پرسش ۵۳۰. حکم نگهداری آلات قمار را بیان کنید؟..... ۳۲۷
- پرسش ۵۳۱. ساختن مجسمه انسان یا حیوان، به صورت نیم تنه و یا برجسته روی دیوار چه حکمی دارد؟..... ۳۲۷
- پرسش ۵۳۲. حکم خرید و فروش و نگهداری مجسمه جاندار چیست؟..... ۳۲۸
- پرسش ۵۳۳. کشیدن کاریکاتور اشخاص، در صورتی که موجب استهزاء و هتک آنان شود، چه حکمی دارد؟..... ۳۲۸
- پرسش ۵۳۴. حکم شراب از نظر حرمت و نجاست چیست؟ آیا تفاوتی بین کم و زیاد آن نیست؟..... ۳۲۹
- پرسش ۵۳۵. آیا هر مایع مست‌کننده، نوشیدن آن گناه بزرگ است و باعث جاری شدن حد می‌گردد؟..... ۳۲۹
- پرسش ۵۳۶. آیا هر مایعی که مست‌کننده باشد، نجس و نوشیدن آن حرام است؟..... ۳۲۹

احکام منزل

- پرسش ۵۳۷. آیا درباره نظافت و پاکیزگی آیه‌ای وجود دارد؟..... ۳۳۱
- پرسش ۵۳۸. اگر چیزی به بول، نجس شود چگونه با آب قلیل پاک می‌شود؟..... ۳۳۲
- پرسش ۵۳۹. اگر چیزی به بول، نجس شود چگونه با آب کر (مانند آب لوله کشی) پاک می‌شود؟..... ۳۳۴
- پرسش ۵۴۰. اگر چیزی به غیر بول (مانند خون) نجس شود چگونه با آب قلیل پاک می‌شود؟..... ۳۳۴
- پرسش ۵۴۱. اگر چیزی به غیر بول (مانند خون) نجس شود چگونه با آب کر (مانند آب لوله کشی) پاک می‌شود؟..... ۳۳۴
- پرسش ۵۴۲. اگر بعد از شستن لباس، رنگ نجاست روی آن باقی باشد، آیا هنوز نجس است؟..... ۳۳۵
- پرسش ۵۴۳. آیا آبی که کف صابون دارد، می‌تواند چیز نجس را پاک کند؟..... ۳۳۵
- پرسش ۵۴۴. آیا لباس شویی اتوماتیک که چند بار لباس را می‌شوید، می‌تواند لباس نجس را پاک کند؟..... ۳۳۵
- پرسش ۵۴۵. اگر پیش از آنکه لباس‌ها را داخل لباس شویی بریزیم، عین نجاست آنها را برطرف کنیم، آیا لباس شویی در این هنگام لباس‌ها را پاک می‌کند؟..... ۳۳۶
- پرسش ۵۴۶. آیا خون کم (کمتر از درهم) که در نماز بخشیده، پاک است؟..... ۳۳۷
- پرسش ۵۴۷. چگونه موکتی که به زمین چسبیده و به بول نجس شده، پاک می‌شود؟..... ۳۳۷
- پرسش ۵۴۸. آیا فرش نجس زیر باران زیاد، پاک می‌شود؟..... ۳۳۸
- پرسش ۵۴۹. آیا لباس و فرش نجس و مانند آن، با آفتاب پاک می‌شود؟..... ۳۳۹
- پرسش ۵۵۰. اگر دیوار اتاق یا برخی اثاث آن، نجس شود، آیا تطهیر آنها واجب است؟..... ۳۳۹
- پرسش ۵۵۱. اگر ظرف یا وسیله‌ای نجس شده و به دیگری داده یا فروخته شود؛ آیا باید به او اعلام شود؟..... ۳۳۹
- پرسش ۵۵۲. اگر لباس نجس شده باشد؛ آیا هنگام فروختن به دیگری و یا هدیه دادن و مانند آن، باید به او اعلام شود (با توجه به اینکه می‌دانیم با آن نماز می‌خواند)؟..... ۳۴۰
- پرسش ۵۵۳. اگر قسمتی از روغن جامد یا رب گوجه با فضل موش و یا چیز دیگر نجس شده باشد، آیا با برداشتن قسمت نجس شده است، جایز است از بقیه آن استفاده کرد؟..... ۳۴۰
- پرسش ۵۵۴. اگر هنگام خوردن غذا، دهان خونی شود؛ آیا خوردن لقمه‌ای که در دهان است، جایز است؟..... ۳۴۰
- پرسش ۵۵۵. خوردن پلویی که کشمش یا خرما می‌جوشیده در آن استفاده شده، چه حکمی دارد؟..... ۳۴۹
- پرسش ۵۵۶. آیا غذایی که گربه به آن دهان زده، نجس است؟..... ۳۴۱
- پرسش ۵۵۷. آیا غذایی که نجس شده، خوراندن آن به بچه جایز است؟..... ۳۴۲

- پرسش ۵۵۸. حکم خونی که گاهی در تخم مرغ پیدا می شود، چیست؟..... ۳۴۲
- پرسش ۵۵۹. آیا استفاده از ظرف های طلا و نقره جایز است؟..... ۳۴۳
- پرسش ۵۶۰. استفاده از ظرف هایی که روی آن را آب طلا یا نقره داده اند، اشکال دارد؟..... ۳۴۴
- پرسش ۵۶۱. خوردن چای از استکان هایی که گیره اش طلا یا نقره است، چه حکمی دارد؟..... ۳۴۴
- پرسش ۵۶۲. حکم استفاده از قلمدان، سرمه دان و... که از طلا یا نقره ساخته شده، چیست؟..... ۳۴۴
- پرسش ۵۶۳. آیا نماز خواندن بر روی فرش ابریشم، صحیح است؟..... ۳۴۵
- پرسش ۵۶۴. حکم پوشیدن لباس ابریشم برای زن و مرد چیست؟..... ۳۴۵
- پرسش ۵۶۵. گاهی به مدت کوتاهی و به طور موقت لباس شوهرم را در منزل می پوشم، آیا این کار جایز است؟..... ۳۴۵
- پرسش ۵۶۶. هنگام تخلی، مخرج بول باید چند مرتبه شسته شود؟..... ۳۴۵
- پرسش ۵۶۷. هنگام تطهیر نجاست گاهی آب لوله کشی در اثر رسیدن به عین نجاست به بدن ترشح می کند، حکم این ترشح چیست؟..... ۳۴۶
- پرسش ۵۶۸. آبی که هنگام کشیدن سیفون توالت به بدن ترشح می کند پاک است؟..... ۳۴۶
- پرسش ۵۶۹. آیا جایز است چاه آشپزخانه و توالت یکی باشد؟..... ۳۴۷
- پرسش ۵۷۰. اگر توالت خانه رو یا پشت به قبله ساخته شده باشد، وظیفه هنگام تخلی چیست؟..... ۳۴۷
- پرسش ۵۷۱. برای رهن خانه، چه کنیم تا دچار ربا نشویم؟..... ۳۴۷

احکام مالی

- پرسش ۵۷۲. درباره حق الناس و حقوق مالی توضیح دهید؟..... ۳۴۹
- پرسش ۵۷۳. در دوران کودکی، پولی از کسی برداشته ام، حالا نمی توانم به او بگویم، وظیفه ام چیست؟..... ۳۵۰
- پرسش ۵۷۴. اگر مالی را از کسی برداشته باشیم و اکنون به او دسترسی نداریم، تکلیف چیست؟..... ۳۵۹
- پرسش ۵۷۵. اگر در گذشته، پولی را از کسی برداشته باشیم و اکنون از دنیا رفته است، چگونه آن را جبران کنیم؟..... ۳۵۰
- پرسش ۵۷۶. آیا استفاده از بیمه دیگران، جایز است؟..... ۳۵۱
- پرسش ۵۷۷. اختلال در تلفن کارتی و استفاده از آن، چه حکمی دارد؟..... ۳۵۱
- پرسش ۵۷۸. گاهی در سالن دانشگاه و نمازخانه کفش ها جابه جا می شود، آیا جایز است به جای کفشان کفشی که باقی مانده برداریم؟..... ۳۵۱

- پرسش ۵۷۹. اگر کفش هم اتاقی خود را بدون رضایت او بپوشد و با آن وضو بگیرد؛ چه حکمی دارد؟..... ۳۵۲
- پرسش ۵۸۰. چند سال پیش، از یکی از دوستانم در دانشگاه کتابی را امانت گرفتم؛ حال تکلیف کتاب چه می شود؟..... ۳۵۳
- پرسش ۵۸۱. در دانشگاه ها امکاناتی برای غذا و لوازم مورد نیاز دانشگاهی به دانشجویان داده می شود آیا توزیع آنها بین سایر کارمندان دانشگاه نیز جایز است؟..... ۳۵۳
- پرسش ۵۸۲. آیا جایز است فیش های غذای باطل شده را در روزهای دیگر، به عنوان فیش های معتبر برای دریافت غذا ارائه دهیم؟..... ۳۵۴
- پرسش ۵۸۳. استفاده دانشجویان از مواد خوراکی دیگران - که در یخچال مشترک نگهداری می شود - چگونه است؟..... ۳۵۴
- پرسش ۵۸۴. آیا جایز است از مواد خوراکی دوستان استفاده کنیم و پول آن را به او بدهیم؟..... ۳۵۴
- پرسش ۵۸۵. کسی که قرض می گیرد چنانچه سود آن را با رضایت کامل بدهد، آیا باز حرام است؟..... ۳۵۴
- پرسش ۵۸۶. از شخصی مبلغی پول طلب دارم که باید آن را یکسال دیگر بگیرم آیا می توانم مقداری از آن را کم کنم و باقی آن را به صورت نقد دریافت نمایم؟..... ۳۵۵
- پرسش ۵۸۷. اگر مدیون در سختی قرار گرفته باشد و نتواند بدهی خود را بپردازد آیا مطالبه طلب از سوی طلبکار جایز است؟ آیا می تواند بابت تأخیر سود آن را بگیرد؟..... ۳۵۵
- پرسش ۵۸۸. رد مظالم چیست؟..... ۳۵۵
- پرسش ۵۸۹. اگر بدهکار در پرداخت بدهی خود کوتاهی نماید آیا جایز است طلبکار از مال او تقاص نماید؟..... ۳۵۶
- پرسش ۵۹۰. حکم مالی که پیدا می شود و ارزش آن بسیار کم است؛ چیست؟..... ۳۵۶
- پرسش ۵۹۱. اگر مالی پیدا شود و ارزش آن زیاد باشد تکلیف چیست؟..... ۳۵۷
- پرسش ۵۹۲. مالی که پیدا شده و باید تا یک سال اعلام شود، چنانچه با گذشت یک یا دو هفته از پیدا شدن صاحبش مأیوس شویم آیا می توانیم آن را از طرف صاحبش صدقه بدهیم یا اینکه باید تا یک سال اعلام شود؟..... ۳۵۷
- پرسش ۵۹۳. مبلغ بیست هزار تومان پول پیدا کردم؛ آیا می توانم آن را برای خود بردارم، یا اینکه باید از طرف صاحبش صدقه بدهم؟..... ۳۵۷
- پرسش ۵۹۴. شرکت در طرح تجاری گلدکوئیست و مانند آن چیست؟..... ۳۵۸
- پرسش ۵۹۵. تکلیف پولی که از طریق معامله با شرکت گلدکوئیست و مانند آن به دست آمده چیست؟..... ۳۵۸

احکام بانکی

- پرسش ۵۹۶. درباره **نظام بانکی** در کشور ما توضیح دهید؟..... ۳۵۹
- پرسش ۵۹۷. آیا جایز است **تسهیلاتی** را که بانک برای **استفاده خاصی** (مانند تعمیر، خرید و ساخت خانه) به اشخاص واگذار می‌کند، در کارهای دیگر مصرف کرد؟..... ۳۶۱
- پرسش ۵۹۸. آیا گرفتن **جریمه دیرکرد** توسط بانک‌ها، جنبه شرعی دارد؟..... ۳۶۱
- پرسش ۵۹۹. شخصی ده سال پیش مبلغی را به دیگری قرض داده؛ آیا جایز است به‌عنوان تورم و **کاهش ارزش پول**، بیش از آن از او بگیرد؟..... ۳۶۲
- پرسش ۶۰۰. آیا در **کاهش ارزش پول**، بین قرض، مهریه، مضاربه، خمس و... تفاوتی هست؟... ۳۶۳
- پرسش ۶۰۱. از دیدگاه برخی از **متخصصان** و کارشناسان اقتصادی، بدهکار ضامن **کاهش ارزش پول** است و باید آن را جبران کند و این امر نزد آنان ربا محسوب نمی‌شود! آیا کارشناسی آنان، می‌تواند معیار قرار گیرد؟..... ۳۶۳
- پرسش ۶۰۲. کسی که قرض می‌گیرد، چنانچه **سود** آن را با **رضایت کامل بدهد**، آیا باز حرام است؟..... ۳۶۴
- پرسش ۶۰۳. آیا شخص می‌تواند نزد دیگران پول بگذارد و هرماه **سود پول** آن را دریافت کند؟..... ۳۶۴
- پرسش ۶۰۴. گرفتن درصد بسیار کم (مانند ۱٪) به عنوان **کارمزد** توسط صندوق‌های قرض الحسنه به منظور تأمین مخارج صندوق، چه حکمی دارد؟..... ۳۶۴
- پرسش ۶۰۵. در چه مواردی گرفتن **ربا جایز** است؟..... ۳۶۵
- پرسش ۶۰۶. اگر با سپردن پول به کسی، بخواهم در هر ماه درصد مشخصی از **سود پول** از او دریافت کنم راه حل بدون ربا چیست؟..... ۳۶۵
- پرسش ۶۰۷. آیا جایز است مبلغی پول به کسی داده شود و آن را به قیمت طلا محاسبه کند و هنگام **پرداخت بدهی**، بر اساس نرخ روز طلا محاسبه شود؟..... ۳۶۶
- پرسش ۶۰۸. **خرید و فروش ارز** با تفاوت قیمت، به صورت نقد و نسیه چه حکمی دارد؟..... ۳۶۷
- پرسش ۶۰۹. آیا فروش **اسکناس‌های نو** و پول خرده با قیمت بیشتر جایز است؟..... ۳۶۷
- پرسش ۶۱۰. **فروش مبلغ چک مدت‌دار** به صورت نقد با قیمت کمتر، چه حکمی دارد؟..... ۳۶۷
- پرسش ۶۱۱. شخصی به کارمندان به عنوان تشویق به کارمندی که کار را برایشان انجام داده عیدی می‌پردازد، آیا گرفتن آن جایز است؟..... ۳۶۸
- پرسش ۶۱۲. سپردن پول به حساب قرض الحسنه بانک‌ها و یا مؤسسات خصوصی، به قصد دریافت **جوایز بانکی** چه حکمی دارد؟..... ۳۶۹

- پرسش ۶۱۳. دادن **رشوه** برای حل مشکل اداری و تسریع در کار، چه حکمی دارد؟..... ۳۶۹
- پرسش ۶۱۴. اگر در کارهای اداری گرفتن حق، مستلزم دادن **رشوه** باشد؛ آیا دادن آن جایز است؟..... ۳۷۰

احکام غیرمسلمانان و خارج از کشور

- پرسش ۶۱۵. **اهل کتاب** پاکند یا نجس؟..... ۳۷۱
- پرسش ۶۱۶. اگر راه‌های مطمئن و معتبر در **تعیین قبیله** ممکن نبود مانند دانشجویانی که در کشورهای خارجی زندگی می‌کنند تکلیف چیست؟..... ۳۷۱
- پرسش ۶۱۷. در مکانی قرار دارم که هیچ راهی برای **پیدا کردن** قبیله وجود ندارد و به هیچ طرف نیز گمان پیدا نمی‌شود تکلیف چیست؟..... ۳۷۲
- پرسش ۶۱۸. آیا حفظ **حجاب** در سفر به **کشورهای غیرمسلمان**، واجب است؟..... ۳۷۳
- پرسش ۶۱۹. حکم نگاه، به زنان مسلمان - که در **کشورهای خارجی** فاقد **حجاب** و پوشش اسلامی‌اند - چگونه است؟..... ۳۷۳
- پرسش ۶۲۰. **دست دادن** با زنان غیرمسلمان چه حکمی دارد؟..... ۳۷۴
- پرسش ۶۲۱. نگاه کردن به **عکس‌های عریان** و برهنه زنان و مردان غیرمسلمان، چه حکمی دارد؟..... ۳۷۴
- پرسش ۶۲۲. آیا **ازدواج موقت** با زنان **اهل کتاب** (یهود و نصارا) جایز است؟..... ۳۷۴
- پرسش ۶۲۳. آیا **نحوه ازدواج موقت** با زن مسلمان و غیرمسلمان متفاوت است؟..... ۳۷۵
- پرسش ۶۲۴. حکم **ازدواج زن مسلمان با مرد غیرمسلمان** چیست؟..... ۳۷۵
- پرسش ۶۲۵. آیا برای **ازدواج با دختر مسلمانی که پدرش مسیحی** است، اجازه پدرش شرط است؟..... ۳۷۵
- پرسش ۶۲۶. آیا ازدواج **موقت** با **دختر مسیحی** و یهودی، نیاز به اجازه پدرش دارد؟..... ۳۷۵
- پرسش ۶۲۷. **چت کردن با زنان غیرمسلمان** و انجام دادن صحبت‌های تحریک‌آمیز با آنها، چه حکمی دارد؟..... ۳۷۶
- پرسش ۶۲۸. آیا جایز است با غیرمسلمان **اهل شراب** هم‌نشین شد؟..... ۳۷۶
- پرسش ۶۲۹. در برخی کشورها روی محصولات آنها مارک **ذبح اسلامی** نوشته شده است، تهیه آنها چه حکمی دارد؟..... ۳۷۶
- پرسش ۶۳۰. آیا خرید **وسایل چرمی** از غیرمسلمانان جایز است؟..... ۳۷۷
- پرسش ۶۳۱. اگر دست خیس با **کفش یا صندلی‌های چرمی** که از کشورهای غیراسلامی وارد می‌شود تماس پیدا کند، آیا نجس می‌شود؟..... ۳۷۷

- پرسش ۶۳۲. دانشجویانی که در کشورهای غیراسلامی درس می‌خوانند؛ چنانچه از بازار **کفش و لباس چرمی** تهیه کنند، حکم طهارت و نجاست آن چگونه می‌شود؟ ۳۷۸

احکام کی‌رایت

- پرسش ۶۳۳. آیا اصولاً **تولید نرم‌افزار** حقی برای تولیدکننده ایجاد می‌کند؟ ۳۷۹
- پرسش ۶۳۴. **کیی و تکثیر نرم‌افزار** بدون اجازه تولیدکنند، چه حکمی دارد؟ ۳۷۹
- پرسش ۶۳۵. اگر در ضمن معامله نرم‌افزار، فروشنده (تولیدکننده اصلی) عدم تکثیر و **کیی** را شرط نماید یا عقد را مبتنی به آن قرار دهد. **حکم تکثیر آن چیست؟** ۳۸۰
- پرسش ۶۳۶. **تکثیر نرم‌افزار بدون اجازه** تولیدکننده در صورتی که از نظر قانون ممنوع باشد حکم آن چیست؟ ۳۸۰
- پرسش ۶۳۷. اگر از راه **کیی** یا **تکثیر نرم‌افزار خسارتی** به تولیدکننده وارد آید، آیا موجب ضمان است؟ ۳۸۰
- پرسش ۶۳۸. نرم‌افزارهایی که قبلاً توسط فرد یا افراد دیگری **قفل آنها شکسته** شده، حکم تکثیر آن چیست؟ ۳۸۱
- پرسش ۶۳۹. **رایت نرم‌افزار** در حد استفاده شخصی چه حکمی دارد؟ ۳۸۲
- پرسش ۶۴۰. آیا در حکم **تکثیر نرم‌افزار** تفاوتی بین تولید داخل و خارج وجود دارد؟ ۳۸۲
- پرسش ۶۴۱. اگر ندانیم که **تولیدکننده نرم‌افزار** به **کیی** و تکثیر و استفاده آن رضایت ندارد، تکلیف چیست؟ ۳۸۳

- **احکام ویژه دانشجویی** ۳۸۴
- **کلیدواژه‌ها** (به ترتیب حروف الفبا) ۳۸۵
- **اصطلاح‌شناسی** ۳۹۵
- **کتابنامه** ۳۹۷

مقدمه

«پرسش‌گری» از آغاز آفرینش انسان، رخ‌نمایی کرده؛ بر بال سبز خود، فرشتگان را نشانده؛ بر برگ زرد خود شیطان را افشانده و در این میان، مقام آدمیت را نشان داده است. آفتاب کوفه چه زیبا فرموده است:

«مَنْ أَحْسَنَ السُّؤَالَ عَلِيمٌ» و «مَنْ عَلِمَ أَحْسَنَ السُّؤَالَ».

هم سؤال از علم خیزد هم جواب همچنان که خار و گل از خاک و آب آری! هر که سؤال‌هایش آسمانی است، دانش و بینش پاسخش خواهد بود. پویایی و پایایی «جامعه» و «فرهنگ»، در گرو پرسش‌های حقیقت‌طلبانه و پاسخ‌های خردورزانه است.

از افتخارات ایران اسلامی، آن است که از سویی، سرشار از جوانانی پاک دل، کمال خواه و پرسش‌گر است و از دیگر سوی، از مکتبی غنی برخوردار است که معارف بلند آن، گوارانوش دل‌های عطشناک پرسش‌گر و دانش‌جو است. اداره مشاوره و پاسخ معاونت مطالعات راهبردی نهاد، محفل انسی فراهم آورده است، تا «ابر رحمت» پرسش‌ها را به «زمین اجابت» پذیرا باشد و نهال سبز دانش را بارور سازد. ما اگر بتوانیم سنگ صبور جوانان اندیشمند و بالنده ایران پرگهرمان باشیم، به خود خواهیم بالید.

شایان ذکر است در راستای ترویج فرهنگ دینی، اداره مشاوره و پاسخ نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها با همکاری گروه‌های علمی،

بیش از یکصد هزار پرسش دانشجویی را در موضوعات مختلف اندیشه دینی، مشاوره، احکام و... پاسخ داده است.

این اداره دارای نه گروه علمی و تخصصی، به شرح زیر است:

۱. گروه قرآن و حدیث؛
۲. گروه احکام؛
۳. گروه فلسفه و کلام؛
۴. گروه حقوق و فلسفه احکام؛
۵. گروه اخلاق و عرفان؛
۶. گروه تربیتی و روان شناسی؛
۷. گروه اندیشه سیاسی؛
۸. گروه فرهنگی، اجتماعی؛
۹. گروه تاریخ و سیره.

آنچه پیش رو دارید، بخشی از پرسش‌های احکام دارای فراوانی در میان قشر جوان و دانشگاهیان است که از سوی محقق ارجمند حجة الاسلام سید مجتبی حسینی (زیدعزه) پاسخ داده شده است. ویژگی‌های این مجموعه و شیوه تنظیم آن در چند نکته ذیل بیان می‌شود:

الف. پاسخ پرسش‌ها همراه با مآخذ و مستندات آن آورده شده است.

ب. پاسخ‌های هم‌مضمون، با عبارت یکسان و روان تحریر شده است؛ از این رو بیشتر پاسخ‌ها اقتباسی است.

ج. جهت اتقان و اطمینان بیشتر علاوه بر مستندسازی پاسخ‌ها، از دفاتر مراجع بزرگوار نیز استفتا شده است.

د. جهت دستیابی آسان به پاسخ‌ها، در انتهای کتاب فهرست کلیدواژه‌ها و اصطلاحات براساس «حروف الفبا» تنظیم شده است.

ه. در تنظیم کتاب، نظر حضرت امام خمینی (علیه السلام) به عنوان اولین فتوا آمده و فتاوی دیگر مراجع بزرگوار - که نامشان به ترتیب حروف الفبایی در ذیل می‌آید - پس از آن ذکر گردیده است:

۱. حضرت آیه الله حاج شیخ محمد تقی بهجت (قدس سرّه الشریف)
۲. حضرت آیه الله حاج شیخ میرزا جواد تبریزی (قدس سرّه الشریف)
۳. حضرت آیه الله حاج سید علی حسینی خامنه‌ای (دام ظلّه العالی)

۴. حضرت آیه الله حاج سید علی حسینی سیستانی (دام ظلّه العالی)

۵. حضرت آیه الله حاج شیخ لطف الله صافی گلپایگانی (دام ظلّه العالی)

۶. حضرت آیه الله حاج شیخ محمد فاضل لنکرانی (قدس سرّه الشریف)

۷. حضرت آیه الله حاج شیخ حسین نوری همدانی (دام ظلّه العالی)

۸. حضرت آیه الله حاج شیخ ناصر مکارم شیرازی (دام ظلّه العالی)

۹. حضرت آیه الله حاج شیخ حسین وحید خراسانی (دام ظلّه العالی)

گفتنی است که در متن کتاب تنها به ذکر اسامی مراجع بزرگوار به اختصار اکتفا شده است، لذا از ساحت آن بزرگواران پوزش می‌طلبیم و از درگاه خداوند متعال برای ایشان، دوام عزت و سلامتی مسألت داریم. برآنیم با توفیق خداوند، به تدریج ادامه این مجموعه را تقدیم شما خوبان کنیم. پیشنهادها و انتقادهای سازنده شما، راهنمای ما در ارائه شایسته و پربار مجموعه‌هایی از این دست خواهد بود.

در پایان از تلاش‌های مخلصانه مؤلف محترم و مجموعه همکاران اداره مشاوره و پاسخ، به خصوص حجج اسلام سید محمد تقی علوی و صالح قنادی (زیدعزهما) که در بازخوانی و آماده‌سازی این اثر تلاش کرده‌اند، تشکر و قدردانی می‌شود و دوام توفیقات این عزیزان را در جهت خدمت بیشتر به مکتب اهل بیت (علیهم السلام) و ارتقای فرهنگ دینی جامعه - به ویژه دانشگاهیان - از خداوند متعال مسألت داریم.

الله ولی التوفیق

معاونت مطالعات راهبردی نهاد

احکام تقلید

اجتهاد و تقلید

● پرسش ۱. «اجتهاد» و «تقلید» به چه معناست؟

«اجتهاد» در لغت به معنای تلاش و کوشش تا سرحد توانایی است؛ به گونه‌ای که با تحمل رنج و سختی همراه باشد. در اصطلاح فقه عبارت است از: «به کار بردن تلاش و کوشش خویش در راه به دست آوردن احکام شرعی از راه‌ها و منابعی^۱ که نزد فقیهان اسلام، معمول و متعارف است». در نتیجه مجتهد کسی است که بتواند احکام را از روی دلیل به دست آورد و طبق رأی و نظر خویش عمل کند.^۲

«تقلید» به معنای پیروی و دنباله‌روی است و در اصطلاح فقهی عبارت است از: «عمل کردن به آنچه مجتهد در مسائل شرعی فتوا می‌دهد».

گفتنی است: اگر چه واژه تقلید به معنای پیروی بدون چون و چرا، خوشایند نیست؛ اما در آموزه‌های فرهنگ اسلامی، مقلد کسی است که از حاصل تلاش علمی مجتهد استفاده می‌کند و مسئولیت درستی و نادرستی استنباط احکام را بر عهده مجتهد می‌گذارد و چه بسا کاربرد واژه «تقلید» (برگرفته از «قلادة» به معنای گردن بند)، به این منظور باشد.

۱. این منابع عبارت است از: کتاب، سنت، اجماع و عقل.

۲. *لسان العرب*، ماده، جهد؛ *التنقیح فی شرح العروة الوثقی*، (الاجتهاد و التقليد)، ص ۲۰.

پیشینه تقلید

● پرسش ۲. تقلید از مجتهد از چه زمانی شروع شده است؟ آیا در زمان پیامبر ﷺ

و ائمه علیهم السلام نیز مطرح بوده است؟

مراجعه به فقیه و اسلام شناس، جهت آگاهی به احکام الهی و اطمینان نسبت به درستی اعمال، ریشه در تاریخ صدر اسلام و عصر ائمه علیهم السلام دارد و طبق نظر برخی از بزرگان، دو آیه در این زمینه نازل شده است^۱؛ آنجا که خداوند متعال می فرماید:

﴿فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾^۲؛ «اگر نمی دانید از آگاهان بپرسید».

هر چند «اهل ذکر» در روایات به امامان علیهم السلام - که مصداق بارز و کامل آیه هستند - تفسیر شده است؛ ولی شأن نزول و مورد، کلیت آیه را تخصیص نمی زند و محدود به آنان نمی سازد و شامل هر اهل خبره ای می گردد و فقیهان نیز از جمله آنها هستند. در جای دیگر می فرماید: ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾^۳؛ «شایسته نیست مؤمنان همگی [به سوی میدان جهاد] کوچ کنند؛ چرا از هر گروهی، طایفه ای از آنان کوچ نمی کنند [و طایفه ای بمانند] تا در دین [و معارف و احکام اسلام] آگاهی پیدا کنند و به هنگام بازگشت به سوی قوم خود آنها، را انذار نمایند تا [از مخالفت فرمان پروردگار] بترسند و خودداری کنند».

تردیدی نیست که «تفقه» در این آیه، مفهومی گسترده دارد و شامل معارف و احکام اسلام - اعم از اصول و فروع دین - می شود. از سوی دیگر مردم به پذیرش سخنان این گروه - که در حوزه دین تربیت و پرورش یافته اند - دعوت شده اند و این همان رجوع به فقیه و اهل خبره است.

رسول اکرم ﷺ برخی از صحابه را برای تبلیغ و تعلیم احکام دین، به سرزمین های اطراف می فرستاد. مصعب بن عمیر و معاذ بن جبل از نمونه های بارز آنان به شمار می آیند. آن حضرت می فرمود: «از افتا بدون علم خودداری کنید که لعن فرشتگان را به دنبال خواهد داشت».^۱ این امر نشانگر آن است که فتوا دادن از سوی مفتی و فقیه و تقلید و پیروی کردن از طرف مردم، در عصر پیامبر ﷺ مطرح بوده است و رجوع به فقیه پس از رحلت آن حضرت نیز همانند گذشته، ادامه داشت تا آنکه در دوران امام باقر و امام صادق علیهم السلام، فزونی گرفت. فقیهان بی شماری در مکتب آن دو بزرگوار، تربیت و پرورش یافتند^۲ و به منظور احیا و تعلیم احکام، به شهرهای مختلف کوچ کردند و بسیاری از مردم - که شیفته و تشنه معارف و احکام الهی بودند و در نقاط دور دست زندگی می کردند و دستشان از اهل بیت کوتاه بود - به سراغ آنان می رفتند و مسائل خود را از ایشان می پرسیدند و از علم بی کران ائمه علیهم السلام سیراب می گشتند. این همان «تقلید» است که به نمونه هایی از آن اشاره می شود:

۱. حضرت باقر علیهم السلام به ابان بن تغلب می فرماید: «اجلس فی مسجد المدینه و آتِ النَّاسَ فَاسْأَلْنِي أَحَبُّ أَنْ أَرَى فِي شَيْعَتِي مِثْلَكَ»؛ «در مسجد مدینه بنشین و به مردم فتوا بده؛ زیرا دوست دارم در میان شیعیانم کسانی همچون تو باشند».^۳
۲. شعیب عرقوقی می گوید: به امام صادق علیهم السلام عرض کردم: «رُبَمَا احْتَجْنَا أَنْ نَسْأَلَ عَنِ الشَّيْءِ فَمَنْ نَسْأَلُ»؛ «گاهی ما می خواهیم سؤال و مشکل دینی خود را از کسی بپرسیم (و به شما به جهت دوری راه یا حالت تقیه و... دسترسی نداریم)، شما بگویید به چه کسی رجوع کرده و سخن او را بپذیریم؟»

۱. وسائل الشیعه، ج ۲۷، باب ۴ و ۷.

۲. مورخان می نویسند: امام صادق علیهم السلام چهار هزار شاگرد داشتند که از بلاد مختلف به حوزه آن حضرت کوچ کرده بودند. رک: اسد، حیدر، الامام الصادق و الصادق و المذاهب الاربعه، ج ۱، ص ۶۹.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۱۷، باب ۱۱.

۱. التفتیح فی شرح العروة الوثقی، (الاجتهاد و التقليد)، ص ۸۸ - ۸۵.

۲. انبیاء (۲۱)، آیه ۷.

۳. توبه (۹)، آیه ۱۲۲.

حضرت در جواب فرمود: «عَلَيْكَ بِالْأَسَدِيِّ يَعْنِي أَبَا بَصِيرٍ»؛ یعنی، شما می‌توانید به ابوبصیر مراجعه کنید.^۱

این امر به همین شکل در عصر امامان علیهم‌السلام بعد نیز تا زمان غیبت صغرای حضرت مهدی (عج) ادامه یافت.

۳. حسن بن علی بن یقطين می‌گوید: به امام رضا علیه‌السلام عرض کردم: «لَا أَكَادُ أَصْلُ إِلَيْكَ أَسْأَلُكَ عَنْ كُلِّ مَا احتاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَعَالِمِ دِينِي. أَفَيَوْسُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ثَقَّةٌ أَخَذَ مِنْهُ مَا احتاجُ إِلَيْهِ مِنْ مَعَالِمِ دِينِي فَقَالَ نَعَمْ»؟^۲ «من نمی‌توانم به جهت هر مشکل دینی که برایم پیش می‌آید، از شما سؤال کنم! پس آیا یونس بن عبدالرحمان ثقه و راستگو است و می‌توانم پاسخ نیازهای دینی خود را از او دریافت کنم؟ حضرت فرمود: آری».

۴. حضرت مهدی (عج) در توقیع شریف و معروف خود به اسحاق بن یعقوب -به عنوان یک قاعده کلی- این چنین می‌نگارد: «... وَ أَمَّا الْخَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ أَحَادِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَ أَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ»^۳؛ «در پیشامدهایی که رخ می‌دهد، به راویان احادیث ما (فقها) مراجعه کنید که آنها حجت من بر شمايند و من حجت خدا بر ایشان».

بر اساس این توقیع و دیگر روایات، مسأله رجوع به فقیه در عصر غیبت کبری، شکل دیگری به خود گرفت و دو راه «اجتهاد» و «تقلید» مصطلح به وجود آمد و فقیهان و مجتهدان جامع شرایط، مسؤولیت افتا و پاسخ‌گویی را به عهده گرفتند و خلأ و مشکل عدم دسترسی به امام معصوم را با حضور خود در عرصه اجتماع پر کردند. این امر تاکنون ادامه دارد و خواهد داشت؛ چنان که شیخ طوسی می‌گوید: «من شیعه امامی را از زمان حضرت علی علیه‌السلام تاکنون (قرن پنجم هجری) این گونه

یافتم که پیوسته سراغ فقیهان خود رفته و در احکام و عبادات خود، از آنان استفتا می‌کردند و بزرگان آنان نیز پاسخ و راه عمل به فتوا را به آنان نشان می‌دادند».^۱

ضرورت تقلید

● پرسش ۳. چرا تقلید کنیم؟ فلسفه آن چیست؟

ذهن پرسش‌گر هر مسلمانی، در جست‌وجوی فلسفه احکام شرعی است. اهمیت آگاهی از فلسفه تقلید، نسبت به دیگر احکام، بیشتر است؛ زیرا در شریعت اسلام، واجبات و محرماتی وجود دارد که خدای حکیم، آنها را برای سعادت دنیا و آخرت انسان تشریع کرده است و اگر انسان آنها را اطاعت نکند، نه به سعادت مطلوب می‌رسد و نه از عذاب سربلایی از آنها در امان می‌ماند.

برای شناخت احکام شرعی، آگاهی‌های فراوانی -از جمله: فهم آیات و روایات، شناخت حدیث صحیح از غیر صحیح، کیفیت ترکیب و جمع روایات و آیات و ده‌ها مسأله دیگر- لازم است که آموختن آنها، نیازمند سال‌ها تلاش جدی است.

در چنین حالتی، مکلف خود را در برابر سه راه می‌بیند:

نخست اینکه راه تحصیل این علم (اجتهاد) را در پیش گیرد؛

دوم اینکه در هر کاری آرای موجود را مطالعه کرده، به گونه‌ای عمل کند که طبق همه آرا، عمل او صحیح باشد (احتیاط کند)؛

سوم اینکه از رأی کسی که این علوم را به طور کامل آموخته و در شناخت احکام شرعی کارشناس است، بهره جوید.

بی‌شک، اگر او در راه اول به اجتهاد برسد، کارشناس احکام شرعی شده،

۱. وسائل الشیعه، ج ۲۷، باب ۱۱.

۲. همان.

۳. همان.

۱. عدة الاصول.

از دو راه دیگر بی‌نیاز، خواهد بود؛ اما تا رسیدن به آن، ناگزیر از دو راه دیگر است.

راه دوم نیازمند اطلاعات کافی از آرای موجود در هر مسأله و روش‌های احتیاط است و در بسیاری از موارد، به دلیل سختی احتیاط، زندگی عادی او را مختل می‌کند. ناگزیر گزینه «تقلید» برای توده مردم حتمیت می‌یابد. این سه راه اختصاص به برخورد انسان با احکام شرعی ندارد؛ بلکه در هر رشته تخصصی دیگر نیز وجود دارد. به عنوان مثال یک مهندس متخصص را فرض کنید که بیمار می‌شود. او برای درمان بیماری خویش، یا باید خود به تحصیل علم پزشکی بپردازد، یا تمام آرای پزشکان را مطالعه کرده، به گونه‌ای عمل کند که بعداً پشیمان نشود و یا به پزشک متخصص رجوع کند.

راه نخست او را به درمان سریع نمی‌رساند. راه دوم نیز بسیار دشوار است و او را از کار تخصصی خود (مهندسی) باز می‌دارد. از این رو بی‌درنگ از پزشک متخصص کمک می‌گیرد و به رأی او عمل می‌کند.

وی در عمل به رأی پزشک متخصص، نه تنها خود را از پشیمانی آینده و احیاناً سرزنش دوستان نجات می‌دهد؛ بلکه در اغلب موارد، درمان نیز می‌شود. مکلف نیز در عمل به رأی مجتهد متخصص، نه تنها خود را از پشیمانی آخرت و عذاب الهی نجات می‌دهد؛ بلکه به مصالح احکام شرعی نیز دست می‌یابد.

شنیدن فتوا

● پرسش ۴. آیا شنیدن فتوا از طریق وسایل ارتباط جمعی (تلفن، اینترنت، رادیو و...) برای مکلف حجیت دارد؟

همه مراجع: اگر به گفته او اطمینان پیدا کند، حجت است.^۱

۱. توضیح المسائل، م ۵؛ العروة الوثقی، ج ۱، م ۳۶؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۵؛ بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۲۷؛ نوری و وحید، توضیح المسائل، م ۵.

اختلاف مراجع تقلید

● پرسش ۵. چرا مراجع تقلید، با یکدیگر اختلاف نظر دارند؟

نظریه‌پردازی مختلف در ادبیات و اصول فقه، برداشت متفاوت از آیات و روایات و اختلاف نظر در سند احادیث و شناخت راویان، به طور طبیعی موجب تفاوت در بعضی از فتاوا می‌شود.

گفتنی است این مقدار اختلاف نظر و اختلاف سلیقه، در میان صاحب‌نظران و حتی متخصصان پزشکی طبیعی است. اگرچه لازم است زمینه‌ای فراهم شود که با کارشناسی و موضوع‌شناسی مناسب، اختلاف فتاوا به حداقل برسد.

معیار تقلید

● پرسش ۶. در چه صورت، تقلید از یک مرجع تحقق می‌یابد؟

همه مراجع (به جز صافی): معیار تحقق تقلید، عمل به فتوای مجتهد است.^۱

آیه‌الله صافی: معیار تحقق یافتن تقلید، یاد گرفتن فتوای مجتهد به قصد عمل است.^۲

رساله مرجع تقلید

● پرسش ۷. آیا لازم است برای تقلید از یک مجتهد، تمام رساله او را بخوانیم؟

همه مراجع: خیر، خواندن تمام رساله لازم نیست؛ ولی مسائلی را که انسان غالباً به آنها احتیاج دارد، واجب است یاد بگیرد.^۳

۱. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۳۴؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲؛ نوری و وحید، توضیح المسائل، م ۲.

۲. صافی، توضیح المسائل، م ۲.

۳. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۶؛ توضیح المسائل مراجع، م ۱۱؛ نوری و وحید، توضیح المسائل، م ۱۱؛ العروة الوثقی، ج ۱، التقلید، م ۶۲.

● پرسش ۸. اگر مرجع تقلید رساله نداشت، آیا تقلید از او جایز است؟

همه مراجع: اگر شرایط مرجعیت تقلید را داشته باشد، تقلید از او جایز است و داشتن رساله شرط نیست.^۱

تشخیص اعلم

● پرسش ۹. راه تشخیص اعلم چیست؟

همه مراجع: مجتهد اعلم را از سه راه می توان شناخت:

۱. خودش یقین کند؛ مثل آنکه از اهل علم باشد و بتواند مجتهد اعلم را بشناسد.
۲. دو نفر عالم عادل - که می توانند مجتهد اعلم را تشخیص دهند - اعلمیت او را تصدیق کنند (به شرط آنکه با گفته دو عالم عادل دیگر، تعارض پیدا نکند).
۳. از گفته عده‌ای از اهل علم - که می توانند اعلم را تشخیص دهند - یقین یا اطمینان پیدا شود.^۲

□ تبصره ۱. آیات عظام سیستانی، تبریزی و وحید: اگر یک نفر عالم خبره و مورد اطمینان هم تصدیق کند، کافی است.

□ تبصره ۲. آیه‌الله بهجت: اگر شخص از هر راهی که اطمینان به اعلمیت کسی پیدا کند، کافی است.

انتخاب مرجع تقلید

● پرسش ۱۰. اگر نتوانیم مجتهد اعلم را بشناسیم، وظیفه چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، مکارم و نوری: باید به اهل خبره مراجعه کنید و در صورت تعارض بین شهادت آنان، احتیاط واجب است که از کسی تقلید کنید

که احتمال اعلمیت را در او می‌یابید.

آیات عظام بهجت، فاضل، صافی و وحید: باید به اهل خبره مراجعه کنید و در صورت تعارض بین شهادت آنان، واجب است از کسی تقلید کنید که احتمال اعلمیت را در او می‌یابید.^۱

آیات عظام تبریزی و سیستانی: باید به اهل خبره مراجعه کنید و در صورت تعارض بین شهادت آنان، نظر آن عده که تخصص‌شان بیشتر است، مقدم دارید. در غیر این صورت باید از کسی تقلید کنید که احتمال اعلمیت را در او می‌یابید.^۲

□ تبصره. تعبیر آیه‌الله مکارم در مورد «احتمال اعلمیت»، گمان به اعلم بودن است.

تخصص مراجع تقلید

● پرسش ۱۱. آیا تخصصی شدن مراجع تقلید در زمینه‌های مختلف علمی جایز است؟
همه مراجع: اگر هر یک از آنان در بخشی از فقه اعلم باشند، مقلد باید در هر بخشی، از مجتهد اعلم تقلید کند.^۳

مسائل مستحده

● پرسش ۱۲. با پیشرفت علم، ممکن است مسائلی مانند بازاریابی شبکه‌ای پیش بیاید که در منابع اسلامی ذکری از آن به میان نیامده باشد، در این صورت تکلیف چیست؟ آیا مراجع تقلید می‌توانند پاسخگوی آن باشند یا اینکه می‌توانیم از عقلمان کمک بگیریم؟

همه مراجع: هر چند دین اسلام به بسیاری از مسائل کلی و جزئی پرداخته و حکم آن‌ها را بیان کرده است؛ ولی با وجود آن یک سری از مسائل است که به طور

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۴۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳ و ۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۴۳ و ۴.

۲. سیستانی، تعلیقات علی العروة، م ۱۳ و ۲۰ و ۲۱ و تبریزی، توضیح المسائل، م ۳ و ۴؛ استفتاءات، س ۳۲.

۳. امام، نوری، فاضل، مکارم و سیستانی، تعلیقات علی العروة، ج ۱، التقلید، م ۴۷ و دفتر: همه مراجع.

۱. خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتاءات، س ۹؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲؛ نوری و وحید، توضیح المسائل، م ۲.

۲. خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتاءات، س ۲۵؛ توضیح المسائل مراجع، م ۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳ و وحید،

توضیح المسائل، م ۳.

قطعی شود - تبعیض جایز نیست؛ مانند اینکه در احکام نجاست بدن و لباس، به فتوای مجتهدی و در احکام لباس نماز گزار به فتوای دیگری عمل کند.^۱

آیه الله وحید: تبعیض در تقلید جایز نیست و در صورت تساوی دو یا چند مجتهد، باید به فتوای کسی عمل کند که نظرش مطابق با احتیاط است. در غیر این صورت بین آن دو جمع کند (مثل اینکه یکی به شکسته شدن نماز و دیگری به تمام فتوا داده است که بین آن دو جمع می‌کند). اگر احتیاط ممکن نبود و یا مشقت داشت، می‌تواند از یکی از آنان تقلید کند.^۲

□ تبصره ۱. حکم بالا در تبعیض ابتدایی است؛ یعنی، جایگاه این اختیاری که برای مقلّد منظور شده، به پیش از عمل باز می‌گردد و اگر بخواهد بعد از عمل، به فتوای مجتهد دیگر رفتار نماید، در این صورت حکم رجوع و عدول را پیدا می‌کند.

□ تبصره ۲. طبق فتوای آیه الله بهجت و آیه الله سیستانی، در صورتی تبعیض در تقلید جایز است که مجتهدان در تقوا و ورع نیز مساوی باشند.

رجوع به مرجع مساوی

● پرسش ۱۵. آیا عدول از مرجع تقلید زنده به مرجع مساوی با او، جایز است؟ به طور مثال آیا در نماز و روزه دانشجوی مسافر، می‌توان به مرجع دیگری که مساوی با مجتهد اول است، رجوع کرد؟ آیات عظام امام و فاضل: آری، رجوع به مساوی جایز است.^۳

۱. نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۱ و ج ۱، س ۴؛ امام، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸ و ۹؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۱؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۴۲؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۱ و ۱۲؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۳ و ۱۴، خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۱۸؛ بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۴ و توضیح المسائل، م ۵؛ سیستانی، *تعلیقات علی العروة*، م ۱۳ و ۳۳.

۲. وحید، *توضیح المسائل*، م ۴.

۳. فاضل، *توضیح المسائل*، م ۱۱؛ امام، *تحریر الوسیله*، ج ۱، م ۴.

صریح و روشن از آنها نامی به میان برده نشده است، اما در آن یک سلسله قواعد کلی وجود دارد که مجتهد می‌تواند بر اساس آن مسائل جدیدی که پیش می‌آید، پاسخ دهد و هیچ راه بن بست و وجود ندارد. امام رضا علیه السلام فرمود: «علینا القاء الاصول و علیکم التفریع»؛ «ما بیانگر قواعد کلی هستیم و شما با استفاده از آن‌ها عهده‌دار استنباط فروعات و (مسائل جدید)»^۱.

مرجع تقلید خانوادگی

● پرسش ۱۳. آیا درست است که تقلید افراد خانواده (همسر و فرزند)، تابع سرپرست خانواده است؟

همه مراجع: خیر، در تقلید پیروی از یکدیگر درست نیست و هر کس در این امر مستقل است.^۲

□ تبصره. البته اگر افراد خانواده به صحت تحقیق سرپرست خانواده اطمینان یابند، می‌توانند بر اساس گفته او عمل کنند.

تبعیض در تقلید

● پرسش ۱۴. آیا تبعیض در تقلید جایز است؟ یعنی در برخی مسائل به فتوای مجتهدی و در برخی دیگر به فتوای مجتهد دیگری عمل کنیم؟

همه مراجع (به جز وحید): تبعیض در تقلید در صورت تساوی دو یا چند مجتهد جایز است؛ به عنوان مثال می‌توان در مسائل نماز و روزه، از مجتهدی و در خمس از مجتهد دیگر و در ازدواج از شخص سومی تقلید کرد. اما در مسائلی که به هم مربوط است - چنانچه اخذ به فتوای آنان باعث بطلان عمل و یا مخالفت

۱. وسائل الشیعه، ج ۲۷، ص ۶۲.

۲. امام، *استفتاءات*، ج ۱، س ۲۴؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۷؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۲۴؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴؛ دفتر بهجت، سیستانی، خامنه‌ای، مکارم، وحید و تبریزی.

آیات عظام بهجت و سیستانی: اگر در علم و ورع مساوی باشند، رجوع به مساوی در مسائل غیرمرتبط به هم جایز است؛ برای مثال نمی‌تواند در مسائل احکام روزه مسافر باقی بماند و در احکام نماز رجوع کند.^۱

آیه‌الله تبریزی: در خصوص مسائلی که یاد گرفته، رجوع به دیگری جایز نیست.^۲
آیه‌الله صافی: در خصوص مسائلی که یاد گرفته، بنابر احتیاط واجب رجوع به مساوی جایز نیست.^۳

آیه‌الله خامنه‌ای: بنابر احتیاط واجب، رجوع به مساوی جایز نیست.^۴
آیات عظام مکارم و نوری: در خصوص مسائلی که تقلید (عمل) کرده، رجوع به مساوی جایز نیست.^۵
آیه‌الله وحید: باید به فتوایی عمل کند که مطابق احتیاط است و اگر احتیاط ممکن نبود و یا مشقّت داشت، می‌تواند به فتوای دیگری عمل کند.^۶

معنای احتیاط

● پرسش ۱۶. احتیاط واجب و مستحب را توضیح دهید؟

اگر مرجع تقلید در مسأله‌ای فتوا نداشت و احتیاط واجب کرده بود، مقلد نمی‌تواند آن را ترک کند؛ بلکه می‌تواند به احتیاط واجب عمل کند و یا در مسأله به مرجع تقلید دیگری - با رعایت «الاعلم فالاعلم»^۷ - رجوع کند.

۱. وسیلة النجاة، ج ۱، م ۴؛ سیستانی، تعلیقات علی العروة، م ۱۱ و ۱۳.

۲. استفتاءات، س ۱۱.

۳. جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۸.

۴. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۳۱.

۵. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۱۴ و ج ۱، ص ۲۶؛ استفتاءات، ج ۲، س ۱۲.

۶. توضیح المسائل، م ۴.

۷. مقصود آن است که مقلد، می‌تواند به فتوای مجتهد دیگری که علمش از مرجع تقلید خودش کمتر و از مراجع تقلید دیگر بیشتر است، عمل کند، اگر مرجع دوم نیز در همان مسأله احتیاط واجب داشت، باز می‌تواند به مرجع سومی که علمش از مرجع دوم کمتر و از مرجع دیگر بیشتر است رجوع کند و

اگر احتیاط مستحب داشت، ترک عمل برای مقلد جایز است؛ اگر چه انجام دادن آن ثواب و پاداش دارد.^۱

احتیاط وجوب مرجع

● **پرسش ۱۷.** اگر مرجع تقلیدمان در مسأله‌ای احتیاط واجب نمود و ما هم به آن عمل کردیم، آیا می‌توانیم بعد از عمل، به مجتهد دیگری - که اعلم بعد از او است - رجوع کنیم؟

همه مراجع: آری، می‌توانید رجوع کنید.^۲

□ تبصره. اگر بدون توجه به مسأله، برخلاف احتیاط وجوبی مرجع تقلید خویش عمل کرده است و مطابق فتوای مرجع دیگر با رعایت (الاعلم فالاعلم) باشد، صحیح است.

بقاء بر تقلید

● **پرسش ۱۸.** مقلد یکی از مراجع بودم و پس از وفات او، بدون رجوع به مجتهد زنده، به تقلید از او باقی ماندم؛ اکنون چه وظیفه‌ای دارم؟

همه مراجع: نخست باید به مجتهد زنده اعلم مراجعه کنید؛ سپس مطابق نظر او در مسأله بقای بر تقلید از میت، عمل نمایید.^۳

● **پرسش ۱۹.** اگر مجتهد میت با مجتهد زنده، در علم و تقوا مساوی باشند، حکم بقا بر تقلید میت چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: کسی که در برخی مسائل به فتوای

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۷ و ۸.

۲. دفتر: همه مراجع؛ عروة الوثقی، ج ۱، باب التقلید، م ۶۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۹؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۳؛ دفتر: وحید.

اعلمیت مجتهد میت

● پرسش ۲۰. مرجع تقلیدم از دنیا رفته و او را از مجتهدان زنده اعلم می‌دانم،

آیا می‌توانم بر تقلید او باقی بمانم؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: آری، می‌توانید بر تقلید او باقی بمانید.^۱

آیه‌الله بهجت: در مسائلی که به آنها عمل کرده‌اید، واجب است بر او باقی بمانید.^۲

آیه‌الله تبریزی: باید در مسائلی که در زمان حیات، از او یاد گرفته‌اید، بر تقلید او باقی بمانید.^۳

آیه‌الله صافی: بنابر احتیاط واجب، باید بر تقلید او باقی بمانید.^۴

آیات عظام سیستانی، فاضل و وحید: باید بر تقلید او باقی بمانید.^۵

آیه‌الله مکارم: باید در مسائلی که به فتوای میت عمل کرده‌اید، بر او باقی بمانید.^۶

جاهل قاصر و مقصر

● پرسش ۲۱. جاهل قاصر و مقصر چیست؟

«جاهل قاصر» کسی است که در تحصیل علم کوتاهی نکرده است؛ یعنی، در شرایطی بوده است که امکان دسترسی به حکم خدا برای او وجود نداشته و یا خود را جاهل نمی‌داند و احتمال بطلان اعمالش را نمی‌دهد.

مجتهدی عمل کرده است، بعد از رحلت او می‌تواند در همه مسائل بر تقلید او باقی بماند.^۱

آیات عظام بهجت و مکارم: تنها در مسائلی که به آنها عمل کرده، می‌تواند باقی بماند.^۲

آیه‌الله وحید: اگر مجتهدی که وظیفه انسان تقلید از او بوده (لااقل حیات او را درک کرده) از دنیا برود؛ تا وقتی که اعلمیت مجتهد زنده نسبت به او، برایش ثابت نشود (حتی در صورت تساوی)، باید به فتوای مجتهد میت عمل کند.^۳

آیه‌الله تبریزی: تنها در مسائلی که برای عمل یاد گرفته، می‌تواند باقی بماند.^۴

آیه‌الله صافی: کسی که در برخی مسائل، به فتوای مجتهدی عمل کرده و یا به قصد عمل یاد گرفته است، می‌تواند در همه مسائل بر تقلید او باقی بماند.^۵

آیه‌الله سیستانی: کسی که در برخی مسائل، تصمیم داشته به فتوای مجتهدی عمل کند (هر چند عمل نکرده باشد)؛ بعد از رحلت او، می‌تواند در همه مسائل بر تقلید او باقی بماند؛ مگر در موارد علم اجمالی بر تکلیف که بنابر احتیاط واجب باید هر دو فتوا را رعایت کند (مانند موارد اختلاف در قصر و تمام).^۶

□ تبصره. حکم یاد شده در جایی است که پس از فوت مجتهد، به فتوای مجتهد زنده عمل نکرده باشد؛ و گرنه حکم بازگشت از مجتهد زنده به مجتهد میت، در جای خود ذکر شده است.

۱. خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۳۴ و ۴۱؛ نوری، *توضیح‌المسائل*، م ۹؛ امام، *توضیح‌المسائل*، م ۹؛ فاضل،

توضیح‌المسائل، م ۱۰.

۲. مکارم، *توضیح‌المسائل*، م ۱۰؛ *توضیح‌المسائل*، م ۱۲ و ۱۳.

۳. *توضیح‌المسائل*، م ۹.

۴. *استفتاءات*، س ۱۴ و ۵۰.

۵. *جامع‌الاحکام*، ج ۱، س ۲۰.

۶. *توضیح‌المسائل*، م ۸.

۱. نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸؛ امام، *استفتاءات*، س ۲۰؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۳۵.

۲. *توضیح‌المسائل*، م ۱۲ و ۱۳؛ *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۱۴.

۳. *استفتاءات*، س ۲۶.

۴. *توضیح‌المسائل*، م ۹؛ *جامع‌الاحکام*، ج ۱، س ۲۰.

۵. *توضیح‌المسائل مراجع*، م ۹؛ وحید، *توضیح‌المسائل*، م ۹.

۶. *توضیح‌المسائل*، م ۱۰.

«جاهل مقصر» کسی است که در تحصیل کوتاهی کرده است؛ یعنی، امکان آموختن و یاد گرفتن احکام الهی را داشته؛ ولی آنها را یاد نگرفته است. جاهل قاصر در برخی موارد، مورد عقاب و عذاب خداوند قرار نمی‌گیرد؛ ولی جاهل مقصر سزاوار آن است.^۱

احکام وضو

● پرسش ۲۲. آیا در قرآن آیه‌ای درباره وضو وجود دارد؟ معنای وضو و فایده

آن چیست؟

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ...﴾^۱؛ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، چون به [عزم] نماز برخیزید، صورت و دستهایتان را تا آرنج بشویید؛ و سر و پاهای خودتان را تا برآمدگی پیشین [هر دو پا] مسح کنید...».

«وضو» در لغت به معنای نظافت و پاکیزه کردن است و در اصطلاح فقه عبارت است از: «شستن مخصوص؛ که می‌توان آن را به دو صورت انجام داد: ترتیبی و ارتماسی».

وضوی ترتیبی بدین صورت است که به قصد قربت و اطاعت از فرمان خدا، ابتدا صورت و سپس دست راست و بعد دست چپ را بشوید. آن‌گاه با رطوبتی که از شستن دست برکف آن باقی مانده، سر را مسح کرده و سپس پای راست و در پایان پای چپ را مسح نماید».

۱. *فرائد الاصول*، ج ۲، صص ۳۷۴-۳۷۹؛ *التنقیح فی شرح العروة الوثقی* (کتاب الاجتهاد و التقليد) م ۱۶، صص ۲۰۲-۱۹۵.

۱. مانده (۵)، آیه ۶.

وضوی ارتماسی عبارت است از فرو بردن صورت و دست‌ها در آب، به قصد وضو با مراعات شستن از بالا به پایین. گاهی ممکن است بین این دو شیوه تلفیق شود؛ به این معنا که صورت را ارتماسی و دست‌ها را ترتیبی بشوید. این شکل از وضو نیز صحیح است. باید دانست که وضو برای برخی از کارها واجب و برای بعضی دیگر مستحب است.

وضو دارای دو فایده روشن است: بهداشتی و معنوی. از نظر بهداشتی شستن صورت و دست‌ها - آن هم پنج بار یا سه بار در شبانه روز - اثر قابل ملاحظه‌ای در نظافت بدن دارد. مسح بر سر و پاها - که شرط آن رسیدن آب به موها یا پوست سر است - سبب می‌شود این اعضا را نیز پاکیزه بداریم. ضمن اینکه تماس آب با پوست بدن، اثر خاصی در تعادل اعصاب (سمپاتیک و پاراسمپاتیک) دارد. از نظر معنوی وضو چون با قصد قربت و برای رضای خدا انجام می‌گیرد، اثر تربیتی و اخلاقی دارد؛ زیرا مفهوم باطنی وضو این است: «از فرق تا قدم در راه اطاعت تو گام برمی‌دارم».^۱

شرایط وضو

● پرسش ۲۳. شرایط وضو چیست؟

۱. آب وضو پاک باشد.
۲. آب وضو مطلق باشد (مضاف نباشد).
۳. آب وضو مباح باشد (غصبی نباشد).
۴. ظرف آب وضو مباح باشد.
۵. ظرف آب وضو طلا و نقره نباشد.
۶. اعضای وضو پاک باشد.

۷. برای وضو گرفتن وقت باشد.

۸. به قصد قربت باشد.

۹. ترتیب را رعایت کند.

۱۰. پی در پی باشد.

۱۱. در کارهای وضو از دیگری کمک نگیرد.

۱۲. استعمال آب برای او مانعی نداشته باشد.

۱۳. مانعی از رسیدن آب بر اعضای وضو نباشد.

موارد وجوب وضو

● پرسش ۲۴. در چه مواردی واجب است وضو گرفته شود؟

موارد وجوب وضو گرفتن عبارت است از:

۱. نمازهای واجب (غیر از نماز میت)،
۲. طواف واجب کعبه،
۳. سجده و تشهد فراموش شده،
۴. تماس بدن با نوشته قرآن و اسم خداوند،
۵. نذر یا عهد و یاقسم خورده باشد که وضو بگیرد.

شستن در وضو

● پرسش ۲۵. منظور از یک بار شستن در وضو چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، فاضل و مکارم: منظور از یک بار شستن آن است که تمام عضو را بشوید خواه با یک مشت آب باشد یا چندین مشت. پس وقتی عضو به طور کامل شسته شد، یک مرتبه محسوب می‌شود.^۱

۱. مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۲۹۱.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۸.

آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی، صافی، نوری و وحید: ملاک برای تعیین یک بار شستن قصد انسان است؛ پس اگر به قصد شستن مرتبه اول مثلاً ده مرتبه آب بریزد، اشکال ندارد و همه آنها شستن اول محسوب می‌شود.^۱

● پرسش ۲۶. آیا شستن دست‌ها از آرنج تا میچ کافی است؛ در صورتی که قبلاً دست‌ها را تا میچ شسته باشیم؟

همه مراجع: خیر، باید بعد از شستن صورت، در هنگامی که دست راست و چپ را می‌شوئیم، تمام دست شسته شود و اگر تنها تا میچ را بشوئیم، وضویمان باطل است.^۲

● پرسش ۲۷. هنگام وضو چند مرتبه دست می‌کشیم تا اطمینان پیدا کنیم که آب رسیده است؛ آیا این عمل اشکال دارد؟

همه مراجع: چنانچه به حد وسواس نرسد، اشکال ندارد.^۳

● پرسش ۲۸. در وضو شستن صورت و دست‌ها تا چند مرتبه جایز است؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: برای مرتبه اول واجب و مرتبه دوم جایز و مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است.^۴

آیات عظام بهجت، سیستانی، صافی و وحید: برای مرتبه اول واجب و مرتبه دوم مستحب و مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است.^۵

۱. نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۴؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۸ و خامنه‌ای،

اجوبه الاستفتاءات، س ۱۰۲.

۲. العروة الوثقی، ج ۱، افعال الوضو، م ۱۳؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۷؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۸؛ دفتر: خامنه‌ای.

۳. العروة الوثقی، ج ۱، افعال الوضو، الاول و مسأله ۴۷.

۴. امام، فاضل و نوری، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۸ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۰۲.

۵. بهجت، صافی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۴.

آیه‌الله تبریزی: برای مرتبه اول واجب و مرتبه دوم بنا بر نظر مشهور مستحب است؛ ولی احتیاط واجب در دست چپ ترک مرتبه دوم است و برای مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است.^۱

آیه‌الله مکارم: برای مرتبه اول واجب و بنا بر احتیاط واجب ترک مرتبه دوم است و برای مرتبه سوم و بیشتر از آن حرام است.^۲

سه بار شستن

● پرسش ۲۹. آیا شستن سه بار صورت و دست، وضو را باطل می‌کند؟

همه مراجع: شستن سه مرتبه صورت و دست راست، به قصد وضو حرام است؛ ولی وضو را باطل نمی‌کند و اگر دست چپ را سه مرتبه بشوید، مسح او اشکال پیدا کرده و وضو را باطل می‌سازد.^۳

مسح سر

● پرسش ۳۰. کسی که موهای جلوی سرش بلند است و آن را بالای سر جمع می‌کند؛

چگونه در هنگام وضو مسح نماید؟

همه مراجع: یا باید بیخ موها را مسح کند و یا فرق سر را باز کرده، پوست سر را مسح نماید.^۴

۱. تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۸.

۲. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۸.

۳. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۳۵؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۹۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۱۳؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۶۱ و ۶۴؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۹؛ دفتر: سیستانی، بهجت، خامنه‌ای و وحید.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۵۲ و دفتر: خامنه‌ای.

مسح پا**● پرسش ۳۱. مقدار مسح پا از درازا چقدر است؟**

آیات عظام امام، بهجت، فاضل، مکارم، نوری و وحید: باید پا را از سر یکی از انگشت‌ها تا برآمدگی روی پا، مسح کند و بنا بر احتیاط مستحب تا مفصل پا مسح نماید.^۱

آیات عظام تبریزی و صافی: باید پا را از سر یکی از انگشت‌ها تا برآمدگی روی پا، مسح کند و بنا بر احتیاط واجب، تا مفصل پا مسح نماید.^۲

آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی: باید پا را از سر یکی از انگشت‌ها تا مفصل، مسح کند.^۳

● پرسش ۳۲. آیا لازم است مسح پا بر روی شست پا انجام گیرد؟

همه مراجع: لازم نیست مسح حتماً به روی شست پا انجام شود و مسح یکی از انگشتان دیگر نیز کافی است.^۴

□ تبصره. آیه‌الله مکارم: اگر فقط از سر انگشت کوچک مسح بکشد کافی نیست.

رنگ مو**● پرسش ۳۳. آیا رنگ مو و حنا و رنگ پوست میوه‌ها، مانع وضو است؟**

همه مراجع: رنگ بدون جرم، مانع نیست.^۵

موانع وضو**● پرسش ۳۴. اگر بعد از وضو، در اعضا مانعی ببینیم، چه کنیم؟**

همه مراجع (به جز سیستانی، مکارم و وحید): اگر ندانید موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده، وضویتان صحیح است؛ ولی اگر در وقت وضو، به مانع توجه نداشته‌اید، بنا بر احتیاط واجب، دوباره وضو بگیرید.^۱

آیات عظام مکارم و وحید: اگر ندانید موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده، وضویتان صحیح است؛ ولی اگر در هنگام وضو به آن توجه نداشته‌اید، باید دوباره وضو بگیرید.^۲

آیه‌الله سیستانی: اگر ندانید موقع وضو بوده یا بعد پیدا شده، وضویتان صحیح است؛ ولی اگر در وقت وضو، به مانع توجه نداشته‌اید، بنا بر احتیاط مستحب، دوباره وضو بگیرید.^۳

مداد چشم**● پرسش ۳۵. مداد چشم و ریمل، در هنگام وضو چه حکمی دارد؟**

همه مراجع: برای وضو، ریمل و مداد بیرون چشم - اگر جرم داشته باشد - باید برطرف شود؛ ولی مقداری که داخل چشم است، برطرف کردن آن لازم نیست.^۴

□ تبصره. بعد از برطرف کردن جرم مواد آرایشی، باقی ماندن رنگ آن مانع وضو نیست.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۵۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۸.

۲. توضیح المسائل مراجع، ۲۵۲.

۳. همان؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۱۱.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۵۴؛ دفتر: خامنه‌ای.

۵. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۴۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۲۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۴۰؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۷۶؛ دفتر: سیستانی، بهجت، صافی، نوری، مکارم و وحید.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۹۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۹۸؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. وحید، توضیح المسائل، م ۳۰۳ و مکارم، توضیح المسائل، م ۳۲۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۹۷.

۴. همان، م ۲۴۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۸؛ دفتر: خامنه‌ای.

چرک زیر ناخن

● پرسش ۳۶. اگر چرکی زیر ناخن باشد که مانع رسیدن آب می‌شود، آیا وضو

صحیح است؟

همه مراجع: اگر چرک ظاهر نباشد، وضو صحیح است.^۱

جوهر خودکار

● پرسش ۳۷. آیا رنگ خودکار مانع از صحت وضو است؟

همه مراجع: اگر جرم داشته باشد، مانع است و باید برای وضو، برطرف

شود.^۲

□ تبصره. آیه‌الله مکارم می‌گوید: در مورد جوهر خودکار به این نتیجه رسیده‌اند که جرم

ضعیفی دارد و مانع از رسیدن آب به پوست نیست.^۳

کرم پوست

● پرسش ۳۸. آیا مالیدن کرم به دست و صورت مانع وضو می‌شود؟

همه مراجع: اگر به حدی باشد که مانع رسیدن آب به پوست نباشد، اشکال

ندارد.^۴

□ تبصره. تشخیص این امر به عهده عرف است.

ژل مو

● پرسش ۳۹. مسح سر بر موهای روغن زده شده، چگونه است؟

همه مراجع: اگر روغن به قدری زیاد نباشد که مانع از رسیدن آب وضو در حال

مسح، به پوست یا بینخ موهای جلوی سر یا موها باشد، اشکال ندارد.^۱

وضو و نامحرم

● پرسش ۴۰. آیا نگاه به نامحرم در حال وضو، باعث بطلان وضو می‌شود؟

همه مراجع: نگاه عمدی به نامحرم حرام است؛ ولی باعث بطلان وضو نمی‌شود.^۲

شیر آب وضو

● پرسش ۴۱. بستن شیر آب در حال وضو، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اشکال ندارد.^۳

□ تبصره. اگر بعد از ریختن آب روی اعضای وضو، نخست شیر آب بسته شود

و سپس وضوی اعضا کامل شود:

۱. از اسراف جلوگیری خواهد شد، ۲. برای مسح، اشکالی پیش نخواهد آمد.

شک در وضو

● پرسش ۴۲. در هنگام غسل و وضو زیاد شک می‌کنم، وظیفه‌ام چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی و وحید): نباید به شک خود اعتنا کنید [و مطابق متعارف

مردم انجام دهید].^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۹۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۹۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۹۲؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۴۱؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۹۳؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۲۴؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۴۱؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۷۶؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۵؛ دفتر: بهجت، وحید، سیستانی و نوری.

۳. استفتاءات، ج ۲، س ۵۵.

۵. تبریزی، استفتاءات، س ۱۵۲؛ سیستانی، Sistani.org، وضو؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۰۴؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۲۵؛ امام، استفتاءات، ج ۱، (وضو)، س ۴۰؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۹۱ و ۱۰۶؛ دفتر: نوری، وحید، مکارم و بهجت.

۱. تبریزی، استفتاءات، س ۱۵۴؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۲۵ و ۱۲۷؛ امام، استفتاءات، ج ۱ (وضو)، س ۴۲ و ۴۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۰۴ و ۱۱۴ و ۱۴۰؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۶۹؛ سیستانی، Sistani.org، وضو؛ دفتر: نوری، بهجت و وحید.

۲. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۷۱؛ دفتر: همه مراجع.

۳. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۳۴؛ العروة الوثقی، ج ۱، افعال الوضو، م ۴۳؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۴۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۱۲.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۹۹؛ نوری، توضیح المسائل، ۳۰۰.

آیات عظام تبریزی و وحید: اگر به حد و سواس برسید، نباید به شک خود اعتنا کنید [و مطابق متعارف مردم انجام دهید].^۱

● پرسش ۴۳. کسی که شک دارد وضو گرفته یا نه، آیا باید برای نماز وضو بگیرد؟

همه مراجع: آری، باید وضو بگیرد.^۲

● پرسش ۴۴. کسی که شک دارد وضویش باطل شده است یا نه، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: بنا می‌گذارد که وضویش باقی است.^۳

شک بعد نماز

● پرسش ۴۵. تکلیف کسی که بعد از نماز شک می‌کند که در هنگام نماز وضو داشته یا نه، چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی، صافی، فاضل و وحید): نمازی که خوانده، صحیح است؛ ولی باید برای نمازهای بعدی، وضو بگیرد.^۴

آیات عظام تبریزی، صافی، فاضل و وحید: چنانچه احتمال می‌دهد، پیش از نماز به گرفتن وضو توجه داشته، نمازی که خوانده صحیح است؛ ولی باید برای نمازهای بعدی، وضو بگیرد.^۵

۱. وحید، توضیح المسائل، م ۳۰۵؛ تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۹۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۳۰۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۰۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۰۲؛ دفتر: خامنه‌ای.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۳۰۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۰۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۰۱؛ دفتر: خامنه‌ای.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۳۰۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۰۴؛ دفتر: خامنه‌ای.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۳۰۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۱۰.

فراموشی در وضو

● پرسش ۴۶. اگر بعد از وضو یقین کنیم یکی از اعمال وضو را انجام نداده‌ایم، وظیفه چیست؟

همه مراجع: اگر موالات وضو از بین نرفته است، محل فراموش شده و بعد از آن را باید بشوید یا مسح کند و اگر موالات از بین رفته، باید از نو وضو بگیرد.^۱

وضو قبل از اذان

● پرسش ۴۷. آیا قبل از اذان می‌توان برای نماز وضو گرفت؟

همه مراجع: اگر به قصد داشتن طهارت و انجام کار مطلوبی مانند خواندن قرآن و یا گفتن ذکر وضو بگیرد، می‌تواند نماز را نیز با همان وضو بخواند.^۲

خشکی اعضای وضو

● پرسش ۴۸. آیا خشک بودن اعضای وضو، قبل از وضو لازم است؟

همه مراجع: خیر، لازم نیست؛ مگر جای مسح که باید خشک باشد.^۳

□ تبصره. اگر رطوبت جای مسح به گونه‌ای کم باشد، که رطوبت کف دست بر آن غلبه کند و بگویند رطوبت مسح تنها از تری کف دست است، اشکال ندارد.

دست کشیدن وضو

● پرسش ۴۹. اگر هنگام وضو، به طور سهوی دست از پایین به بالا کشیده شود، آیا وضو صحیح است؟

همه مراجع: اگر عرفاً از بالا به پایین شسته شود، وضو صحیح است؛ هر چند به طور سهوی دست به طرف بالا کشیده شود.^۴

۱. العروة الوثقی، ج ۱، شرایط الوضو، م ۴۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۲۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۲۶؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۴۲.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۶۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۵۷؛ دفتر: خامنه‌ای.

۴. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۱۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۹۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۱۰؛

راه رفتن در وضو

● پرسش ۵۰. اگر هنگام مسح کشیدن راه برویم، وضو باطل می‌شود؟

همه مراجع: راه رفتن در حال مسح اشکال ندارد.^۱

خوردن در وضو

● پرسش ۵۱. اگر در حین وضو چیزی بخوریم، وضویمان درست است؟

همه مراجع: خوردن چیزی در حال وضو اشکال ندارد؛ ولی بهتر است از کارهایی که حضور قلب را هنگام وضو از بین می‌برد، پرهیز شود.^۲

حفظ وضو

● پرسش ۵۲. وضوی کسی که از خروج باد معده خودداری می‌کند، چه حکمی

دارد؟

همه مراجع: وضوی او باطل نیست.^۳

خواب وضو دار

● پرسش ۵۳. خواب در چه حدی وضو را باطل می‌کند؟

همه مراجع: اینکه چشم نبیند و گوش نشنود و اگر یکی از این دو مشخصه نباشد، وضو باطل نمی‌شود.^۴

⇨ دفتر: مکارم، سیستانی، تبریزی، نوری و خامنه‌ای.

۱. *العروة الوثقی*، ج ۱، م ۲۵، شرایط الوضو، الحادی عشر.

۲. *العروة الوثقی*، ج ۱، شرایط الوضو و مستحبات الوضو، الرابع عشر.

۳. *العروة الوثقی*، ج ۱، موجبات الوضو، الثالث.

۴. *توضیح المسائل مراجع*، ج ۱، م ۳۲۳؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۳۲۹؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۳۲۴؛ دفتر: خامنه‌ای.

وضوی خانم‌ها

● پرسش ۵۴. وضو گرفتن زن در جایی که مرد نامحرم او را می‌بیند، چگونه است؟

همه مراجع: گناه کرده؛ ولی وضویش صحیح است.^۱

ترشحات زنانه

● پرسش ۵۵. آیا ترشحات معمولی خانم‌ها، وضو را باطل می‌کند؟

همه مراجع: خیر؛ مگر آنکه به منی یا بول بودن آن یقین کند.^۲

وضوی جبیره

● پرسش ۵۶. کسی که دست راست یا چپش شکسته و داخل گچ است، چگونه وضو

بگیرد؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی، صافی، فاضل و نوری: باید وضوی جبیره‌ای بگیرد.^۳

آیه‌الله بهجت: باید وضوی جبیره‌ای بگیرد و بنا بر احتیاط واجب، تیمم هم کند.^۴

آیات عظام تبریزی، مکارم و وحید: بنا بر احتیاط واجب، باید هم وضوی جبیره‌ای بگیرد و هم تیمم کند.^۵

□ تبصره ۱. جبیره؛ یعنی، پارچه و پمادی که روی محل زخم یا شکستگی گذاشته می‌شود. شخص یاد شده، می‌تواند وضوی جبیره‌ای را به روش زیر انجام دهد:

۱. امام، سیستانی، نوری، مکارم و فاضل، *تعلیقات علی العروة*، ج ۱، شرایط الوضو، م ۳۰ و تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۵۸ و دفتر: خامنه‌ای، بهجت، صافی و وحید.

۲. *العروة الوثقی*، ج ۱، باب الاستبراء؛ *توضیح المسائل مراجع*، م ۷۳.

۳. *توضیح المسائل مراجع*، م ۳۳۰؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۳۳۱؛ دفتر: خامنه‌ای.

۴. *توضیح المسائل مراجع*، م ۳۳۰.

۵. *توضیح المسائل مراجع*، م ۳۳۰؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۳۳۶.

ابتدا صورت را (با دست چپ یا با گرفتن زیر شیر و یا فرو بردن در آب) بشوید و سپس دست راست را وضوی جبیره‌ای دهد (با دست مرطوب بر روی آن باند یا گچ بکشد) بعد دست چپ را مانند صورت بشوید. آن گاه با رطوبت آن سر و روی پاها را مسح کند.

□ تبصره ۲. همه مراجع دست کشیدن با آب وضو روی جبیره را لازم می‌دانند و آیه‌الله مکارم رساندن آب را نیز کافی می‌داند اگرچه با زیر شیر آب قرار گرفتن و پا در آب فرو بردن باشد.

احکام غسل

اهمیت غسل

● پرسش ۵۷. درباره غسل و اهمیت آن توضیح دهید؟

«وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا»؛ «هنگامی که جنب شدید، خود را بشویید (غسل دهید)». غسل در لغت به معنای شستن چیزی برای از بین بردن چرک آن است و در اصطلاح فقه عبارت است از: «شستن تمام بدن، به قصد قربت و اطاعت از فرمان الهی». غسل دو نوع است: غسل واجب و غسل مستحبی. غسل‌های واجب عبارت است از: غسل جنابت، حیض، نفاس، استحاضه، مس میت، غسل میت و غسلی که به واسطه نذر و قسم و مانند آن واجب می‌شود. تعداد غسل‌های مستحبی فراوان است که در کتاب‌های مفصل از آنها نام برده شده است.

در میان غسل‌های واجب مهم‌ترین آنها غسل جنابت است. اصل غسل جنابت به تنهایی واجب نیست؛ بلکه برای انجام برخی کارها (مانند نماز، مس قرآن و...) به دستور شرع واجب شده است و انجام دادن این گونه اعمال بدون غسل، گناه است؛ بلکه در برخی موارد عمل باطل خواهد بود.

غسل جنابت دارای دو فایده و فلسفه مهم است:

۱. طبق تحقیقات دانشمندان، در بدن انسان دو سلسله اعصاب نباتی وجود دارد که تمام فعالیت‌های بدن را کنترل می‌کند: اعصاب سمپاتیک و اعصاب پاراسمپاتیک.

این دو رشته اعصاب در سراسر بدن انسان گسترده است. وظیفه اعصاب سمپاتیک، تند کردن و وظیفه اعصاب پاراسمپاتیک، کند کردن فعالیت دستگاه‌های مختلف بدن است. گاهی جریان‌هایی در بدن رخ می‌دهد که این تعادل را به هم می‌زند؛ از جمله آنها حالت ارگاسم (اوج لذت جنسی) است که معمولاً مقارن خروج منی صورت می‌گیرد. از اموری که می‌تواند اعصاب سمپاتیک را به کار وادارد و تعادل از دست رفته را تأمین کند، تماس آب با بدن است و از آنجا که تأثیر ارگاسم روی تمام اعضای بدن به طور محسوس دیده می‌شود، دستور داده شده که بعد از آمیزش جنسی یا خروج منی، تمام بدن با آب شسته شود.

۲. غسل جنابت یک دستور اسلامی برای پاک نگه داشتن بدن و رعایت بهداشت، در طول زندگی است. همواره عده‌ای از نظافت خود غافل می‌شوند؛ ولی این حکم اسلامی آنان را وادار می‌کند که در فاصله‌های مختلف خود را شست و شو دهند و بدن را پاک نگه دارند. البته موارد یاد شده، تنها به عنوان حکمت و فلسفه غسل به شمار می‌آید و به هیچ وجه ملاک اصلی وجوب غسل نیست؛ چه اینکه غسل یک واجب تعبدی است و نیاز به قصد قربت دارد. از این رو کسی که تازه بدن خود را شسته؛ ولی از او منی خارج شده است، باز باید غسل را انجام دهد.^۱

غسل را به دو صورت می‌توان انجام داد: ترتیبی و ارتماسی. در غسل ترتیبی ابتدا سر و گردن، سپس نیمه راست و بعد از آن نیمه چپ بدن شسته می‌شود.^۲ در غسل ارتماسی بدن یکباره در آب قرار می‌گیرد (مانند غسل در استخر). در هر دو روش، دست کشیدن لازم نیست؛ بلکه همین اندازه که به نیت غسل، آب به تمام نقاط بدن برسد، کافی است. تمام شرط‌هایی که برای صحیح بودن وضو لازم است، در صحیح بودن غسل نیز شرط است؛ ولی در چند چیز با وضو تفاوت دارد:

۱. در غسل موالات شرط نیست.

۲. در غسل شستن از بالا به پایین لازم نیست.^۱

۳. در غسل باید آب به پوست بدن برسد؛ ولی در وضو اگر پوست صورت از لای موها پیدا نباشد، لازم نیست. کیفیت انجام دادن غسل برای انواع واجب و مستحب آن، به یک شکل است و هیچ تفاوتی با هم ندارد.

غسل چند منظوره

● پرسش ۵۸. آیا کسی که چند غسل بر ذمه او هست، می‌تواند به نیت همه یک غسل انجام دهد؟

همه مراجع: آری، می‌تواند.^۲

● پرسش ۵۹. اگر کسی برای انجام غسل خاصی (مانند غسل جنابت) نیت کند و آن را به جا آورد، آیا از سایر غسل‌ها کفایت می‌کند؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی و مکارم: اگر غسل جنابت باشد و به قصد آن غسل کند، از سایر غسل‌ها کفایت می‌کند؛ ولی اگر غیر غسل جنابت باشد بنا بر احتیاط واجب از سایر غسل‌ها کفایت نمی‌کند.^۳

آیه الله بهجت: اگر غسل واجب باشد و به قصد آن غسل کند، از سایر غسل‌ها کفایت می‌کند؛ ولی اگر غسل مستحبی را قصد کند، تنها از غسل‌های مستحبی کفایت می‌کند.^۴ آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل و وحید: به قصد هر کدام انجام دهد از سایر غسل‌ها کفایت می‌کند.

۱. البته برخی مراجع (آیه الله بهجت) شستن از بالا به پایین را احتیاط واجب می‌دانند.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۸۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۹۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۹۵ و خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۸۷.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۳۸۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۹۵؛ فاضل، تعلیقات علی العروة، ج ۱، مستحبات غسل الجنابة، م ۱۵.

۴. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۲۲۱.

۱. تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۲۹۴.

۲. باید دانست که برخی مراجع در ترتیب شستن اعضا احتیاط واجب دارند.

غسل زیر دوش

● پرسش ۶۰. آیا می‌توان با دوش حمام غسل ارتماسی گرفت؟

همه مراجع: خیر، غسل ارتماسی زیر دوش حمام صحیح نیست و باید غسل تربیعی انجام داد.^۱

مبطلات غسل

● پرسش ۶۱. آیا بعد از غسل، خارج شدن بول و باد معده آن را باطل می‌کند؟

همه مراجع: خیر، غسل باطل نمی‌شود؛ ولی باید برای نماز وضو بگیرد.^۲

غسل و باد معده

● پرسش ۶۲. اگر در اثنای غسل جنابت، حدث اصغر (بول، باد معده و ...) خارج شود،

آیا غسل صحیح است؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، فاضل و نوری: غسل باطل نمی‌شود؛ و آن را تمام کند؛ ولی بهتر (احتیاط مستحب) است آن را به قصد آنچه بر ذمه او است (از اتمام یا اعاده) از سر گیرد. در هر صورت باید برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد.^۳

آیه‌الله بهجت: لازم نیست غسل را تمام کند و بنابر احتیاط واجب باید آن را به قصد آنچه بر ذمه او است (اتمام یا اعاده)، از سر گیرد و برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد.^۴

آیه‌الله تبریزی: باید غسل را از سر گیرد و بنابر احتیاط واجب، باید برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد.^۵

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۳۶۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۶۲؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. العروة الوثقی، فصل فی مستحبات غسل الجنابة، م ۱۰.

۳. امام، تحریر الوسیلة، ج ۱، واجبات الغسل، م ۱۹؛ توضیح المسائل مراجع، م ۳۸۶؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۸۵ و نوری، توضیح المسائل، م ۳۸۷ و تعلیقات علی العروة، فصل فی مستحبات الغسل، م ۸.

۴. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۲۱۸.

۵. تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۲۰۴.

آیه‌الله سیستانی: غسل باطل نمی‌شود؛ ولی بنابر احتیاط واجب، باید برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو بگیرد.^۱

آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید غسل را از سر گیرد و برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد.^۲

آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب باید غسل را تمام کند و دوباره از سر گیرد و برای نماز و هر کاری که در آن طهارت لازم است، وضو نیز بگیرد.^۳

غسل موهای بلند

● پرسش ۶۳. آیا در غسل شستن موهای بلند بدن واجب است؟

همه مراجع (به جز امام، فاضل، مکارم و نوری): خیر شستن موهای بلند واجب نیست.^۴

آیات عظام امام، فاضل، مکارم و نوری: بنا بر احتیاط واجب شستن موهای بلند هم واجب است.^۵

□ تبصره. اگر رساندن آب به پوست، بدون شستن آنها ممکن نباشد؛ باید موهای بلند را بشوید که آب به بدن برسد.

شک در غسل

● پرسش ۶۴. اگر بعد از اتمام غسل، در صحت غسل شک کنیم، تکلیف چیست؟

همه مراجع: غسل صحیح است.^۶

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۳۸۶.

۲. همان، م ۳۸۶.

۳. وحید، توضیح المسائل، م ۳۹۲.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۳۷۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۳۸۵.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۳۷۹ و نوری، توضیح المسائل، م ۳۸۰.

۶. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۶۷۵؛ صافی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۷۸؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۹۳؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۹۳؛ امام، فاضل، نوری و مکارم، تعلیقات علی العروة، احکام الغسل، م ۱۴ و دفتر: خامنه‌ای.

فراموشی در غسل

● پرسش ۶۵. اگر پس از غسل بفهمد جایی از بدن را نشسته، تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر از سروگردن باشد، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره سمت راست و سپس سمت چپ بدن را بشوید.^۱

آیه‌الله تبریزی: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، احتیاط مستحب آن است که بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر سر و گردن باشد، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف راست و چپ را بشوید.^۲

آیات عظام سیستانی و مکارم: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، احتیاط مستحب آن است که بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر از سروگردن باشد، بنابر احتیاط واجب، باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره بدن را بشوید.^۳

آیه‌الله وحید: اگر از طرف چپ بدن باشد، شستن همان مقدار کافی است و اگر از سمت راست باشد، احتیاط (واجب) آن است که باید بعد از شستن آن مقدار، دوباره طرف چپ را بشوید و اگر از سر و گردن باشد، باید بعد از شستن آن، دوباره طرف راست و چپ را بشوید.^۴

احکام جنابت

● پرسش ۶۶. راه‌های تشخیص جنابت چیست؟

همه مراجع: به دو چیز انسان جنب می‌شود:

۱. آمیزش جنسی به مقدار دخول نسبت به مرد و زن [اگرچه منی بیرون نیاید].

۲. بیرون آمدن منی، چه در خواب باشد یا بیداری، کم باشد یا زیاد، با شهوت باشد یا بی‌شهوت، با اختیار باشد یا بی‌اختیار.^۱

● پرسش ۶۷. وذی، مذی و ودی را توضیح دهید؟

همه مراجع: «مذی» به آبی گویند که گاه بعد از ملاعبه و بازی کردن از انسان بیرون می‌آید.

«وذی» به آبی گویند که گاه بعد از منی بیرون می‌آید.

«ودی» به آبی گویند که گاه بعد از بول بیرون می‌آید و کمی سفید و چسبنده

است.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۶ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، احکام غسل جنابت.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۳۶۵؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۹۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۶۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۶۵.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۳۶۵.

۴. وحید، توضیح المسائل، م ۳۷۰.

و بدن سست شود، آن رطوبت حکم منی را دارد و اگر هیچ یک از این دو نشانه را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری اطمینان پیدا کند که منی است.^۱

جنابت زن

● پرسش ۶۹. راه تشخیص منی و احتلام در زن چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی، بهجت و نوری): خروج ترشحات زن، اگر همراه با شهوت (اوج لذت جنسی) باشد، حکم به جنابت آنان می‌شود و لازم نیست با جستن بیرون آید و بدن سست شود و اگر بدون شهوت باشد، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است.^۲

آیه‌الله بهجت: خروج ترشحات زن اگر همراه با شهوت (اوج لذت جنسی) باشد و با جستن بیرون آید، حکم به منی می‌شود و اگر هیچ یک از دو علامت و یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است.^۳

آیات عظام تبریزی و نوری: خروج ترشحات زن اگر همراه با شهوت خاصی (اوج لذت جنسی) باشد و بدن پس از آن سست شود، حکم به منی می‌شود و اگر هیچ یک از دو نشانه یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند منی است.^۴

همه این آب‌ها در صورتی که مجرا آلوده به بول و منی نباشد، پاک است.^۱

□ تبصره. فایده استبرا از بول این است که اگر آب مشکوکی بعد از آن خارج شود، پاک است و وضو را هم باطل نمی‌کند؛ اما اگر استبرا نکرده، باید وضو را اعاده کند و محل را بشوید. فایده استبرا از منی این است که اگر رطوبت مشکوکی از او خارج شود و نداند منی است یا یکی از آب‌های پاک، غسل ندارد و اگر استبرا نکند و احتمال دهد ذرات منی در مجرا باقی بوده و همراه بول یا رطوبت دیگری خارج شده، باید دوباره غسل کند.

تشخیص منی

● پرسش ۶۸. راه تشخیص منی و احتلام در مرد چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): خروج منی در مرد دارای سه نشانه است:

۱. همراه با شهوت باشد.
۲. با جستن بیرون آید.
۳. بدن سست شود.

اگر هیچ یک از نشانه‌های سه گانه و یا یکی از آنها را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است.^۲

آیات عظام بهجت و مکارم: خروج منی در مرد دارای دو نشانه است:

۱. همراه با شهوت باشد.
۲. با جستن بیرون آید.

اگر هیچ یک از دو نشانه یا یکی از آن دو را نداشت، حکم به منی نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است.^۳

آیه‌الله صافی: اگر با شهوت و جستن بیرون آید و یا با جستن بیرون آید

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۷۳ و ۳۴۸: العروة الوثقی، ج ۱، مستحبات غسل الجنابه، م ۲ و ۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۹ و ۷۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۴ و ۳۵۴؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۸۰.

۳. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶ و مکارم، تعلیقات علی العروة، غسل الجنابه.

۱. توضیح المسائل، م ۱۳۵۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۲؛ سیستانی، تعلیقات علی العروة، ج ۱، غسل الجنابه، الاول؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۷۱. صافی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۷۵.

۳. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶.

۴. تبریزی، استفتاءات، س ۲۴۸.

پاکی ترشحات زنانه

● پرسش ۷۰. آیا ترشحات و رطوبت‌هایی که از بانوان خارج می‌شود، پاک است؟

همه مراجع: ترشحات مزبور پاک است و غسل ندارد؛ مگر آنکه یقین کنند بول یا منی است.^۱

محرمات جنب

● پرسش ۷۱. کارهایی که برای شخص جنب حرام است، کدامند؟

چند چیز بر شخص جنب حرام است:

۱. گذاشتن چیزی در مسجد،
۲. خواندن آیه‌های سجده واجب،^۲
۳. رفتن به مسجد الحرام و مسجد النبی،^۳
۴. رساندن جایی از بدن به خط قرآن و اسم خداوند،
۵. توقف در سایر مساجد و حرم امامان (علیهم‌السلام) (احتیاط واجب).^۴

مکروهات جنب

● پرسش ۷۲. کارهایی که برای شخص جنب مکروه است، کدامند؟

چند چیز بر شخص جنب مکروه است:

۱. خوردن و آشامیدن،
۲. خوابیدن بدون وضو،^۵
۳. همراه داشتن قرآن،

۱. العروة الوثقی، ج ۱، مستحبات غسل الجنابه، م ۶.

۲. این آیه‌ها در چهار سوره قرآن آمده است: سجده، فصلت، نجم و علق. البته برخی مراجع تقلید خواندن سوره‌هایی که سجده واجب در آن است را حرام می‌دانند.

۳. هر چند از یک در وارد شود و از در دیگر بیرون رود.

۴. ولی اگر از یک در برود و از در دیگر خارج شود، مانعی ندارد.

۵. ولی اگر وضو بگیرد یا به واسطه نداشتن آب بدل از غسل تیمم کند، مکروه نیست.

۴. مالیدن روغن به بدن،

۵. آمیزش بعد از احتلام،

۶. خضاب با حنا و مانند آن،

۷. تماس بدن با جلد یا حاشیه قرآن،

۸. خواندن بیشتر از هفت آیه از سوره‌هایی که سجده واجب ندارد.

غسل جایگزین وضو

● پرسش ۷۳. با چه غسل‌هایی می‌توان نماز خواند؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و فاضل: تنها با غسل جنابت می‌توان نماز خواند؛ ولی با غسل‌های دیگر باید وضو هم گرفت.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم، نوری و وحید: با همه غسل‌های واجب و مستحب - غیر از غسل استحاضه متوسطة - می‌توان نماز خواند؛ اگر چه احتیاط مستحب آن است که [در غیر غسل جنابت] وضو هم بگیرد.^۲

نیت غسل جنابت

● پرسش ۷۴. به قصد غسل جنابت به حمام رفتیم؛ ولی وقتی که بیرون آمدم

شک کردم غسل را انجام داده‌ام یا نه، تکلیف چیست؟

همه مراجع: باید بنا را بر انجام ندادن بگذارید و غسل تان را با نیت مربوطه به جا آورید.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، ۳۹۱ و ۶۴۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۹۱ و ۶۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۹۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۹۲ و ۶۴۷؛ مکارم، توضیح المسائل، م ۳۹۱ و ۶۴۶.

۳. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۶۷۵؛ صافی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۷۸؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۹۳؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۹۳؛ امام، فاضل، نوری و مکارم، تعلیقات علی العروة، احکام الغسل، م ۱۴ و دفتر: خامنه‌ای.

زمان غسل جنابت

● پرسش ۷۵. آیا غسل جنابت، فوری بر انسان واجب می‌شود؟

همه مراجع: خیر، غسل جنابت تنها برای نماز و کارهایی که در آن، طهارت شرط است، واجب می‌شود.^۱

مدت غسل جنابت

● پرسش ۷۶. با غسل جنابت تا چه زمانی می‌توان نماز خواند؟

همه مراجع: تا زمانی که یکی از مبطلات وضو رخ ندهد، می‌توان با آن نماز خواند.^۲

غسل پیش از وقت

● پرسش ۷۷. آیا می‌شود غسل جنابت را قبل از وقت نماز انجام داد؟

همه مراجع: اگر به قصد قربت و داشتن طهارت غسل کند، کافی است و با آن می‌تواند نماز بخواند.^۳

تیمم و جنابت عمدی

● پرسش ۷۸. کسی که نمی‌تواند غسل کند، ولی تیمم برایش ممکن است؛ آیا می‌تواند با

همسر خود نزدیکی کند و با تیمم نماز بخواند؟

همه مراجع (به جز فاضل): آری، می‌تواند با همسر خود نزدیکی کند؛ خواه بعد از داخل شدن وقت نماز باشد، یا پیش از آن.^۴

۱. العروة الوثقی، ج ۱، احکام الغسل.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۲۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۲۴.

۳. العروة الوثقی، فصل فی غسل الجنابة.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۳۵۳؛ امام، تحریر الوسیلة، ج ۱ غسل الجنابة، م ۳ نوری، توضیح المسائل، م ۳۵۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۹ و خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۹۰.

آیه‌الله فاضل: پیش از داخل شدن وقت نماز، مانعی ندارد و بعد از آن - اگر بدون جهت با عیال خود نزدیکی کند - اشکال دارد؛ ولی اگر نزدیکی برای لذت بردن یا امر عقلایی دیگر باشد، اشکال ندارد.^۱

شک در منی

● پرسش ۷۹. اگر در خواب مایعی از انسان خارج شود که نمی‌داند منی است یا نه،

حکمش چیست؟

همه مراجع: اگر نشانه‌های منی را داشته باشد، غسل واجب می‌شود و در صورت شک غسل واجب نیست.^۲

شک در جنابت

● پرسش ۸۰. صبح بعد از بیداری متوجه می‌شوم که محتلم شده‌ام؛ در حالی که

اصلاً هیچ‌گونه لذتی در خود حس نکرده‌ام، آیا غسل واجب است؟

همه مراجع (به جز صافی): اگر نشانه‌های منی یا یکی از آنها را نداشته باشد و یا در آنها شک کند، غسل واجب نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری یقین کند که منی است.^۳

آیه‌الله صافی: اگر هیچ یک از نشانه‌های منی را نداشته باشد و یا در آنها شک پیدا نماید غسل واجب نمی‌شود؛ مگر آنکه از راه دیگری اطمینان پیدا کند که منی است.^۴

۱. فاضل، تعلیقات علی العروة، غسل الجنابة، م ۸.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۸۰.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۸۰.

۴. توضیح المسائل، م ۳۵۲.

رطوبت بعد غسل

● پرسش ۸۱. بعد از غسل جنابت، آب مشکوکی از من خارج می‌شود، آیا نجس است و غسل لازم دارد؟

همه مراجع: اگر پیش از انجام دادن غسل، بول کرده باشد، این آب پاک است و غسل ندارد و در غیر این صورت حکم منی را دارد.^۱

□ تبصره. فرض مسأله جایی است که شخص به دلیل بیرون آمدن منی، جنب شده و پس از غسل، رطوبت مشکوکی از وی خارج شده است. اما اگر جنابت او از راه آمیزش -بدون خروج منی- بوده و پس از غسل رطوبت مشکوکی مشاهده کرده، پاک است و غسل ندارد؛ هر چند پیش از غسل بول نکرده باشد.

جنابت و تأخیر نماز

● پرسش ۸۲. کسی که بعد از اذان صبح با حالت احتلام از خواب بیدار می‌شود، آیا می‌تواند نماز خود را تا نزدیک طلوع آفتاب به تأخیر اندازد و با تیمم نماز بخواند؟

همه مراجع: اگر نماز خود را به تأخیر اندازد، تا جایی که وقت تنگ شود، گناه کرده است. در این صورت باید تیمم کند و نماز خود را بخواند و نماز او صحیح است.^۲

احکام استمنا**تعریف استمنا**

● پرسش ۸۳. استمنا چیست؟

همه مراجع: «استمنا» آن است که انسان با خود یا دیگری کاری کند که از او منی بیرون آید. انجام دادن آن حرام است^۱ و در صورت خروج منی، غسل جنابت واجب می‌شود.

حرمت خودارضایی

● پرسش ۸۴. آیا خودارضایی در صورتی که به حد خروج منی نرسد، باز هم حرام است؟

همه مراجع (به جز تبریزی، سیستانی و وحید): آری، حرام است؛ ولی غسل بر او واجب نمی‌شود.^۲

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: بنا بر احتیاط واجب حرام است؛ ولی غسل بر او واجب نمی‌شود.^۳

□ تبصره. فرض مسئله جایی است که با خودارضایی قصد خروج منی دارد.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۷۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۵۸۰ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۳۳۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۸۴؛ تبریزی، استفتاءات س ۲۱۱؛ دفتر: بهجت، مکارم، امام، نوری و خامنه‌ای.

۳. تبریزی، استفتاءات، س ۸۳ و دفتر: سیستانی و وحید.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۹؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. العروة الوثقی، فصل فی التیمم، م ۲۶.

استمنا در شرایط خاص

- پرسش ۸۵. برخی از روان‌شناسان، استمنا را در شرایطی که امکان حفظ تعادل روحی سالم وجود ندارد، توجیه می‌کنند؛ نظر مراجع چیست؟
همه مراجع: استمنا در هر شرایطی حرام است؛ مگر در جایی که برای معالجه و درمان بوده و درمان آن نیز تنها منحصر به استمنا باشد.^۱

حرمت استمنا

- پرسش ۸۶. کسی که شرایط ازدواج برایش فراهم نیست و از نظر غریزه جنسی در سختی به سر می‌برد، آیا می‌تواند استمنا کند؟
همه مراجع: خیر، استمنا در هیچ شرایطی جایز نیست.^۲

استمنا و آزمایشگاه

- پرسش ۸۷. برای تشخیص اینکه مرد قادر بر بچه‌دار شدن هست، آیا می‌تواند استمنا کند تا آزمایش‌های پزشکی بر روی منی او، انجام شود؟
همه مراجع: خیر، این کار جایز نیست؛ مگر آنکه ضرورتی ایجاب کند.^۳
☐ تبصره. چنانچه در موردی، ضرورت ایجاب نماید که شخص استمنا کند؛ در صورتی که همسر دارد، واجب است این عمل را به وسیله او انجام دهد (نه با اعضا و جوارح خود).

کفاره استمنا

- پرسش ۸۸. آیا استمنا کفاره دارد؟ کفاره آن چیست؟

همه مراجع: خیر، کفاره ندارد؛ ولی باید توبه کند و از این کار دست بردارد.^۴

استمنا با همسر

- پرسش ۸۹. شخصی به قصد اینکه از همسرش منی خارج شود، او را با دست تحریک می‌کند؛ آیا این کار از نظر شرعی جایز است؟
همه مراجع: آری، استمنا به وسیله بدن همسر جایز است.^۱

تصاویر تحریک‌کننده

- پرسش ۹۰. آبی که هنگام خواندن مطالب مهیج و یا دیدن تصاویر محرک از انسان خارج می‌شود، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر یقین کند که منی است یا نشانه‌های منی را داشته باشد، غسل واجب می‌شود و در صورت شک، آن رطوبت پاک است و غسل ندارد.^۲

جلوگیری منی

- پرسش ۹۱. آیا بر کسی که خودارضایی می‌کند؛ ولی نمی‌گذارد منی خارج شود، غسل واجب است؟
همه مراجع: خیر، تا از او منی خارج نشود، غسل واجب نیست.^۳

۱. العروة الوثقی، ۱۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۸۶؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۲۴۶؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۶۵۶؛ سیستانی، Sistani.org، استمنا و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۸۸.
۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۸۰.
۳. توضیح المسائل مراجع، م ۳۵۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۵۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۵۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، احکام غسل جنابت.
۴. دفتقر: همه مراجع.
۱. دفتقر: همه مراجع.
۲. مکارم، استفتاءات، ج ۲، ۱۰۷۳ و دفتقر: همه مراجع.
۳. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۹۰؛ امام، استفتاءات، ج ۱، غسل جنابت، س ۹۶ و دفتقر: همه مراجع.
۴. سیستانی، Sistani.org، استمنا و دفتقر: همه مراجع.

احکام تیمم

اهمیت تیمم

● پرسش ۹۲. درباره دلیل تیمم و فایده آن برایم توضیح دهید؟

﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾^۱؛ «[اگر] آب [برای غسل یا وضو] نیابید، با خاک پاکی تیمم کنید».

«تیمم» در لغت به معنای قصد و اراده کردن است و در اصطلاح فقه «عملی است که در شرایط خاص، جایگزین وضو و غسل می شود».

تیمم به این صورت انجام می گیرد: ابتدا کف دو دست را بر چیزی که تیمم بر آن جایز است، می زنیم. سپس هر دو دست را بر تمام پیشانی و دو طرف آن -از جایی که موی سر می روید- تا روی ابروها و بالای بینی می کشیم. بعد با کف دست چپ، بر تمام پشت دست راست -از مچ تا سر انگشتان- و در آخر کف دست راست را بر تمام پشت دست چپ می کشیم (انگشتان هم جزو کف دست است).^۲

۱. نساء (۴)، آیه ۴۳.

۲. بنا بر نظر آیه الله خامنه ای، احتیاط واجب آن است که بار دیگر دست ها را به زمین بزنند و سپس کف دست چپ را بر پشت دست راست و کف دست راست را به پشت دست چپ بکشند (خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، ۲۰۹).

تیمم دو فایده و فلسفه مهم دارد:

۱. فایده بهداشتی:

خاک به جهت داشتن باکتری‌های فراوان، می‌تواند آلودگی‌ها را از بین ببرد. این باکتری‌ها معمولاً در سطح زمین - که از هوا و نور آفتاب بهتر استفاده می‌کنند - فراوانند. از این نظر خاک می‌تواند تا حدودی جانشین آب شود. با این تفاوت که آب حلال است؛ یعنی، میکروب‌ها را حل کرده و با خود می‌برد؛ ولی خاک میکروب‌کش است و خاکی این اثر بخشی را دارد که کاملاً پاک باشد. از این رو قرآن از آن به «طیب» تعبیر کرده است.

۲. فایده اخلاقی:

تیمم یکی از عبادات است؛ زیرا انسان پیشانی خود را - که شریف‌ترین عضو او است - با دستی که بر خاک زده، لمس می‌کند تا فروتنی و تواضع خود را در پیشگاه خداوند متعال آشکار سازد و به دنبال این کار، متوجه نماز و یا سایر عباداتی شود که در آن وضو و غسل شرط است. به این ترتیب تیمم در پرورش روح تواضع و عبودیت و شکرگزاری در بندگان اثر دارد.^۱

تیمم بر دو نوع است:

تیمم بدل از وضو و تیمم بدل از غسل. کسی که وظیفه‌اش تیمم است، تا هنگامی که عذر او باقی است، می‌تواند تمام کارهایی را که با وضو و غسل انجام می‌دهد، با تیمم به جا آورد. اگر یکی از امور باطل کننده وضو، از او سر بزند، تیممش باطل می‌شود. باید دانست که تیمم تنها بر زمین و هر چه که این عنوان بر آن صدق می‌کند (خاک، ریگ، کلوخ، سنگ مرمر و سایر اقسام سنگ‌ها) جایز است.^۲

۱. تفسیر نمونه، ج ۳، ص ۴۴۳.

۲. البته در مواردی میان مراجع تقلید اختلاف نظر هست (مانند تیمم بر آجر، گچ و مانند آن) که هر کس باید بر طبق فتوای مرجع تقلید خود عمل کند.

موارد تیمم

● پرسش ۹۳. در چه مواردی باید تیمم کنیم؟

۱. وقت تنگ باشد.
۲. دسترسی به آب نباشد.
۳. آب برای انسان ضرر داشته باشد.
۴. بدن یا لباس او نجس بوده و آب بیش از تطهیر آن نیست و لباس دیگری ندارد.
۵. اگر آب را به مصرف وضو یا غسل برساند، افراد مرتبط با او از تشنگی هلاک یا بیمار می‌شوند و یا به سختی می‌افتند.

جنابت و میهمانی

● پرسش ۹۴. اگر شخص در جایی که مهمان است جنب شود، آیا به جهت خجالت

می‌تواند به جای غسل، تیمم کند؟

همه مراجع: خجالت مجوز تیمم نیست و باید غسل کند.^۱

□ تبصره. چنانچه صبر کند تا وقت نماز تنگ شود - اگر چه گناه کرده - تیمم او در آن هنگام صحیح است و می‌تواند پس از تطهیر بدن و لباس، با آن نماز بخواند.

تیمم بدل از وضو

● پرسش ۹۵. آیا فرقی بین تیمم بدل از وضو و غسل است؟ کیفیت هر دو را بیان کنید؟

آیات عظام امام، مکارم و نوری: کیفیت تیمم در هر دو به یک شکل است؛ ولی بهتر است در تیمم بدل از غسل، بعد از مسح صورت و دست‌ها یک بار دیگر دست‌ها را

۱. امام، استفتاءات، ج ۱، تیمم، س ۲۳۶؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۱۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، ۱۸۴، و دفتر: همه مراجع.

بدل از وضو بگیرد (خواه غسل جنابت باشد یا غسل های دیگر)، به جز غسل استحاضه متوسطه؛ ولی اگر به جا آورد، بهتر (احتیاط مستحب) است.^۱

وقت تیمم

● پرسش ۹۷. کسی که شک دارد اگر غسل کند، وقت برای نماز او می ماند یا نه؟

تکلیفش چیست؟

همه مراجع: در این صورت، باید تیمم کند.^۲

نماز با تیمم

● پرسش ۹۸. پس از بر طرف شدن عذر، آیا نمازهایی را که با تیمم خوانده ایم،

باید دوباره قضا کنیم؟

همه مراجع: خیر، قضا لازم نیست.^۳

● پرسش ۹۹. آیا کسی که برای جنابت، تیمم بدل از غسل کرده است، می تواند نمازهای

بعدی را نیز با آن تیمم بخواند؟

همه مراجع: آری، تا هنگامی که تیمم و عذرش باقی است، می تواند با همان تیمم

نمازهای بعدی را بخواند.^۴

۱. سیستانی و مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۷۲۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۳۰ و نوری، توضیح المسائل، م ۷۲۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۶۸۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۶۸۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۶۸۷؛ دفتر: خامنه ای.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۷۲۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۳۴؛ دفتر: خامنه ای.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۷۲۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۳۳ و خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۰۲ و ۲۰۴.

بر زمین زند و با آن پشت دست راست و سپس پشت دست چپ را مسح کند.^۱

آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: کیفیت تیمم در هر دو به یک شکل است؛ ولی بهتر است در هر دو، بعد از مسح صورت و دست ها یک بار دیگر دست ها را بر زمین زند و با آن پشت دست راست و سپس پشت دست چپ را مسح کند.^۲

آیه الله خامنه ای: کیفیت تیمم در هر دو به یک شکل است و احتیاط واجب آن است در هر دو، بعد از مسح صورت و دست ها یک بار دیگر دست ها را بر زمین زند و با آن پشت دست راست و سپس پشت دست چپ را مسح کند.^۳

آیه الله فاضل: کیفیت تیمم در هر دو به یک شکل است؛ ولی بهتر است در هر دو، زدن دست ها بر زمین سه بار انجام گیرد، به این ترتیب که دو مرتبه پشت سر هم دست ها را بر زمین زند و بر پیشانی بکشد و یک مرتبه دیگر بر زمین زند و بر پشت دست ها بکشد.^۴

تیمم بدل از غسل

● پرسش ۹۶. آیا بعد از تیمم بدل از غسل، تیمم بدل از وضو نیز لازم است؟

همه مراجع (به جز سیستانی، مکارم، نوری و وحید): در تیمم بدل از غسل جنابت، برای نماز، وضو یا تیمم بدل از وضو لازم نیست؛ ولی در تیمم بدل از سایر غسل ها، برای نماز وضو یا تیمم بدل از وضو نیز لازم است.^۵

آیات عظام سیستانی، مکارم، نوری و وحید: خیر، لازم نیست برای نماز، وضو یا تیمم

۱. امام و نوری، تعلیقه علی العروة، ج ۱، شرایط التیمم، م ۱۸؛ توضیح المسائل مراجع، م ۷۰۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۷۰۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۰۸.

۳. خامنه ای، اجوبه، س ۲۰۹.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۷۰۱.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲۳؛ دفتر: خامنه ای.

محل تیمم

● پرسش ۱۰۰. آیا لازم است محل تیمم گرد و غبار هم داشته باشد؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: خیر؛ ولی مستحب است گردی هم داشته باشد.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: تا آنجا که امکان دارد، بنابر احتیاط واجب باید گردی هم داشته باشد.^۲

تیمم و قرآن

● پرسش ۱۰۱. آیا کسی که وظیفه‌اش به جای غسل تیمم بوده، می‌تواند دست به قرآن بزند و یا به مسجد برود؟

آیات عظام امام و نوری: اگر به جهت ضرر داشتن آب و مانند آن، تیمم کرده -در صورتی که تیمم و عذرش باقی است- می‌تواند کارهای یاد شده را انجام دهد. اما اگر به جهت تنگی وقت، به جای غسل تیمم کرده است، بنابر احتیاط واجب نمی‌تواند.^۳

آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، خامنه‌ای، صافی، فاضل و وحید: اگر به جهت ضرر داشتن آب و مانند آن، تیمم کرده -در صورتی که تیمم و عذرش باقی است- می‌تواند کارهای یاد شده را انجام دهد. اما اگر به جهت تنگی وقت، به جای غسل تیمم کرده است، نمی‌تواند.^۴

آیه‌الله مکارم: اگر تیمم و عذرش باقی است، می‌تواند کارهای یاد شده را انجام دهد.^۵

احکام اسمای متبرکه

اسمای جلاله

● پرسش ۱۰۲. حکم تماس بدن با اسمای جلاله، بدون وضو چگونه است؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و نوری: مس اسمای باری تعالی -به هر زبان و کیفیتی که نوشته شده باشد- بدون وضو جایز نیست.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: مس اسمای باری تعالی -به هر زبان و کیفیتی که نوشته شده باشد- بنابر احتیاط واجب، بدون وضو جایز نیست.^۲

● پرسش ۱۰۳. لمس کردن کلمه «بسمه تعالی» و یا «ا...» -که به جای کلمه «الله»

می‌نویسند- بدون وضو چه حکمی دارد؟

امام: مس اسمای باری تعالی یا جزئی از آنها -به هر زبان و کیفیتی که نوشته شده باشد- بدون وضو جایز نیست.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۶۹۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۶۹۹؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۶۹۸ و وحید، توضیح المسائل، م ۷۰۵.

۳. امام، توضیح المسائل مراجع، م ۷۲۶ و نوری، توضیح المسائل، م ۷۲۷.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۷۲۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۳۳ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۰۲.

۵. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۷۲۶.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۳۱۹ و خامنه‌ای، اجوبه، س ۱۵۷.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۱۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۳۱۵.

۳. امام، استفتاءات، ج ۱، وضو، س ۷۹.

اسامی معصومین

● پرسش ۱۰۵. لمس کردن نام نبی اکرم ﷺ، امامان علیّه و حضرت زهرا علیها السلام بدون وضو چگونه است؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: بنابر احتیاط واجب اسمای آنان را بدون وضو لمس نکند.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: بهتر (احتیاط مستحب) است اسمای آنان را بدون وضو لمس نکند.^۲

اسم «عبدالله»

● پرسش ۱۰۶. افرادی که اسمشان «عبدالله» و «حبیب الله» و... است، اگر بدون وضو آن را بنویسند و لمس کنند، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و نوری: لمس اسم «الله» بدون وضو جایز نیست؛ هر چند جزئی از اسم مرکب باشد.^۳

آیات عظام تبریزی، سیستانی و فاضل: اشکال ندارد؛ هر چند بهتر است که لمس نکنند.^۴

آیات عظام مکارم و وحید: بنابر احتیاط واجب، لمس اسم «الله» بدون وضو جایز نیست؛ هر چند جزئی از اسم مرکب باشد.^۵

آیات عظام بهجت، صافی: بنابر احتیاط واجب، بدون وضو لمس نکنند.^۱

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری: اشکال ندارد (هر چند بهتر است که لمس نکنند).^۲

آیه‌الله وحید: لمس «ا...» اشکال ندارد؛ ولی لمس «بسمه تعالی» بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۳

آرم جمهوری اسلامی

● پرسش ۱۰۴. آیا لمس کردن نقش آرم جمهوری اسلامی ایران - که روی نامه‌ها و... وجود دارد - حرام است؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، صافی، وحید و نوری: بنابر احتیاط واجب بدون طهارت لمس نکنند.^۴

آیه‌الله بهجت: لمس آن، بدون طهارت جایز نیست.^۵

آیه‌الله خامنه‌ای: چنانچه در نظر عرف اسم جلاله محسوب و خوانده شود، لمس آن بدون طهارت حرام است.^۶

آیات عظام فاضل و مکارم: اشکال ندارد؛ ولی بهتر است آن را لمس نکنند.^۷

۱. جامع الاحکام، ج ۱، س ۵۳ و ۵۴ و دفتر: بهجت.

۲. تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۹۹۰؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۴۷ و ۱۴۸ و نوری، استفتاءات، ۱، س ۵۲، فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۸۴ و دفتر: سیستانی و مکارم.

۳. دفتر: وحید.

۴. تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۹۸۷؛ امام، استفتاءات، ج ۱، وضو، س ۸۰؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۵۳ و ۵۴ و دفتر: سیستانی، وحید و نوری.

۵. دفتر: بهجت.

۶. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۵۷.

۷. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۸۴؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۷۵.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۳۱۹؛ مکارم، استفتاءات، ج ۳، س ۱۲۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۲۰؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۱۶۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۱۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۳۲۵.

۳. امام، استفتاءات، ج ۱، وضو، س ۸۲؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۵۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۵۲؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۵۴ و دفتر: بهجت.

۴. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۸۴؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۹۹۰ و دفتر: سیستانی.

۵. دفتر: مکارم و وحید.

کردن بند اسمای جلاله

● پرسش ۱۰۷. استفاده از گردن بند منقش به نام خدا چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و نوری: استفاده از آن مانع ندارد؛ ولی بدون طهارت، آن را مس نکنند.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: استفاده از آن مانع ندارد؛ ولی بنا بر احتیاط واجب، مس اسم «الله» بدون وضو جایز نیست.^۲

□ تبصره. استفاده از گردن بند یاد شده، غیر از تماس بدن با آن است. آنچه ممنوع است، تنها تماس است؛ نه استفاده از آن. بنابراین اگر کسی آن را روی لباس خود بیندازد و یا روکش برای آن بگذارد و بدون طهارت هم باشد، اشکال ندارد.

کردن بند قرآن

● پرسش ۱۰۸. آویختن گردن بندی که روی آن آیه قرآن نوشته شده است، در ایام عادت

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: استفاده از گردن بند مانع ندارد؛ باید نوشته آیه قرآن با بدن تماس پیدا نکند.^۳

عقیق اسمای جلاله

● پرسش ۱۰۹. آیا می‌توان عقیقی که روی آن اسمای متبرکه نوشته شده، به گردن

انداخت و با آن به دستشویی رفت؟

همه مراجع: اگر باعث هتک و بی حرمتی نشود، اشکال ندارد.^۴

احکام نماز

اهمیت نماز

● پرسش ۱۱۰. درباره وجوب نماز و فواید آن توضیح دهید؟

﴿اقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾^۱؛ «نماز را به یاد من به پای دارید».

نماز تنها در شریعت اسلام تشریع نشده است؛ بلکه این عبادت در ادیان پیشین نیز به شکل‌های مختلفی وجود داشت. قرآن مجید، آن را از وصایای چند تن از پیامبران^۲ و امام صادق (علیه السلام)، آن را آخرین و مهم‌ترین سفارش‌های پیامبران دانسته است.^۳

نماز ستون دین و مهم‌ترین و با ارزش‌ترین عبادت‌ها است که اگر در درگاه خداوند پذیرفته شود، عبادت‌های دیگر نیز قبول می‌شود و اگر پذیرفته نشود، اعمال دیگر نیز ارزش نخواهد داشت. از این رو ترک آن، از بزرگ‌ترین گناهان کبیره است. پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرمود: «کسی که به نماز اهمیت ندهد و آن را سبک بشمارد، سزاوار عذاب آخرت است».

۱. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۵۲ و ۱۵۳؛ توضیح المسائل مراجع، م ۳۱۹؛ نوری، توضیح المسائل، ۳۲۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۳۱۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۳۲۵.

۳. همان، م ۳۱۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۳۲۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۳۱۸ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۵۳ و ۱۵۴.

۴. دفتر: همه مراجع.

۱. طه (۲۰)، آیه ۱۴.

۲. پیامبران یاد شده عبارت‌اند از: اسماعیل، لقمان، موسی، عیسی و پیامبر اسلام.

۳. «أَحَبُّ الْأَعْمَالِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الصَّلَاةُ وَ هِيَ آخِرُ وَصَايَا الْأَنْبِيَاءِ»: (کافی، ج ۳).

نماز دارای آثار و برکاتی است؛ از جمله:

۱. احیای ذکر خدا در فرد و جامعه ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾^۱؛

۲. کسب آرامش درونی ﴿أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾^۲؛

۳. بهترین عامل باز دارنده از فحشا و منکر ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾^۳؛

۴. بهترین وسیله تقوا و پرهیزکاری ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا... لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾^۴.

نماز یازده جزء واجب دارد: نیت، تکبیرة الاحرام، قیام (ایستادن هنگام تکبیرة الاحرام و قیام متصل به رکوع)، رکوع، سجود، قرائت، ذکر، تشهد، سلام، ترتیب، موالات. بعضی از این اجزا رکن نماز محسوب می شود؛ یعنی، اگر انسان آنها را به جا نیاورد یا در نماز اضافه کند، نمازش باطل می شود؛ خواه از روی عمد باشد یا به طور اشتباه (پنج مورد اول)؛ بر خلاف باقی اجزا که اگر انسان آنها را از روی اشتباه و فراموشی به جا نیاورد یا اضافه کند، نمازش باطل نمی شود.

رعایت بعضی از امور نیز حضور قلب را زیاد می کند و در نتیجه نماز در پیشگاه حق پذیرفته تر خواهد بود؛ مانند:

الف. نمازگزار چشم ها را نبندد.

ب. با انگشتان، دست ها و موی سر یا صورت بازی نکند.

ج. در هنگام خواندن حمد یا سوره و یا ذکر، برای شنیدن حرف کسی سکوت نکند.

د. از هر کاری که خضوع و خشوع را از بین می برد، اجتناب ورزد.

نماز یک ترکیب و هیئت خاصی دارد که اگر نمازگزار به شکل و صورت آن خلل وارد سازد، نماز از بین رفته و در نتیجه باطل می شود. این موارد عبارت است از: سخن گفتن، خندیدن با صدا (نه لبخند)، گریستن برای کار دنیایی، روی از قبله برگرداندن، خوردن و آشامیدن، بر هم زدن صورت نماز و کم و زیاد کردن ارکان نماز. اینها را مبطلات نماز نیز می گویند.

نمازهای واجب

● پرسش ۱۱۱. نمازهای واجب کدام است؟

۱. نماز یومیه،

۲. نماز آیات،

۳. نماز میت،

۴. نماز قضای پدر،

۵. نماز طواف واجب،

۶. نمازی که به سبب اجاره، نذر، عهد و قسم واجب می شود.

نمازهای مستحب

● پرسش ۱۱۲. نمازهای مستحب کدام است؟

۱. نماز عید فطر [در زمان غیبت]،

۲. نماز عید قربان [در زمان غیبت]،

۳. نماز وحشت،

۴. نماز جعفر طیار،

۵. نماز غفیله،

۶. نماز اول ماه،

۱. طه (۲۰)، آیه ۱۴.

۲. رعد (۱۳)، آیه ۲۸.

۳. عنکبوت (۲۹)، آیه ۴۵.

۴. بقره (۲)، آیه ۲۱.

۷. نوافل یومیّه (نافله‌های شبانه روزی)،

۸. نماز شب،

۹. نماز زیارت،

۱۰. نماز تحیت مسجد،

۱۱. نماز شکر،

۱۲. نماز باران،

۱۳. نماز برآورده شدن حاجت.

۳. جای آن تنگ و سقف آن کوتاه نباشد تا بتواند قیام و رکوع و سجود را به طور صحیح انجام دهد.

۴. جایی که پیشانی را می‌گذارد (در حال سجده)، پاک باشد.

۵. مکان نماز گزار اگر نجس است، تر نباشد که به بدن یا لباس وی سرایت کند (و اگر خشک باشد، مانعی ندارد).

۶. جایی که پیشانی را در حال سجده می‌گذارد، از جای قدم‌های او بیش از چهار انگشت بسته، پست‌تر یا بلندتر نباشد؛ ولی اگر شیب زمین کم باشد اشکال ندارد.

لباس نماز گزار

● پرسش ۱۱۳. شرایط لباس نماز گزار کدام است؟

۱. پاک باشد (نجس نباشد).

۲. مباح باشد.

۳. از اجزای مردار نباشد (حتی کمر بند و کلاه).

۴. از حیوان حرام گوشت نباشد (به عنوان مثال از پوست پلنگ یا روباه تهیه نشده باشد).

۵. اگر نماز گزار مرد است، لباس او طلا یا ابریشم خالص نباشد و زینت طلا (حتی انگشتر طلا) نپوشد.

مکان نماز گزار

● پرسش ۱۱۴. شرایط مکان نماز گزار کدام است؟

۱. مباح باشد (غصبی نباشد).

۲. بی حرکت باشد (مانند اتومبیل در حال حرکت نباشد).

حجاب در نماز

● پرسش ۱۱۵. اگر خانمی در بین نماز متوجه شود که موهای او از چادر بیرون آمده،

تکلیفش چیست؟ اگر بعد از نماز بفهمد، آیا درست است؟

همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و وحید)؛ اگر در بین نماز بفهمد، باید آن را بلافاصله بپوشاند و نمازش صحیح است؛ به شرط آنکه پوشاندن زیاد طول نکشد. اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است.^۱

آیات عظام بهجت و وحید: اگر در بین نماز بفهمد، باید آن را بلافاصله بپوشاند و بنابر احتیاط واجب نماز را تمام کند و دوباره بخواند. و اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است.^۲

آیه الله تبریزی: اگر در بین نماز بفهمد، نمازش باطل است و اگر بعد از نماز بفهمد، نمازش صحیح است.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۷۹۲؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۴۳۲ و نوری، توضیح المسائل، م ۷۹۳.

۲. توضیح المسائل، م ۷۹۸ و بهجت، توضیح المسائل، م ۶۶۵.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۷۹۲.

نماز یا مانتو

● پرسش ۱۱۶. نماز خواندن با مانتو و روسری چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر مقدار واجب پوشش و شرایط لباس نمازگزار در آن رعایت شود، اشکال ندارد؛ هر چند نماز با چادر برای رعایت پوشش در نماز، آسان‌تر و بهتر است.^۱

□ تبصره. مقدار واجب پوشش برای زن در حال نماز، پوشاندن تمام بدن حتی موی سر به جز صورت (به مقداری که در وضو شسته می‌شود) و دست‌ها تا مچ و پاها تا مچ است. اما برای آنکه یقین کند مقدار واجب را پوشانده است، باید^۲ مقداری از اطراف صورت و قدری پایین‌تر از مچ را هم بپوشاند.

پوشش پا

● پرسش ۱۱۷. آیا پوشاندن کف پا هنگام سجده کردن واجب است؟

همه مراجع: خیر، پوشاندن روی پا و کف آن واجب نیست.^۳

لباس نجس

● پرسش ۱۱۸. بعد از نماز فهمیدم که لباس یا بدنم نجس بوده است؛ نمازم چه حکمی

دارد؟

همه مراجع: اگر بعد از نماز متوجه نجس بودن بدن یا لباس شده‌اید، نماز صحیح است.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۸۹۷.

۲. آیت‌الله مکارم احتیاط واجب دارند.

۳. امام، نوری، مکارم و فاضل، تعلیقات علی العروة، ج ۲، فصل فی الستر والساتر؛ وحید، سیستمی و تبریزی، منهاج الصالحین، م ۵۱۸؛ صافی، هدیة العباد، ج ۱، م ۶۶۱؛ بهجت، وسیلة النجاة، ح ۱، م ۶۲۵؛ دفتر: خامنه‌ای.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۸۰۲؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۴۳۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۰۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۸۰۸.

فراموشی نجاست لباس

● پرسش ۱۱۹. اگر شخصی نجاست لباس یا بدن را فراموش کرده و نماز خوانده باشد،

قضا دارد یا خیر؟

همه مراجع (به جز سیستمی): باید نماز را دوباره بخواند و اگر وقت آن گذشته است، قضا کند.^۱

آیه‌الله سیستمی: اگر فراموشی او از روی بی‌اعتنایی باشد، بنابر احتیاط واجب دوباره بخواند و اگر وقت گذشته است، قضا کند. در غیر این صورت، لازم نیست نماز را دوباره بخواند.^۲

نماز بر روزنامه

● پرسش ۱۲۰. اگر در نماز جمعه از روزنامه‌ای که اسم خدا در آن نوشته شده،

به عنوان زیرانداز استفاده کنیم، چطور است؟

همه مراجع: نباید بر روی چیزی که ایستادن و نشستن بر آن حرام است (مثل روزنامه یا فرش) که اسم خدا بر آن نوشته شده، نماز خواند.^۳

رکوع نماز

● پرسش ۱۲۱. آیا در رکوع نماز باید دست‌ها روی زانو باشد؛ یا اگر بالاتر از زانو هم

گذاشته شود، اشکال ندارد؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، فاضل، صافی و نوری: در رکوع واجب است، به مقداری خم شود که بتواند کف دست‌ها را بر زانو بگذارد؛ ولی گذاشتن دست‌ها بر زانو‌ها واجب نیست.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۸۰۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۰۴ و وحید، توضیح المسائل، م ۸۰۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۸۰۳.

۳. همان، م ۸۸۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۸۴ و وحید، توضیح المسائل، م ۸۹۲؛ دفتر: خامنه‌ای.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۲۲ و ۱۰۲۳ و نوری توضیح المسائل، م ۱۰۲۳ و ۱۰۲۴.

کنار بزند و بعد از استقرار پیشانی روی مهر، ذکر سجده را بگوید. البته اگر پیشانی به مقداری که در سجده لازم است، روی مهر باشد، کنار زدن چادر یا مواز پیشانی لازم نیست.^۱

مهر نماز

● پرسش ۱۲۵. سجده بر مهر چرک دار چگونه است؟

همه مراجع: باید بین پیشانی و چیزی که سجده بر آن صحیح است، چیزی حایل نشود. پس اگر مهر به قدری چرک باشد که پیشانی به خود مهر نرسد، سجده باطل است. اما اگر رنگ مهر تغییر کرده است، اشکال ندارد.^۲

زخم پیشانی

● پرسش ۱۲۶. وسط پیشانی جوش زده، در سجده خونی می‌شود، چگونه سجده

کنیم؟

همه مراجع: تمام پیشانی جای سجده است و در مورد سؤال، باید با قسمت سالم پیشانی، سجده کنید که مهر خونی نشود.^۳

تکرار ذکر نماز

● پرسش ۱۲۷. اگر جملات «حمد» و سوره یا اذکار نماز چند مرتبه تکرار شود،

برای نماز اشکالی ایجاد می‌کند؟

همه مراجع: تکرار کردن آیات «حمد» و سوره یا ذکرهای رکوع و سجود

آیات عظام سیستمی و وحید: در رکوع واجب است به مقداری خم شود که بتواند سر انگشت‌ها را بر زانو بگذارد؛ ولی گذاشتن دست‌ها بر زانو‌ها واجب نیست.^۱

آیه‌الله مکارم: در رکوع واجب است به اندازه‌ای خم شود که بتواند کف دست‌ها را بر زانو بگذارد و گذاشتن کف دست‌ها بر زانو، بنابر احتیاط، واجب است.^۲

نجاست فرش نمازگزار

● پرسش ۱۲۲. اگر فرش اتاق نجس باشد، آیا نماز بر روی آن صحیح است؟

همه مراجع: اگر فرش نجس، خشک باشد و رطوبت آن به بدن یا لباس نمازگزار نرسد، اشکال ندارد.^۳

نجاست مهر

● پرسش ۱۲۳. اگر مهر نماز و یا محل سجده نجس باشد، نماز بر آن صحیح است؟

همه مراجع: خیر، باید مهر و جای سجده پاک باشد، هر چند خشک شده باشد.^۴

موانع سجده

● پرسش ۱۲۴. اگر هنگام گذاشتن پیشانی روی مهر، قسمتی از موی سر یا چادر

بین پیشانی و مهر حایل شود، وظیفه چیست؟

همه مراجع: باید به طوری که پیشانی از روی مهر بلند نشود، مو یا چادر را

۱. سیستمی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۲۲ و ۱۰۲۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۰۳۱ و ۱۰۳۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۲۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۸۶ و وحید، توضیح المسائل، م ۸۹۵؛ دفتر: خامنه‌ای.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۸۶ و وحید، توضیح المسائل، م ۸۹۵؛ دفتر: خامنه‌ای.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۶۰.

۲. همان، م ۱۰۶۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۰۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۰۶۹ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۴۹۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۶۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۰۶۷ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۰۷۵.

و تسبیحات اربعه، بدون قصد جزئیت - بلکه برای ثواب یا احتیاط - مانعی ندارد؛ به شرط آنکه به حد وسواس نرسد.^۱

تکرار سر بر مهر

● پرسش ۱۲۸. اگر دو بار سر به مهر بخورد، وظیفه چیست؟

همه مراجع (به جز وحید): اگر مرتبه دوم بی اختیار باشد، روی هم یک سجده محسوب می شود.^۲

آیه الله وحید: اگر نتواند سر را نگه دارد و بی اختیار دوباره به جای سجده برسد، بنابر احتیاط واجب روی هم یک سجده محسوب نمی شود (اگر چه یک سجده آورده شده است). پس اگر ذکر نگفته باشد، بنابر احتیاط واجب به قصد آنچه به او امر دارد - اعم از واجب و مستحب - ذکر بگوید.^۳

تسبیحات نماز

● پرسش ۱۲۹. آیا می توان به عمد تسبیحات اربعه را کمتر یا بیشتر از سه بار خواند؟

همه مراجع (به جز فاضل): ذکر تسبیحات اربعه یک مرتبه کافی است؛ ولی بهتر است سه بار بگوید و خواندن آن بیش از سه مرتبه به قصد ذکر، اشکال ندارد.^۴

آیه الله فاضل: احتیاط واجب آن است که تسبیحات اربعه را سه بار بگوید.^۵

سلام نماز

● پرسش ۱۳۰. اگر برای سلام نماز فقط جمله «السلام علیکم ورحمة الله و برکاته»

بگوییم، کافی است، یا دو سلام قبلی هم لازم است؟

همه مراجع: آری، کافی است؛ ولی بهتر است دو سلام قبلی را نیز بگوید.^۱

طلادر نماز

● پرسش ۱۳۱. نماز مرد با زنجیر و انگشتر طلا چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز خامنه ای): نماز با آن باطل است.^۲

آیه الله خامنه ای: بنابر احتیاط واجب، نماز با آن باطل است.^۳

نماز زنان

● پرسش ۱۳۲. آیا محل ایستادن خانم ها در نماز، باید عقب تر از مردها باشد؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی و نوری: خیر، اگر جلوتر از مرد هم بایستد اشکال ندارد؛ ولی بهتر است زن عقب تر از مرد بایستد.^۴

آیه الله تبریزی: باید حداقل بین زن و مرد یک وجب فاصله باشد و با رعایت فاصله، اگر زن هم جلوتر بایستد، نمازش صحیح است.^۵

آیه الله خامنه ای: بنا بر احتیاط واجب باید حداقل بین زن و مرد یک وجب فاصله باشد و با رعایت فاصله، اگر زن هم جلوتر بایستد، نمازش صحیح است.^۶

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۰۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۱۱۴ و نوری، توضیح المسائل، م ۱۱۰۶؛ دقت: خامنه ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۸۳۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۳۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۸۳۸.

۳. اجوبه الاستفتاءات، س ۴۴۲.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۶ و نوری، توضیح المسائل، م ۸۸۷-۹.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۶.

۶. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۶ و خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۳۷۴.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۳۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۱۳۷ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۱۴۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۷۱؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۱۳۰.

۳. توضیح المسائل، م ۱۰۸۰.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۰۵ و نوری، توضیح المسائل، م ۱۰۰۶ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۰۱۴. خامنه ای،

اجوبه الاستفتاءات، س ۴۸۳.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۰۵.

آیات عظام فاضل و مکارم: زن باید عقب‌تر از مرد بایستد؛ وگرنه نماز او باطل است و فرقی بین محرم و نامحرم نیست.^۱

آیه‌الله سیستانی: بنابر احتیاط لازم، زن باید عقب‌تر از مرد بایستد و فرقی بین محرم و نامحرم نیست.^۲

آیه‌الله وحید: باید بین مرد و زن در حال نماز، حداقل یک وجب فاصله باشد؛ ولی اگر زن برابر مرد یا جلوتر - در کمتر از فاصله‌ای که ذکر شد - بایستد و هر دو با هم وارد نماز شوند، باید نماز را دوباره بخوانند.^۳

حرکت در نماز

● **پرسش ۱۳۳.** اگر در حال خواندن «حمد» و سوره، به انسان تنه بزنند و او بی‌اختیار قدری حرکت کند، نمازش چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر از حال نمازگزار خارج نشود، نمازش باطل نیست و ذکر را که در حال حرکت گفته‌است - بنابر احتیاط واجب - دوباره در حال آرامش بدن تکرار کند.^۴

□ **تبصره.** تکرار ذکر به نظر آیه‌الله سیستانی، تبریزی و وحید، بنابر احتیاط مستحب است.

نماز روی تخت

● **پرسش ۱۳۴.** آیا نماز خواندن روی تخت و تشک ابری صحیح است؟

همه مراجع: اگر هنگام نماز، تخت حرکت زیادی نداشته و بدن در موقع قرائت و ذکر روی آن آرام باشد، نماز صحیح است.^۵

نماز در هواپیما

● **پرسش ۱۳۵.** نماز خواندن در هواپیما و قطار در حال حرکت چگونه است؟

همه مراجع: مکان نماز گزار باید بی‌حرکت باشد. بلی، اگر به واسطه تنگی وقت یا ضرورت دیگری، ناچار باشد که در هواپیما یا ترن در حال حرکت نماز بخواند، باید استقرار و قبله را در حد ممکن رعایت کند و در حال چرخش به طرف قبله، چیزی نخواند.^۱

شرایط نامساعد نماز

● **پرسش ۱۳۶.** در چه صورتی تکلیف نماز از انسان برداشته می‌شود؟

همه مراجع: در هیچ حالتی تکلیف نماز از شخص مکلف ساقط نمی‌شود. اگر نمی‌تواند ایستاده نماز بگذارد، باید نشسته بخواند و اگر نشسته نمی‌تواند، خوابیده و به پهلو راست رو به قبله بخواند. اگر به پهلو راست نمی‌تواند، به پهلو چپ بخواند. در غیر این صورت به پشت بخوابد، به طوری که کف پای او رو به قبله باشد. حتی در اتوبوس یا هواپیما اگر وقت نماز تنگ باشد، باید در حد مقدور نسبت به قبله و رکوع و سجود اقدام کند.^۲

خوردن در نماز

● **پرسش ۱۳۷.** اگر در حین نماز غذای بین دندان‌ها را فرو برد، اشکالی به نماز می‌رسد؟

همه مراجع (به جز امام، فاضل و نوری): فروبردن ذرات غذای مانده

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۰/اجوبه الاستفتاءات، س ۳۸۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۸۱؛ وحید،

توضیح المسائل، م ۸۸۷

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۹۷۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۹۷۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۹۷۸؛

دفتر: خامنه‌ای.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۶

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۶

۳. وحید، توضیح المسائل، م ۸۹۵-۸۹۶

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۹۶۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۹۶۵ و وحید، توضیح المسائل، م ۹۷۷

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۸۸۰

شک کند «حمد» را خوانده یا نه؛ در رکوع شک کند سوره را خوانده یا نه؛ در سجده شک کند رکوع را انجام داده یا نه؛ بعد از سلام شک کند تشهد را خوانده یا نه و... در تمام این موارد نباید به شک خود اعتنا کند؛ بلکه باید نماز را ادامه دهد و نماز صحیح است.^۱

کثیرالشک

● پرسش ۱۴۰. کسانی که زیاد شک می‌کنند، در نماز چه تکلیفی دارند؟

همه مراجع: کثیرالشک به کسی می‌گویند که نمی‌تواند، سه نماز پشت سر هم را بدون شک بخواند در این صورت نباید به شک خود اعتنا کند؛ یعنی، هر طرف را که به نفع او است، انتخاب کند. برای مثال اگر در نماز صبح بین دو و سه شک کند، بگوید دو رکعت خوانده‌ام و اگر در به جای آوردن سجده و رکوع شک کند، بگوید انجام داده‌ام.^۲

نماز احتیاط

● پرسش ۱۴۱. کیفیت نماز احتیاط را توضیح دهید؟

همه مراجع: کسی که نماز احتیاط بر او واجب شد، بعد از سلام نماز، باید فوری نیت نماز احتیاط کند و تکبیرة الاحرام بگوید و فقط «حمد» را بخواند و به رکوع و سجده رود. پس از سجده دوم، اگر یک رکعت نماز احتیاط بر او واجب است، تشهد و سلام دهد و اگر دو رکعت بر او واجب است، رکعت دوم را مانند رکعت اول انجام دهد و پس از تشهد، سلام دهد.

در لای دندان‌ها، موجب بطلان نماز نمی‌شود. همچنین اگر قند یا شکر و مانند اینها در دهان مانده باشد و در حال نماز کم‌کم آب شود و فرو رود، نمازش اشکال پیدا نمی‌کند.^۱

آیات عظام امام و فاضل: فروبردن ذرات غذای مانده در لای دندان‌ها، موجب بطلان نماز نمی‌شود؛ ولی اگر قند یا شکر و مانند اینها در دهان مانده باشد و در حال نماز کم‌کم آب شود و فرو رود، نمازش اشکال پیدا می‌کند.^۲

آیه‌الله نوری: احتیاط واجب آن است که در بین نماز، غذای مانده در لای دندان‌ها را فرو ندهد؛ ولی اگر قند و شکر و مانند اینها در دهان مانده باشد و در حال نماز کم‌کم آب شود و فرو رود، اشکال ندارد.^۳

حواس پرتی در نماز

● پرسش ۱۳۸. پرت شدن حواس در نماز - در حالی که حمد و سوره می‌خواند - نماز را باطل می‌کند یا خیر؟

همه مراجع: حواس پرتی و غرق شدن در افکار مختلف، نماز را باطل نمی‌کند؛ مگر به حدی غافل شود که اگر از او بپرسند چه می‌کند، نتواند پاسخ دهد که نماز می‌خوانم.^۴

شک در نماز

● پرسش ۱۳۹. شک بعد از محل را با مثال توضیح دهید؟

همه مراجع: شک بعد از محل، مانند آن است که در حال خواندن سوره،

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۵۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۱۶۳ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۵۵.

۳. نوری، توضیح المسائل، م ۱۱۵۶.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۹۴۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۹۴۶ و وحید، توضیح المسائل، م ۹۵۴.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۹-۱۱۶۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۱۷۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۶-۱۱۸۵؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۵۱۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۱۹۳.

نوری، توضیح المسائل، م ۶-۱۱۸۵.

نماز احتیاط سوره و قنوت ندارد و باید نیت آن را به زبان نیاورد و بنابر احتیاط واجب «حمد» و حتی «بسم الله» آن را هم آهسته بگوید. در بین نماز اصلی و نماز احتیاط، کاری که نماز را باطل می‌کند، انجام ندهد.^۱

سجده سهو

● پرسش ۱۴۲. دستور سجده سهو را بیان دارید؟

همه مراجع: برای سجده سهو، بعد از نماز فوری نیت سجده سهو کند و پیشانی را بر چیزی که سجده بر آن صحیح است، بگذارد و بگوید: «بسم الله و بالله السلام عليك ايها النبي و رحمة الله و بركاته». بعد بنشیند و دوباره سجده رود و ذکر را که گفته شد، بخواند و بنشیند و پس از تشهد بگوید: «السلام عليكم و رحمة الله و بركاته».^۲

□ تبصره. آیه الله مکارم: رعایت پوشش بدن، قبله و داشتن وضو نیز لازم است.

آیه الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب رعایت پوشش، قبله و وضو لازم است.

نماز قضا

● پرسش ۱۴۳. کسی که نماز و روزه قضا بر گردن دارد، آیا می‌تواند نماز و روزه

مستحبی به جا آورد؟

همه مراجع: می‌تواند نماز مستحبی بخواند؛ ولی نمی‌تواند روزه مستحبی بگیرد.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۲۱۵ و ۱۲۱۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۵- ۱۲۲۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۷- ۱۲۱۶ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۲۵۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۲۵۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۲۵۱؛ دفتر: خامنه‌ای.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۳۷۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۳۷۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۳۸۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۴۳.

● پرسش ۱۴۴. آیا برای خواندن نماز قضا، می‌توانیم به جماعت اقتدا کنیم؟

همه مراجع: بلی، اقتدا به جماعت در نماز قضا، اشکال ندارد و لازم نیست هر دو یک نماز بخوانند؛ بلکه قضای نماز صبح را می‌توان به نماز ظهر یا عصر امام جماعت اقتدا کرد.^۱

نماز قضای پدر

● پرسش ۱۴۵. آیا قضای نماز پدر را باید پسر بزرگ بخواند یا دیگری هم می‌تواند

انجام دهد؟

همه مراجع: نماز قضای پدر تنها بر عهده پسر بزرگ خانواده (بعد از فوت پدر) است. اما اگر کس دیگری هم به جا آورد، اشکال ندارد و رفع تکلیف از پسر می‌شود. پسر بزرگ نیز می‌تواند کسی را برای خواندن نماز پدر اجیر کند.

اگر پدر وصیت کند که از ثلث مالش برای قضای نماز او اجیر بگیرند، پس از خواندن اجیر، قضای نماز از عهده پسر بزرگ ساقط می‌شود.^۲

فضیلت نماز جماعت

● پرسش ۱۴۶. در نماز فرادا بهتر می‌توانم به مستحبات عمل کنم، در این صورت

باز هم جماعت را توصیه می‌کنید؟

همه مراجع: بلی، نماز جماعت مختصر، از نماز فرادایی که طول داده شود، بهتر است. در روایتی آمده است: اگر یک نفر به امام جماعت اقتدا کند،

۱. توضیح المسائل مراجع ۱۳۸۸، نوری، توضیح المسائل، م ۱۳۸۷؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۳۹۶؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۳۹۴ و ۱۳۹۰، نوری، توضیح المسائل، م ۱۳۹۳ - ۱۳۹۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۴۰۲ - ۱۳۹۸؛ دفتر: خامنه‌ای.

نماز استیجاری

● پرسش ۱۴۹. آیا می‌توانم برای نماز و روزه‌هایی که از من قضا شده، کسی را

اجیر بگیرم و یا دوستانم به من کمک کنند؟

همه مراجع: شخص مکلف تا زمانی که زنده است، نمی‌تواند دیگری را برای انجام دادن نماز و روزه‌های قضا، اجیر کند و یا به کمک بگیرد؛ بلکه واجب است به هر صورت که می‌تواند، خود آنها را به جا آورد.^۱

نماز شب

● پرسش ۱۵۰. کیفیت خواندن نماز شب چگونه است؟

همه مراجع: نافله شب در مجموع یازده رکعت است که چهار نماز دو رکعتی آن، به نیت نافله «شب» و دو رکعت آن به نیت نماز «شفع» و یک رکعت آن به نیت نماز «وتر» خوانده می‌شود.

نافله شب از مهم‌ترین نمازهای مستحبی است که در آیات و روایات، بر آن تأکید شده است و تأثیر عمیقی در صفای روح و پاکی قلب و تربیت نفوس انسانی و حل مشکلات دارد. آدابی برای آن در کتاب‌های دعا ذکر شده است که رعایت آن خوب است؛ ولی می‌توان نماز شب را بدون این آداب و مثل نمازهای معمولی نیز انجام داد. اگر شخص به هر علتی نتواند آخر شب بیدار شود، می‌تواند قبل از خواب آنها را به‌جای آورد.^۲

هر رکعت از آن نماز ثواب ۱۵۰ نماز دارد و اگر دو نفر اقتدا کنند، ثواب ششصد نماز دارد... و اگر عدد آنها از ده تجاوز کند؛ چنانچه تمام آسمان‌ها کاغذ، دریاها مرکب، درخت‌ها قلم و جن و انس و ملائکه نویسنده شوند، نمی‌توانند ثواب یک رکعت آن را بنویسند.^۱

اقتدای نماز جماعت

● پرسش ۱۴۷. پس از تکبیر امام جماعت هنوز صف‌های جلو تکبیر نگفته‌اند؛

کسی در صف‌های بعدی تکبیر الاحرام می‌گوید، نمازش چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت): اگر صف‌های جلو آماده نماز هستند و تکبیر گفتن آنها نزدیک است، افراد در صف‌های بعدی می‌توانند «تکبیر الاحرام» بگویند و وارد نماز شوند.^۲

آیه‌الله بهجت: احتیاط واجب آن است که پیش از تکبیر، کسانی که در صف‌های جلو هستند، تکبیر نگویند.^۳

محل نماز آیات

● پرسش ۱۴۸. اگر خورشید گرفتگی در شهر ما قابل رؤیت نباشد و یا در شهر دیگری

زلزله شود، نماز آیات بر ما واجب می‌شود؟

همه مراجع: اموری که نماز آیات برای آنها واجب است، در هر محلی که اتفاق بیفتد، فقط مردم همان جا باید نماز آیات بخوانند و بر مردم شهرهای مجاور آن، واجب نیست.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۳۹۹؛ وحید، توضیح المسائل، ۱۴۱۰؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۱۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۴۱۵؛ وحید، توضیح المسائل، ۱۴۲۶؛ دفتر: خامنه‌ای.

۳. استفتاءات، ج ۱، س ۲۶۷۲.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۹۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۴۹۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۵۰۲ و

⇨ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۱۳.

۱. توضیح المسائل مراجع، ۱۵۳۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۵۳۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۵۴۱ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۰۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۷۶۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۷۶۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۷۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۲۲.

سوره نماز مستحبی**● پرسش ۱۵۱. آیا خواندن سوره در نمازهای مستحبی لازم است؟**

همه مراجع: خواندن سوره در نمازهای مستحبی لازم نیست؛ ولی در بعضی از نمازهای مستحبی (مثل نماز جعفر طیار که سوره مخصوصی دارد)، اگر بخواهد به دستور آن رفتار کند، باید همان سوره را بخواند.^۱

نماز مستحبی**● پرسش ۱۵۲. آیا نماز مستحبی را می‌توان در حال حرکت خواند؟ رعایت قبله در**

نمازهای مستحبی چگونه است؟

همه مراجع (به جز بهجت): نماز مستحبی در حال حرکت صحیح است و در هنگام راه رفتن و سواری، برای نماز مستحبی رعایت قبله لازم نیست.^۲

آیه‌الله بهجت: ولی در حال کار کردن در منزل، بنا بر احتیاط واجب، مراعات قبله لازم است.^۳

نماز جمعه**● پرسش ۱۵۳. نماز جمعه واجب است یا مستحب و به جای نماز ظهر محسوب**

می‌شود یا خیر؟

همه مراجع (به جز تبریزی، صافی و مکارم): در زمان غیبت ولی عصر (عج)، نماز جمعه واجب تخییری است و بهتر است انسان در این نماز شرکت کند.

برای کسی که آن را به جا می‌آورد، کفایت از نماز ظهر می‌کند؛ (ولی احتیاط آن است که هر دو را بخواند).^۱

آیه‌الله تبریزی: اگر نماز جمعه با شرایطش اقامه شود، شرکت در آن احتیاط واجب است و برای کسی که آن را به جا آورد، کفایت از نماز ظهر می‌کند.^۲

آیه‌الله صافی: شرکت در اقامه نماز جمعه، بسیار خوب است؛ ولی کسی که نماز جمعه را به جا می‌آورد، بنا بر احتیاط واجب باید نماز ظهر را بخواند و به نماز جمعه اکتفا نکند.^۳

آیه‌الله مکارم: در زمان غیبت ولی عصر (عج)، نماز جمعه واجب تخییری است و برای کسی که آن را به جا می‌آورد، کفایت از نماز ظهر می‌کند؛ ولی به هنگام تشکیل حکومت اسلامی، احتیاط در خواندن نماز جمعه است.^۴

نماز غفيله**● پرسش ۱۵۴. نماز غفيله چیست؟**

همه مراجع: یکی از نمازهای مستحبی «نماز غفيله» است که بین نماز مغرب و عشا خوانده می‌شود. در رکعت اول بعد از حمد، به جای سوره این آیه را بگوید:

﴿وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَىٰ فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ. فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُنجِي الْمُؤْمِنِينَ﴾.

در رکعت دوم نیز بعد از حمد این آیه را بخواند: ﴿وَ عِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا

۱. امام، فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، بخش احکام نماز جمعه؛ خامنه‌ای، *احقوبه الاستفتاءات*، س ۶۰۶ و ۶۱۱؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۲۱۵ و ۲۱۶؛ بهجت، *توضیح المسائل*، نماز جمعه، م ۲؛ سیستانی، *توضیح المسائل مراجع*، بخش دوم احکام نماز جمعه و وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، الفصل الثالث عشر فی صلاة الجمعة، الثالث.

۲. *استفتاءات*، س ۶۲۷ و ۶۳۰.

۳. *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۳۵۳.

۴. *استفتاءات*، ج ۲، س ۳۵۶ و ۳۵۷.

۱. *توضیح المسائل مراجع*، م ۹۸۶؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۹۹۵.

۲. *توضیح المسائل مراجع*، م ۷۸۱؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۷۸۲ و وحید، *توضیح المسائل*، م ۷۸۷.

۳. *توضیح المسائل مراجع*، م ۷۸۱.

إِلَّا هُوَ وَ يَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ مَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَ لَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَ لَا رَطْبٌ وَ لَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ».

و در قنوت آن بگوید: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِمَفَاتِحِ الْغَيْبِ الَّتِي لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا أَنْتَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ وَ أَنْ تَفْعَلَ بِي كَذَا وَ كَذَا» [و به جای این کلمه حاجت خود را ذکر و سپس بگوید: «اللَّهُمَّ أَنْتَ وَلِيُّ نِعْمَتِي وَ الْقَادِرُ عَلَيَّ طَلِبَتِي تَعْلَمُ حَاجَتِي فَأَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ - عَلَيْهِ وَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ - لَمَّا قَضَيْتَهَا لِي»].

می توان نماز غفيله را به جای دو رکعت نافله نماز مغرب به جای آورد.^۱

احکام نماز و روزه اساتید و دانشجویان

روزه اساتید و دانشجویان

● پرسش ۱۵۵. اساتید و دانشجویان در صورتی که کمتر از ده روز در محل تحصیل و

خوابگاه می مانند، تکلیف نماز و روزه شان چیست؟

امام: نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.

آیات عظام بهجت، صافی، فاضل و نوری: اساتید و دانشجویان، اگر در کمتر از ده روز، حداقل یک بار، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد داشته باشند و این وضعیت، تا مدتی ادامه داشته باشد - به طوری که نزد عرف «سفر» کار آنان شمرده شود - نماز ایشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه صحیح است.

□ تبصره ۱. آیه الله صافی مدت لازم برای صدق شغل سفر را حداقل چهار ماه رفت و آمد می داند.

□ تبصره ۲ (سفر اول). تمامی دانشجویان و اساتید مذکور، هرگاه بیش از ده روز در

وطن خود بمانند، در اولین مسافرت به محل درس و تدریس، باید نماز را

شکسته بخوانند و روزه نگیرند. اما پس از یک رفت و برگشت میان وطن و

محل تحصیل، به وظیفه خود، مانند کثیرالسفر عمل کنند و نماز را کامل بخوانند

و روزه را بگیرند.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۷۷۵، نوری، توضیح المسائل، م ۷۷۶، وحید، توضیح المسائل، م ۷۸۱؛ دفتر: خامنه ای.

□ تبصره ۳. به فتوای آیه‌الله بهجت، سفر اول با طی مسیر هشت فرسخ، تحقق می‌یابد. از این رو اگر فاصله محل درس و تدریس از وطن، بیش از هشت فرسخ باشد، در همان اولین مسافرت نیز نمازشان در محل تحصیل، کامل و روزه صحیح است.

آیه‌الله تبریزی: دانشجو اگر در مدت کمتر از ده روز، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد کند، باید احتیاط کند؛ یعنی، نماز را تمام و شکسته بخواند و اگر روزه گرفت، صحیح است و قضا ندارد. استاد اگر هر هفته، برای تدریس، به حد مسافت شرعی مسافرت می‌کند - چنانچه مدت تدریس، دو ماه یا زیادتر باشد - باید نماز را تمام بخواند و روزه بگیرد.

□ تبصره. با توجه به اینکه آیت‌الله تبریزی در این مسئله احتیاط واجب دارند، مقلدان ایشان می‌توانند در این مسئله به فتوای مرجع تقلید مساوی و یا اعلم بعدی رجوع کنند و نمازشان را تمام بخوانند و روزه بگیرند.

آیه‌الله سیستانی: ۱. کسانی که حداقل سه روز در هفته و یا ده روز در ماه [اگرچه به طور پراکنده] در رفت و آمد باشند و این برنامه برای مدتی [به طور مثال شش ماه در یک سال و یا حداقل سه ماه در چند سال تحصیلی] ادامه یابد، کثیرالسفر محسوب می‌شوند و نمازشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه‌شان صحیح است.

۲. کسانی که سه سال یا بیشتر و هر سال حداقل ۱۵ روز در ماه و یا ۶ ماه در سال [اگرچه به طور پراکنده] در محل تحصیل و خوابگاه اقامت داشته باشند، آنجا در حکم وطن آنهاست و تا ادامه این وضعیت همواره در محل تحصیل، نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است [در بین راه نماز شکسته است].

□ تبصره ۱. در هر دو صورت اگر در دو هفته اول، قصد اقامت ده روز نکنند، باید احتیاط نمایند؛ یعنی، نمازشان را هم تمام و هم شکسته بخوانند و روزه را هم بگیرند و هم قضا نمایند.

□ تبصره ۲. با توجه به اینکه آیه‌الله سیستانی، رجوع به مرجع تقلید مساوی را جایز می‌داند، مقلدان ایشان می‌توانند در این مسئله به مرجع مساوی دیگر، مراجعه کنند که نماز را کامل و روزه را صحیح می‌داند.

آیه‌الله خامنه‌ای: اساتید و دانشجویان بورسیه و مأمور به تحصیل، اگر در کمتر از ده روز، حداقل یک بار بین وطن و دانشگاه رفت و آمد داشته باشند، نماز آنان تمام و روزه ایشان صحیح است؛ اما دیگر دانشجویان، نمازشان شکسته و روزه آنها صحیح نیست.

□ تبصره. با توجه به اینکه آیه‌الله خامنه‌ای در مسئله رجوع به مرجع مساوی، احتیاط واجب دارند، دانشجویان می‌توانند در این مسئله به مرجع تقلید مساوی دیگر، مراجعه کنند؛ [به شرط اینکه مرجع تقلید جدید رجوع به مرجع مساوی را جایز دانسته باشد و نماز دانشجوی مسافر را تمام و روزه او را صحیح بداند (مانند آیه‌الله بهجت)].

آیه‌الله مکارم: ۱. کسانی که حداقل سه روز در هفته در رفت و آمد باشند و این برنامه حداقل دو ماه ادامه می‌یابد، کثیرالسفر محسوب می‌شوند و نمازشان در محل تحصیل و بین راه تمام و روزه‌شان صحیح است.

۲. کسانی که دو سال یا بیشتر و هر سال حدود سه - چهار ماه [اگرچه به طور پراکنده] در محل تحصیل یا تدریس و خوابگاه اقامت داشته باشند، آنجا در حکم وطن آنهاست و تا ادامه این وضعیت همواره نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است [در بین راه نماز شکسته است].

آیه‌الله وحید: اگر در هفته حداقل چهار روز بین وطن و دانشگاه رفت و آمد کند و این کار برای مدت یک سال یا بیشتر ادامه داشته باشد، آنجا در حکم وطن است. نماز در آنجا تمام و روزه صحیح است و در بین راه باید احتیاط کند؛ یعنی، نماز را

تمام و شکسته بخواند و روزه بگیرد و قضای آن را نیز به جا آورد و اگر رفت و آمد سه روز باشد، در این مورد نیز باید احتیاط کند.^۱

● پرسش ۱۵۶. اساتید و دانشجویان، در صورتی که بیش از ده روز با قصد اقامت در

محل درس و تدریس می‌مانند، تکلیف نماز و روزه‌شان چیست؟

همه مراجع: برای این گونه افراد، نماز تمام و روزه صحیح است.^۲

□ تبصره. در صورتی که از ابتدا به طور جدّ، قصد ماندن ده روز داشته باشند و بعد از خواندن یک نماز چهار رکعتی، به دلیلی تصمیم بر بازگشت به وطن بگیرند؛ نماز و روزه آنها در محل تحصیل کامل خواهد بود.

● پرسش ۱۵۷. دانشجویانی که در خوابگاه ده روز یا بیشتر می‌مانند و بین آنجا

و محل تحصیل رفت و آمد می‌کنند و فاصله بین آن دو، کمتر از چهار فرسخ شرعی (۲۲/۵ کیلومتر) است، حکم نماز و روزه‌شان چگونه است؟

امام: اگر در مدت ده روز، تنها یک مرتبه و به اندازه دو ساعت، از خوابگاه به دانشگاه بروند، نماز تمام و روزه صحیح است و در غیر این صورت شکسته است و روزه صحیح نیست.^۳

آیات عظام بهجت، سیستانی، فاضل، صافی، مکارم، نوری و وحید: در فرض یاد شده، نماز تمام و روزه صحیح است.^۴

آیه‌الله تبریزی: بنابر احتیاط واجب، باید نماز را بین شکسته و تمام جمع کنند و

اگر روزه بگیرند، صحیح است و قضا ندارد.^۱

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر در مدت ده روز، به اندازه یک تا دو ساعت در روز - یا چند روز که مجموع آن به مقدار یک سوم روز یا یک سوم شب باشد - از خوابگاه به دانشگاه بروند، نماز تمام و روزه صحیح است و در غیر این صورت نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.^۲

● پرسش ۱۵۸. اگر استاد یا دانشجو به طور اتفاقی، به شهری غیر از محل درس مسافرت

کند، نماز و روزه او چگونه است؟

همه مراجع (به جز سیستانی): نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.^۳

آیه‌الله سیستانی: نماز تمام و روزه صحیح است.^۴

● پرسش ۱۵۹. حکم نماز و روزه اساتیدی که یک یا چند روز در هفته، به محل

تدریس (که فاصله آن با وطن بیش از مسافت شرعی است)، رفت و آمد دارند؛ در دو صورت زیر در محل تدریس و بین راه چگونه است؟

الف. محل تدریس یک شهر است.

ب. محل تدریس شهرهای مختلف است.

امام: نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.^۵

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر رفت و آمد حداقل تا مدتی ادامه داشته باشد - که عرف این کار را شغل او بداند - نماز تمام و روزه صحیح است.^۶

۱. دفتر: تبریزی.

۲. اجوبه الاستفتاءات، س ۶۵۹.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۳۰۷ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۳۱۶ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۶۴۵.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۳۰۷.

۵. امام، استفتاءات، ج ۲، احکام مسافر، س ۲۶۷.

۶. نوری، استفتاءات، ج ۱ و ج ۲، نماز مسافر؛ بهجت، توضیح المسائل، نماز مسافر، شرط پنجم.

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۳۳۵.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۳۳۸.

۴. دفتر: نوری، سیستانی، مکارم، بهجت، صافی، فاضل و وحید.

آیات عظام صافی، فاضل و نوری: در سفر اول نمازشان شکسته است و نباید روزه بگیرند و از سفر دوم نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است.

آیه‌الله بهجت: اگر فاصله محل تحصیل بیش از ۴۵ کیلومتر باشد از همان سفر اول نماز کامل و روزه صحیح است.

آیه‌الله مکارم: سه یا چهار روز سفر اول را احتیاط کنند؛ یعنی نماز را هم کامل و هم شکسته بخوانند و روزه را بگیرند و بعد هم قضا کنند ولی در روزهای بعد، نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است [مقلدین ایشان در این احتیاط می‌توانند به مرجع دیگری رجوع کنند].

آیه‌الله سیستانی: دو هفته اول شروع سفر احتیاط کنند [مقلدین ایشان در این احتیاط می‌توانند به مرجع دیگری رجوع کنند].

مسافت شرعی

● پرسش ۱۶۱. مقدار مسافت شرعی چند کیلومتر است؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، صافی و نوری: مسافت شرعی تقریباً ۲۲/۵ کیلومتر است.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: مسافت شرعی تقریباً ۲۲ کیلومتر است.^۲

آیه‌الله مکارم: مسافت شرعی تقریباً ۲۱/۵ کیلومتر است.

آیه‌الله تبریزی: اگر در هفته حداقل یک بار برای تدریس، بین وطن و دانشگاه رفت و آمد می‌کنند، نماز تمام و روزه صحیح است. اگر رفت و آمدشان در مدت هشت یا نه روز، یک بار انجام می‌گیرد، باید احتیاط کنند؛ یعنی، نماز را تمام و شکسته بخوانند و اگر روزه بگیرند، صحیح است و قضا ندارد.^۱

آیه‌الله سیستانی: اگر در ماه، ده روز یا بیشتر در سفر باشند و این امر در مدت یک سال، شش ماه و در مدت بیش از یک سال، تا سه ماه ادامه داشته باشد، نماز تمام و روزه صحیح است. اگر در ماه نه یا هشت روز در سفر باشند، باید احتیاط کنند؛ یعنی، نماز را تمام و شکسته بخوانند و روزه بگیرند و قضای آن را نیز به جا آورند.^۲

آیه‌الله وحید: اگر چهار روز در هفته را به محل تدریس رفت و آمد داشته باشند، نماز آنان تمام و روزه‌شان صحیح است. اگر سه روز در سفر باشند، بنابر احتیاط بین نماز شکسته و تمام جمع کنند و بنابر احتیاط روزه بگیرند و قضای آن را نیز به جا آورند و اگر کمتر از سه روز باشد، نماز شکسته است و روزه صحیح نیست.^۳

آیه‌الله صافی: اگر رفت و آمد حد اقل برای مدت چهار ماه ادامه داشته باشد، نماز تمام و روزه صحیح است.^۴

سفر اول

● پرسش ۱۶۰. حکم نماز و روزه دانشجوی مسافر، در سفر اول چگونه است؟

آیه‌الله خامنه‌ای: اساتید و دانشجویان بورسیه در سفر اول و دوم نمازشان شکسته است و نباید روزه بگیرند و از سفر سوم نمازشان کامل و روزه‌شان صحیح است [دیگر دانشجویان بنا بر فتوای مرجع انتخابی عمل نمایند].

۱. استفتاءات، ص ۴۹۸، ۴۷۲.

۲. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، صلاة المسافرين، الخامس و sistani.org نماز مسافر.

۳. دفتر: وحید.

۴. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، نماز مسافر.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۲۷۲.

۲. تبریزی، سیستانی و وحید، منهاج الصالحین، م ۸۸۴.

احکام روزه

اهمیت روزه

● پرسش ۱۶۲. درباره اهمیت روزه و فواید آن توضیح دهید؟

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾^۱؛ «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! روزه بر شما مقرر شده است؛ همان گونه که بر کسانی که پیش از شما [بودند] مقرر شده بود؛ باشد که پرهیزکاری کنید».

«روزه» در لغت به معنای امساک و خودداری از هر چیزی است و در اصطلاح فقه عبارت است از: «امساک و خود داری از موارد هشت‌گانه^۲ - از هنگام اذان صبح تا اذان مغرب - به قصد انجام دادن فرمان خداوند».

شواهد فراوانی در تاریخ به چشم می‌خورد که روزه در میان یهود و مسیحیت و اقوام و ملت‌های دیگر نیز بوده است. آنان به هنگام مواجهه با غم و اندوه و توبه و طلب خشنودی خداوند، روزه می‌گرفتند تا با این کار در پیشگاه او اظهار عجز و تواضع نموده و به گناهان خود اعتراف کنند. از انجیل استفاده می‌شود

۱. بقره (۲)، آیه ۱۸۳.

۲. خوردن و آشامیدن، نزدیکی، استمناء، دروغ بستن بر خدا و پیغمبر و جانشینان او، رساندن غبار غلیظ به حلق، فرو بردن تمام سر در آب، باقی ماندن بر جنابت، حیض و نفاس تا اذان صبح، اماله کردن با چیز روان و قی کردن.

دو ماه روزه است که ۳۱ روز آن باید پی در پی باشد و یا شصت فقیر را سیر کند و اگر به هر کدام یک مد (تقریباً ۷۵۰ گرم گندم یا جو یا مانند آنها) بدهد، کافی است. دادن پول به فقیر کفایت نمی‌کند؛ مگر اینکه اطمینان داشته باشد فقیر به وکالت از او، طعام خریده، سپس آن را به عنوان کفاره قبول می‌کند. همچنین می‌تواند پول کفاره را به یکی از مراکز و نهادهای مطمئن بدهد که به مصارف یاد شده می‌رسانند (مانند دفاتر مراجع بزرگوار تقلید و کمیته امداد).

روزه‌های واجب

● پرسش ۱۶۳. روزه‌های واجب کدام است؟

روزه‌های واجب عبارت است از:

۱. روزه ماه رمضان،
۲. روزه کفاره،
۳. روزه قضا،
۴. روزه نذر و عهد و یمین،
۵. روزه استیجاری،
۶. روزه روز سوم اعتکاف،
۷. روزه جایگزین قربانی در حج تمتع.

روزه‌های حرام

● پرسش ۱۶۴. روزه‌های حرام کدام است؟

روزه‌های حرام (روزه‌هایی که نباید گرفت) عبارت است از:

۱. روزه عید قربان،
 ۲. روزه عید فطر،
 ۳. روزه ایام تشریق برای کسی که در منا است،
 ۴. روزه یوم‌الشک (روزی که نمی‌داند آخر شعبان است یا اول رمضان)
- به نیت ماه رمضان،

که مسیح علیه السلام چهل شبانه روز، روزه داشته است.^۱ قرآن مجید به صراحت بیان می‌کند: این فریضه الهی، در امت‌های پیشین نیز واجب بوده است.^۲

روزه ابعاد گوناگون و تأثیرات مفیدی بر وجود انسان دارد. مهم‌ترین این آثار عبارت است:

۱. روزه روح انسان را تلطیف و اراده او را قوی و غریزه‌هایش را تعدیل می‌کند **﴿لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾**.

۲. روزه برای برقراری مساوات میان فقیر و غنی است تا مردم با چشیدن طعم گرسنگی، به یاد فقیران و محرومان بیفتند و حق آنان را ادا کنند.^۳

۳. روزه اثر بهداشتی و درمانی فراوان دارد و باعث سلامتی و تندرستی جسم می‌گردد.^۴ الکسی سوفورین (دانشمند روسی) روزه‌داری را طریق درمان بسیاری از بیماری‌ها - از جمله کم خونی، ضعف روده‌ها، رماتیسم، نقرس، بیماری‌های چشم، مرض قند و بیماری‌های کلیه و کبد - می‌داند.^۵

«روزه» عبادت است و باید برای انجام دادن فرمان خداوند، از اذان صبح تا مغروب کاری که روزه را باطل می‌کند، انجام ندهد. این همان نیت روزه است و لازم نیست آن را از قلب خود بگذراند و یا بر زبان جاری کند. نیت برای روزه ماه رمضان و نذر معین، از اول شب تا اذان صبح و برای روزه غیرمعین (مانند روزه قضا و نذر مطلق) از اول شب تا ظهر روز بعد است. نیت روزه مستحبی، از اول شب شروع شده و تمام روز ادامه دارد تا موقعی که به اندازه نیت کردن به مغرب وقت مانده باشد.

اگر انسان از روی عمد و اختیار کاری که روزه را باطل می‌کند انجام دهد، روزه‌اش باطل می‌شود و باید علاوه بر قضا، کفاره نیز بدهد. کفاره روزه،

۱. ر.ک: تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۶۳۳.

۲. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ» بقره (۲)، آیه ۱۸۳.

۳. احادیث بسیاری در این زمینه آمده است، ر.ک: من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ح ۱۷۶۶-۱۷۶۹.

۴. رسول خدا صلی الله علیه و آله «صُومُوا تَصِحُّوا»؛ «روزه بگیرید تا سالم شوید».

۵. به نقل از: تفسیر نمونه، ج ۱، ص ۶۳۲.

۸. کسی که به مسافرت می‌رود و در جایی قصد اقامت ده روز نمی‌کند.
۹. دختری که به جهت ضعف بنیه گرفتن روزه برای او مشقت فراوان و ضرر دارد.
۱۰. کسی که بی‌هوش است و یا در کما به سر می‌برد.
۱۱. دیوانگان.^۱

خون لثه روزه‌دار

● پرسش ۱۶۷. گاهی از لثه‌هایم خون بیرون می‌آید و با آب دهان مخلوط می‌شود،

اگر آن را فرو ببرم روزه باطل می‌شود؟

- همه مراجع (به جز تبریزی، صافی و نوری): اگر خون لثه در آب دهان مستهلک شود، فرو بردن آن روزه را باطل نمی‌کند.^۲
- آیات عظام تبریزی و صافی: اگر خون لثه در آب دهان مستهلک شود؛ بنابر احتیاط واجب فرو نبرد و بیرون بریزد.^۳
- آیه‌الله نوری: فرو بردن آن جایز نیست؛ هر چند در آب دهان مستهلک شود.^۴

روزه‌دار و دندان‌پزشکی

● پرسش ۱۶۸. پرکردن دندان در ماه رمضان چگونه است؟

- همه مراجع: پر کردن یا جرم‌گیری و کشیدن دندان در ماه رمضان، برای پزشکان جایز است و برای شخص روزه‌دار زمانی جایز است که مطمئن باشد خون یا آبی که به وسیله دستگاه وارد فضای دهان می‌شود، فرو نخواهد رفت.^۵

۱. توضیح المسائل مراجع، ۱۷۲۹، ۱۷۲۵، العروة الوثقی، ج ۲؛ کتاب الصوم، فصل فی طرق ثبوت الیهلال.
 ۲. امام، سیستانی، فاضل و مکارم، تعلیقات علی العروة، الفصل الرابع، م ۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، ۷۶۳ و دفتر: وحید، بهجت.
 ۳. تبریزی، استفتاءات، س ۶۴۰ و دفتر: صافی.
 ۴. نوری، تعلیقات علی العروة، الفصل الرابع، م ۱.
 ۵. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۸۳-۱۵۷۳.

۵. روزه سکوت،

۶. روزه وصال (شب را نیز تا سحر روزه بگیرد)،

۷. روزه مستحبی زن در جایی که با حق شوهر منافات داشته باشد،

۸. روزه مستحبی فرزند در جایی که باعث آزار و اذیت پدر و مادر گردد،

۹. روزه مریض و هر کس که روزه برای او ضرر دارد،

۱۰. روزه مسافر، به جز مواردی که استثنا شده است.

روزه‌های مکروه

● پرسش ۱۶۵. روزه‌های مکروه کدام است؟

۱. روزه روز عاشورا،
۲. روزه روز عرفه برای کسی که او را از خواندن دعا باز دارد،
۳. روزه مستحبی مهمان بدون اجازه میزبان،
۴. روزه مستحبی فرزند بدون اجازه پدر و مادر.

روزه‌خواران

● پرسش ۱۶۶. برای چه کسانی روزه‌خواری جایز است؟

همه مراجع: بر چند دسته روزه واجب نیست، آنان عبارتند از:

۱. پیرمرد و پیرزنی که گرفتن روزه برای آنان مشقت دارد.
۲. زن بارداری که گرفتن روزه برای حمل یا خودش ضرر دارد.
۳. زن شیردهی که گرفتن روزه باری بچه یا خودش ضرر دارد.
۴. بیماری که گرفتن روزه برای او ضرر دارد.
۵. کسی که بیماری دارد که زیاد تشنه می‌شود و نمی‌تواند تشنگی را تحمل کند.
۶. کسی که به سن بلوغ نرسیده است.
۷. زنی که خون حیض و نفاس می‌بیند.

خلط روزه‌دار

● پرسش ۱۶۹. آیا فرو بردن خلط، روزه را باطل می‌کند؟

همه مراجع (به جز بهجت و سیستانی): فرو بردن خلط - چنانچه به فضای دهان نیامده باشد - اشکال ندارد؛ ولی اگر به فضای دهان برسد، احتیاط واجب آن است که فرو نبرد.^۱

آیه‌الله بهجت: فرو بردن خلط اگر در حال غیر روزه امر عادی باشد و به فضای دهان نیز نیامده باشد، اشکال ندارد؛ ولی اگر به فضای دهان برسد، احتیاط واجب آن است که فرو نبرد.^۲

آیه‌الله سیستانی: فرو بردن خلط - چنانچه به فضای دهان نیامده باشد - اشکال ندارد؛ ولی اگر به فضای دهان برسد، احتیاط مستحب آن است که فرو نبرد.^۳

□ تبصره. مرز فضای دهان و حلق، مخرج حرف (خ) می‌باشد.

عطر روزه‌دار

● پرسش ۱۷۰. آیا استفاده از عطر، شامپو، کرم و رژلب در ماه مبارک رمضان

مجاز است؟

همه مراجع: هیچ یک از موارد ذکر شده روزه را باطل نمی‌کند؛ مگر آنکه رژلب، وارد دهان شده و فرو داده شود.^۴

دود وسیله نقلیه

● پرسش ۱۷۱. گاهی انسان روزه‌دار در کنار وسیله نقلیه قرار می‌گیرد و دود آن

به حلق او می‌رسد آیا روزه‌اش باطل می‌شود؟

همه مراجع: اگر با این اعتقاد که دود غلیظ به حلقش نمی‌رسد در کنار وسیله نقلیه بایستد و به طور اتفاق دود به حلقش برسد روزه‌اش صحیح است.^۱

بخار حمام

● پرسش ۱۷۲. تنفس بخار آب در حمام، برای روزه‌دار چه حکمی دارد؟

همه مراجع: بخار آب حمام، روزه را باطل نمی‌کند.^۲

شستن سر روزه‌دار

● پرسش ۱۷۳. شستن سر در زیر شیر آب در حال روزه، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز سیستانی): آنچه روزه را باطل می‌کند، فرو بردن سر زیر آب است؛ به طوری که یک مرتبه آب، همه سر را فراگیرد؛ اما شستن سر زیر شیر و زیر دوش اشکالی ندارد.^۳

آیه‌الله سیستانی: فرو بردن تمام سر در آب، روزه را باطل نمی‌کند؛ ولی کراهت شدید دارد و شستن سر زیر شیر و زیر دوش حکم آن را ندارد.^۴

۱. سیستانی و نوری، *تعلیقات علی العروة*، ج ۲، المفطرات، السادس؛ امام، تبریزی، فاضل و مکارم، *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۶۰۵؛ بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۱۱۳۲ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۶۰۵.

۳. *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۶۰۸ و ۱۶۰۹ و ۱۶۱۰.

۴. *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۶۰۸ و ۱۶۰۹ و ۱۶۱۰.

۱. *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۵۸۰؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۱۵۸۸ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. *توضیح المسائل* مراجع، م ۱۵۸۰.

۳. همان، م ۱۵۸۰.

۴. *العروة الوثقی*، احکام المفطرات، فصل ۴ و ۵.

نگاه روزه‌دار

● پرسش ۱۷۴. اگر روزه‌دار به نامحرم نگاه کند، آیا روزه‌اش باطل می‌شود؟

همه مراجع: خیر، روزه‌اش صحیح است^۱

□ تبصره. با این عمل از ثواب و ارزش روزه کاسته می‌شود؛ از این رو واجب است چشم، گوش، زبان، قلب و همه اعضا، از ارتکاب خلاف و گناه حفظ شوند.

روابط زناشویی روزه‌دار

● پرسش ۱۷۵. آیا ملاعبه با همسر - به جز نزدیکی - در حال روزه جایز است؟

همه مراجع: اگر بدون قصد بیرون آمدن منی با همسر خود ملاعبه کند - چنانچه اطمینان دارد منی از او خارج نمی‌شود - اشکال ندارد و روزه هر دو نیز صحیح است؛ هرچند اتفاقاً از او منی بیرون آید. البته اگر ملاعبه را ادامه بدهند تا آنجا که احتمال خروج منی پیش آید و خودداری نکند و منی خارج شود روزه او باطل است و قضا و کفاره دارد.^۲

● پرسش ۱۷۶. چه نوع دروغی روزه را باطل می‌کند؟

همه مراجع (به جز بهجت، سیستانی و مکارم): دروغ بستن به خدا، پیامبر اسلام ﷺ، امامان علیهم‌السلام و بنابر احتیاط واجب پیامبران و جانشینان آنان و حضرت زهرا علیها‌السلام. آیه‌الله بهجت: دروغ بستن به خدا، پیامبر اسلام ﷺ و امامان علیهم‌السلام، پیامبران و جانشینان آنان و حضرت زهرا علیها‌السلام.

آیه‌الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب دروغ بستن به خدا، پیامبر اسلام و امامان علیهم‌السلام.^۳

آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب دروغ بستن به خدا، پیامبر اسلام ﷺ و امامان علیهم‌السلام، پیامبران و جانشینان آنان و حضرت زهرا علیها‌السلام.

سحری و اذان

● پرسش ۱۷۷. کسی که در سحر تا پایان اذان غذا بخورد، روزه‌اش چه حکمی دارد؟

همه مراجع: ملاک امساک برای روزه، طلوع فجر صادق است. بنابراین اگر با شروع اذان، اطمینان به طلوع فجر پیدا کند، نباید چیزی بخورد و اگر لقمه‌ای در دهان دارد، نباید فرو برد. اما اگر اطمینان به دخول وقت ندارد، می‌تواند چیزی بخورد.^۱ □ تبصره. البته برای آنکه دچار شبهه بطلان روزه و وجوب قضا نشود، احتیاط آن است که چند دقیقه قبل از اذان صبح، از خوردن و آشامیدن امساک کند.

● پرسش ۱۷۸. اگر شخصی با اعتقاد به اینکه هنوز اذان صبح را نگفته‌اند، مشغول سحری بشود؛ سپس متوجه گردد که اذان صبح گذشته است حکم روزه او چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت): اگر بدون بررسی و تحقیق در طلوع فجر، مشغول سحری شده، روزه‌اش باطل است و باید قضا کند.^۲

آیه‌الله بهجت: اگر بدون بررسی و تحقیق در طلوع فجر مشغول سحری شده، بنابر احتیاط واجب روزه‌اش باطل است و باید قضا کند.^۳

□ تبصره. فرد یاد شده با وجود اینکه روزه‌اش باطل شده، حق ندارد افطار کند؛ بلکه باید تا شب از مفطرات امساک نماید.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۷۴۲ و ۱۵۷۴.

۲. امام، نوری، فاضل و مکارم: تعلیقات علی العروة، ج ۳، فصل فیما تعلیق بالقضاء، الاربع؛ سیستانی، وحید، تبریزی، منهاج الصالحین، م ۱۰۲۳؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۳۳۶ و دفتر: خامنه‌ای.

۳. بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۱۱۳۲.

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۰۳ و دفتر: امام، خامنه‌ای و بهجت.

۳. ر.ک: توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۰۴.

ضعف بدن روزه‌دار

● پرسش ۱۷۹. چشم من ضعیف است و می‌ترسم روزه برایم ضرر داشته باشد، تکلیف من چیست؟

همه مراجع: اگر خوف ضرر عقلایی باشد، روزه بر شما واجب نیست و اگر تا ماه رمضان سال بعد بیماری ادامه یافت، قضا هم واجب نیست. تنها برای هر روز ۷۵۰ گرم گندم، جو و یا آرد و ... را به عنوان کفّاره به فقیر بدهید.^۱

□ تبصره. ملاک ضرر، تشخیص خود شخص است؛ یعنی، همین اندازه که ترس شما نسبت به ضرر، عقلایی باشد، کافی است. احتمال ضرر گاهی از قول متخصص و زمانی از تجربه مریض‌های مشابه و گاهی از تجربه خود انسان، به دست می‌آید.

● پرسش ۱۸۰. هنگامی که روزه می‌گیرم، به شدت بدنم سست می‌شود و نمی‌توانم کارهایی مثل درس خواندن را انجام دهم، وظیفه من چیست؟

همه مراجع: این گونه ضعف و سستی‌ها تا حدودی لازمه روزه است و برای نوع افراد پیش می‌آید و به جهت آن نمی‌توان روزه را خورد؛ ولی اگر ضعف به قدری باشد که معمولاً نمی‌شود آن را تحمل کرد، خوردن روزه اشکال ندارد.^۲

□ تبصره. البته انسان می‌تواند در این شرایط به مسافرت برود (حداقل ۲۲/۵ کیلومتر) و روزه خود را بخورد و به وطن برگردد. در این صورت لازم نیست تا مغرب از خوردن و آشامیدن خودداری کند و بعد از ماه رمضان، قضای آن را به جا آورد و کفاره هم ندارد.

فراموشی قضای روزه

● پرسش ۱۸۱. در ماه رمضان مدتی روزه نگرفته‌ام، اما تعداد روزه‌ها را فراموش کرده‌ام؛ وظیفه‌ام چیست؟

همه مراجع: می‌توانید به مقدار حداقل اکتفا کنید؛ یعنی، هر مقدار از روزه‌ها را که یقین دارید کمتر از آن نبوده، قضا کنید و بیش از آن لازم نیست.

کفاره روزه

● پرسش ۱۸۲. روزه‌ها را از روی عمد نگرفتم؛ ولی نمی‌دانستم افزون بر قضا، کفاره هم دارد، آیا در این فرض کفاره واجب می‌شود؟

همه مراجع: آری، افزون بر قضای روزه‌ها، باید کفاره نیز بدهید و ناآگاهی از کفاره، باعث سقوط آن نمی‌گردد.^۱

کفاره روزه زن

● پرسش ۱۸۳. کفاره روزه زن، بر مرد است یا بر زن؟

همه مراجع: کفاره در موارد یاد شده، بر خود زن واجب است و در صورتی که زن درآمد ندارد، کفاره از او ساقط است.^۲

● پرسش ۱۸۴. کسی که به واسطه بیماری نتوانسته روزه‌های ماه رمضان را بگیرد، اگر چند سال قضای آن را به تأخیر اندازد، تکلیف چیست؟

همه مراجع: اگر بیماری او در میان سال خوب شد، باید روزه‌ها را قضا کند و اگر به سال‌های بعد انداخت، علاوه بر قضای روزه، باید برای هر روز

۱. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، کفارة الصوم؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۸۲۲ و دفتر: همه مراجع.

۲. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۱۳۱۳؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۴۲۸ و دفتر: همه مراجع.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۰۳ و ۱۷۴۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۸۳.

یک مد طعام به فقیر بدهد اما اگر بیماری او تا سال بعد ادامه یافت - به طوری که نمی‌تواند قضا کند - فقط باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد.^۱

جنابت قبل اذان

● پرسش ۱۸۵. شخص جنبی که در ماه رمضان، قبل از اذان صبح دسترسی به آب ندارد، وظیفه‌اش چیست؟

همه مراجع: اگر تا پیش از اذان صبح به آب دسترسی ندارد، تیمم بدل از غسل کند و روزه او صحیح است. بعد از اذان در صورت دسترسی به آب، برای نماز صبح غسل کند و در غیر این صورت، با تیمم نماز صبح خود را بخواند.^۲

تأخیر غسل جنابت

● پرسش ۱۸۶. اگر در شب ماه رمضان، جُنب شویم و تا نزدیک اذان صبح غسل را به تأخیر اندازیم و سپس تیمم کنیم؛ آیا روزه صحیح است؟

همه مراجع (به جز صافی و وحید): در این فرض (هر چند تأخیر غسل، گناه است)؛ ولی چنانچه قبل از اذان صبح تیمم کنید، روزه‌تان صحیح است.^۳

آیات عظام صافی و وحید: در این فرض (هر چند تأخیر غسل، گناه است)؛ بنابراین احتیاط واجب تیمم کنید و روزه بگیرید و قضای آن را نیز به جا آورید.^۴

جنابت روزه‌دار

● پرسش ۱۸۷. اگر شخصی بعد از نماز صبح، محتلم شود و تا غروب غسل نکند، آیا اشکالی به روزه او وارد می‌شود؟

همه مراجع: خیر، لازم نیست فوری غسل کند و روزه او صحیح است؛ ولی برای نماز باید غسل کند.^۱

● پرسش ۱۸۸. چندین سال با حال جنابت، روزه گرفتم و نماز خواندم؛ در حالی که نمی‌دانستم جنب باید غسل کند، تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، مکارم و وحید: نماز و روزه‌هایی را که در حال جنابت انجام داده‌اید، باید قضا کنید.^۲

آیات عظام سیستانی، صافی و فاضل: اگر در یاد گرفتن مسائل کوتاهی نکرده‌اید، روزه‌ها صحیح است و قضا ندارد؛ ولی نمازهایی را که در حال جنابت خوانده‌اید، در هر حال باید قضا کنید.^۳

آیه‌الله نوری: روزه‌ها صحیح است و قضا ندارد؛ ولی نمازهایی را که در حال جنابت خوانده‌اید، باید قضا کنید.^۴

□ تبصره. طهارت نسبت به نماز شرط واقعی است؛ از این رو اگر از روی ناآگاهی نیز بدون طهارت نماز بخواند، نمازش باطل است.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۶۳۲.

۲. تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، س ۱۰۷ و منهاج الصالحین، ج ۱، بعد از م ۱۰۰۴؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، بعد از م ۱۰۰۴؛ امام، استفتاءات، ج ۱ روزه، س ۳۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۹۴؛ دفتر: مکارم و بهجت.

۳. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، بعد از م ۱۰۰۴؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۵۵۸؛ دفتر: صافی و وحید.

۴. نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۶۹.

۱. توضیح المسائل مراجع، ۱۷۰۵، ۱۷۰۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۱۳، ۱۷۱۷.

۲. دفتر: همه مراجع.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۶۲۱؛ مکارم، توضیح المسائل، م ۱۳۷۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۶۱۸.

۴. وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۲۹ و صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۶۲۱.

فراموشی غسل جنابت

● پرسش ۱۸۹. اگر در ماه رمضان، غسل جنابت را فراموش کنیم و پس از چند روز

یادمان بیاید، چه تکلیفی داریم؟

همه مراجع: باید نمازها و روزه آن چند روز را قضا کنید؛ ولی کفاره ندارد.^۱

● پرسش ۱۹۰. کسی که مدتی نماز خوانده و روزه گرفته است و بعد بفهمد جنب بوده،

تکلیف او چیست؟

همه مراجع: اگر متوجه اصل جنابت نبوده، روزه‌های او صحیح است؛ ولی نمازهای او قضا دارد.^۲

استمنای روزه‌دار

● پرسش ۱۹۱. اگر کسی به عمد روزه خود را در ماه مبارک رمضان، به وسیله

استمنا باطل کند، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز خامنه‌ای، سیستانی و صافی): علاوه بر قضا، بنابر احتیاط واجب، باید «کفاره جمع» (۶۰ روز روزه و اطعام ۶۰ فقیر) بپردازد.^۳

آیات عظام سیستانی و خامنه‌ای: علاوه بر قضا، کفاره دارد و بنابر احتیاط مستحب کفاره جمع (۶۰ روز روزه و اطعام ۶۰ فقیر) بپردازد.^۴

آیه‌الله صافی: علاوه بر قضا، باید کفاره جمع (۶۰ روز روزه و اطعام ۶۰ فقیر) بپردازد.^۵

● پرسش ۱۹۲. در جوانی گاهی در ماه رمضان استمنا می‌کردم؛ ولی به هیچ وجه

از حرمت آن آگاهی نداشتم و نیز نمی‌دانستم که روزه را باطل می‌کند،

تکلیف من چیست؟

آیات عظام امام، صافی و نوری: اگر جهل به حدی باشد که احتمال باطل شدن روزه را نمی‌داده‌اید، کفاره واجب نیست؛ ولی بنابر احتیاط واجب، باید روزه‌هایی را که با حال جنابت گرفته‌اید، قضا کنید.^۱

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و فاضل: اگر جهل به حدی باشد که احتمال باطل شدن روزه را نمی‌داده‌اید، کفاره واجب نیست؛ ولی باید روزه‌هایی را که با حال جنابت گرفته‌اید، قضا کنید.^۲

آیات عظام تبریزی و وحید: باید روزه‌هایی را که با حال جنابت گرفته‌اید، قضا کنید؛ ولی کفاره واجب نیست.^۳

آیه‌الله سیستانی: پرداخت کفاره واجب نیست و اگر جهل به حدی باشد که احتمال باطل شدن روزه را نمی‌داده‌اید، قضای روزه‌ها نیز واجب نیست.^۴

آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب باید روزه‌هایی را که با حال جنابت گرفته‌اید، قضا کنید؛ ولی کفاره واجب نیست.^۵

□ جهت آگاهی درباره مسائل جنابت و روزه به بخش احکام جنابت مراجعه فرمایید.

۱. امام، *تحریر الوسیلة*، ج ۱، فیما یجیب الامساک فیه، م ۱۸، فیما یترتب علی الافطار، م ۱؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، م ۱۳۱۱، ۱۳۱۸؛ نوری، *تعلیقات علی العروة*، الفصل الثالث، السادس.

۲. بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۱۰۹، ۱۱۱۷؛ فاضل، *تعلیقات علی العروة*، الفصل الثالث، السادس؛ خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۸۱۷.

۳. تبریزی، وحید: *منهاج الصالحین*، کفارة الصوم، تتمیم.

۴. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، کفارة الصوم، تتمیم.

۵. مکارم، *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۶۵۸.

۱. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۶۲۲.

۲. امام، *استفتاءات*، ج ۱، روزه، س ۳۱؛ خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۱۹۵؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۹؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۱۰۷؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۵۵۸؛ بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۱۰۸۹؛ سیستانی، تبریزی، *منهاج الصالحین*، م ۹۸۵؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، م ۱۲۸۲؛ دفتر: وحید و مکارم.

۳. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۶۶۵؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۱۶۶۲؛ وحید: *توضیح المسائل*، م ۱۶۷۳.

۴. همان، م ۱۶۶۵؛ خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۷۸۵.

۵. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۶۶۵.

مسافرت ماه رمضان

● پرسش ۱۹۳. آیا می‌شود در ماه رمضان مسافرت کرد؟ حکم روزه چگونه است؟

همه مراجع: مسافرت در ماه رمضان اشکال ندارد؛ ولی اگر برای فرار از روزه باشد، مکروه است.^۱

احکام اول ماه

● پرسش ۱۹۴. آیامی‌توانیم نذرکنیم که روزه ماه رمضان و یا قضای آن را در سفر به جا

آوریم؟

همه مراجع: خیر، این نذر صحیح نیست.^۲

رؤیت هلال

● پرسش ۱۹۵. راه‌های ثبوت اول ماه را به طور مختصر بیان کنید؟

اول ماه از چند راه ثابت می‌شود:

۱. خود انسان ماه را ببیند؛

۲. دو مرد عادل شهادت بدهند که ماه را دیده‌اند؛

۳. عده‌ای که از گفته آنان یقین پیدا می‌شود، بگویند ماه را دیده‌اند؛

۴. سی روز از اول ماه شعبان بگذرد؛

۵. حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط) حکم کند که اول ماه است.^۱

□ تبصره. آیه‌الله سیستانی و آیه‌الله وحید معتقدند با حکم حاکم اول ماه ثابت

نمی‌شود.

اختلاف نظر مراجع

● پرسش ۱۹۶. علت اختلاف نظر مراجع تقلید، در اعلام اول ماه رمضان و عید فطر

چیست؟ آیا در گذشته این اختلاف بوده است؟

اختلاف نظر مراجع تقلید در ثبوت اول ماه، امری نیست که تازه به وجود

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۱۵ و ۱۷۰۳ و العروة الوثقی، فصل ۷۶ م ۲۵ و فصل ۱۰، م ۵.

۲. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۵۸۱؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۱۲۲؛ دفتر: همه مراجع.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۰.

● پرسش ۱۹۷. شما می‌گویید اگر دو نفر عادل شهادت بدهند کافی است؛ آیا اعلام عید

از سوی چند مرجع، به اندازه دو نفر عادل نیست؟

کسی منکر عدالت مرجع تقلید نیست. آنچه گفته شده، آن است که دو نفر عادل، شهادت دهند که خودشان ماه را دیده‌اند؛ ولی مراجع معظم خودشان ماه را نمی‌بینند؛ بلکه از گفته دیگران اطمینان به رؤیت پیدا می‌کنند و این دو جهت با هم تفاوت می‌کند و شهادت بر شهادت - که شهادت علمی نامیده می‌شود - در این مورد اعتبار شرعی ندارد.^۱

● پرسش ۱۹۸. با توجه به اینکه هر سال در ثبوت اول ماه رمضان، دچار اختلاف

می‌شویم، تکلیف شب قدر چه می‌شود؟

برای انجام اعمال شب قدر کافی است هر کس در مسئله رؤیت هلال، به دیدگاه مرجع تقلید خود یا حکم حاکم و یا اطمینان شخصی خود، عمل کند و سه شب را به احیا و شب زنده‌داری بپردازد در این صورت به طور حتم خداوند او را از ثواب و پاداش معین شده، محروم نمی‌سازد و به احتمال قوی شب قدر را نیز درک می‌کند. برای درک حتمی شب قدر و فیوضات و برکات آن، بهتر است شش شب را احیا نماید تا آن شب بزرگ و با عظمت و مخفی درک گردد. شاهد این امر، روایات منقول از معصوم علیه السلام است.^۲

● پرسش ۱۹۹. اگر بین مراجع تقلید در ثبوت عید فطر، اختلاف پیش آید، وظیفه مکلف

چیست؟ آیا هر مقلد باید به نظر مرجع تقلید خود مراجعه کند؟

همه مراجع: در ثبوت اول ماه تقلید راه ندارد، بلکه اگر شخص از گفته و اعلام نظر

آمده باشد؛ بلکه در گذشته نیز این مسئله، در نزد ایشان مورد فکر و نظر بوده است. عوامل متعددی باعث اختلاف نظر گردیده است که موارد ذیل را می‌توان از مهم‌ترین آنها دانست:

۱. اعتبار اتحاد افق؛ عده‌ای بر این باورند که اگر هلال ماه، در نقطه‌ای از کره زمین دیده شود - که افق در آنجا با جاهای دیگر تفاوت داشته باشد ولی در شب مشترک باشند - اول ماه در آن مکان‌ها ثابت می‌شود. در مقابل این نظریه، فقهایی هستند که اتحاد در افق را معتبر می‌دانند و معتقدند: اگر هلال ماه در شهری دیده شود که افق آن، با شهر یا کشور دیگر اختلاف داشته باشد، اول ماه از نظر شرعی برای شهر دوم ثابت نمی‌شود. بدیهی است طبق نظر اول به طور معمول، اول ماه یک روز زودتر ثابت می‌شود.

۲. اعتبار حکم حاکم؛ حجیت و نفوذ حکم حاکم میان فقیهان، نظری مشهور است؛ ولی برخی از آنان، حکم حاکم را در رؤیت هلال ماه معتبر نمی‌دانند.

۳. شهادت بینة نزد حاکم؛ گاه مجتهد جامع شرایط، از شهادت کسانی که ماه را دیده‌اند، اطمینان پیدا می‌کنند و بر این اساس ثبوت اول ماه را اعلام می‌دارند. چه بسا ممکن است به جهت فقدان برخی شرایط، برای مجتهد دیگری این اطمینان حاصل نشده باشد.

اختلاف فقیهان در امور یاد شده، به جهت اختلاف در یک سری از مبانی نظری و اصول فکری است که آرا و افکار متفاوتی را برمی‌تابد. نظریه پردازی مختلف در ادبیات و اصول فقه، برداشت متفاوت از آیات و روایات و اختلاف نظر در سند احادیث و شناخت راویان، به طور طبیعی موجب تفاوت در بعضی از فتاوا می‌شود.

۱. *العروة الوثقی*، ج ۲، الصوم، طرق ثبوت الهلال، م ۱.

۲. *من لا یحضره الفقیه*، ج ۲، باب الغسل فی الیالی المخصوصه، ص ۱۵۹.

مرجع تقلید، اطمینان به رؤیت ماه پیدا کند، باید روزه خود را افطار کند و اگر شک داشت، باید آن روز را روزه بگیرد.^۱

ثبوت ماه رمضان

● پرسش ۲۰۰. اگر پیش از ظهر اعلام کردند که امروز اول ماه رمضان است؛ تکلیف روزه آن روز چه می‌شود؟

همه مراجع (به جز تبریزی و وحید): اگر مبطلات روزه را مرتکب نشده، باید نیت کند و روزه‌اش صحیح است و اگر یکی از آنها را مرتکب شده، روزه او باطل است؛ ولی (به احترام ماه رمضان) باید تا اذان مغرب از کاری که روزه را باطل می‌کند، خودداری نموده و بعد از ماه رمضان آن روز را قضا کند.^۲

آیات عظام تبریزی و وحید: اگر مبطلات روزه را مرتکب نشده، باید نیت کند و روزه بگیرد و بنا بر احتیاط واجب بعد از ماه رمضان قضا نماید و اگر یکی از آنها را مرتکب شده، روزه‌اش باطل است؛ ولی (به احترام ماه رمضان) باید تا اذان مغرب از کاری که روزه را باطل می‌کند، خودداری نموده و بعد از ماه رمضان آن روز را قضا کند.^۳

محاسبات تقویمی

● پرسش ۲۰۱. آیا اول ماه بر اساس تقویم محاسبات منجمان ثابت می‌شود؟

همه مراجع: خیر، ثابت نمی‌شود؛ مگر آنکه انسان از گفته آنان اطمینان پیدا کند.^۴

رؤیت هلال در سفر

● پرسش ۲۰۲. افرادی که برای کار به کشورهای حوزه خلیج فارس می‌روند، با توجه به اینکه در آنجا رؤیت هلال اول ماه، یک روز زودتر اعلام می‌شود؛ تکلیف روزه آنان در ماه رمضان و عید فطر باید بر مبنای کدام محل باشد؟

همه مراجع: اگر از راه‌های شرعی و معتبر اول ماه در آنجا ثابت شود، باید بر مبنای محلی که هلال رؤیت می‌شود، عمل کنند.^۱

اختلاف افق

● پرسش ۲۰۳. اگر هلال ماه در عربستان دیده شود، آیا برای ایران نیز اول ماه ثابت می‌شود؟

همه مراجع (به جز تبریزی، صافی و نوری): خیر، برای ایران اول ماه ثابت نمی‌شود.^۲
آیات عظام تبریزی، صافی، فاضل، نوری و وحید: اگر از راه‌های شرعی و معتبر ثابت شود، برای ایران نیز اول ماه ثابت می‌شود.^۳
□ تبصره. دیدگاه آیات عظام: تبریزی، صافی، فاضل، نوری و وحید بر اساس آن است که اشتراک در شب بین مناطق مختلف جهت ثبوت اول ماه کفایت می‌کند و لازم نیست اتحاد افق داشته باشند.

● پرسش ۲۰۴. اگر هلال ماه رمضان یا شوال، در کشوری دیده شود - که افق آنها یک یا دو ساعت با شهر ما تفاوت دارد - آیا اول ماه برای ما هم ثابت می‌شود؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای و مکارم: اگر شهر یا کشوری که ماه در آن

۱. العروة الوثقی، ج ۲، الصوم، طرق ثبوت الهلال، م ۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۶۱.

۳. تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۵۶۹.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۴۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۵؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۸۳۷، ۸۳۹.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۴۳ و دفتر: فاضل.

دیده شده از بلاد شرقی باشد، اول ماه ثابت می شود و اگر از بلاد شرقی نباشد (مانند عربستان)، اول ماه ثابت نمی شود.^۱

آیات عظام تبریزی، فاضل، صافی، نوری و وحید: اگر در شب مشترک باشند، اول ماه ثابت می شود؛ هر چند در افق یکی نباشند و از بلاد شرقی نباشد.^۲

□ تبصره ۱. به عنوان مثال کشور افغانستان در بخش شرقی ایران قرار دارد؛ اگر ماه در آنجا دیده شود، برای کشور ایران نیز ثابت می شود و یا اگر ماه در شهر مشهد دیده شود، برای شهر تهران نیز ثابت می شود.

□ تبصره ۲. باید رؤیت هلال در آنجا از راه های شرعی و معتبر ثابت شود، تا برای کشور ما نیز اول ماه ثابت شود.

● پرسش ۲۰۵. اگر هلال ماه در عراق دیده شود، آیا برای مردم ساکن تهران نیز اول ماه ثابت می شود؟

آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، خامنه ای، مکارم و نوری: با توجه به اینکه اختلاف افق بین این دو مکان، کم و ناچیز است (تقریباً ده دقیقه)، اول ماه برای مردم ساکن تهران ثابت می شود.^۳

آیات عظام تبریزی، صافی، نوری و وحید: آری اول ماه برای آنان ثابت می شود.^۴

حکم حاکم

● پرسش ۲۰۶. آیا حکم حاکم شرع، در ثبوت اول ماه، برای غیر مقلدان او نیز حجت است؟

همه مراجع (به جز سیستانی و وحید): آری، حکم حاکم شرع در ثبوت اول ماه،

برای همه حجت است و باید به حکم او عمل کنند؛ مگر آنکه بفهمند حاکم شرع اشتباه کرده است.^۱

آیه الله سیستانی: اول ماه با حکم حاکم شرع ثابت نمی شود.^۲

آیه الله وحید: بنا بر احتیاط واجب، اول ماه به حکم حاکم شرع ثابت نمی شود.^۳

اخبار عادل

● پرسش ۲۰۷. اگر چند نفر عادل شهادت بدهند که دو نفر عادل ماه را دیده اند؛ آیا اول ماه رمضان یا شوال ثابت می شود؟

همه مراجع: خیر، باید دو نفر عادل خودشان برای انسان شهادت بدهند که ماه را دیده اند و اگر رؤیت ماه را با واسطه نقل کنند، کافی نیست؛ مگر آنکه از گفته آنان، اطمینان به رؤیت هلال پیدا شود.^۴

چشم مسلح

● پرسش ۲۰۸. آیا رؤیت ماه به وسیله چشم مسلح و تلسکوپ ها و وسایل نجومی، اعتبار دارد؟

همه مراجع (به جز خامنه ای و فاضل): خیر، مگر آنکه از این راه برای شخص اطمینان پیدا شود که اول ماه است.^۵

آیات عظام خامنه ای و فاضل: آری، اول ماه به وسیله چشم مسلح و تلسکوپ و یا وسایل نجومی، ثابت می شود.^۶

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۱؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۸۴۲ و ۸۴۳؛ بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۱۱۶۲.

۲. سیستانی، توضیح المسائل، م ۱۷۳۱.

۳. وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۳۹.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، الصوم، طرق ثبوت الهلال، م ۱.

۵. دفتر: همه مراجع.

۶. دفتر: فاضل و خامنه ای.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۵؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۸۳۷ و ۸۳۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۴۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۹؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۸۳۷ و ۸۳۹.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۴۳.

حدس و گمان

● پرسش ۲۰۹. اگر از گفته عده‌ای حدس بزنیم که فردا عید فطر است، آیامی‌توانیم روزه

بگیریم؟

همه مراجع: تا هنگامی که برای شخص اطمینان پیدا نشود که فردا عید فطر و

اول شوال است، نمی‌تواند روزه را افطار کند.^۱

احکام زکات فطره**معنا و فلسفه فطره**

● پرسش ۲۱۰. معنای فطره و فواید پرداخت آن را توضیح دهید؟

«فطره» در لغت چند معنا دارد که مهم‌ترین آنها، خلقت و اسلام است. در اصطلاح عبارت است از: «زکاتی که هر مسلمان برای خود و هر کس که نان خور او محسوب می‌شود، به مستحق می‌پردازد». زمان ادای آن مغرب روز آخر ماه رمضان تا ظهر روز عید فطر است.

با توجه به اینکه پرداخت این نوع حق مالی، باعث سلامت جسم (خلقت) و روح می‌شود، آن را زکات بدن یا فطره می‌نامند. شاید وجه تناسب آن با معنای اسلام، این باشد که زکات فطره مقتضای اسلام است؛ از این رو کسی که پیش از غروب شب عید فطر مسلمان شود، تکلیف از او ساقط نمی‌شود.

«زکات فطره» به اتفاق شیعه و سنی، واجب است و در متون دینی برای آن، فلسفه و فواید متعددی برشمرده است که مهم‌ترین آنها عبارت است از:

۱. زکات فطره مکمل و تمام‌کننده روزه است؛ همان‌گونه که درود و صلوات

بر پیامبر اسلام ﷺ مکمل و تمام‌کننده نماز است.^۱

۱. من لا یحضره الفقیه، ج ۲، باب الفطرة، ص ۱۸۳.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۳۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۳۸.

۲. باعث قبولی روزه ماه مبارک رمضان می‌گردد.^۱

۳. موجب حفظ انسان از مرگ در آن سال می‌شود.^۲

۴. باعث سلامتی جسم و پاکسازی روح از رزایل اخلاقی است.^۳

۵. مکمل و تمام کننده زکات مال است.^۴

آیه‌الله مکارم: اگر تمکن مالی دارد، بنابر احتیاط واجب خودش بپردازد.^۱
 آیه‌الله صافی: هر کدام تمکن داشته باشند، بنابر احتیاط خودشان بپردازند.^۲
 □ تبصره. از نظر کسانی که زکات فطره بر عهده دانشجو نیست؛ اگر وی تمکن مالی دارد، احتیاط مستحب آن است که خودشان بپردازند.

فطره دانشجو

● پرسش ۲۱۱. آیا زکات فطره برای دانشجویی که در خوابگاه سکونت دارد،

واجب است؟

همه مراجع: اگر مخارج او را پدر و مادر می‌دهند و نان خور ایشان محسوب می‌شود، بر عهده آنها است و اگر دانشجو مستقل است، بر عهده خودش می‌باشد.^۵

نان خور دولت

● پرسش ۲۱۲. فطره دانشجویان و سربازانی که به طور رایگان از غذای دولتی

استفاده می‌کنند، بر عهده چه کسی است؟

همه مراجع (به جز صافی، مکارم و نوری): بر عهده خودش است و چنانچه تمکن مالی نداشته باشد از او ساقط است.^۶

آیه‌الله نوری: در فرض یاد شده زکات فطره بر کسی واجب نیست.^۷

فطره نامزد

● پرسش ۲۱۳. فطره دختری که در حال عقد است، بر عهده کیست؟

همه مراجع: اگر نان خور پدرش باشد، بر عهده او است.^۳

فطره جنین

● پرسش ۲۱۴. آیا فرزندی که هنوز متولد نشده، زکات فطره دارد؟

همه مراجع: پرداخت زکات فطره برای بچه‌ای که در شکم مادر است، واجب نیست؛ مگر آنکه پیش از غروب شب عید فطر به دنیا آید.^۴

پرداخت فطره به والدین

● پرسش ۲۱۵. آیا زکات فطره را می‌توان به پدر و مادر خود، در صورت مستحق بودن،

پرداخت کرد؟

همه مراجع: اگر پدر و مادر فقیر باشند، بر فرزندان واجب است که مخارج آنان را بپردازند و نمی‌توان چیزی از زکات فطره به ایشان داد.^۵

۱. همان، ص ۱۸۳.

۲. کافی، ج ۴، باب الفطره، ص ۱۷۴.

۳. در روایتی در تفسیر آیه شریفه ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ آمده است: منظور از تزکیه زکات فطره است. مستدرک وسائل الشیعه، ج ۷، ابواب زکاة الفطره، ص ۱۳۷.

۴. وسائل الشیعه، ج ۹، ابواب زکاة الفطره، ص ۳۱۸.

۵. العروة الوثقی، ج ۲، زکات الفطره، فصل ۲، م ۲.

۶. امام، استفتاءات، ج ۱، زکات، س ۱۷؛ خامنه‌ای، استفتاءات، س ۸۵۹ و ۸۶۰ و ۸۶۳؛ فاضل، ج ۱، س ۸۷۶؛ تبریزی، استفتاءات، س ۷۸۰ و ۷۸۱؛ دفتر: وحید، بهجت و سیستانی.

۷. استفتاءات، ج ۲، س ۳۰۲.

۱. استفتاءات، ج ۱، س ۳۶۹.

۲. جامع الاحکام، ج ۱، س ۵۶۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۰۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۰۰۴.

۴. العروة الوثقی، ج ۲، زکاة الفطره، فصل ۲، مسأله ۱۲.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۱۹۴۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۹۴۴.

پرداخت فطره به فرزند

● پرسش ۲۱۶. آیا پدر می‌تواند زکات فطره را به فرزند خود که محتاج است،

بدهد؟

همه مراجع: اگر فرزندان فقیر باشند، بر پدر و مادر واجب است که مخارج آنان را

بپردازند و نمی‌توان چیزی از زکات فطره به آنها داد.^۱

احکام اعتکاف

اهمیت اعتکاف

● پرسش ۲۱۷. درباره اهمیت اعتکاف و چگونگی آن توضیح دهید؟

﴿وَعَهَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهِّرَا بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ﴾؛
«و ما به ابراهیم و اسماعیل امر کردیم که خانه مرا برای طواف‌کنندگان و مجاوران و
رکوع‌کنندگان و سجده‌کنندگان، پاک و پاکیزه کنید»^۱.

اعتکاف، در لغت به معنای توقف در جایی است و در اصطلاح فقه،
عبارت است از: «ماندن حداقل سه روز در مسجد، به قصد عبادت خداوند،
با شرایطی خاص».

مراسم اعتکاف، به زمان حضرت ابراهیم علیه السلام بر می‌گردد و بعد از او در بعضی
از شریعت‌ها و در زندگی برخی از صالحان -از جمله حضرت مریم و زکریا-
به چشم می‌خورد. با ظهور دین اسلام این امر، شکل تازه‌ای به خود گرفت
و در میان مسلمانان به عنوان یک عبادت مستحب با آداب و شرایط خاص،
رایج شد.

۱. بقره (۲)، آیه ۱۲۵.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۹۴۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۹۴۴؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۸۸۰.

۵. اعتکاف زمان خاصی ندارد و در هر زمان که روزه صحیح باشد، اعتکاف نیز صحیح است. بنابراین کسی که نمی‌تواند روزه بگیرد (مانند مسافر، مریض، حائض و کسی که به عمد روزه گیرد)؛ اعتکافش صحیح نیست. بهترین زمان برای انجام دادن آن، ماه رمضان و دهه آخر آن است.

۶. اگر اعتکاف با حق شوهر منافات داشت، با اجازه او باشد.

۷. اگر اعتکاف باعث اذیت و آزار پدر و مادر شود، با اجازه آن دو باشد.

محرمات اعتکاف

● پرسش ۲۱۸. محرمات اعتکاف کدام است؟

محرمات اعتکاف عبارت است از:

۱. نزدیکی با همسر،
۲. خرید و فروش غیر ضروری،
۳. استمنا (بنابر احتیاط واجب)،
۴. بوییدن عطر و گیاهان خوشبو به قصد لذت بردن،
۵. مجادله به منظور غلبه بر دیگری و اظهار فضل.

مکان اعتکاف

● پرسش ۲۱۹. با توجه به اینکه اعتکاف باید در مسجد جامع شهر باشد، آیا

جایز است در مسجد دانشگاه اعتکاف را به قصد رجا انجام داد؟

همه مراجع (به جز خامنه‌ای): اعتکاف در مسجد دانشگاه صحیح نیست.^۱

آیه الله خامنه‌ای: به قصد رجا اشکال ندارد.^۲

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. اجوبه الاستفتاءات، س ۸۴۹.

اعتکاف عبادتی است که استحباب و فضیلت فراوان دارد و صفای خاصی به روح و جان می‌بخشد. پیامبر اسلام ﷺ همه ساله در ماه رمضان - به ویژه دهه آخر آن - اعتکاف می‌کرد و دستور می‌داد رختخوابش را برچینند و چادری در مسجد بر پا کنند و همیشه می‌فرمود: «ده روز اعتکاف در ماه رمضان، برابر با دو حج و دو عمره است».^۱

اعتکاف حکمت‌ها و فواید فراوانی دارد که بخشی از آنها عبارت است از:

الف. ایجاد زمینه مناسب برای اندیشه و تفکر و خردورزی؛

ب. فراهم آمدن زمینه توبه و بازگشت؛

ج. فراهم شدن فرصت نیایش، نماز و تلاوت قرآن؛

د. به وجود آمدن دوره‌ای کوتاه برای محاسبه نفس و خودسازی که حداقل سه روز طول می‌کشد و انسان را از حاکمیت غریزه‌ها، عادت‌ها و اشتغالات معمول زندگی آزاد می‌سازد.

در زمینه اعتکاف توجه به چند امر ضروری می‌نماید:

۱. اصل اعتکاف مستحب است؛ ولی گاهی به واسطه نذر، عهد، قسم و مانند آن واجب می‌شود.

۲. اعتکاف باید در یکی از مساجد چهارگانه و یا در مسجد جامع شهر باشد و در غیر آن صحیح نیست.^۲

۳. حداقل اعتکاف سه روز است و کمتر از آن صحیح نیست؛ ولی بیش از آن اشکال ندارد.

۴. این عبادت را می‌توان به نیابت از مردگان انجام داد.

۱. «اعْتِكَافُ عَشْرِ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ يَغْدُلُ حَجَّتَيْنِ وَ عُمْرَتَيْنِ»: وسائل الشیعة، ج ۱۰، ابواب الاعتکاف و اللیلة الدمشقیة، کتاب الاعتکاف.

۲. مسجد جامع مسجدی است که اقشار مختلف مردم در آن شرکت می‌کنند و اختصاص به محله یا صنف خاصی ندارد. مساجد چهارگانه عبارت است از: مسجد الحرام، مسجد نبوی (مدینه)، مسجد کوفه و مسجد بصره.

اعتکاف در دانشگاه

● پرسش ۲۲۰. آیا در ایام اعتکاف، رفتن به کلاس و شرکت در درس‌ها جایز

است؟

همه مراجع: خروج از مسجد و شرکت در کلاس‌های درسی، اشکال دارد.^۱

● پرسش ۲۲۱. آیا در حیاط مسجد هم اعتکاف صحیح است؟ همچنین در پشت بام و

زیرزمین مسجد چطور؟

همه مراجع: اگر جزء مسجد باشد، صحیح است.^۲

نذر اعتکاف

● پرسش ۲۲۲. با توجه به اینکه بیشتر مراجع، اعتکاف را تنها در مساجد جامع

جایز می‌دانند؛ آیا دانشجویان می‌توانند نذر کنند که سه روز در مسجد

دانشگاه اجتماع کنند و در این مدت به طور معمول به نماز و روزه و

عبادت و اجرای برنامه‌های دینی بپردازند؟

همه مراجع: آری، نذر یاد شده صحیح است.^۳

□ تبصره. متعلق نذر به هر صورت که نیت شود، باید طبق آن عمل گردد. از این رو

می‌توان روزهای عبادت و یا ساعت حضور را تغییر داد.

مطالعه هنگام اعتکاف

● پرسش ۲۲۳. آیامی‌توانیم در روزهایی که معتکف هستیم، درس‌های خود را مطالعه و

یا مسأله درسی حل کنیم؟

همه مراجع: آری، مانعی ندارد.^۱

تلفن هنگام اعتکاف

● پرسش ۲۲۴. گفت‌وگو با تلفن همراه در مسجد، در موارد غیرضروری و مکرر،

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اشکال ندارد.^۲

اعتکاف بدون روزه

● پرسش ۲۲۵. به علت بیماری از روزه گرفتن معذورم، آیامی‌توانم بدون روزه

اعتکاف کنم؟

همه مراجع: خیر، چون روزه شرط صحّت اعتکاف است.^۳

□ تبصره. تردیدی نیست که اصل توقف در مسجد و عبادت، خود مستحب و دارای

ثواب است؛ هر چند به عنوان اعتکاف نباشد.

روزه اعتکاف

● پرسش ۲۲۶. آیاروزه‌های قضای خود را می‌توانیم در اعتکاف بگیریم؟

همه مراجع: آری، جایز است.^۴

۱. نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۲۷۶؛ سیستانی، *Sistani.org*، اعتکاف؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۵۱۵؛

فاضل، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۴۶۲ و *دفت‌ر*: امام، خامنه‌ای، مکارم، تبریزی، وحید و بهجت.

۲. *العروة الوثقی*، شرائط الاعتکاف، م ۲۰.

۳. *دفت‌ر*: همه مراجع.

۱. همان، کتاب الاعتکاف.

۲. *دفت‌ر*: همه مراجع.

۳. *العروة الوثقی*، کتاب الاعتکاف، م ۴.

۴. همان.

خروج از اعتکاف

● پرسش ۲۲۷. در چه مواردی می‌توان از مسجد خارج شد؟

همه مراجع: خارج شدن از مسجد جایز نیست، مگر به جهت ضرورت عقلی، عرفی و شرعی؛ مانند: مراجعه به پزشک در موارد اضطرار، رفتن به دستشویی (ضرورت عقلی)، عیادت بیمار، تشییع جنازه مرده‌ای که با او نسبت دارد (ضرورت عرفی)، غسل کردن و وضو گرفتن (ضرورت شرعی).^۱

ترک اعتکاف

● پرسش ۲۲۸. اگر کسی به جهت ضرورت از مسجد خارج شود و خروج او طولانی

گردد، اعتکافش چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر به قدری باشد که صورت اعتکاف را به هم زند، اعتکاف او باطل می‌شود.^۲

قطع اعتکاف

● پرسش ۲۲۹. آیا قطع اعتکاف گناه دارد؟

همه مراجع: اگر اعتکاف واجب باشد و یا دو روز اعتکاف مستحبی را گذرانده باشد و بخواهد اعتکاف را به هم بزند، معصیت کرده است.^۳

□ تبصره. اگر بخواهد برای قطع اعتکاف دچار معصیت نشود، می‌تواند پیش از اعتکاف،

با خدای خود شرط کند که هر زمان برای او عذر و پیشامدی رخ داد، دست از

اعتکاف بکشد. در این صورت قطع اعتکاف جایز است.^۴

نماز جمعه در اعتکاف

● پرسش ۲۳۰. آیا برای رفتن به نماز جمعه، می‌توان از محل اعتکاف خارج شد؟

همه مراجع (به جز تبریزی، نوری و وحید): آری، جایز است.^۱

آیات عظام تبریزی و وحید: بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۲

آیه‌الله نوری: جایز نیست.^۳

□ تبصره. بنابر فتوای کسانی که رفتن به نماز جمعه را در ایام اعتکاف جایز می‌دانند؛

باید حداقل زمان لازم رعایت شود تا شکل و صورت اعتکاف، به هم نخورد.

۱. امام، *تحریر الوسیلة*، ج ۱، شروط الاعتکاف، م ۹؛ سیستانی، *تعلیقات علی العروة*، شرائط الاعتکاف، م ۳۰؛ بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۱۲۰۳؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، م ۱۴۱۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۴۹۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۶۱۹.

۲. وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، الاعتکاف، السادس و تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، الاعتکاف، السادس.

۳. دفتر: نوری.

۱. امام، نوری، مکارم و فاضل، *تعلیقات علی العروة*، الاعتکاف، م ۳۰؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، م ۱۴۱۲؛ بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۱۲۰۳؛ تبریزی، سیستانی و وحید، *منهاج الصالحین*، الاعتکاف.

۲. همان، م ۳۷.

۳. *العروة الوثقی*، شرائط الاعتکاف، م ۳۹.

۴. همان، م ۴۰.

احکام خمس

اهمیت خمس

● پرسش ۲۳۱. درباره خمس و اهمیت آن توضیح دهید؟

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ﴾^۱؛ «و بدانید که هر چه غنیمت گرفتید، یک پنجم آن برای خدا و رسول و از آن خویشاوندان [او] و یتیمان و یتیمیان و در راه ماندگان است».

«خمس» در لغت به معنای پنج یک می باشد و در اصطلاح فقه عبارت است از: «پرداخت یک پنجم درآمدی که از راه زراعت، صنعت، تجارت، پژوهش و یا از طریق کارگری و کارمندی در مؤسسات گوناگون، به دست می آید»^۲. خمس به امام علیه السلام و سادات اختصاص می یابد و باید آن را در عصر غیبت به فقیه جامع شرایط داد»^۳.

شارع مقدس به صاحب مال، فرصت داده چنانچه تا یک سال، آن را در مؤونه و

۱. انفال (۸)، آیه ۴۱.

۲. البته در مورد هدایا، جوایز و هر فایده‌ای که بدون کسب به دست می آید، میان مراجع بزرگوار تقلید اختلاف نظر است که در متن بدان اشاره شده است.

۳. *العروة الوثقی*، ج ۲، م ۷۲.

نیازهای خود و خانواده استفاده نکند و تمام و یا مقداری از آن تا پایان سال زیاد بپاید، خمس آن را بپردازد.

آیه خمس، در عصر رسالت، نازل شده و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله این فریضه را به اجرا درآورده است. به طور مسلم آن حضرت، خمس غنیمت‌های جنگی را دریافت می‌کرد. اما خمس سود تجارت - هر چند بنا به ضرورت و مصالحی - تا عصر امامان علیهم السلام به تأخیر افتاد؛ ولی بی‌شک وجود آن در دوره امامان، غیرقابل انکار است.^۱

«خمس» یکی از فریضه‌های اسلامی است و قرآن مجید آن را در کنار جهاد قرار داده و هر دو را از ریشه ایمان دانسته است؛ چه اینکه نشانه صداقت ایمان، مبارزه با مال‌اندوزی و تطهیر نفس است. حضرت باقر علیه السلام فرموده است: «برای هیچ کس جایز نیست از مالی که خمس به آن تعلق گرفته، چیزی بخرد؛ مگر اینکه حق ما را به ما برساند».^۲

آیه ۴۱ سوره «انفال» به طور روشن و صریح، بر اصل وجوب خمس دلالت می‌کند؛ از این رو شیعه و سنی بر اصل آن اتفاق نظر دارند. البته ممکن است دلالت آیه بر مواردی از آن (مانند درآمد کسب) روشن و شفاف نباشد؛ ولی بی‌شک به کمک روایات متعددی، به خوبی وجوب خمس درآمد استفاده می‌شود.^۳

خمس دارای حکمت‌ها و اسرار گوناگونی است که به بعضی از آنها اشاره می‌شود:

۱. خمس به منظور تأمین هزینه‌های امام علیه السلام به عنوان رئیس حکومت،

۱. خویی، سیدابوالقاسم، *مستند العروة الوثقی*، کتاب الخمس، ص ۱۹۶؛ هاشمی شاهرودی، سید محمود، *کتاب الخمس*، ج ۲، ص ۴۵ و مدرسی، محمد تقی، *احکام الخمس*، ص ۱۶.

۲. «لَا يَجِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَشْتَرِيَ مِنَ الْخُمْسِ شَيْئًا حَتَّى يَجِلَّ لَنَا حَقُّنَا»؛ *وسائل الشیعه*، ج ۶، باب ۱، ح ۴.

۳. ر.ک: *وسائل الشیعه*، ابواب ما یجب فیه الخمس و ابواب الانفال.

برای پیشبرد نظام اسلامی و اداره جامعه، واجب گردیده است^۱؛ از این رو در روایت از خمس به عنوان «وجه الاماره» یاد شده است.^۲

۲. خداوند متعال برای حفظ کرامت و عزت پیامبر اسلام، محل تأمین بودجه فقیران بنی‌هاشم و منسوبان به آن حضرت را از خمس قرار داد و سهم آنان را قرین سهم خود و رسول کرد تا زمینه تحقیر نسبت به آنان از بین برود.^۳

۳. خمس برای تأمین بودجه هر کار خیری است که امام بخواهد انجام دهد و برای هر موردی که صلاح بداند، مصرف کند.^۴

۴. خمس وسیله‌ای برای رشد و کمال انسان محسوب می‌شود که ادای آن، باعث جلب روزی و وسیله آمرزش گناهان می‌گردد.^۵

۵. خمس برای احیای دین خدا و تحقق حکومت اسلامی واجب گردیده است.^۶

● پرسش ۲۳۲. مؤونه چیست؟

«مؤونه» به مخارجی گفته می‌شود که در زندگی، هزینه می‌گردد و شامل موارد ذیل است:

۱. هزینه‌های زندگی شخصی؛ مانند: خوراک و پوشاک، خانه مسکونی، وسایل زندگی، وسایل نقلیه، وسایل تحصیلی، رایانه، هزینه ازدواج و...

۱. ناصر، مکارم شیرازی، *یک صد و هشتاد پرسش و پاسخ*، ص ۴۲۳ - ۴۲۵ و *تعلیقات علی العروة*، کتاب الخمس، ص ۳۹۲.

۲. ر.ک: *وسائل الشیعه*، ج ۶، کتاب الخمس، باب ۲، ح ۱۲.

۳. ر.ک: *وسائل الشیعه*، ج ۶، ابواب قسمة الخمس، باب ۱، ح ۴ و ۸.

۴. «فَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ لِرَسُولِهِ يَضَعُهُ حَيْثُ شَاءَ»؛ «آنچه خاص خدا است، برای پیامبر اسلام است، هر جا صلاح بداند قرار می‌دهد»؛ همان، ابواب الانفال، باب ۱، ح ۱۲.

۵. در مکاتبه امام رضا علیه السلام به یکی از یارانش آمده است: «إِنَّ إِخْرَاجَهُ (خمس) مِفْتَاحُ رِزْقِكُمْ وَ تَحْصِصُ دُنُوبِكُمْ»؛ «پرداخت خمس کلید جلب روزی و وسیله آمرزش گناهان است»؛ همان، ابواب الانفال، باب ۳، ح ۲.

۶. در همان مکاتبه آمده است «إِنَّ الْخُمْسَ عَوْنُنَا عَلَى دِينِنَا»؛ «خمس، کمک ما در پیاده کردن دین خداست»؛ همان، ابواب الانفال، باب ۳، ح ۲.

□ تبصره ۲. چنانچه کمک هزینه تحصیلی تا پس از پرداخت اقساط آن پس انداز شود، به اصل و سود آن خمس تعلّق می‌گیرد.

خمس کتاب

● پرسش ۲۳۵. آیا به کتاب‌هایی که برای ترم‌های آینده تهیه می‌کنیم، خمس تعلّق می‌گیرد؟

همه مراجع (به جز بهجت، فاضل، نوری): در فرض یاد شده خمس دارد مگر آنکه داشتن آنها مورد نیاز و در شأن شخص باشد، در این صورت خمس ندارد.^۱

آیات عظام بهجت، فاضل و نوری: آری، خمس دارد؛ مگر آنکه نتوانید در سال آینده تهیه کنید، در این صورت خمس ندارد.^۲

خمس درآمد زن

● پرسش ۲۳۶. آیا به درآمد زنی که برای خود کسبی داشته و مخارج او را شوهر می‌دهد، خمس تعلّق می‌گیرد؟

همه مراجع: آری، باید خمس آن را بدهد؛ ولی اگر مقداری از آن را در نیازهای زندگی خرج کرده باشد، تنها باید خمس باقی مانده را بدهد.^۳

۲. هدایا و بخشش‌ها؛ مانند: خیرات، صدقات، جوایز و...؛

۳. مخارج سفر حج (واجب و مستحب)، سفر زیارت، گردش و تفریح؛

۴. حقوقی که بر عهده شخص است؛ مانند: دیه، غرامت و كفاره.^۱

خمس درآمد دانشجو

● پرسش ۲۳۳. آیا به درآمد دانشجویی که تحت تکفل خانواده است، خمس تعلّق می‌گیرد؟

همه مراجع: چنانچه از درآمد کسب تهیه شده و یک سال از آن گذشته باشد، خمس دارد.^۳

□ تبصره. حکم درآمدهایی مانند هدیه، جایزه و... در بخش «خمس هدیه» بیان شد.

خمس کمک هزینه

● پرسش ۲۳۴. آیا به پولی که در مدت تحصیل در دانشگاه به عنوان کمک هزینه دریافت می‌شود، خمس تعلّق می‌گیرد؟

همه مراجع: خیر، خمس ندارد.^۴

□ تبصره ۱. کمک هزینه تحصیلی، وامی است که در مدت تحصیل، به دانشجویان پرداخت می‌شود و اقساط آن چند سال بعد، باز پس گرفته می‌شود.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، کتاب الخمس، م ۶۱.

۲. هزینه‌های زاید بر نیاز و شأن افراد، جزء مؤونه محسوب نمی‌شود. بنابراین اگر بیشتر از این مقوله صرف کند؛ به گونه‌ای که در عرف اسراف شمرده شود، باید سر سال، خمس آنها را بپردازد.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۷۵۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۹۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۶۵.

۴. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۱۶۵؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۷۴؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۲۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۵۰؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۷۹؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۳۲؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، س ۱۳۸۹؛ سیستانی، Sistani.org، خمس؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۲۷؛ دفتر: وحید.

۱. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۸۹؛ خامنه‌ای، اجوبه، س ۸۹۹؛ تبریزی، استفتاءات، س ۸۰۵؛ مکارم، توضیح المسائل، م ۱۵۰۷؛ صافی، جامع الاحکام، ح ۱، س ۷۳۸ و ۷۴۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۸۳؛ دفتر: سیستانی.

۲. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۴۸؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۹۱؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۴۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۷۵۳؛ العروة الوثقی، ج ۲، م ۸۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۹۷؛ دفتر: وحید.

خمس بورسیه

● پرسش ۲۳۷. آیا پولی که به عنوان بورسیه به دانشجو می‌دهند، خمس دارد؟

همه مراجع: آری، چنانچه تا سر سال خمسی زیاد بیاید، خمس دارد.^۱

□ تبصره. دانشجویان بورسیه دبیری و... کسانی‌اند که چند سال آموزش می‌بینند و در این مدت، از سوی دانشگاه یا وزارتخانه مربوطه حقوق دریافت می‌کنند و تعهد می‌دهند که پس از پایان تحصیلات، در مقابل حقوق دریافت شده، خدمت کنند. این حقوق تفاوتی با سایر درآمدها ندارد؛ از این رو به آن خمس تعلق می‌گیرد.

خمس سپرده‌گذاری

● پرسش ۲۳۸. آیا به پولی که در بانک سپرده‌گذاری شده و از درآمد (سود) آن

ارتزاق می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، سیستانی، فاضل و مکارم: اگر پول سپرده‌گذاری از درآمد کسب باشد، خمس دارد. [اما در صورتی که] با پرداخت خمس (هر چند به صورت اقساط) نتواند زندگی خود را اداره کند، خمس ندارد.^۲

آیات عظام بهجت، تبریزی و نوری: اگر از درآمد کسب باشد، آن مقدار از پول سپرده - که اداره زندگی به آن بستگی دارد - خمس ندارد؛ ولی به مقدار بیشتر از آن، خمس تعلق می‌گیرد.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۷۴۸؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۹۵ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۶۰.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، م ۵۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۰۸؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۴۳؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، م ۵۸۸؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۱۳.

۳. نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۲۷۱؛ تبریزی، التعلیقه علی منهاج الصالحین، م ۳۲؛ تبریزی، استفتاءات، س ۹۴۸ و بهجت، توضیح المسائل، م ۱۴۰۱.

آیات عظام خامنه‌ای، صافی و وحید: اگر پول سپرده‌گذاری از درآمد کسب باشد، خمس دارد و چنانچه نمی‌تواند با پرداخت خمس آن، امرار معاش کند، می‌تواند با حاکم شرع دستگردان نماید.^۱

□ تبصره ۱. به سود حاصل از آن، خمس تعلق می‌گیرد.

□ تبصره ۲. اگر پول سپرده‌گذاری از راه هدیه، جایزه و مانند آن به دست آمده باشد، حکم اصل را دارد.^۲

خمس سهام بورس

● پرسش ۲۳۹. آیا سهامی که از سازمان بورس خریداری می‌کنیم، خمس دارد؟

همه مراجع: آری، سر سال باید خمس آن را بدهید؛ چون حکم سرمایه را دارد.^۳

خمس شرکت

● پرسش ۲۴۰. اگر شریک من، خمس سهم و سرمایه خود را ندهد، تکلیفم چیست؟ آیا ادامه شرکت با او جایز است؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): هیچ کدام نمی‌توانید در آن تصرف کنید و ادامه شرکت با او جایز نیست؛ مگر آنکه از حاکم شرع اجازه بگیرید.^۴

آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر شما خمس سهم و درآمد خود را بدهید، می‌توانید در سرمایه مشترک تصرف کنید.^۵

۱. دفتر: خامنه‌ای، صافی و وحید.

۲. ر.ک: خمس هدیه.

۳. س ۲۳.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۸۱۰؛ دفتر: خامنه‌ای.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۳.

خمس هدیه

● پرسش ۲۴۱. اگر چیزی به انسان هدیه یا جایزه بدهند، آیا باید خمس آن را پرداخت؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: هدیه، خمس ندارد.^۱

آیات عظام بهجت، فاضل و مکارم: چنانچه تا سر سال خمس زیاده بیاید، بنابر احتیاط واجب، باید خمس آن را بدهد.^۲

آیات عظام تبریزی و وحید: چنانچه مقدار آن زیاد و قابل توجه باشد و از مخارج سال زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد.^۳

آیات عظام سیستانی و صافی: چنانچه تا سر سال خمس زیاده بیاید، خمس دارد.^۴

● پرسش ۲۴۲. آیا به پولی که برای خرید وسایل ضروری زندگی ذخیره می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: چنانچه سال خمس از آن بگذرد، خمس دارد.^۵

آیه‌الله بهجت: اگر بدون پس‌انداز کردن، نمی‌تواند وسایل مورد نیاز خود را در آینده تهیه کنند؛ چنانچه پس‌انداز کوتاه مدت (مثلاً تا سه سال) باشد، خمس ندارد.^۶

آیات عظام فاضل و نوری: اگر بدون پس‌انداز کردن، نمی‌تواند وسایل مورد نیاز خود را در آینده تهیه کنند، خمس ندارد.^۷

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر برای تهیه وسایل مورد نیاز در آینده نزدیک (مثلاً تا سه ماه پس از سال خمس) پس‌انداز شده باشد و با پرداخت خمس آن نتواند آنها را تهیه کند، خمس ندارد.^۱

آیه‌الله صافی: اگر هم اکنون به آن وسیله نیاز دارد و تهیه آن بدون پس‌انداز در مدت چند سال ممکن نباشد، خمس ندارد.^۲

□ تبصره. چنانچه در آینده با پس‌انداز خود، لوازم مورد نیاز خویش را تهیه نکند، باید خمس آن را بدهد.

خمس وام مسکن

● پرسش ۲۴۳. آیا به پولی که جهت گرفتن وام مسکن، در بانک گذاشته می‌شود و چندین سال از آن می‌گذرد، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، مکارم و وحید: آری، خمس دارد.^۳

آیات عظام بهجت، فاضل و نوری: اگر برای تهیه خانه مورد نیاز، راهی جز این ندارد، به پول پس‌انداز شده خمس تعلق نمی‌گیرد.^۴

آیه‌الله صافی: اگر خانه مسکونی در حال حاضر مورد نیاز او و در شأنش باشد و راهی جز طریق یاد شده ندارد، به آن خمس تعلق نمی‌گیرد.^۵

□ تبصره. بنا بر نظر مراجعی که معتقدند پول مزبور خمس ندارد؛ چنانچه در آینده، صرف خرید منزل نشود، خمس آن را باید بدهد.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۸۵۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۷۴۹.

۲. همان، م ۱۷۵۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۶۱.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۳.

۵. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۲۴؛ تبریزی، استفتاءات، س ۸۵۶؛ سیستانی، sistani.org، خمس، ش ۸؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۱۶؛ دفتر: وحید.

۶. بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۹۱.

۷. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۴۸؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۳۰.

۱. خامنه‌ای، اجوبه، س ۹۸۷ و ۸۶۰.

۲. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۳۸.

۳. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۳۳؛ تبریزی، استفتاءات، س ۸۸۹؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۰۸؛ سیستانی، sistani.org، خمس، ش ۱۰؛ دفتر: امام و وحید.

۴. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۶۷۷؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۹۱؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۲۸.

۵. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۰۶.

خمس فیش حج عمره

● **پرسش ۲۴۴.** کسانی که قصد تشریف به حج و عمره دارند، برای حفظ نوبت باید مبلغ مقرر را به بانک بپردازند که این مبلغ مطابق قرارداد مضاربه است و سودی نیز به آن تعلق می‌گیرد. زمانی که نوبت تشریف آنان فرا می‌رسد، اصل پول و سود را دریافت و به سازمان حج و زیارت می‌سپارند و به عمره و حج مشرف می‌شوند و چنانچه کسی این پول را به بانک نسپارد، نوبتی برای تشریف او منظور نخواهد شد؛ آیا در این فرض به اصل پول و سود آن خمس تعلق می‌گیرد؟

همه مراجع (به جز بهجت و مکارم): اگر در سال سپرده گذاری پول به بانک (همان سال خمسی) به حج مشرف شود، خمس ندارد؛ ولی اگر نوبت حج پس از آن سال است، به اصل پول سپرده گذاری خمس تعلق می‌گیرد، اما سود آن اگر قابل وصول نباشد و برای تشریف به حج از آن استفاده شود خمس ندارد.^۱

آیه الله بهجت: اگر برای رفتن به حج و عمره چاره‌ای جز سپرده گذاری و ثبت نام ندارد، به آن خمس تعلق نمی‌گیرد.^۲

آیه الله مکارم: اگر پول سپرده گذاری از درآمد سالی باشد که نام نویسی کرده، خمس ندارد (نه اصل و نه سود آن).^۳

□ **تبصره.** حکم یاد شده در صورتی است که شخص با بانک قرارداد شرعی (مانند مضاربه و...) انجام دهد.

خمس وسایل ضروری

● **پرسش ۲۴۵.** به جهت نیاز وسایلی خریده‌ام؛ ولی با اینکه بیش از یک سال از خرید آنها می‌گذرد، هیچ استفاده‌ای نکرده‌ام، آیا به اینها خمس تعلق می‌گیرد؟

همه مراجع (به جز سیستانی و وحید): چنانچه در معرض استفاده بوده،

خمس ندارد.^۱

آیه الله سیستانی: باید خمس آن را بپردازد؛ مگر اینکه وجود آن در خانه ضروری باشد و در وقت نیاز نتواند فوری آن را تهیه کند. در این صورت اگر تهیه آن از قبل، متعارف باشد، خمس ندارد.^۲

آیه الله وحید: خمس دارد.^۳

□ **تبصره.** هر چند عبارت رساله‌ها در مورد «کتاب» است؛ ولی کتاب خصوصیتی ندارد و این حکم شامل هر وسیله‌ای است که مورد نیاز انسان باشد.

خمس زمین

● **پرسش ۲۴۶.** از درآمد خود، زمینی خریده‌ام تا دو سال دیگر آن را بسازم و در آن زندگی کنم، آیا سر سال به آن خمس تعلق می‌گیرد؟

همه مراجع (به جز تبریزی، مکارم و وحید): چنانچه برای تهیه خانه مسکونی، راهی جز نگه داشتن زمین تا چند سال نیست، خمس ندارد.^۴

آیات عظام تبریزی و وحید: باید خمس زمین را به قیمت فعلی بدهد.^۵

آیه الله مکارم: خمس ندارد.^۶

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۱؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۷۴۰؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۹۲۲ و ۹۰۴؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۲۶۷؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۷۰۲؛ بهجت، *توضیح المسائل*، ۱۳۷۶؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۸۸۸ و ۸۲۶؛ مکارم، *توضیح المسائل*، م ۱۵۰۷.

۲. *دفتر: سیستانی.*

۳. *دفتر: وحید.*

۴. امام، *استفتاءات*، ج ۱، س ۲۳؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۲۸۳؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۶۷۵؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۳۹۱؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۱۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۷۱۹ و خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۹۰۲ و ۹۵۶.

۵. تبریزی، *استفتاءات*، س ۸۰۴؛ *دفتر: وحید.*

۶. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۱۴.

۱. *دفتر: همه مراجع.*

۲. *دفتر: بهجت.*

۳. *استفتاءات*، ج ۳، س ۳۳۶.

خمس رهن

● پرسش ۲۴۷. آیا به پولی که از درآمد کسب تهیه شده و به عنوان رهن به صاحبخانه

پرداخت می‌شود، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام و سیستانی: خمس دارد و هر زمان دریافت شد یا دریافت آن ممکن گردید، باید فوری خمس آن را بپردازد.^۱

آیات عظام بهجت، تبریزی، فاضل و وحید: چنانچه بدون پول رهن، نیاز مسکن او تأمین نمی‌شود، خمس ندارد و هر زمان آن را باز پس گرفت و نیازی به آن نداشت و از مخارج سال زیاد آمد، خمس دارد.^۲

آیه‌الله خامنه‌ای: هنگامی که برای این منظور نیاز دارد، پرداخت خمس آن واجب نیست؛ ولی هر زمان آن را باز پس گرفت، باید خمس آن را بدهد؛ مگر آنکه برای اجاره در جای دیگر، به آن نیاز داشته باشد.^۳

آیات عظام صافی و مکارم: پول رهن جزء مؤونه است و خمس ندارد؛ ولی اگر آن را باز پس گرفت و نیازی به آن نداشت، بنابر احتیاط خمس آن را بپردازد.^۴

آیه‌الله نوری: اگر نتواند خانه را از راه دیگری اجاره کند، به مبلغ مذکور خمس تعلق نمی‌گیرد.^۵

□ تبصره. اصطلاح «رهن» در رهن و اجاره خانه غلط مشهور است، اصطلاح قرض و اجاره (اجاره به شرط قرض) صحیح است. از این رو اصل قرض خمس ندارد.

خمس پول ازدواج

● پرسش ۲۴۸. آیا به پولی که انسان برای ازدواج ذخیره کرده، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم و صافی: خمس دارد.^۱

آیه‌الله بهجت: چنانچه پس انداز کوتاه مدت و در حد متعارف (مثلاً تا سه سال) باشد، خمس ندارد.^۲

آیات عظام فاضل و نوری: چنانچه بدون پس انداز نمی‌تواند در آینده ازدواج کند، خمس ندارد.^۳

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر برای تهیه هزینه‌های ازدواج در آینده نزدیک (مثلاً تا سه ماه پس از سال خمسی) پس انداز شده باشد و با پرداخت خمس آن، نتواند آنها را تهیه کند، خمس ندارد.^۴

خمس جهیزیه

● پرسش ۲۴۹. شخصی وسیله‌ای برای جهیزیه دختر خود خریده و چندین سال نگه داشته است؛ اکنون نمی‌خواهد آن را به عنوان جهیزیه به دختر بدهد. حال اگر آن را برای زندگی خویش استفاده کند، باز باید خمس آن را بپردازد یا نه؟ اگر بفروشد چگونه؟

همه مراجع: اگر جهیزیه را به دختر بخشیده، جایز نیست آن را از او بگیرد و اگر نبخشیده، باید خمس آن را بپردازد.^۵

۱. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۲۴؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۱۶؛ تبریزی، استفتاءات، س ۸۸۰؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۱، س ۷۴۷؛ سیستانی، sistani.org، خمس، ش ۸.

۲. بهجت، توضیح‌المسائل، م ۱۳۹۱.

۳. فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۷۴۸؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۳۰.

۴. خامنه‌ای، اجوبه، ۸۶۰، ۹۷۸.

۵. نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۲۲۸؛ دفتر: همه مراجع.

۱. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۱۱۶؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۶۸۷؛ دفتر: سیستانی.

۲. بهجت، توضیح‌المسائل، م ۱۳۹۶؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۶۸۷ و ۶۸۸؛ دفتر: وحید و تبریزی.

۳. اجوبه‌الاستفتاءات، س ۸۹۷ و ۹۴۵.

۴. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۲۴؛ توضیح‌المسائل، م ۵۰۶؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۱، س ۷۰۷.

۵. استفتاءات، ج ۲، س ۳۴۴.

خمس موبایل و خودرو

● پرسش ۲۵۰. آیا به پول درآمدی که برای تهیه موبایل و خودروی مورد نیاز،

به حساب ریخته می‌شود و سال هم بر آن می‌گذرد، خمس تعلق می‌گیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: خمس دارد.^۱

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، فاضل و نوری: چنانچه خودرو، مورد نیاز بوده و تنها راه

تهیه آن، واریز کردن پول به حساب است، خمس ندارد.^۲

آیه‌الله مکارم: اگر به عنوان پیش خرید به حساب ریخته است، خمس ندارد و

چنانچه به صورت ودیعه باشد، خمس دارد.^۳

□ تبصره ۱. پولی که به سازمان مربوطه ریخته می‌شود، چنانچه سود داشته باشد

و یک سال از آن بگذرد، به سود آن خمس تعلق می‌گیرد.

□ تبصره ۲. حکم بالا به خودرو اختصاص ندارد؛ بلکه هر گونه وسیله مورد نیازی را

که با ثبت نام خریداری شود، شامل می‌شود.

خمس قرض الحسنه

● پرسش ۲۵۱. به پولی که از درآمد کسب تهیه شده و به عنوان قرض الحسنه به دیگری

داده‌ایم، آیا خمس تعلق می‌گیرد؟

همه مراجع: چنانچه سر سال خمسی دریافت آن (بدون زحمت) ممکن باشد،

باید خمس آن را بپردازد و در غیر این صورت هر زمان دریافت کرد، باید فوری

خمس آن را بدهد.^۴

۱. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۹۸؛ دفتر: سیستانی، تبریزی و وحید.

۲. بهجت، وسیلة النجاة، م ۱۳۸۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۰۴؛ خامنه‌ای، اجوبية الاستفتاءات، س ۸۸۳؛ دفتر: نوری.

۳. دفتر: مکارم.

۴. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۹۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۳۳؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۳۱۹؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۱۳۷۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۵۱؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۷۲؛ تبریزی، استفتاءات، س ۹۴۶؛ خامنه‌ای، اجوبية الاستفتاءات، س ۸۷۰؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۲۱؛ دفتر: وحید.

بدهی مؤجل

● پرسش ۲۵۲. بدهی که به جهت نیاز زندگی بوده و چند ماه بعد از سال خمسی، زمانش

فرامی‌رسد؛ آیا می‌توان هنگام محاسبه مقدار آن را از درآمد کم کرد؟

همه مراجع: اگر بدهی را پیش از سال خمسی ادا کند، به مقدار آن، از درآمد

کسر می‌شود.^۱

خمس طلا

● پرسش ۲۵۳. خانمی از حقوق خود طلا و زیورآلاتی که همیشه خود را با آن زینت

می‌کند، خریده است. شوهرش پولی ندارد که وی بتواند در این زمینه

صرف کند، آیا دادن خمس این گونه خریدها بر زن لازم است؟

همه مراجع: اگر به مقدار متعارف و مناسب شأن او باشد، خمس ندارد.^۲

خمس سکه

● پرسش ۲۵۴. آیا به سکه بهار آزادی، خمس تعلق می‌گیرد؟

همه مراجع: اگر از درآمد کسب تهیه شده و از مخارج سال زیاد بیاید،

خمس دارد.^۳

□ تبصره ۱. سکه بهار آزادی جزء مؤونه (هزینه زندگی) شمرده نمی‌شود؛ از این رو

سر سال به آن خمس تعلق می‌گیرد.

□ تبصره ۲. بنابر نظر مراجعی که معتقدند هدیه خمس دارد، چنانچه سکه بهار آزادی

به آنها بخشیده شود و از مخارج سال زیاد بیاید، خمس دارد.

۱. العروة الوثقی، ج ۲، (کتاب الخمس)، م ۷۱.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، م ۸۳؛ توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۵۷؛ خامنه‌ای، اجوبية الاستفتاءات، س ۹۹۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۸۳.

۳. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۶۴۹؛ العروة الوثقی، ج ۲، م ۱؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۲۸؛ خامنه‌ای، اجوبية الاستفتاءات، س ۹۵۲.

پرداخت خمس

● پرسش ۲۵۵. خمس را باید به چه کسی پرداخت کرد؟

امام: باید به مرجع تقلید خود یا مجتهدی که مانند او از نظر کمیت و کیفیت به مصرف می‌رساند، پردازد و نیز می‌تواند در جایی مصرف کند که مرجع تقلیدش اجازه می‌دهد.^۱

آیات عظام بهجت، فاضل، مکارم، نوری و وحید: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا مجتهدی که مانند او از نظر کمیت و کیفیت به مصرف می‌رساند، بدهد و نیز می‌تواند در جایی مصرف کند که مرجع تقلیدش اجازه می‌دهد. سهم سادات را بنابر احتیاط واجب، باید به مرجع تقلید خود و یا با اجازه او به سادات بدهد.^۲

آیه‌الله تبریزی: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا به مصرفی که او اجازه می‌دهد، برساند و چنانچه بخواهد به مجتهد دیگری بدهد، بنابر احتیاط واجب باید از مرجع تقلید خود، اجازه بگیرد. سهم سادات را می‌توان به خود آنان داد.^۳

آیه‌الله سیستانی: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا به مصرفی که او اجازه می‌دهد، برساند و احتیاط واجب آن است که او مرجع اعلم و آگاه بر جهات عامه باشد. سهم سادات را می‌توان به خود آنان داد.^۴

آیه‌الله خامنه‌ای: باید خمس را به ولی امر مسلمین یا وکیل او بدهد و اگر به فتوای مرجع تقلید خود نیز عمل کند، موجب برائت ذمه می‌شود.^۵

آیه‌الله صافی: باید سهم امام را به مرجع تقلید خود یا مجتهدی که مانند او از نظر کمیت و کیفیت به مصرف می‌رساند، بدهد و نیز می‌تواند در جایی

مصرف کند که مرجع تقلیدش اجازه می‌دهد. سهم سادات را می‌توان به خود آنان داد.^۱

□ تبصره. خمس دو قسمت می‌شود: نصف آن سهم امام و نصف دیگر سهم سادات است. آیات عظام سیستانی، تبریزی و صافی در پرداخت سهم سادات، اجازه مجتهد را لازم نمی‌دانند.

مصرف خمس

● پرسش ۲۵۶. آیامی‌توان خمس را در امور فرهنگی و احداث اماکن علمی و دانشگاهی، مصرف کرد؟

همه مراجع: باید طبق اجازه حاکم شرع مصرف شود.^۲

سهم سادات

● پرسش ۲۵۷. آیا به سیدی که بیش از مخارج سالش داشته باشد، می‌توان خمس داد؟

همه مراجع: خیر، در سهم سادات «فقر» شرط است.^۳

زن سیده

● پرسش ۲۵۸. آیامی‌توان به زن سیده‌ای که فقیر است و شوهرش قادر به اداره زندگی او نیست، سهم سادات داد؟

آیات عظام امام و خامنه‌ای: با اجازه حاکم شرع اشکال ندارد.^۴

۱. همان.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۳۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۸۴۳؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۰۰۳ و ۱۰۰۴.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۸۳۰؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۰۲۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۸۴۳.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ خامنه‌ای، اجوبة، س ۱۰۱۷.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۸۳۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۸۴۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴.

۴. همان.

۵. خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۰۰۴ و ۱۰۰۲.

آیات عظام بهجت، فاضل، مکارم، نوری و وحید: بنابر احتیاط واجب، باید با اجازه حاکم شرع انجام گیرد.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی و صافی: آری، جایز است.^۲

● پرسش ۲۵۹. آیا در پرداخت خمس لازم است به مستحق گفته شود که این پول خمس است؟

همه مراجع: خیر، لازم نیست گفته شود؛ بلکه می تواند به عنوان هدیه به او بدهد و نیت خمس کند.^۳

□ تبصره. فرض مسئله جایی است که شخص برای به مصرف رساندن سهم سادات (طبق برخی فتاوا) و سهم امام (علیه السلام)، از حاکم شرع اجازه گرفته باشد.

● پرسش ۲۶۰. از کسی طلبکار هستم؛ آیا جایز است طلب خود را بابت خمس حساب کنم؟

آیات عظام امام، بهجت، فاضل و نوری: اگر بدهکار مستحق است، باید با اجازه حاکم شرع باشد.^۴

آیه الله تبریزی: اگر بدهکار مستحق است، در مورد سهم سادات می تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند؛ ولی نسبت به سهم امام (علیه السلام) بنابر احتیاط واجب، باید با اجازه حاکم شرع باشد.^۵

آیه الله سیستانی: اگر بدهکار مستحق است، در مورد سهم سادات می تواند از

مستحق وکالت گرفته و از جانب او قبض نموده و بابت طلبش دریافت کند و نسبت به سهم امام (علیه السلام)، باید با اجازه حاکم شرع باشد.^۱

آیه الله صافی: اگر بدهکار مستحق است، می تواند سهم سادات را به او بدهد و تعد مستحق بابت بدهی، به او برگرداند، ولی نسبت به سهم امام (علیه السلام) باید با اجازه حاکم شرع باشد.^۲

آیه الله مکارم: اگر بدهکار مستحق است، در مورد سهم سادات می تواند طلب خود را بابت خمس حساب کند، ولی نسبت به سهم امام (علیه السلام)، باید با اجازه حاکم شرع باشد.^۳

آیه الله وحید: اگر بدهکار مستحق است، بنابر احتیاط واجب باید با اجازه حاکم شرع باشد.^۴

□ تبصره. فرض مسئله جایی است که طلب انسان پول است، نه جنس و کالا.

سال خمسی

● پرسش ۲۶۱. شخص از چه زمانی باید سال خمسی داشته باشد؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، صافی و فاضل: آغاز سال خمسی برای کسانی که درآمد تدریجی روزانه دارند (مانند تاجر و کاسب)، از وقتی است که شروع به کار می کند و برای کارمند و کارگر اولین درآمد و حقوق آنان است و برای کشاورز و مانند آن، از اولین محصولی است که برداشت می کند و چنانچه از مخارج سال زیاد آمد، باید خمس آن را بپردازد.^۵

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۳۵۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۸۳۰ و ۱۸۳۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۸۴۳ و ۱۸۵۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴.

۳. مکارم، توضیح المسائل، م ۱۵۸۲ و دفتر: همه مراجع.

۴. امام، تحریر الوسیله، ج ۱، (الخمس)، م ۱۱؛ بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، م ۱۴۲۰؛ نوری و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۰۰۲ و ۱۰۰۴.

۵. تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۶۹.

۱. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۱۲۶۹؛ توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴.

۲. صافی، هداية العباد، ج ۱، ۱۶۷۴؛ توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۳۴.

۳. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۸۵۰.

۴. وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۲۶۹.

۵. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۱۳۵؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۹۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۰۶ و

۸۱۴؛ بهجت، وسیله النجاة، م ۱۳۸۲؛ صافی، توضیح المسائل، م ۱۷۷۴ و جامع الاحکام، ج ۱، س ۶۰۸.

محاسبه خمس

● پرسش ۲۶۴. راه محاسبه خمس را ذکر کنید.

کشاورزان، کارمندان، کارگران، کاسب‌ها و کسانی که درآمد کسب دارند، باید برای خود حساب سال خمس داشته باشند و جهت محاسبه خمس، به صورت زیر عمل کنند:

هنگامی که از دریافت اولین درآمد^۱ یک سال گذشت، آن روز، وقت حساب سال است. هر چه از مؤونه که مورد استفاده قرار می‌گیرد و عین آن از بین می‌رود (مانند خوراکی‌ها، موادهای شوینده، وسایل تحصیلی دفتر، خودکار و غیر آنها) چنانچه تا آخر سال خمس زیاد بیاید و در بازار ارزشی داشته باشد، باید خمس (یک پنجم) آن را با قیمت روز بپردازند. چیزهایی از مؤونه که مورد نیاز انسان است و با استفاده عین آن، از بین نمی‌رود (مانند وسایل زندگی مثل فرش، یخچال، وسیله نقلیه و...)، هر چند سال هم بر آنها بگذرد، خمس به آنها تعلق نمی‌گیرد.^۲

مثال: کارمندی در پایان خرداد سال ۸۰، اولین حقوق خود را دریافت می‌کند؛ حساب سال او پایان خرداد سال ۸۱ است. در این تاریخ ده کیلو برنج، پنج کیلو لپه، پنج عدد تایید و مبلغ پنجاه هزار تومان زیاد آمده است. او باید یک پنجم هر یک از اجناس بالا را جدا کرده و بابت خمس بپردازد و جایز است قیمت آن را به روز حساب کرده و یک پنجم آن را به صورت پول نقد بدهد.

□ تبصره ۱. کسی که شغل ندارد، اگر اتفاقاً معامله‌ای کند و سودی ببرد - بعد از آنکه یک سال از وقتی که فایده برده، بگذرد - باید خمس مقداری را که از خرج سالش زیاد آمده بدهد.^۳

۱. البته در آغاز سال خمس میان مراجع اختلاف نظر هست. (ر.ک: زمان سال خمس)

۲. العروة الوثقی، ج ۲، باب الخمس، م ۶۷.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۷۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۷۳.

آیات عظام تبریزی، مکارم و نوری: آغاز سال خمس برای هر کس، اولین درآمد او است و چنانچه از مخارج سال زیاد آمد، باید خمس آن را بپردازد.^۱

آیات عظام سیستانی و وحید: آغاز سال خمس برای هر کس، از وقتی است که شروع به کار می‌کند و چنانچه از مخارج سال زیاد آمد، باید خمس آن را بپردازد.^۲

زمان خمس

● پرسش ۲۶۲. کسی که درآمد او کمتر از مخارجش باشد و در عین حال سر سال مقداری پول، خوراکی و... زیاد می‌آورد، آیا باز هم واجب است حساب سال داشته باشد و خمس بپردازد؟

همه مراجع (به جز بهجت و نوری): آری اگر درآمد او تا یک سال در نیازهای زندگی مصرف نشود و سر سال زیاد بیاید، باید خمس آن را بدهد.^۳

آیات عظام بهجت و نوری: خیر و چنانچه سر سال پول و یا چیزهایی از مؤونه زیاد بیاید، می‌تواند آنها را در مخارج مورد نیاز صرف کند و خمس ندارد.^۴

● پرسش ۲۶۳. آیا پرداخت خمس به صورت اقساط جایز است؟

همه مراجع: خیر، پرداخت خمس به صورت اقساط جایز نیست؛ ولی اگر حاکم شرع صلاح بدانند، می‌تواند با او یا نماینده‌اش، مقدار بدهی خود را دستگردان کند و به ذمه بگیرد و به صورت اقساط بپردازد.^۵

۱. نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۱۰؛ تبریزی، التعلیقه علی منهاج الصالحین، م ۱۲۱۸؛ مکارم، توضیح المسائل، م ۱۴۸۶.

۲. سیستانی، المسائل المتخبه، م ۵۹۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۷۳.

۳. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۰۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۹۶؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۳۰۸؛ دفتر: امام، تبریزی، صافی، سیستانی و وحید.

۴. نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۱۸؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۱۴۰۰.

۵. مکارم، توضیح المسائل، م ۱۵۶۸؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۷۷۳؛ دفتر: همه مراجع.

□ تبصره ۲. درباره خمس بعضی از درآمدها (مانند حقوق خانواده شهدا، هدیه، جایزه بانکی و...) میان مراجع تقلید اختلاف نظر هست.

● پرسش ۲۶۵. اگر مال مخمس با مال غیرمخمس، در یک حساب بانکی جمع شود؛ آیا می‌توانیم برای مخارج زندگی نیت کنیم مال غیرمخمس کسر شود؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، سیستانی و نوری؛ آری، جایز است.^۱

آیات عظام خامنه‌ای، فاضل، مکارم و وحید؛ خیر، جایز نیست؛ بلکه باید در پایان سال، خمس باقی‌مانده را به نسبت اموال پردازید؛ مگر آنکه پیش از هزینه کردن، آن دو را جدا و از مال غیرمخمس خرج کنید.^۲

آیه‌الله صافی: بنابر احتیاط واجب، باید در پایان مال، خمس باقیمانده را به نسبت اموال پردازید؛ مگر آنکه پیش از هزینه کردن، آن دو را جدا و از مال غیرمخمس خرج کنید.^۳

فرار از خمس

● پرسش ۲۶۶. آیا شخص قبل از رسیدن سال، می‌تواند اموال خود را به قصد فرار از خمس به همسرش ببخشد تا بعد از سال خمسی، او دوباره همان پول

را به شوهرش ببخشد؟

همه مراجع (به جز مکارم): خیر، باید خمس آن را سر سال پردازد.^۴

۱. امام، استفتاءات، ج ۱، خمس، س ۲۰۱؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۳۷۶؛ دفتر: بهجت، سیستانی و نوری.

۲. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۳۵۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۷۸۹؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۰۲۶؛ دفتر: وحید.

۳. جامع الاحکام، ج ۱، س ۵۹۸.

۴. امام، استفتاءات، ج ۱، س ۱۷۷؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۳۵۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۸۳۰؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۲، س ۵۸۰؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۸۵۶؛ دفتر: سیستانی، بهجت و صافی.

آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید خمس آن را سر سال پردازد.^۱

● پرسش ۲۶۷. آیا به پولی که خمس تعلق گرفته، جایز است به مقدار خمس جدا کرد و در بقیه آن تصرف نمود؟

همه مراجع (به جز بهجت): خیر، جایز نیست؛ مگر با اجازه حاکم شرع.^۲

آیه‌الله بهجت: آری، اشکال ندارد.^۳

مال خمس نداده

● پرسش ۲۶۸. رفت و آمد با خانواده‌ای که خمس پرداخت نمی‌کنند، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): معاشرت با آنان اشکال ندارد و اگر یقین نداشته باشد به غذای آنها خمس تعلق گرفته، خوردن آن نیز جایز است و چنانچه احتمال تأثیر بدهد، آنان را ارشاد کند.^۴

آیات عظام تبریزی و سیستانی: معاشرت با آنان اشکال ندارد و می‌تواند از غذای آنها استفاده کند؛ هر چند بداند که خمس آن پرداخت نشده است. چنانچه احتمال تأثیر بدهد، آنان را ارشاد کند.^۵

۱. استفتاءات، ج ۲، س ۵۸۰.

۲. امام، نوری، مکارم و فاضل: تعلیقات علی العروة، ج ۲، م ۷۶؛ تبریزی، استفتاءات، س ۹۲۴؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۸۳؛ وحید و سیستانی، منهاج الصالحین، م ۱۲۵۶؛ دفتر: صافی.

۳. دفتر: بهجت.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۷۹۱؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۱۴۰۸؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۳۲، ۹۳۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۸۰۳.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۹۵.

● پرسش ۲۶۹. جنسی که به آن خمس تعلق گرفته فروخته‌ام؛ آیا می‌توانم در پولی که به دست آورده‌ام، تصرف کنم؟ وظیفه‌ام چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): معامله یک پنجم جنس فضولی است و نیاز به اجازه حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط) دارد. اگر آن را امضا کرد، خریدار باید خمس جنس را به حاکم شرع بدهد و به مقدار آن از شما پس بگیرد.^۱

آیات عظام تبریزی و سیستانی: باید خمس جنس را بدهید و بر خریدار چیزی نیست.^۲

احکام نذر

اهمیت نذر

● پرسش ۲۷۰. درباره اهمیت نذر و سابقه تاریخی آن توضیح دهید؟

﴿يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ مُسْتَطِيرًا﴾: «آنان به نذر خویش وفا می‌کنند و از روزی که شر و عذابش گسترده است (قیامت) می‌ترسند».^۱

«نذر» در لغت به معنای وعده دادن و پیمان به چیزی است و در اصطلاح پیمان خاصی با خداوند است که انسان آن را بر خود واجب می‌کند. نذر به دو صورت می‌تواند انجام گیرد: نذر مشروط و نذر مطلق.

«نذر مشروط» آن است که شخص به خاطر انجام دادن عمل نیک و یا اجتناب از کار ناشایست، آن را بر خود واجب می‌کند تا در نتیجه آن، خداوند متعال حاجت او را برآورد. به عنوان مثال می‌گوید: «اگر فرزندم خوب شد و سلامتی خود را بازیافت، هزار تومان به فقیر کمک می‌کنم».

«نذر مطلق» نذری است که هیچ قید و شرطی در آن مطرح نیست؛ به عنوان مثال می‌گوید: «من برای خدا نذر می‌کنم که نماز شب بخوانم».

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۲، وحید؛ توضیح المسائل، م ۱۷۷۹؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. تبریزی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۶۲.

۱. انسان (۷۶)، آیه ۷.

شرایط نذر

● پرسش ۲۷۱. شرایط نذر کدام است؟

شرایط نذر عبارت است از:

۱. نذر کننده بالغ باشد، عاقل و با قصد و اختیار باشد.
 ۲. انجام دادن آن ممکن باشد.
 ۳. انجام دادن آن مطلوب شرع باشد (مانند نماز، روزه، قربانی کردن، کمک به دیگران، عیادت مریض و...).
 ۴. ترک آنها مطلوب شرع باشد (ترک حرام یا مکروه).
- تبصره. اگر متعلق نذر مباح باشد؛ یعنی، انجام دادن یا ترک آن از هر جهت مساوی باشد، نذر باطل است. اما اگر انجام دادن یا ترک آن، از جهتی بهتر باشد، صحیح است. برای مثال نذر کند: غذایی بخورد که برای عبادت نیرو بگیرد و یا غذایی نخورد که مایه سستی بدن او از انجام دادن عبادت می شود.

صیغه نذر

● پرسش ۲۷۲. صیغه نذر چیست و آیا جمله خاصی دارد؟

همه مراجع: آری، نذر صیغه خاصی دارد؛ برای مثال شخصی در مورد شفا یافتن بیماری اش نذر می کند که مبلغی به فقیر بدهد؛ پس چنین می گوید: «إِنْ شَفَى اللَّهُ مَرَضِي فَلِلَّهِ عَلَى أَنْ أُعْطِيَ الْفَقِيرَ كَذَا». البته لازم نیست به عربی بخواند. همین اندازه کافی است که بگوید: اگر بیماری من شفا یابد، برای خدا بر عهده من است که فلان مبلغ را به فقیر بدهم.^۱

نذر دارای پیشینه زیادی است و انسان در طول تاریخ از آن سود جسته و با نذر سعی کرده تا رضایت معبود خویش را در جهت تأمین نیازهایش جلب کند. این امر همواره مورد توجه پیامبران و امت های گذشته بوده^۱ و در اسلام نیز مشروعیت یافته است. قرآن کریم در آیاتی، داستان نذر حضرت مریم علیها السلام و مادرش را بیان می کند.^۲ همچنین ویژگی های بندگان خدا را وفای به نذر برمی شمارد: «آنان به نذر خویش وفا می کنند و از روزی که شرّ و عذابش گسترده است (قیامت) می ترسند».^۳

امام صادق علیه السلام در شأن نزول این آیه می فرماید: «هنگامی که حسن و حسین علیهما السلام مریض بودند، روزی پیامبر خدا صلی الله علیه و آله به ملاقات آنان آمد و به علی علیه السلام فرمود: خوب است جهت سلامتی فرزندان نذر کنی. علی علیه السلام فرمود: من نذر می کنم: «چنانچه این دو بهبود یابند، سه روز را به جهت تشکر از خداوند روزه بگیرم». سپس فاطمه علیها السلام و فضه (خدمتگزار آنان)، همین نذر را تکرار کردند. خدای متعال نیز لباس عافیت به اندام آن دو امام پوشاند و ایشان نیز روزه گرفتند».^۴

نذر ممکن است حکمت های گوناگونی داشته باشد که مهم ترین آنها، رسیدن به مطلوب و برآورده شدن حاجت و تقویت انگیزش در جهت سیر و سلوک معنوی است.

نذر یکی از احکام عملی و جاری اسلام و دارای احکام و شرایطی است. این عمل نیاز به صیغه خاص دارد که اگر به هر زبانی خوانده شود، کفایت می کند. البته باید نام «الله» یا ترجمه آن ذکر شود. بدون رعایت این شرایط، نذر تحقق نمی یابد. پس اگر بگوید: «چنانچه مریض من خوب شود، برای خدا بر من است که ده تومان به فقیر بدهم»، نذر او صحیح است.

۱. فقه القرآن، ج ۲، ص ۲۷۵.

۲. آل عمران (۳)، آیه ۳۶.

۳. انسان (۷۶)، آیه ۷.

۴. وسائل الشیعه، ح ۲۳، باب ۶؛ میزان الحکمه، ح ۱۰، ص ۴۸.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۷۰۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۶۳۹ و خامنه ای، استفتاء، س ۱۰۶۰ و ۱۱۰۰.

تغییر نذر

● پرسش ۲۷۳. آیا تغییر نذر جایز است؟ برای مثال کسی که نذر کرده در روز عاشورا،

به مردم حلیم بدهد، آیا می‌تواند به جای آن خوراکی دیگری بدهد؟ یا

حلیم را در روزهای دیگر ماه محرم به مصرف برساند؟

همه مراجع: اگر نذر طبق صیغه معتبر شرعی بوده، تغییر آن جایز نیست؛ بلکه باید

به همان صورت که نذر کرده، عمل کند و در غیر این صورت تغییر مورد نذر، اشکال ندارد.^۱

عمل به نذر

● پرسش ۲۷۴. آیا عمل به نذر فوری است؟ مثلاً چنانچه شخص نذر کند که اگر حاجتش

برآورده شود، ده روز روزه بگیرد؛ آیا باید بلافاصله این کار را بکند؟

همه مراجع: اگر برای گرفتن روزه‌ها زمان معین نکرده، لازم نیست بعد از برآورده شدن حاجتش، بلافاصله روزه بگیرد.^۲

□ تبصره. البته سهل انگاری و کوتاهی در عمل به نذر، جایز نیست.

زمان نذر

● پرسش ۲۷۵. اگر انسان برای نذر خود وقت تعیین کند؛ ولی در زمان خود نتواند آن را

انجام دهد، وظیفه‌اش چیست؟

همه مراجع: اگر نذر او روزه است، چنانچه در وقت عمل به آن عذری مانند

بیماری، سفر ضروری و... پیش آید، عمل به آن واجب نیست و کفاره هم ندارد

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۵۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۷۱۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۶۴۹ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۰۷۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۵۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۶۵۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۷۱۶ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۱۱۶.

ولی باید قضای آن را بجا آورد. و در غیر روزه، اگر در وقت انجام دادن نذر، نتواند آن را به جا آورد، تکلیف از او ساقط است و کفاره هم ندارد.^۱

شک در نذر

● پرسش ۲۷۶. نذری کرده‌ام، ولی بین دو چیز (روزه گرفتن و صدقه دادن به فقیر)

شک دارم و نمی‌دانم کدام یک از آن دو است؛ تکلیف چیست؟

همه مراجع: باید احتیاط کرده و به هر دو عمل کنید.^۲

فراموشی نذر

● پرسش ۲۷۷. کسی نذر کرده به فقیر مبلغی پول بدهد، ولی فراموش کرده که مقدار آن

چقدر است؛ تکلیف چیست؟

همه مراجع: اگر نذر طبق صیغه معتبر شرعی بوده، می‌تواند به مقدار حداقل اکتفا

کند. به عنوان مثال اگر بین هزار تومان یا بیشتر تردید دارد؛ پرداخت همان هزار تومان کافی است [و اگر بیشتر هم بدهد، کار پسندیده‌ای است].^۳

کفاره نذر

● پرسش ۲۷۸. کفاره نذری که از روی عمد به جا نیاورده و چندین مدت از زمان آن

گذشته، چگونه است؟

همه مراجع (به جز تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی و وحید): کفاره آن آزاد کردن

۱. امام، تحریر الوسیله، ج ۲، النذر، م ۱۱، ۱۲ و ۲۴؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۷۲۹ و توضیح المسائل مراجع، ۲۶۵۳؛ صافی، هدایه العباد، ج ۲، النذر، م ۱۱، ۱۲ و ۲۴؛ سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۷ و ۲۶۵۳؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۰۷۴ و دفتر: فاضل، نوری، مکارم، وحید، بهجت.

۲. خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۱۰۹، فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۳۲۹ و دفتر: همه مراجع.

۳. فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۱۷۳؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۷۳۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۱۰۹ و دفتر: همه مراجع.

نذر زن

● پرسش ۲۸۰. آیا زن می‌تواند بدون اذن شوهر، از مال خودش نذر کند؟

آیات عظام امام و خامنه‌ای: خیر، نذر زن در اموال خودش، بدون اذن شوهر صحیح نیست.^۱

آیه‌الله بهجت: نذر زن بدون اذن شوهر [حتی در اموال خودش]، بنابر احتیاط واجب صحیح نیست.^۲

آیات عظام تبریزی و مکارم: اگر نذر زن مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او [در هر حال] صحیح نیست و اگر مزاحم نباشد، احتیاط مستحب آن است که با اجازه او باشد [حتی در اموال خودش].^۳

آیات عظام سیستانی، صافی و وحید: اگر نذر زن مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او (در هر حال) صحیح نیست و بنابر احتیاط واجب در اموال خودش نیز - غیر از حج، زکات، صله رحم و احسان به پدر و مادر - با اذن شوهر نذر کند.^۴

آیه‌الله فاضل: اگر نذر زن مزاحم حقوق شوهر باشد، بدون اذن او [در هر حال] صحیح نیست و اگر مزاحم نباشد، احتیاط واجب آن است که با اذن او باشد؛ به خصوص در نذر اموال (هر چند متعلق به خودش باشد).^۵

آیه‌الله نوری: آری، نذر زن از مال خودش، بدون اذن شوهر صحیح است.^۶

یک بنده، یا اطعام شصت فقیر و یا گرفتن دو ماه روزه پی‌درپی به طور تخییر است.^۱
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی و وحید: کفّاره آن آزاد کردن یک بنده یا اطعام ده فقیر یا پوشاندن آنان است و اگر اینها را نتوانست، باید سه روز پی‌در پی روزه بگیرد.^۲

نذر فرزند

● پرسش ۲۷۹. آیا برای نذر اجازه پدر لازم است؟

آیات عظام امام و خامنه‌ای: خیر، اجازه پدر لازم نیست و او نمی‌تواند فرزند را از نذر منع کند.^۳

آیه‌الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب، اجازه پدر لازم است و اگر بدون اجازه او نذر کند، بنا بر احتیاط باید به نذرش عمل کند.^۴

آیات عظام تبریزی، صافی، فاضل، نوری و وحید: خیر، اجازه پدر لازم نیست؛ ولی اگر پدر از کاری منع کند که فرزند نذر آن را کرده، نذر او صحیح نیست.^۵

آیه‌الله سیستانی: خیر، اجازه پدر لازم نیست؛ ولی اگر پدر از کاری منع کند که فرزند آن را نذر کرده - چنانچه نهی او از روی شفقت و دوستی باشد و مخالفت فرزند باعث آزار او گردد - نذر او صحیح نیست.^۶

آیه‌الله مکارم: خیر، اجازه پدر لازم نیست؛ مگر آنکه کار او باعث آزار پدر باشد. در این صورت نذر صحیح نیست.^۷

۱. توضیح المسائل، مراجع، م ۲۶۵۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۶۵۲.

۲. تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۵۶۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۷۴۶؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۱۴۹ و ۱۱۰۹؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۵۶۴.

۳. امام، تحریر الوسیله، ج ۲، النذر، م ۳ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۰۶۷.

۴. دفتر: بهجت.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۶۴۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۷۱۰.

۶. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۶.

۷. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۶.

۱. امام، استفتاءات، ج ۲، نذر، س ۱۰ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۰۹۳.

۲. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۴.

۳. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۴ و تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۵۵۱.

۴. صافی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۴ و وحید، توضیح المسائل، م ۲۷۰۸.

۵. فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۴۴.

۶. استفتاءات، ج ۱، س ۷۵۹.

نذر روزه

● پرسش ۲۸۱. آیا نذر روزه در سفر صحیح است؟

آیات عظام امام، تبریزی، صافی، فاضل، نوری و وحید: در مسافرت، نذر روزه جایز نیست.^۱

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و سیستانی: آری، در مسافرت نذر روزه جایز و صحیح است.^۲

آیه‌الله مکارم: روزه در سفر در هر صورت جایز نیست، هر چند نذر کرده باشد.^۳

احکام موسیقی و جشن‌ها

آثار موسیقی

● پرسش ۲۸۲. درباره موسیقی و دلیل حرمت آن توضیح دهید؟

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾^۱؛ «و برخی از مردم سخنان بیهوده را می‌خرند تا مردم را از روی نادانی، از راه خدا گمراه سازند». «موسیقی» - یا «موسیقیا» - واژه‌ای یونانی است که در فرهنگ لغت، معادل «غنا» است؛ ولی در حوزه مفاهیم دینی و اصطلاح فقه، با یکدیگر تفاوت دارد. «غنا» در اصطلاح شرعی عبارت است از: «آوازی که از حنجره آدمی بیرون آمده و در گلو چرخانده (چهچه) شود و در شنونده حالت سرور و وجد ایجاد کند و مناسب با مجالس لهو و خوش‌گذرانی باشد». اما موسیقی به «صوت و آهنگی گفته می‌شود که از آلات موسیقی، پدید آید». بر این اساس بین موسیقی علمی و موسیقی فقهی، عموم و خصوص مطلق است.^۲

۱. نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۲۳۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۵۸۴؛ دفتر: وحید، تبریزی، امام و صافی.

۲. دفتر: خامنه‌ای، سیستانی و بهجت.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۴۸۲ و ۴۷۵.

۱. لقمان (۳۱)، آیه ۶.

۲. ر.ک: امام خمینی، *المکاسب المحرمه*، ج ۱، ص ۱۹۸-۲۲۴؛ حسینی، علی، *الموسیقی*، ص ۱۶ و ۱۷؛ تبریزی،

استفتاءات، س ۱۰۴۶ و ۱۰۴۷ و ۱۰۴۸؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۷۴ و ۹۷۸ و ۹۷۹.

در قرآن چند آیه در این مورد نازل شده است که با توجه به بعضی از آیات قرآن و احادیث، حرمت غنا و موسیقی لهوی، به خوبی ثابت می‌شود.^۱ افزون بر آن، تمامی فقیهان شیعی نیز بر حرمت موسیقی و غنا اتفاق نظر دارند.^۲

با بررسی کوتاه در قرآن و روایات و سخن روان‌شناسان، می‌توان موارد ذیل را از فلسفه‌های حرمت موسیقی دانست:

۱. انسان را به فساد و فحشا گرایش می‌دهد.^۳

۲. او را از یاد خدا غافل می‌سازد.^۴

۳. بر روان و اعصاب، تأثیر سوئی دارد.^۵

در زمینه غنا و موسیقی توجه به چند نکته بایسته است:

یکم. هر نوع آواز و آهنگی، حرام شمرده نمی‌شود؛ بلکه تنها آهنگ‌های مناسب با مجالس لهو و فساد، مشمول حرمت است و گوش دادن به آهنگ‌هایی که از این مشخصه عاری بوده و یا مشکوک به نظر می‌رسد، اشکال ندارد.

دوم. طرب و لهو، دو واژه کلیدی است که در باب غنا و موسیقی به کار می‌رود. «طرب» به حالت سبک وزنی و سبک عقلی گفته می‌شود که در اثر شنیدن آواز یا

۱. رک: لقمان (۳۱)، آیه ۶؛ فرقان (۲۵)، آیه ۷۲؛ مؤمنون (۲۳)، آیه ۳؛ حج (۲۲)، آیه ۳۰؛ قصص (۲۸)، آیه ۵۵.

۲. عده‌ای از فقیهان دین در کتب استدلالی خود و برخی از نویسندگان در نوشته‌های فارسی اظهار می‌دارند که دو تن از فقیهان شیعی (فیض کاشانی و محمد باقر سبزواری) قائل به حلیت غنا هستند؛ ولی با کمی تأمل و درنگ در کلام آنان، در خواهیم یافت که آنان نیز در اصل حرمت غنا تردیدی ندارند و تنها در برخی ویژگی‌ها و خصوصیات با آنان اختلاف نظر دارند. رک: سیدابوالقاسم، خوبی، **مصباح الفقاهه**، ج ۱، باب الغناء؛ امام خمینی، **المکاسب المحرمه**، ج ۱، باب الغناء.

۳. در حدیثی از نبی اکرم ﷺ آمده است: «الْغِنَاءُ رُقِیَّةُ الزُّنَا»؛ «غنا نردبان زنا است»: **بحار الانوار**، ج ۷۶، باب ۹۹، الغناء.

۴. در آیه ۶ از سوره «لقمان» یکی از عوامل گمراهی از سبیل الهی «لهو الحدیث» دانسته شده و «لهو» آن چیزی است که انسان را به خودش آنچنان مشغول کند که باعث غفلت و بازماندن از کارهای مهم‌تر شود، و در روایات اسلامی از آن به «غنا» تفسیر شده است: **وسائل الشیعه**، ج ۱۲، باب ۹۹، ابواب مایکتسب به.

۵. رک: **تفسیر نمونه**، ج ۱۷، ص ۲۴.

آهنگ، در روان و نفس آدمی پدید می‌آید و او را از حد اعتدال خارج می‌کند. این امر تنها به حالت شادی اختصاص نمی‌یابد؛ بلکه ممکن است از آهنگ‌های غم و حزن‌آور نیز به دست آید.^۱ «لهو» سازگاری و هم‌نوایی آواز و آهنگ نواخته شده با مجالس فساد و خوش‌گذرانی است؛ بدین معنا که ممکن است نغمه‌ای طرب‌انگیز نباشد؛ ولی از نغمه‌هایی باشد که فقط در جلسات فاسقان و هواپرستان رایج باشد، به این آهنگ لهوی می‌گویند و اگر از هر دو مشخصه (طرب و لهو) برخوردار باشد، به آن مطرب لهوی می‌گویند.

تمامی مراجع تقلید، «لهوی بودن» را جزء و قید موسیقی حرام می‌دانند؛ ولی در قید «طرب‌انگیزی» اختلاف نظر دارند.^۲

سوم. آلات موسیقی دو قسم است: آلات مختص حرام؛ آلات مشترک.

«آلات مختص» به آلاتی از موسیقی گفته می‌شود که نوعاً در لهو و لعب به کار می‌رود و منفعت حلالی در بر ندارد.

«آلات مشترک» به آلاتی از موسیقی گفته می‌شود که هم برای منافع مشروع و حلال به کار می‌رود و هم برای منافع نامشروع و حرام.

استفاده از آلات مختص به هیچ وجه جایز نیست؛ ولی آلات مشترک بستگی به کیفیت نواختن آن دارد.

بیشتر مراجع تقلید^۳ استفاده از آلات مشترک را به طور مطلق حرام نکرده‌اند؛ بلکه براساس کیفیت نواختن آن فتوا داده‌اند.

۱. **المکاسب المحرمه**، ج ۱، باب الغناء.

۲. آیات عظام سیستانی، تبریزی، وحید و مکارم، موسیقی لهوی را حرام می‌دانند؛ اگرچه طرب‌انگیز نباشد.

۳. آیه‌الله بهجت و آیه‌الله صافی، استفاده از هر نوع آلات موسیقی را حرام می‌دانند.

حکم نوازندگی

● پرسش ۲۸۳. حکم نواختن با آلات موسیقی را بیان کنید؟

همه مراجع (به جز بهجت و صافی): اگر از آلاتی است که به لهُو و حرام اختصاص دارد، نواختن آن (در هر حال) جایز نیست؛ ولی اگر از آلات مشترک باشد، استفاده از آن به منظور منافع مشروع و حلال اشکال ندارد^۱.

آیات عظام بهجت و صافی: به طور کلی نواختن با آلات موسیقی (لَهُو)، حرام است^۲.

حکم انواع موسیقی

● پرسش ۲۸۴. آیا میان انواع موسیقی‌ها -از قبیل اصیل(سنتی)، کلاسیک، محلی،

پاپ و...- تفاوتی در حکم هست؟

همه مراجع: خیر، هیچ گونه تفاوتی میان آنها در حکم نیست و معیار حرمت استماع موسیقی، طرب انگیزی و لهُوی بودن آن است^۳.

شنیدن آهنگ

● پرسش ۲۸۵. حکم گوش دادن به آهنگ بدون کلام چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: گوش دادن به هر آهنگی که مطرب و لهُوی و

مناسب مجالس گناه و خوش‌گذرانی است، جایز نیست (هرچند مشتمل بر کلام نباشد)^۱.

آیات عظام بهجت و صافی: گوش دادن به هر آهنگی که مطرب و لهُوی و مناسب مجالس گناه و خوش‌گذرانی است، جایز نیست و گوش دادن به آهنگی که از نواختن آلات موسیقی تولید می‌شود، حرام است^۲.

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: گوش دادن به هر آهنگ لهُوی که مناسب مجالس گناه و خوش‌گذرانی است، جایز نیست (هر چند مشتمل بر کلام نباشد)^۳.

موسیقی حرام

● پرسش ۲۸۶. اگر استماع موسیقی هیچ گونه تأثیری در انسان نداشته باشد،

آیا باز حرام است؟

همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام باشد، گوش دادن به آن جایز نیست؛ هر چند در شخص تأثیر نداشته باشد^۴.

□ تبصره. موسیقی حرام، غالباً آثار مخرب دارد و باعث بیگانگی از خدا و تحریک شهوت و آلودگی به مفاصد دیگر می‌شود؛ ولی حکم تابع این امور نیست و اگر به فرض، در موردی موسیقی حرام هیچ تأثیری در روح و روان انسان بر جای نگذارد، باز گوش دادن به آن جایز نیست.

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۲، (مکاسب محرمة)، س ۲۷ و ۲۸؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۹۵ و ۹۹۹ و ۱۰۰۵؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۴۰؛ نوری، *توضیح المسائل*، مسائل مستحدثه.

۲. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۱۸؛ بهجت: دفتر.

۳. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۴۶ و ۱۰۶۵؛ سیستانی، *sistani.org*، موسیقی، ش ۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، ۷۰۳ و ۷۰۸؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، ۱۷.

۴. امام، *استفتاءات*، ج ۳، سؤالات متفرقه، س ۱۱۰؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۹۴ و ۶۹۸؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۳ و ۱۰۱۷؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۳۱ و ۱۱۳۵؛ سیستانی، *sistani.org*، موسیقی، ش ۱۵؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۳۹؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۹۶؛ دفتر: بهجت، وحید و نوری.

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۲، (مکاسب محرمة)، س ۳۰؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۶۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۹۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۲۴ و ۵۲۵؛ ج ۲، س ۷۰۷ و ۷۱۰؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۵۴ و ۱۰۶۵؛ *صراط النجاة*، ج ۱، س ۱۰۰۵؛ دفتر: سیستانی، وحید و نوری.

۲. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۳ و ۱۰۱۵ و ۱۰۱۸؛ دفتر: بهجت.

۳. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۲؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۲۷ و ۱۱۴۶؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۲۷؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۴۳؛ سیستانی، *sistani.org*، موسیقی، ش ۲۶ و ۲۲ و ۵؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۴۸ و دفتر: بهجت، وحید، امام، فاضل.

موسیقی لهُوی

● پرسش ۲۸۷. آیا در موسیقی، «لُهی بودن» آن مطرح است یا محتوای شعرهایی که

خوانده می‌شود؛ به تعبیر دیگر اگر اشعار خوب و مذهبی در قالب

موسیقی مطرب و لُهی خوانده شود، آیا باز حرام است؟

همه مراجع: معیار در حرمت موسیقی، مطرب و لُهی بودن آن است؛

هر چند محتوای آن اشعار مذهبی و اسلامی باشد.^۱

□ تبصره. برخی از مراجع تقلید (آیات عظام: تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید)،

قید «مطرب» را جزء موسیقی حرام نمی‌دانند.

نواختن موسیقی

● پرسش ۲۸۸. ویژگی‌های نواختن موسیقی حرام (بدون کلام) کدام است: داشتن

ریتم تند، ایجاد رقص در شنونده، طرب‌انگیزی آن و یا هیچ کدام؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: معیار حرمت موسیقی، طرب‌انگیزی

و لُهی بودن آن است که با مجالس گناه و خوش‌گذرانی و فساد تناسب

دارد.^۲

آیات عظام بهجت و صافی: استفاده از آلات موسیقی به طور مطلق حرام

است.^۳

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: معیار حرمت موسیقی، لُهی بودن آن

است که با مجالس گناه، خوش‌گذرانی و فساد تناسب دارد.^۱

□ تبصره. موسیقی حرام معمولاً دارای نشانه‌های یاد شده است؛ ولی گاه ممکن است

لُهی و مناسب مجالس گناه و خوش‌گذرانی باشد؛ اما با وجود آن دارای

ریتم تند و ایجاد حالت رقص در شنونده نباشد. در این صورت نیز گوش دادن

به آن حرام است.

موزیک‌های ورزشی

● پرسش ۲۸۹. اگر گوش دادن به موزیک، باعث نیروگرفتن و ایجاد علاقه

به کار باشد؛ چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام باشد، گوش دادن به آن جایز نیست

(هر چند باعث علاقه پیدا کردن به کار شود).^۲

موسیقی تحریکی

● پرسش ۲۹۰. آیا زن و شوهر به جهت تمایل به یکدیگر و افزایش شهوت، می‌توانند

به موسیقی لُهی گوش فرا دهند؟

همه مراجع: گوش دادن به موسیقی حرام، جایز نیست و صرف افزایش تمایل به

همسر، مجوز شرعی برای استماع آن محسوب نمی‌شود.^۳

۱. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۲۰؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۷؛ تبریزی، *التعلیق علی*

منهاج الصالحین، المکاسب المحرمه، م ۱۷؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۱۹ و ۵۲۰.

۲. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۴۳ و ۱۱۵۷؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۹۹۹ و ۱۰۰۵؛ مکارم،

استفتاءات، ج ۱، س ۵۲۰؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۸۸؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱،

س ۱۰۱۴ و ج ۵، س ۱۱۴۹؛ دفتر: بهجت، وحید، نوری، سیستانی و امام.

۳. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۵۲ و ۱۱۵۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۹۹۹ و ۱۰۰۵؛

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب محرمه، س ۲۵؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۵۷؛ بهجت، *وسيلة النجاة*،

ج ۱، م ۱۴۴۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۳؛ نوری، *توضیح المسائل*، مسائل مستحدثة؛ وحید،

منهاج الصالحین، ج ۳، م ۸ و ۱۷؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۹۹؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، م ۱۰۰۸ و

۱۰۲۵؛ سیستانی، Sistani.org، موسیقی، ش ۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۰۸.

۲. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب محرمه، س ۲۷ و ج ۳، سؤالات متفرقه، س ۱۰۷ و *تحریر الوسیله*، ج ۱، مکاسب

محرمه، م ۱۳؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۰۰۵ و ۹۸۷ و ۹۸۸؛ نوری، *توضیح المسائل*، مسائل

مستحدثة؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۲۷ و ۱۱۳۲.

۳. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۹۹۵ و ۱۰۱۸ و دفتر: بهجت.

موسیقی درمانی

● **پرسش ۲۹۱.** امروزه موسیقی برای معالجه بعضی از بیماری‌های روانی (مانند افسردگی، اضطراب، مشکلات جنسی و سرد مزاجی زنان) به کار می‌رود، حکم آن چیست؟

همه مراجع: اگر نظر پزشک متخصص و امین، بر این است که تنها راه معالجه و درمان آن، استفاده از موسیقی است؛ گوش دادن به آن به مقداری که درمان بیمار اقتضا می‌کند - اشکال ندارد.^۱

□ تبصره. این فرض بسیار نادر است و خداوند متعال در کارهای حرام - از جمله موسیقی ممنوع - شفا قرار نداده است و پاسخ یاد شده تنها در هنگام ضرورت و به مقدار حداقل به کار می‌آید.

مجالس موسیقی

● **پرسش ۲۹۲.** در صورتی که در مجلسی، مجبور باشیم موسیقی مطرب و لهوی را تحمل کنیم، آیا باز هم مرتکب گناه شده‌ایم؟

همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید - با فراهم بودن سایر شرایط - باید نهی از منکر کنید. اگر نمی‌پذیرند - چنانچه حضور شما در آنجا باعث استماع موسیقی حرام و یا تأیید گناه گردد - مجلس را ترک کنید؛ مگر آنکه باعث فتنه و فساد شود. در این صورت ماندن در آن محل به مقدار ضرورت، اشکال ندارد. البته در صورت امکان باید از گوش دادن به موسیقی حرام،

⇨ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۸۳ و *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۱۴۹؛ *دفتر: امام، بهجت، وحید، مکارم، نوری، سیستانی و فاضل*.

۱. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۱۴؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۴؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۵۱؛ *دفتر: بهجت، وحید، نوری، امام، تبریزی، سیستانی و فاضل*.

اجتناب ورزید و اگر صدای آن بدون دلخواه به گوش شما رسید، اشکال ندارد.^۱

● **پرسش ۲۹۳.** شرکت در مجالسی که موسیقی و ترانه مبتذل پخش می‌کنند - در حالی که تذکر دادن فایده ندارد - چگونه است؟

همه مراجع: شرکت در مجالسی که باعث استماع موسیقی حرام و یا تأیید گناه می‌گردد، جایز نیست؛ مگر آنکه بتواند نهی از منکر کند.^۲

تشخیص موسیقی

● **پرسش ۲۹۴.** ملاک و مرجع تشخیص موسیقی و غنای حرام در نظام اسلامی کیست: وزارت ارشاد، حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، کارشناسان موسیقی، فقیهان، عرف مردم و یا شخص؟

همه مراجع: در تعیین و تشخیص موسیقی حرام و حلال، باید به عرف عام مراجعه کرد.^۳

□ تبصره. فقیهان، کارشناسان موسیقی و نهادهای فرهنگی نیز می‌توانند در زمینه موضوعات، اظهار نظر کرده و موسیقی حرام و حلال را (بر اساس نظر عرفی خود) معرفی کنند.

۱. *دفتر: همه مراجع*.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۱۹ و ج ۱، س ۵۳۷؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۱۱ و ۱۰۱۳ و ج ۲، س ۱۴۶۶ و ۱۴۷۷ و ۱۴۷۵؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۴۵ و ۱۰۷۱ و ۱۰۷۴؛ *فاضل، جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۴۸ و ۹۴۶ و ۹۵۰ و ج ۲، س ۹۴۷؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۴۲۷ و ۱۴۲۹ و ۱۱۵۴ و *دفتر: بهجت، وحید*.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۵۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۹۹۴ و ۱۰۱۸ و ۱۰۲۰؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۷۷ و ۱۰۵۰ و ۱۰۵۹؛ *فاضل، جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۹۶؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۵۴ و ۱۱۲۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۲۰؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۰۰۸ و وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۷.

تکثیر نوار موسیقی

● پرسش ۲۹۵. درآمدی که از رهگذر تکثیر و توزیع نوار و سی‌دی‌های موسیقی

به دست می‌آید، حلال است یا حرام؟

همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام است، خرید و فروش و درآمد حاصل از آن، حرام می‌باشد.^۱

موسیقی شب عروسی

● پرسش ۲۹۶. حکم استفاده از دف و دایره زنگی در عروسی چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و فاضل: استفاده از آلات موسیقی برای نواختن موسیقی مطرب و لهوری (مناسب مجالس گناه و خوش گذرانی)، جایز نیست و بین مجلس عروسی و غیر آن، تفاوتی وجود ندارد.^۲

آیات عظام بهجت و صافی: استفاده از آلات موسیقی به طور کلی جایز نیست و بین مجلس عروسی و غیر آن، تفاوتی وجود ندارد.^۳

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم، نوری و وحید: استفاده از آلات موسیقی برای نواختن موسیقی لهوری (مناسب مجالس گناه و خوش گذرانی)، جایز نیست و بین مجلس عروسی و غیر آن، تفاوتی وجود ندارد.^۴

مجالس عروسی

● پرسش ۲۹۷. آیا جایز است زن در شب عروسی (در مجلس زنان)، غنا و آواز بخواند

و عده‌ای به رقص و زدن بر روی میز و صندلی مشغول شوند؟ حکم شرعی

چنین مجلسی چیست (البته از آلات موسیقی استفاده نمی‌شود)؟

همه مراجع (به جز تبریزی و خامنه‌ای): در فرض مذکور اشکال دارد.^۱

آیه‌الله تبریزی: اگر مرد یا پسر ممیز در مجلس زنانه حضور نداشته باشد و از موسیقی لهوری نیز استفاده نکنند؛ آواز زن در مجلس زنان و رقص زن برای زنان و زدن بر میز و صندلی و مانند آن - که از آلات موسیقی محسوب نمی‌شود - اشکال ندارد.^۲

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر کیفیت زدن به شیوه متداول در عروسی‌های سنتی باشد و لهور محسوب نشود و نیز رقص زن برای زنان، باعث تحریک شهوت و یا مفسده دیگر نگردد، اشکال ندارد.^۳

موسیقی مجلس عروسی

● پرسش ۲۹۸. اگر به مجلس عروسی و مانند آن دعوت شدیم؛ ولی در آنجا موسیقی و

ترانه مبتذل پخش کردند، تکلیف چیست؟ آیا باید محل را ترک کنیم؟

همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید، با فراهم بودن شرایط، نهی از منکر کنید و اگر نمی‌پذیرند - چنانچه حضور شما باعث استماع موسیقی حرام یا تأیید گناه گردد - باید مجلس را ترک کنید؛ مگر آنکه عسر و حرج لازم آید.^۴

۱. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۳۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۲۳؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۳۶ و ۱۷۳۷؛ دفتر: سیستانی، امام، نوری، وحید و بهجت.

۲. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۶، س ۱۴۵۶ و ۱۴۴۸ و ۱۴۴۴.

۳. *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۳۳ و ۱۱۳۴ و ۱۱۶۶.

۴. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۱۶۰ و ج ۲، س ۱۳۸۸ و ۷۱۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۱۳ و ۱۰۱۱ و ج ۲، س ۱۴۸۲ و ۱۴۵۹ و ۱۰۱۰ و ۱۴۷۵؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۷۱ و ۱۰۷۴ و ۱۰۴۵؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۴۸ و ۹۴۶ و ۹۵۰؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۶۷ و ۱۱۶۸

۱. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۱۰ و ۱۱۶۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۸۱۲ و ج ۱، س ۵۱۸؛ توضیح المسائل، مراجع م ۲۰۵۵ و ۲۰۶۷ و ۲۰۶۸؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۰۵۱ و ۲۰۶۲ و ۲۰۶۳؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۰۶۳ و ۲۰۷۵ و ۲۰۷۶.

۲. امام، *استفتاءات*، مکاسب مجرمة، س ۲۵؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۳۴ و دفتر: فاضل.

۳. دفتر: بهجت، صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۶ و ۱۰۰۹.

۴. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۵۴؛ سیستانی، Sistani.org، *موسیقی*، ش ۲ و *منهاج الصالحین*، ج ۲ م ۲۰؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲ س ۵۷۱؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۲۵ و ۵۲۸؛ دفتر: وحید.

آهنگ‌های صدا و سیما

● پرسش ۲۹۹. گاهی از صدا و سیما و یا نوار ضبط صوت، آهنگ‌هایی پخش می‌شود که به

نظر می‌رسد مناسب با مجالس لهُو و خوش‌گذرانی است؛ در حالی که در نظر

دیگران این چنین نیست! آیا می‌توانم آنان را از گوش دادن به آن منع کنم؟

همه مراجع: بر شما واجب است به آن گوش ندهید؛ ولی نهی دیگران، مبتنی

بر این است که آنان هم آن را موسیقی حرام بدانند.^۱

□ تبصره. یکی از شرایط وجوب فریضه امر به معروف و نهی از منکر، آن است که حرام

بودن منکر، درباره انجام دهنده آن ثابت باشد و یا او بر گناه اصرار ورزد. فرض

مسأله در جایی است که موسیقی یاد شده، در نظر دیگران از نوع موسیقی

حلال است؛ در نتیجه نهی از منکر در اینجا ساقط می‌شود.

آهنگ مبتذل

● پرسش ۳۰۰. استفاده از آهنگ‌های مبتذل (موسیقی حرام)، در مجالس عروسی

زنان چه حکمی دارد؟

همه مراجع: گوش دادن به موسیقی حرام - هر چند در مجالس عروسی زنان -

جایز نیست.^۲

⇒ ۱۱۷۴ و ۱۰۶۴ و ۱۱۹۳ و ۱۴۲۹ و ۱۱۵۴؛ سیستانی، Sistani.org، موسیقی، ش ۱۳؛ دفتر: امام، بهجت، وحید، نوری.

۱. فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۹۲۹؛ خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتاءات، س ۱۱۴۰؛ امام، تحریرالوسیله، ج ۱، القول فی شرایط وجوبهما، م ۲؛ وحید، منهاج‌الصالحین، ج ۲، م ۱۲۷۱، الرابع؛ تبریزی، منهاج‌الصالحین، ج ۱، م ۱۲۷۱، الرابع؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۱، م ۱۲۷۱، الرابع؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۴۷۵؛ دفتر: بهجت، نوری، مکارم.

۲. امام، تحریرالوسیله، ج ۱، س ۱۳؛ خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتاءات، س ۱۱۳۴؛ بهجت، توضیح‌المسائل، متفرقه، م ۲۰ و وسیله‌النجاه، ج ۱، م ۱۴۴۹؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۹۹۷؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۲، م ۲۰؛ وحید، منهاج‌الصالحین، ج ۳، م ۱۷؛ تبریزی، استفتاءات، ۱۰۵۷ و التعلیقه علی منهاج‌الصالحین، المکاسب‌المحرمة، م ۱۷؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۵۲۸؛ صافی، هداية‌العباد، ج ۱، م ۱۶۹۸ و جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۵۸۵؛ دفتر: نوری.

□ تبصره. «موسیقی» و «غنا و آوازخوانی» دومقوله است. آنچه که در مجالس

عروسی زنان جایز شمرده شده، غنا و آوازخوانی زن است؛ ولی موسیقی لهُوی،

در هر حال و زمانی حرام است.

موسیقی محل کار

● پرسش ۳۰۱. من در مکانی کار می‌کنم که صاحب آن همیشه به نوارهای موسیقی مبتذل و

حرام گوش می‌دهد و من هم مجبور به شنیدن آن هستم؛ آیا این کار برای من

جایز است یا خیر؟

همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید - با تحقق سایر شرایط - باید او را

نهی از منکر کنید و اگر نمی‌پذیرد، چنانچه مجبورید در آن مکان حضور داشته

باشید، کارکردن در آنجا برای شما اشکال ندارد؛ ولی باید به موسیقی حرام

گوش ندهید. و اگر صدای آن بدون دلخواه به گوش شما رسید، اشکال ندارد.^۱

□ تبصره. اگر این شخص بتواند بدون زحمت و مشقت، شغل مناسب دیگری پیدا کند،

باید این راه را برگزیند. فرض مسأله جایی است که ترک آن مکان و انتخاب

شغل دیگر، برای او دشوار و حرجی است.

کف زدن

● پرسش ۳۰۲. حکم دست زدن در مراسم عروسی چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و مکارم: اگر به طور متعارف و غیر لهُوی

باشد، اشکال ندارد.^۲

۱. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۱۶۰؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۱، س ۱۰۱۶؛ تبریزی، صراط‌النجاه، ج ۱، س ۱۰۰۴ و استفتاءات، س ۱۰۷۱ و ۱۰۷۴؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۹۳۳ و ۹۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتاءات، س ۱۱۳۸ و ۱۱۵۸؛ دفتر: بهجت، وحید، امام و نوری.

۲. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۵۳۸ و ۵۳۹؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۵۸۱؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۰۵۱؛ خامنه‌ای، اجوبه‌الاستفتاءات، س ۱۱۸۱ و ۱۱۸۰؛ بهجت، توضیح‌المسائل، متفرقه، م ۳۰؛ دفتر: امام.

حکم رقص

● پرسش ۳۰۴. آیا رقص زن و مرد اشکال دارد؟

آیات عظام امام و خامنه‌ای: رقص اگر باعث تحریک شهوت، ارتکاب گناه و یا ترتب مفسده شود و یا زن در بین مردان نامحرم برقصد، حرام است.^۱
آیه‌الله بهجت: به طور کلی رقص اشکال دارد.^۲

آیه‌الله تبریزی: رقص زن برای شوهر و رقص زن برای زنان، در مجالس عروسی و مانند آن - در صورتی که در معرض نگاه مرد (حتی پسر ممیز) نبوده و مشتمل بر حرام دیگری مثل موسیقی و مانند آن نباشد - اشکال ندارد. رقص در غیر این دو مورد، از مصادیق لهو بوده و سزاوار است که مؤمن، از لهو اجتناب کند.^۳
آیات عظام سیستانی و وحید: تنها رقص زن برای شوهر و بر عکس آن، جایز است.^۴
آیات عظام صافی، فاضل و مکارم: تنها رقص زن برای شوهر جایز است.^۵

رقص همسر

● پرسش ۳۰۵. آیا زن می‌تواند برای شوهرش برقصد و همراه با آن، به موسیقی طرب انگیز و شاد گوش کنند؟

همه مراجع (به جز بهجت): رقص زن برای شوهر، در صورتی که با موسیقی حرام همراه نشود، جایز است.^۶

آیات عظام تبریزی، سیستانی و فاضل: دست زدن فی نفسه (به تنهایی)، اشکال ندارد.^۱

آیه‌الله نوری: اگر جلف و سبک نباشد، اشکال ندارد.^۲

آیه‌الله وحید: احتیاط واجب در ترک آن است.^۳

جشن ولادت امامان (علیهم‌السلام)

● پرسش ۳۰۳. حکم دست زدن در مراسم و جشن‌هایی که به مناسبت ایام ولادت و اعیاد امامان (علیهم‌السلام) برگزار می‌شود، چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل و مکارم: اگر دست زدن به نحو متعارف (غیرلهوی) باشد، اشکال ندارد؛ ولی این کار با مجالس اهل بیت (علیهم‌السلام) مناسبت ندارد و بهتر است فضای این مراسم، به ذکر صلوات و تکبیر و مانند آن، معطر گردد.^۴

آیات عظام تبریزی و سیستانی: دست زدن در این گونه مجالس، اشکال ندارد؛ ولی این کار با مجالس اهل بیت (علیهم‌السلام) مناسبت ندارد و بهتر است فضای این مراسم، به ذکر صلوات و تکبیر و مانند آن معطر گردد.^۵

آیه‌الله نوری: دست زدن در این گونه مجالس - اگر سبک و جلف نباشد - اشکال ندارد؛ ولی بهتر است فضای این مراسم، به ذکر صلوات و تکبیر و مانند آن معطر گردد.^۶

آیه‌الله وحید: احتیاط واجب در ترک آن است.^۷

۱. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۵۱؛ سیستانی، Sistani.org، موسیقی ش ۵.

۲. *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۸۴.

۳. *دفتر: وحید*.

۴. مکارم، ج ۱، س ۵۳۹ و ۵۳۸؛ صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۵۸۳ و ۱۵۸۱؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۸۱؛ بهجت *توضیح‌المسائل*، متفرقه م ۳۰ و فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۱۷۳۶ و ۱۷۳۵.

۵. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۳۷ و *صراط‌النجاه*، ج ۱، س ۱۰۲۰؛ سیستانی، Sistani.org، کف زدن ش ۳ و ۴.

۶. *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۴۸.

۷. *دفتر: وحید*.

۱. خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۶۸؛ *دفتر: امام*.

۲. *دفتر: بهجت*.

۳. *استفتاءات*، س ۱۰۴۲.

۴. سیستانی، Sistani.org، رقص ش ۷؛ *دفتر: وحید*.

۵. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۳۴ و ۵۳۵؛ صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۵۸۰؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۱۷۳۶ و ۱۷۳۸؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۷۴.

۶. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۴۲؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۷۴ و ۱۱۷۱؛ امام، *استفتاءات*، ج ۲، س ۳۵ و ۲۵؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۷۴ و *توضیح‌المسائل*، مسائل مستحدثه؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۳۴ و ۵۳۵ و ۵۲۰؛ *دفتر: وحید*؛ صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۵۸۰ و ۱۵۸۵؛ فاضل، ج ۱، س ۱۷۳۷ و ۹۸۹؛ سیستانی، Sistani.org، رقص، ش ۲.

آیه‌الله بهجت: اگر همراه با موسیقی حرام انجام گیرد، جایز نیست و اگر بدون آن باشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۱

نگاه به رقص

● پرسش ۳۰۶. آیا نگاه به رقص از تلویزیون داخلی و خارجی، اشکال دارد؟

همه مراجع: نگاه به رقص از تلویزیون، اگر باعث تحریک شهوت یا استماع موسیقی حرام و یا مفسده گردد، جایز نیست.^۲

□ تبصره. نگاه به رقص از طریق تلویزیون، حکم حضور در مجلس گناه را ندارد؛ مگر آنکه باعث گناه و مفسده شود.

خوانندگی زن

● پرسش ۳۰۷. گوش دادن به نواری که خواننده‌اش زن باشد واز سروده‌های شعریایی

مثل حافظ و مولوی و... استفاده کند، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، مکارم و وحید: گوش دادن به آن جایز نیست.^۳

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی و نوری: گوش دادن به آواز زن، اگر غنا نباشد و باعث التذاذ جنسی و تهییج شهوت نشود و مفسده‌ای بر آن مترتب نگردد، اشکال ندارد.^۴

□ تبصره. «غنا» عبارت است از ترجیع صدا، به نحوی که طربانگیز و مناسب با مجالس لهو و گناه باشد.

همخوانی زنان

● پرسش ۳۰۸. همخوانی زنان و یا زنان و مردان در سرودها و تواشیح، چه حکمی دارد

و آیا شنیدن آن جایز است؟

همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): اگر به صورت غنا نباشد و باعث تهییج شهوت و مفسده نگردد، اشکال ندارد.^۱

آیات عظام بهجت، صافی و مکارم: اگر باعث مفسده شود، حرام است و بدون آن نیز بنابر احتیاط واجب، جایز نیست.^۲

مداحی زنان

● پرسش ۳۰۹. در برخی موارد مرثیه خوانی و یا مداحی زنان در مجلس خودشان،

به گونه‌ای است که صدای آنان با بلندگو به گوش مردان رهگذر می‌رسد؛

آیا این عمل جایز است؟

همه مراجع (به جز مکارم): اگر صدای آنان در معرض ریه، تلذذ و تهییج شهوت باشد، جایز نیست.^۳

آیه‌الله مکارم: خیر، جایز نیست.^۴

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۳، (نظر)، س ۶۴؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۵۸؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۴۵؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۴۴ و ۵۴۵؛ سیستانی، Sistani.org، (غناء)، س ۶؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۱۷۲۲ و ۹۷۷ و دفتر: امام، سیستانی و وحید.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۲۲؛ صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۷۴ و ۱۶۷۵ و دفتر: بهجت.

۳. فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۲۱۸۲؛ صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۸۱؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۴۵؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۴۵؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (احکام نظر)، ۵۷ و ۶۵؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۵۸؛ دفتر: وحید، بهجت و سیستانی.

۴. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۶۴ و ج ۱، س ۷۸۵ و دفتر: *استفتاءات*.

۱. دفتر: بهجت.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸۲۱؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۶۹؛ دفتر: همه مراجع.

۳. صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۷۱؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۱۷۲۴؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۰۹ و ج ۱، س ۵۲۶؛ دفتر: بهجت، امام و وحید.

۴. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۵۸ و ۱۰۴۹؛ سیستانی، Sistani.org، (غناء)، ش ۶؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۴۵؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۴۴ و ج ۲، س ۵۴۲ و ۵۴۴ و ۵۴۹.

احکام پوشش

اهمیت حجاب

● پرسش ۳۱۰. درباره حجاب و دلیل وجوب آن توضیح دهید؟

﴿وَلَا يَبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبَنَّ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ﴾^۱؛ «و زینت خود را جز آن مقدار که نمایان است، آشکار نکنند و [اطراف] روسری‌های خود را بر سینه خود افکنند [تا گردن و سینه با آن پوشانده شود]».

«حجاب»، در لغت به معنای پرده، حاجب و پنهان کردن است و در اصطلاح «پنهان کردن زن خود را از دید مرد بیگانه است». آنچه دین اسلام بر زنان لازم دانسته، همان پوشش است که در متون دینی و در کلام فقیهان، از آن به ستر، پوشش، ساتر و پوشاننده تعبیر شده است.

حجاب و پوشش پیش از اسلام، در میان برخی از ملّت‌ها - از جمله ایران باستان و قوم یهود و شاید در هند - مطرح و از آنچه که در قانون اسلام آمده، سخت‌تر بوده است.^۲

۱. نور (۲۴)، آیه ۳۱.

۲. مطهری، مرتضی، *مسأله حجاب*، ص ۲۱.

این دستور در دین اسلام، حدود سال‌های چهارم و پنجم تشریع گردیده است.^۱

حجاب، یکی از احکام ضروری اسلام به شمار می‌آید و شیعه و سنی بر آن، اتفاق نظر دارند. خداوند متعال در این باره سه آیه^۲ در شهر مدینه، نازل کرده و در دو مورد آن، به مسأله پوشش بانوان اشاره کرده است.^۳ علاوه بر این، احادیث بسیاری درباره اهمیت و چگونگی حجاب نقل شده است.

حضرت علی (علیه السلام) می‌فرماید: «پوشیدگی زن به حالش، بهتر است و زیبایی‌اش را پایدارتر می‌سازد».^۴

پوشش برای زن دو هدف و فلسفه اساسی دارد:

۱. مصونیت زن، در برابر طمع ورزی‌های هوس بازان.

۲. پیشگیری از تحریکات شهوانی و تأمین سلامت و بهداشت جامعه.^۵

در زمینه حجاب و پوشش، توجه به چند نکته بایسته است:

یکم. زن باید بدن و زیور آلات و آرایش خود و هر آنچه را که نزد عرف زینت محسوب می‌شود، در برابر مرد نامحرم بپوشاند و تنها دست و صورت از آن استثنا شده است.

دوم. هر چند دین اسلام نسبت به نوع و رنگ و حتی دوخت لباس، تأکید

۱. باید توجه داشت که هر چند سال نزول آیات حجاب و پوشش، در کتب تفسیر و تاریخ ثبت نشده است؛ ولی با توجه به اینکه از یک سو این آیات در سورهای احزاب و نور آمده و سوره احزاب از نظر ترتیب نزول پیش از سوره نور و بعد از سوره آل عمران قرار دارد و از سوی دیگر طبق نقل *تفسیر نمونه* سوره آل عمران در بین سالهای دوم و سوم نازل گردیده است، می‌توان به خوبی حدس زد که سوره احزاب در سال‌های چهارم و پنجم نازل گردیده است. بنابر این آیه حجاب در این سال‌ها تشریع گردیده است. (محتوای این سوره نیز مؤید این مسأله می‌باشد).

۲. نور (۲۴)، آیه ۳۱ و احزاب (۳۳)، آیه ۵۹ و ۳۳.

۳. نور (۲۴)، آیه ۳۱ و احزاب (۳۳)، آیه ۵۹.

۴. «صِبَاةُ الْمَرْأَةِ أَنْعَمُ لِجَالِهَا وَ أَدْوَمُ لِجَمَالِهَا»: مستدرک الوسائل، ج ۱۴، باب ۷۰.

۵. احزاب (۳۳)، آیه ۵۹.

چندانی ندارد و تنها به اصل پوشش-اعم از چادر، مانتو و مانند آن- تکیه کرده است؛ ولی روشن است که لباس نباید تنگ، محرک، نازک، بدن‌نما و باعث جلب توجه گردد. از این رو چادر برترین پوشش به شمار می‌آید. از مواردی که مشکی بودن آن مکروه نیست؛ بلکه نشانه وقار و متانت است، چادر و عبا می‌باشد که در روایات به آن اشاره شده است.

سوم. پرهیز از نرمش در سخن که باعث طمع نامحرم شود و متانت در راه رفتن و استفاده نکردن از کفش‌هایی که باعث توجه نامحرم می‌گردد، بخشی از حجاب زن را تشکیل می‌دهد.

چهارم. گرچه پوشش کامل برای مرد واجب نیست؛ ولی نگاه زن به بدن او حرام است. همان‌گونه که پوشش صورت و دست‌ها تا میچ بر زن، واجب نیست؛ ولی نگاه مرد به آن از روی شهوت حرام است.

حکم مانتو

● **پرسش ۳۱۱.** پوشیدن مانتوهایی که برجستگی‌های بدن (مانند سینه و پشت) را نمایان می‌سازد، چگونه است؟

همه مراجع: اگر باعث تهییج شهوت باشد، جایز نیست.^۱

پوشش در برابر کودکان

● **پرسش ۳۱۲.** آیا بر زن لازم است خود را در مقابل بچه نابالغ بپوشاند؟

همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و مکارم): اگر خوب و بد را می‌فهمد و احتمال

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۳، (احکام حجاب)، س ۲۷؛ سیستانی، Sistani.org، (حجاب)، س ۵؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۰۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۵۳ و ۱۰۲۳؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۷۹؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۹۰۷؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۹۴ و ۱۷۲۹؛ خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۶۱۸ و ۵۵۹ و *دفتر: وحید و بهجت*.

می‌دهد که نگاهش به بدن زن، موجب تحریک شهوتش شود؛ بنابراین احتیاط واجب، باید بدن و موی خود را از او بپوشاند.^۱

آیه‌الله بهجت: اگر خوب و بد را می‌فهمد، بنابر احتیاط واجب باید بدن و موی خود را از او بپوشاند.^۲

آیات عظام تبریزی و مکارم: خیر، لازم نیست؛ ولی بهتر است، بدن و موی خود را از پسری هم که خوب و بد را می‌فهمد، بپوشاند.^۳

پوشش زیرچانه

● **پرسش ۳۱۳.** آیا پوشاندن زیر چانه و کف و روی پا، در مقابل نامحرم واجب است؟ همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، باید آنها را از نامحرم بپوشاند.^۴

آیه‌الله مکارم: پوشاندن زیر چانه واجب است؛ ولی پوشاندن کف و روی پا تا می‌چ، بهتر است پوشانده شود و اگر احتمال مفسده بدهد واجب است پوشانده شود.^۵

آیه‌الله تبریزی: پوشاندن زیر چانه واجب است؛ ولی پوشاندن کف و روی پا تا می‌چ بنابر احتیاط، واجب است.^۶

آستین کوتاه

● **پرسش ۳۱۴.** پوشیدن پیراهن آستین کوتاه در مقابل زن نامحرم، چه حکمی دارد؟ آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل و مکارم: اشکال ندارد.^۷

آیه‌الله نوری: اگر مخالف عفت عمومی نباشد و در نظر افراد متشرع، منکر محسوب نشود، اشکال ندارد.^۱

آیه‌الله وحید: اگر بدانند زنان از روی تعمّد و لذت به او نگاه می‌کنند، واجب است مرد لباس آستین‌دار بر تن کند و در غیر این صورت اشکال ندارد.^۲

آیات عظام بهجت و صافی: بنابر احتیاط واجب، باید لباس آستین‌دار بر تن کند.^۳

□ **تبصره.** اگر در جایی پوشیدن لباس آستین کوتاه، باعث مفسده خاص گردد، اجتناب از آن واجب است.

پوشش صورت

● **پرسش ۳۱۵.** زنی که می‌داند به جهت چهره زیبایی که دارد، مردان نامحرم به او نگاه می‌کنند، چه وظیفه‌ای دارد؟ آیا پوشاندن آن واجب است؟

آیات عظام امام، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری: اگر باعث مفسده نشود، پوشاندن چهره بر او واجب نیست؛ ولی مردان وظیفه دارند به او نگاه نکنند.^۴

آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: اگر باعث جلب توجه مرد نامحرم شود، بنابر احتیاط واجب باید چهره خود را بپوشاند.^۵

آیه‌الله صافی: باید چهره خود را در برابر نامحرم بپوشاند.^۶

→ س ۱۴؛ فاضل، *تعلیقات علی العروة*، ج ۲، النکاح، م ۵۱؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۵۹۱ و *صراط النجاة*، ج ۱، س ۱۴۸۷؛ خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۵۵۱ و *دفتر: سیستانی*.

۱. نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۸۳.

۲. *دفتر: وحید*.

۳. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۲۲؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۹۳۳ و ۱۹۳۷.

۴. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۱۹؛ امام، *تعلیقات علی العروة*، النکاح، م ۵۱ و *استفتاءات*، ج ۳، (احکام حجاب)، س ۳۰ و ۲۹؛ فاضل و نوری، *تعلیقات علی العروة*، النکاح، م ۵۱؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، النکاح، م ۱۸.

۵. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۲۶۲؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۴۴؛ *دفتر: بهجت*.

۶. *دفتر: صافی*.

۱. *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۳۵، وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۴۴؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۴۳۱.

۲. بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۹۳۷.

۳. *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۳۵.

۴. سیستانی، Sistani.org، (حجاب)، س ۳؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۸۷۸؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۰۶؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۹۶؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۴۳۸؛ *دفتر: امام، بهجت، نوری، وحید*.

۵. *دفتر: مکارم*.

۶. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۲۷۵ و *استفتاءات*، س ۱۶۱۴.

۷. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸۳۴ و *تعلیقات علی العروة*، النکاح، م ۵۱؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (احکام حجاب).

ادکلن زنان

● پرسش ۳۱۶. آیا برای زن جایز است که عطر بزند و از منزل بیرون رود؟

همه مراجع: خیر، جایز نیست.^۱

□ تبصره. حکم فوق بر این اساس است که بیرون رفتن زن از منزل با حالت معطر، باعث تحریک و جلب توجه مرد نامحرم می‌شود و اگر در جایی باعث این مفسده نشود، بیرون رفتن او با آن حالت اشکال ندارد.

زیورات زنان

● پرسش ۳۱۷. زیورات زن، اگر در معرض دید نامحرم باشد، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، خامنه‌ای، فاضل و وحید: باید از دید مرد نامحرم پوشانده شود.^۲

آیه‌الله تبریزی: پوشاندن زیورات پنهانی (مانند دستبند، انگو و گردن‌بند)، از دید نامحرم واجب است؛ ولی پوشاندن انگشتری که پیش زنان بزرگسال و یا کمی پایین‌تر متعارف است، واجب نیست.^۳

آیه‌الله سیستانی: پوشاندن گردن‌بند از دید نامحرم واجب است؛ ولی پوشاندن انگو، دستبند، حلقه ازدواج و انگشتر واجب نیست.^۴

آیات عظام مکارم و نوری: پوشاندن زیورات پنهانی (مانند دستبند، انگو و گردن‌بند) از دید نامحرم واجب است؛ ولی پوشاندن حلقه ازدواج و انگشتر، واجب نیست.^۵

۱. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، ص ۷۹۷؛ تبریزی، *استفتاءات*، ص ۱۶۱۶؛ خامنه‌ای، *استفتاءات*، ص ۶۶۷ و ۶۲۱؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، ص ۱۰۳۳؛ دفتر: وحید، صافی، بهجت، امام، فاضل و سیستانی.

۲. امام، *تعلیقات علی العروة*، (الستر)، م ۱ و *استفتاءات*، ج ۳، (احکام حجاب)، ص ۳۶؛ خامنه‌ای، *استفتاءات*، ص ۵۴۳؛ فاضل، *توضیح المسائل*، م ۷۹۶ و *جامع المسائل*، ج ۱، ص ۱۷۰۷؛ دفتر: صافی، بهجت و وحید.

۳. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، ص ۸۸۲ و ۸۸۳ و ۸۸۴.

۴. سیستانی، *تعلیقات علی العروة*، (الستر)، م ۱.

۵. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، ص ۸۰۱ و *توضیح المسائل*، م ۷۲۹؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، ص ۶۶۹ و ج ۱، ص ۵۴۲.

پوشش آرایش صورت

● پرسش ۳۱۸. آیا باید سرمه چشم، اصلاح صورت و ابروهای رنگ کرده را از نامحرم

پوشانده؟

امام: پوشاندن اصلاح صورت واجب نیست؛ ولی پوشاندن سرمه چشم و رنگ ابرو - اگر نزد عرف زینت محسوب شود - واجب است.^۱

آیات عظام بهجت و صافی: باید آن را از نامحرم پوشانده.^۲

آیه‌الله تبریزی: پوشاندن اصلاح صورت - به گونه‌ای که نزد زنان کهنسال و یا کمی کمتر از آن متعارف است - واجب نیست.^۳

آیات عظام سیستانی، مکارم و نوری: پوشاندن آن از نامحرم واجب نیست.^۴

آیات عظام خامنه‌ای، فاضل و وحید: اگر زینت محسوب می‌شود، باید آن را از نامحرم پوشانده.^۵

□ تبصره. اگر موارد یاد شده به گونه‌ای باشد که باعث مفسده و جلب توجه مرد نامحرم شود، پوشاندنش واجب است.

۱. دفتر: امام و *استفتاءات*، ج ۳، (احکام حجاب)، ص ۳۴.

۲. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، ص ۱۶۸۳ و دفتر: بهجت و صافی.

۳. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، ص ۸۸۲ و ۸۸۳ و ج ۵، ص ۱۲۳۸.

۴. سیستانی، Sistani.org، (زینت)؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، ص ۱۰۳۴ و ۱۵۱ و ج ۱، ص ۸۰۲ و نوری، *استفتاءات*، ج ۱، ص ۴۹۱ و ۵۴۲ و ۵۰۰.

۵. خامنه‌ای، *استفتاءات*، ص ۴۷۷ و ۵۶۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، ص ۱۷۰۷ و دفتر: وحید.

احکام نامحرم

گفت و گوی تلفنی

● پرسش ۳۱۹. آیا در گفت‌وگوی زن و مرد نامحرم، فرقی بین گفت‌وگوی مستقیم

و از راه دور هست؟

همه مراجع: خیر، هیچ تفاوتی در حکم نمی‌کند و در هر دو مورد، اگر با قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال دارد.^۱

صحبت برای ازدواج

● پرسش ۳۲۰. آیا صحبت کردن با کسی که قصد داریم در آینده با او ازدواج کنیم،

گناه است؟

همه مراجع: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد و باعث مفسده نشود، اشکال ندارد.^۲

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۳، (نظر)، ۵۲؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۹۳۶؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸۱۹؛ تبریزی، *استفتاءات*، ۱۶۲۲؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، ص ۱۶۷۳؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۵۶؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، ۱۷۱۸؛ خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۱۱۴۵؛ *العروة الوثقی*، ج ۲، النکاح م ۳؛ سیستانی، Sistani.org، (اینترنت)، س ۲۰ و ۱۹؛ دفتر: وحید.

۲. خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۷۸۲ و دفتر: همه مراجع.

چت با جنس مخالف

● پرسش ۳۲۱. چت کردن با جنس مخالف و رد و بدل کردن صحبت‌های معمولی،

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: در صورتی که خوف فتنه و کشیده شدن به گناه وجود داشته باشد، جایز نیست.^۱

چت اینترنتی

● پرسش ۳۲۲. چت کردن با شخصی که از جنسیت او بی‌اطلاعیم، چه حکمی

دارد؟

همه مراجع: اگر ترس افتادن به حرام باشد، جایز نیست.^۲

جشن‌های دانشگاه

● پرسش ۳۲۳. برگزاری جشن‌ها و مراسم در دانشگاه - که در آن دختران و پسران

مختلط اند - چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اصل اجتماع دختران و پسران، در یک محیط اشکال ندارد؛ ولی اگر بانوان حجاب کامل را رعایت نکنند و آقایان نگاه گناه‌آلود داشته باشند و محرمات دیگری (از قبیل موسیقی حرام و مانند آن) انجام گیرد، اجتماع آنان در آن محل جایز نیست.^۳

۱. سیستانی، Sistani.org، اینترنت: تبریزی، tabrizi.org، اینترنت: دفتر: همه مراجع.

۲. دفتر: همه مراجع.

۳. همه، العروة الوثقی، ج ۲، النکاح، م ۴۹؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۵۹۲ و ۱۵۹۴؛ خامنه‌ای، استفتاءات، س ۶۴۶؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۸۱۳ و ۸۰۵؛ امام، استفتاءات، ج ۳، (وظایف اجتماعی زنان)، س ۱۹؛ صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۶۵۸ و ۱۶۵۹؛ دفتر: سیستانی، بهجت، وحید، فاضل و نوری.

اردوی مختلط

● پرسش ۳۲۴. آیا دانشجویان دختر و پسر، می‌توانند به طور مشترک به اردوهای

تفریحی و سیاحتی بروند؟

همه مراجع: با توجه به اینکه اختلاط دختران و پسران باعث مفسده است، باید از آن اجتناب شود.^۱

سلام به نامحرم

● پرسش ۳۲۵. آیا سلام کردن مرد به زن نامحرم و زن به مرد نامحرم، جایز است؟

همه مراجع: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد.^۲

□ تبصره. اگر جنس مخالف، دختر جوان باشد، بهتر است به او سلام نکند تا از افتادن در گناه، در امان باشد.

شوخی با نامحرم

● پرسش ۳۲۶. شوخی کردن با نامحرم چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر با قصد لذت (جنسی) باشد و یا بترسد به گناه بیفتد، جایز نیست.^۳

خنده با نامحرم

● پرسش ۳۲۷. خنده زن هنگام صحبت با مرد نامحرم، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر خنده او طوری باشد که باعث تحریک نامحرم شود، جایز نیست.^۴

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، النکاح، م ۳۹ و ۴۱.

۳. همان، م ۳۱ و ۳۹؛ فاضل، جامع‌المسائل، ج ۱، س ۱۷۲۰ و خامنه‌ای، استفتاءات، س ۷۸۲.

۴. صافی، جامع‌الاحکام، ج ۲، س ۱۶۷۰؛ سیستانی، منهاج‌الصالحین، ج ۳، النکاح، م ۲۹؛ نوری، مکارم و امام،

همکاری دختر و پسر

● پرسش ۳۲۸. آیا ارتباط صمیمی بین دختر و پسر در هنگام همکاری یا میهمانی

اشکال دارد؟

همه مراجع: دوستی بین دختر و پسر جایز نیست؛ چون ترس افتادن به گناه در میان است. اما ارتباط شغلی، اگر باعث مفسده نشود و موازین شرع در آن رعایت شود، اشکال ندارد.^۱

خلوت با نامحرم

● پرسش ۳۲۹. آیا خلوت کردن دو نفر نامحرم در یک مکان، جایز است؟

امام، خامنه‌ای و نوری: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود و آنها بترسند که به حرام بیفتند، ماندنشان در آنجا حرام است.^۲

آیات عظام بهجت، سیستانی و وحید: اگر احتمال فساد برود، ماندنشان در آنجا حرام است؛ هر چند طوری باشد که کس دیگر بتواند وارد شود.^۳

آیات عظام تبریزی و فاضل: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود - در صورتی که احتمال فساد برود - ماندنشان در آنجا حرام است.^۴

آیه‌الله صافی: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود، ماندنشان در آنجا حرام است؛ هر چند احتمال فساد ندهند و به گفت و گوهای علمی و ضروری بپردازند.^۵

آیه‌الله مکارم: اگر کسی نمی‌تواند وارد آن مکان شود، بنابر احتیاط واجب ماندنشان در آنجا حرام است؛ هر چند احتمال فساد ندهند و به گفت و گوهای علمی و ضروری مانند آن بپردازند.^۱

نشستن کنار نامحرم

● پرسش ۳۳۰. گاهی در وسایل نقلیه به جهت نشستن مرد کنار زن، بدنشان به یکدیگر برخورد می‌کند، در اینجا تکلیف چیست؟

همه مراجع: اصل تماس بدن زن و مرد با یکدیگر از روی لباس حرام نیست؛ ولی اگر باعث تحریک شهوت و فساد گردد، جایز نمی‌باشد.^۲

□ تبصره. اگر در تماس بدنی، فشار و اتکا پیدا شود، باید از آن پرهیز کرد.

دست دادن با نامحرم

● پرسش ۳۳۱. هرگاه در منطقه یا محیطی، رسم بر این باشد که هنگام برخورد با یکدیگر مصافحه می‌کنند (حتی زنان با مردان) و اگر این کار را ترک کنند، اهانت و اسائه ادب نسبت به طرف مقابل محسوب می‌شود؛ حکم دست دادن زن و مرد با این فرض چیست؟

همه مراجع: دست دادن با زن نامحرم جایز نیست و شعائر دینی باید حفظ شود و با بیان حکم شرعی، حمل آن بر اسائه ادب از بین می‌رود.^۳

۱. همان، م ۲۴۴۵.

۲. خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۶۴۵ و ۱۵۸۶؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۶۶۵؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۰۳۱؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۲، س ۱۱۵۲؛ *العروة الوثقی*، ج ۲، النکاح، م ۴۷؛ دفتر: وحید، بهجت، فاضل، سیستانی و صافی.

۳. خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۵۱۵ و ۴۷۹؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۶۰۶؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۵۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸۱۸؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۶۰؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۱۷؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۹۳۴؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، النکاح، م ۱۶؛ امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، النکاح، م ۲۰؛ دفتر: وحید.

➡ *تعلیقات علی العروة*، النکاح، م ۳۹؛ دفتر: وحید، تبریزی، بهجت و خامنه‌ای و فاضل.

۱. خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۷۷۹ و ۶۵۱؛ دفتر: همه مراجع.

۲. *توضیح المسائل* مراجع، م ۲۴۴۵؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۴۴۱ و خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۶۳۹ و ۶۲۷.

۳. همان، م ۲۴۴۵ و وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۵۹۰.

۴. *توضیح المسائل* مراجع، م ۲۴۴۵.

۵. *توضیح المسائل* مراجع، م ۲۴۴۵.

داستان تحریک کننده

● پرسش ۳۳۲. آیا خواندن داستان‌های تحریک کننده جنسی، جایز است؟

همه مراجع: اگر باعث تحریک شهوت گردد، خواندن آن جایز نیست.^۱

احکام نگاه

نامه نگاری نامحرم

● پرسش ۳۳۳. نامه نگاری با نامحرم و طرح مسائل شهوانی از طریق ایمیل،

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: طرح مسائلی که باعث ایجاد فتنه و فراهم آمدن زمینه فساد است،

اشکال دارد.^۲

نگاه نامحرم

● پرسش ۳۳۴. درباره حرمت نگاه به نامحرم توضیح دهید؟

﴿قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾^۱؛ «به مؤمنان بگو: چشم‌های خود را از نگاه به نامحرم فرو گیرند».

﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ﴾^۲؛ «و به زنان با ایمان بگو: چشم‌های خود را از نگاه هوس آلود فرو گیرند».

نگاه حرام در شرع عبارت است از: نگاه مرد به بدن زن نامحرم (به جز صورت و دست‌ها تا مچ)؛ خواه با قصد باشد یا بدون آن. و نیز نگاه به صورت و دست‌ها اگر با قصد شهوت یا ترس افتادن به حرام باشد. همچنین نگاه زن به مرد نامحرم (به جز صورت، گردن و دست‌ها و مقداری از پا)؛ خواه با قصد باشد یا بدون آن و نیز به مواضع یاد شده، اگر با قصد شهوت یا ترس افتادن به حرام باشد.

امام صادق (ع) می‌فرماید: «نگاه به نامحرم، تیری از تیرهای مسموم شیطان است و چه بسا یک نگاهی که حسرتی طولانی بر جای گذارد».^۳

۱. نور (۲۴)، آیه ۳۰.

۲. همان، آیه ۳۱.

۳. «النَّظَرُ سَهْمٌ مِنْ سَهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ وَكَمْ مِنْ نَظَرَةٍ أَوْرَثَتْ حَسْرَةً طَوِيلَةً»، بحار، ج ۴۰/۱۰۱.

۱. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۹۶؛ سیستانی، Sistani.org، متفرقات، س ۷؛ دفتر: همه مراجع.

۲. امام، *استفتاءات*، ج ۳، سوالات متفرقه، س ۱۲۷؛ دفتر: همه مراجع.

نگاه‌های حلال

● پرسش ۳۳۵. نگاه‌های جایز و حلال کدام است؟

نگاه‌های جایز عبارت است از:

۱. نگاه به زن روستانشین که نوعاً خود را نمی‌پوشاند،^۱

۲. نگاه به عکس بی حجاب زن ناشناس،

۳. نگاه هم‌جنس به هم‌جنس (به جز عورت)،

۴. نگاه به زن به منظور ازدواج (با شرایط خاص)،

۵. نگاه به زن که سال^۲ که هیچ‌گونه رغبتی به ازدواج با او نیست،

۶. نگاه به زن غیرمسلمان؛ خواه از اهل کتاب باشد یا نه.^۳

□ تبصره. جواز نگاه‌های یاد شده در صورتی است که با قصد لذت و یا ترس افتادن به گناه همراه نشود.

نگاه‌های حرام

● پرسش ۳۳۶. نگاه‌های ممنوع و حرام کدام است؟

نگاه‌های حرام عبارت است از:

۱. نگاه به چهره آرایش کرده زن،

۲. نگاه به زیور آلات زن،

۳. نگاه به عکس بی حجاب زن آشنا،

۴. نگاه با ریه (ترس افتادن به حرام)،

۵. نگاه به بدن مرد نامحرم (به جز صورت و دست‌ها)،

۶. نگاه به تمام بدن زن نامحرم (به جز صورت و دست‌ها تا میچ)،

۷. نگاه هوس آلود (هر چند به صورت و دست‌ها و یا به بدن هم‌جنس).

۱. از نظر برخی مراجع (آیات عظام بهجت و مکارم شیرازی).

۲. جاهایی که به طور معمول نمی‌پوشانند (مانند موها، گردن و دست‌ها).

۳. به جز جاهایی که به طور معمول می‌پوشانند.

نگاه به عکس دختر

● پرسش ۳۳۷. آیا مرد می‌تواند برای آگاهی از خصوصیات جسمی و زیبایی دختری که

می‌خواهد با او ازدواج کند، عکس یا فیلم او را مشاهده کند؟ در صورتی

که دختر، فامیل و آشنا باشد، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر بدون قصد لذت باشد، اشکال ندارد؛ هر چند آن دختر از فامیل و

آشنایان باشد.^۱

نگاه به دختران

● پرسش ۳۳۸. شخصی قصد ازدواج دارد، آیا می‌تواند بدون قصد لذت به چهره

و موی خانم‌ها (مثلاً در خیابان) نگاه کند، تا یکی را بپسندد و بعد از او

خواستگاری کند؟

همه مراجع: این نوع نگاه‌ها جایز نیست.^۲

□ تبصره. نگاه به بدن زن، به منظور ازدواج با او شرایطی دارد و پرسش یاد شده،

خارج از این موارد است.

نگاه به نامزد

● پرسش ۳۳۹. آیا نگاه مرد به بدن نامزد خود - که هنوز نامحرم است؛ ولی ازدواج با او

قطعی است - جایز است؟

همه مراجع: خیر، نامزد نامحرم، با سایر زنان تفاوتی ندارد.^۳

۱. با استفاده از منابعی که در عنوان «نگاه خواستگاری» آمده است.

۲. مکارم، تعلیقات علی العروة، م ۲۶، و استفتاءات، ج ۱، س ۸۱۶؛ فاضل، تعلیقات علی العروة، ج ۲، النکاح، م ۲۶؛ صافی، هداية العباد، ج ۲، النکاح، م ۲۸؛ امام، تحریر الوسیله، ج ۲، النکاح م ۲۸؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، النکاح، م ۲۸؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۶، م ۹۴۸؛ دفتر: وحید.

۳. توضیح المسائل، مراجع م، ۲۴۳۳: العروة الوثقی، ج ۲، النکاح، م ۲۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۴۲؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۲۹ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۴۰۲.

نگاه خواستگاری

● پرسش ۳۴۰. مرد تا چه اندازه می‌تواند به بدن زن، هنگام خواستگاری نگاه کند

(البته با رعایت شرایط خاص خود)؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و فاضل: می‌تواند به بدن دختر نگاه کند؛ هر چند احتیاط مستحب است که تنها به دست و صورت و پاها، مو و مقداری از بدن (مانند گردن و بالای سینه) اکتفا کند.^۱

آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی و مکارم: تنها می‌تواند به دست و صورت، پاها، مو و مقداری از بدن (مانند گردن و بالای سینه) دختر نگاه کند.^۲

آیه‌الله صافی: بنا بر احتیاط واجب، تنها به صورت و دست‌ها تا مچ اکتفا کند.^۳

آیه‌الله نوری: می‌تواند به دست و صورت، پاها، مو و مقداری از بدن (مانند گردن و بالای سینه) دختر نگاه کند و اگر نتواند از خصوصیات سایر بدن، از روی لباس آگاهی پیدا کند، نگاه به تمام بدن جایز است.^۴

□ تبصره. نگاه به دختر برای خواستگاری شرایطی دارد که عبارت است از:

۱. به قصد لذت و ریبه نباشد.
۲. برای آگاهی از وضع جسمانی او باشد.
۳. مانعی از ازدواج در میان نباشد.
۴. احتمال بدهد که دختر او را رد نمی‌کند.

نگاه به برجستگی‌ها

● پرسش ۳۴۱. آیا نگاه به برجستگی‌های بدن زن نامحرم (مانند سینه و پشت)،

از روی لباس و مانتو جایز است؟

همه مراجع: اگر با قصد لذت باشد و یا بترسد که به گناه بیفتد، نگاه به این مواضع جایز نیست.^۱

نگاه لذت آور

● پرسش ۳۴۲. اگر انسان همان طور که از دیدن باغ و گلستان لذت می‌برد،

از نگاه کردن به چهره زن لذت ببرد؛ آیا این کار حرام است و مصداق

قصد لذت به حساب می‌آید؟

همه مراجع: این گونه نگاه‌ها، چون جنبه لذت جنسی دارد، جایز نیست.^۲

نگاه به چشم خواهری

● پرسش ۳۴۳. نگاه به زنان نامحرم - به ویژه فامیل و آشنا - بدون قصد لذت و تنها

از روی علاقه و محبت (مثلاً به چشم خواهری)، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز صافی): اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، نگاه به صورت و دست آنان تا مچ جایز است؛ ولی نگاه به جاهای دیگر (هر چند بدون قصد لذت) حرام است.^۳

۱. ر.ک: امام، *استفتاءات*، ج ۳، (احکام حجاب)، س ۲۷؛ سیستانی، Sistani.org، (حجاب)، س ۵؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۰۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۵۳ و ۱۰۲۳؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۷۹؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۹۰۷؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۹۴ و ۱۷۲۹؛ خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۶۱۸ و ۵۵۹؛ *العروة الوثقی*، ج ۱، م ۱۶ و *دفتر: وحید و بهجت*.
 ۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۹۹؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۲۷۴؛ *دفتر: همه مراجع*.
 ۳. *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۳۳؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۴۲۹؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۴۲؛ *دفتر: خامنه‌ای*.

۱. امام، *تحریر الوسيلة*، ج ۲، النکاح، م ۲۸؛ فاضل، *تعلیقات علی العروة*، ج ۲، النکاح، م ۲۶ و خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۵۲۵.
 ۲. مکارم، *تعلیقات علی العروة*، النکاح، م ۲۶؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، النکاح، م ۲۸؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۵۸۰؛ النکاح، م ۲۸؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۹۴۴.
 ۳. صافی، *هدایة العباد*، ج ۲.
 ۴. نوری، *تعلیقات علی العروة*، النکاح، م ۲۶.

آیه الله صافی: نگاه به بدن آنان (هر چند بدون قصد لذت) حرام است و بنابر احتیاط واجب، به صورت و دست آنان تا میچ نیز بدون قصد لذت نگاه نشود.^۱

نگاه از آینه

● پرسش ۳۴۴. آیا نگاه به موهای زن نامحرم، از داخل آینه جایز است؟

همه مراجع: خیر، جایز نیست.^۲

□ تبصره. حکم نگاه از آینه، شیشه، آب صاف و مانند آن، با نگاه به عکس و فیلم زن تفاوت دارد. نگاه از داخل آینه به زن نامحرم جایز نیست؛ ولی نگاه به عکس و فیلم او (اگر نا آشنا باشد)، جایز است.

نگاه به مرد

● پرسش ۳۴۵. حکم نگاه کردن زن به بازو و آرنج مرد نامحرم چیست؟

آیات عظام امام، خامنه ای و صافی: جایز نیست.^۳

آیه الله بهجت: بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۴

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و وحید: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه باشد، اشکال ندارد.^۵

نگاه به دختر بچه

● پرسش ۳۴۶. آیا نگاه کردن به مو و بدن دختر نابالغ جایز است؟

آیات عظام امام و سیستانی: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد؛ ولی بنابر احتیاط (مستحب) به جاهایی (مانند ران، شکم و سینه) که معمولاً آنها را می پوشانند، نگاه نکند.^۱

آیه الله بهجت: اگر دختری است که خوب و بد را می فهمد، بنابر احتیاط واجب نگاه به او - خواه با قصد لذت یا بدون آن - جایز نیست.^۲

آیات عظام تبریزی، صافی و وحید: اگر دختری است که خوب و بد را می فهمد (و به حدی رسیده که مورد نظر شهوانی است)؛ در این صورت نگاه به او - هر چند بدون قصد لذت - جایز نیست.^۳

آیات عظام فاضل، مکارم و نوری: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد؛ ولی بنابر احتیاط واجب به جاهایی (مانند ران، شکم و سینه) که معمولاً آنها را می پوشانند، نگاه نکند.^۴

عکس کودکی

● پرسش ۳۴۷. دیدن عکس دوران کودکی زن نامحرم، در صورتی که پوشش کافی نداشته باشند، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز سیستانی): اگر نگاه به آن باعث هتک وی و تحریک شهوت نشود، اشکال ندارد.^۵

۱. امام، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳ و تحریر الوسیله، ج ۲، النکاح، م ۲۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، النکاح م ۲۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳؛ تبریزی، التعلیق علی منهاج الصالحین، م ۱۲۳۲، و صراط النجاة، ج ۱، س ۸۹۲؛ دفتر: وحید.

۴. همان، م ۲۴۳۳؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۲۹.

۵. تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، س ۸۸۹؛ دفتر: همه مراجع.

۱. صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۰۰ و هدایة العباد، ج ۲، النکاح م ۱۸.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳، ۲۴۳۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۲۹ و ۲۴۳۲؛ العروة الوثقی، ج ۱ (الستر) م ۲ و (احکام التخلی) م ۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۴۲ و ۲۴۴۵ و خامنه ای، استفتاء، س ۴۸۱.

۳. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۱۲، امام، استفتاءات، ج ۳، (نظر)، س ۶ و ۳۹ و خامنه ای، استفتاء، س ۴۸۷.

۴. بهجت، توضیح المسائل، م ۱۹۳۳.

۵. مکارم، استفتاءات، ج ۲، م ۱۰۴۳؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۵۹۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۴۲؛ دفتر: فاضل و سیستانی.

آیه‌الله سیستانی: اگر عکس یاد شده، حکایت از وضع کنونی زن کند و او را نیز بشناسد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.^۱

فیلم نامحرم

● پرسش ۳۴۸. نگاه به عکس و فیلم برخی از فامیل‌ها و آشنایان که از نظر حجاب

بی‌بند و بار و بی‌باک هستند، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم، نوری و وحید: اگر باعث مفسده نشود، اشکال ندارد.^۲

آیات عظام بهجت و فاضل: بنا بر احتیاط واجب، نگاه به عکس و فیلم آنان، جایز نیست.^۳

آیات عظام خامنه‌ای و صافی: نگاه به عکس و فیلم آنان جایز نیست.^۴

فیلم مجاز

● پرسش ۳۴۹. نگاه به فیلم‌های مجاز داخلی و خارجی - که از سوی وزارت ارشاد اجازه

داده شده است - چه حکمی دارد؟

همه مراجع: [اگر در حد ابتذال نبوده] و بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه باشد و باعث مفاسد و انحرافات اخلاقی نشود، اشکال ندارد (خواه فیلم داخلی باشد یا خارجی).^۵

فیلم تحریک همسر

● پرسش ۳۵۰. آیا زن و شوهر برای تحریک جنسی، می‌توانند به فیلم‌های سکس و مبتذل نگاه کنند؟

همه مراجع (به جز تبریزی): خیر، تحریک شهوت به وسیله فیلم‌های مبتذل و جنسی جایز نیست.^۱

آیه‌الله تبریزی: نگاه به فیلم‌هایی که باعث تحریک شهوت بر حرام و یا ترویج فساد در جامعه می‌شود، جایز نیست.^۲

فیلم تحریک کننده

● پرسش ۳۵۱. اگر با مشاهده فیلم‌های شهوت‌انگیز، مقداری از شهوت انسان فروکش کند و در جلوگیری از ارتکاب حرام مؤثر باشد؛ آیا مشاهده آن جایز است؟

همه مراجع: نگاه به این فیلم‌های شهوت‌انگیز، جایز نیست و توجیه یاد شده، مجوز ارتکاب حرام دیگر نمی‌شود.^۳

فیلم مبتذل

● پرسش ۳۵۲. نگاه به فیلم‌های مبتذل - که بیشتر زنان غیرمسلمان در آن بازی می‌کنند - در صورتی که موجب تحریک انسان نشود، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): با توجه به اینکه دیدن این گونه فیلم‌ها، شهوت برانگیز و مقدمه ارتکاب گناه است، نگاه به آنها حرام است.^۴

۱. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۰۳؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۳۲۹؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۵۴؛ سیستانی، Sistani.org، (فیلم)، س ۳؛ دفتر: وحید، بهجت، امام، فاضل، مکارم.

۲. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۱۲۹ و ج ۱، س ۸۹۴ و ۸۹۵.

۳. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۹۲؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۱۲۹؛ سیستانی، Sistani.org، (تصویر)، س ۴؛ دفتر: همه مراجع.

۴. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۸۷؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۱۷ و ۱۶۰۵؛ فاضل، *جامع المسائل*.

۱. دفتر: سیستانی.

۲. نوری، *توضیح المسائل* م ۲۴۳۵؛ امام، سیستانی، وحید، مکارم، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۳۹؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۴۸؛ تبریزی؛ *صراط النجاة*، ج ۲، س ۱۱۵۸.

۳. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۲۸ و ۱۷۳۲ و دفتر: بهجت.

۴. صافی، *توضیح المسائل*، م ۲۴۴۸ و خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۱۴۲۷ و ۴۸۳.

۵. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۹۴ و ۱۲۰۶؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۲۶ و ۱۷۲۷؛ بهجت، *توضیح المسائل*، (متفرقه)، م ۲، مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۷۵ و ۷۷۲؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۵۰ و ۴۵۲؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (نظر)، س ۱۵ و ۱۹؛ سیستانی، Sistani.org، (فیلم)، س ۸؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۸۱ و ۱۶۰۳؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۰۸ و ۱۷۱۹؛ دفتر: وحید.

آیه‌الله تبریزی: نگاه به فیلم‌هایی که موجب تحریک شهوت بر حرام یا ترویج فساد در جامعه باشد، جایز نیست.^۱

آیه‌الله سیستانی: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه نیز باشد، بنابر احتیاط واجب نگاه به زنان جایز نیست.^۲

عکس اینترنتی

● پرسش ۳۵۳. در حین کار با شبکه اینترنت گاهی در کنار برخی از مقالات، عکس‌های مبتذل دیده می‌شود که ناگزیر از دیدن آنها هستیم؛ راهنمایی شما چیست؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل و وحید: اگر به طور اتفاقی چشمتان به آن بیفتد، اشکال ندارد؛ ولی نگاه به آن با قصد لذت حرام است و بنابر احتیاط واجب، بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه، جایز نیست.^۳

آیات عظام بهجت، صافی، مکارم و نوری: اگر به طور اتفاقی چشمتان به آن بیفتد، اشکال ندارد؛ ولی نگاه عمدی به آن (هر چند بدون قصد لذت)، جایز نیست.

سانسور فیلم

● پرسش ۳۵۴. دیدن فیلم‌های مبتذل به منظور سانسور کردن آن، چه حکمی دارد؟ آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و مکارم: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن

به حرام باشد، برای مأموران نظارت در مقام عمل به وظیفه قانونی - به مقدار ضرورت - اشکال ندارد؛ ولی باید از قصد لذت اجتناب کنند. واجب است افرادی که برای نظارت و بررسی گمارده می‌شوند، از جهت فکری و روحی زیر نظر راهنمایی مسئولان باشند.^۱

آیات عظام بهجت، صافی و وحید: نگاه به این فیلم‌ها - که همیشه با نگاه شهوت برانگیز همراه است - جایز نیست.^۲

آیه‌الله سیستانی: اگر با قصد لذت باشد، حرام است. اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به گناه باشد، بنابر احتیاط واجب، نگاه کردن به آن جایز نیست.^۳

ظهور فیلم

● پرسش ۳۵۵. ظهور فیلم‌های عکاسی و میکس به وسیلهٔ مرد، چه حکمی دارد؟ همه مراجع: اگر زن را نشناسد و باعث مفسده نشود، اشکال ندارد.^۴

فیلم‌برداری مجالس

● پرسش ۳۵۶. در حالی که می‌دانیم مردان فامیل و آشنا، فیلم ما را مشاهده می‌کنند؛ آیا بر ما (زنان) جایز است بدون حجاب در مقابل فیلم‌بردار ظاهر شویم؟

همه مراجع: خیر، باید حجاب خود را رعایت کنید.^۵

۱. خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۷۷۸ و ۷۸۲؛ دفتر: امام، فاضل، مکارم.

۲. دفتر: بهجت، صافی، وحید.

۳. دفتر: سیستانی.

۴. امام، *استفتاءات*، ج ۳، (نظر)، س ۲۵؛ وحید، *توضیح‌المسائل*، م ۲۴۴۸؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۸۲؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۵۸؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۱۷۳۲؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۵۸۸، صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۱۹، و *توضیح‌المسائل مراجع*، م ۲۴۳۹؛ بهجت، *توضیح‌المسائل*، (متفرقه)، م ۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۴۴؛ سیستانی، *منهاج‌الصالحین*، ج ۲، النکاح، م ۲۳.

۵. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۹۸ و ۸۳۸؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (احکام حجاب)، س ۱۵؛ فاضل، *جامع‌المسائل*،

⇨ ج ۱، س ۱۷۲۹ و ۱۷۳۱؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۷۸ و ۷۸۲؛ دفتر: امام، بهجت، وحید و نوری.

۱. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۶۰۳ و ۱۶۰۵؛ *صراط‌النجاة*، ج ۵، س ۱۱۲۹.

۲. سیستانی، Sistani.org، (فیلم)، س ۴.

۳. امام، *تعلیقات علی‌العروة*، (احکام التخلی)، م ۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۳۳ و *تعلیقات علی‌العروة*، (احکام التخلی)، م ۲؛ (احکام التخلی)، م ۲؛ صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۰۷؛ نوری، *تعلیقات علی‌العروة*، (احکام التخلی)، م ۲؛ دفتر: بهجت؛ سیستانی، *تعلیقات علی‌العروة*، (احکام التخلی)، م ۲ و Sistani.org. (تصویر)، س ۱ و ۲؛ تبریزی، *صراط‌النجاة*، ج ۳، س ۷۷۸؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۳۱۴؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۱۷۳۱ و *تعلیقات علی‌العروة*، ج ۱، (احکام التخلی)، م ۲؛ دفتر: وحید.

نگاه به ورزشکاران

● پرسش ۳۵۷. حضور بانوان در میادین ورزشی مردان (مانند فوتبال و کشتی) وقتی که

با شورت و زیرپوش بازی می‌کنند، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و سیستانی): نگاه زن به بدن نامحرم جایز نیست؛

هر چند بدون قصد لذت باشد.^۱

آیه الله بهجت: نگاه به آنها بنا بر احتیاط واجب جایز نیست و اگر باعث مفسده

شود، حضور آنان حرام است.^۲

آیات عظام تبریزی و سیستانی: با توجه به اینکه حضور زنان در این گونه

ورزشگاه‌ها، باعث مفسده است، جایز نیست.^۳

فیلم ورزشی

● پرسش ۳۵۸. حکم تماشای کشتی‌گیران و سایر ورزشکاران با بدن نیمه برهنه، از

تلویزیون برای بانوان چگونه است؟

آیات عظام امام، فاضل، سیستانی، نوری و وحید: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن

به حرام باشد و باعث مفسده هم نشود، اشکال ندارد.^۴

آیات عظام بهجت، صافی و مکارم: با توجه به اینکه نگاه به این نوع برنامه‌ها،

باعث فساد و تهییج شهوت می‌شود، جایز نیست.^۵

آیه الله تبریزی: اگر به طور غیرزنده پخش شود و قصد لذت و ترس افتادن

→ ج ۱، س ۱۷۳۲ و ۱۷۳۰؛ دفتر: بهجت، وحید، خامنه‌ای، صافی، سیستانی، تبریزی و نوری.

۱. امام، استفتاءات، ج ۳، س ۶ و ۳۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۴۲؛ مکارم، تعلیقات علی العروة، النکاح م ۵۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۴۲؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۴۸۲ و دفتر: فاضل.

۲. بهجت، توضیح المسائل، م ۱۹۳۳ و دفتر استفتاءات.

۳. دفتر: سیستانی و تبریزی.

۴. نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۴۵۸؛ امام، استفتاءات، ج ۳، (نظر)، س ۱۲ و دفتر: سیستانی، وحید.

۵. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۶۰۷ و ۱۶۲۲؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۲ و دفتر: مکارم.

به حرام نباشد، اشکال ندارد. اما اگر به طور زنده پخش شود، در هر حال جایز نیست.^۱

آیه الله خامنه‌ای: اگر به طور غیر زنده پخش شود و قصد لذت و ترس افتادن

به حرام نباشد، اشکال ندارد. و اگر به طور زنده پخش شود، در هر حال بنا بر احتیاط

واجب جایز نیست.^۲

□ تبصره. فرض مسأله، جایی است که مردان ورزشکار و کشتی‌گیر ناشناس باشند

(یعنی او را از غیرطریق فیلم به طور شخصی نشناسد) وگرنه به فتوای همه

مراجع تقلید، تماشای آن حرام است.

۱. صراط النجاة، ج ۲، س ۸۹۷ و ج ۱، س ۱۴۸۷.

۲. اجوبة الاستفتاءات، س ۱۱۸۹.

احکام ازدواج

اهمیت ازدواج

● پرسش ۳۵۹. درباره اهمیت ازدواج و فواید آن توضیح دهید؟

﴿وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِيمَانِكُمْ إِن يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾^۱؛ «مردان و زنان بی همسر خود را همسر خود را همسر دهید و نیز غلامان و کنیزان شایسته را اگر فقیر و تنگدست باشند، خداوند از فضل خود آنان را بی نیاز می سازد؛ خداوند گشایش دهنده و آگاه است».

هیچ شالوده‌ای مقدس تر از بنای رفیع ازدواج نیست^۲ و هر ملتی در دین و آیین خود، به نوعی از آن بهره مند است. دین اسلام بیش از همه، بر آن تأکید فراوان دارد و آثار و فواید مهمی برای آن یاد کرده است. فقیهان، ازدواج را از مستحبات مؤکد بر شمرده و آن را برای کسی که به سبب نگرفتن همسر به گناه بیفتد، واجب دانسته اند. نبی اکرم ﷺ فرمود: «هر کس ازدواج کند، به درستی که از نصف دینش پاسداری کرده است».^۳

۱. نور (۲۴)، آیه ۳۲.

۲. رسول خدا ﷺ فرمود: «مَا بُنِيَ بِنَاءٌ فِي الْإِسْلَامِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنَ التَّزْوِيجِ»؛ «هیچ بنایی در اسلام محبوب تر از ازدواج نزد خداوند بنا نشده است»؛ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۳.

۳. «مَنْ تَزَوَّجَ فَقَدْ أَخْرَزَ نِصْفَ دِينِهِ»؛ وسائل الشیعه، ج ۱۴، ص ۵.

ازدواج دارای چند فایده است:

۱. بقای نسل،
۳. آرامش و تعادل روحی و جسمی،
۳. سلامت اخلاقی و اجتماعی جامعه،
۴. ارضای حس محبت کردن و مورد محبت قرار گرفتن و...

زن و مرد از سه راه به یکدیگر محرم می‌شوند: نسب (خویشاوندی)، رضاع (شیرخوردن) و ازدواج. راه سوم (ازدواج) بر دو قسم است: دائمی و موقت. عقد دائم آن است که مدت زناشویی در آن تعیین نشود و عقد موقت آن است که مدت زناشویی در آن تعیین شود. برای مثال زن را به مدت یک ساعت، یک روز، یک ماه، یک سال و یا بیشتر عقد نمایند^۱. زنی را که به این قسم عقد کنند، متعه و صیغه نیز می‌نامند. هر دو ازدواج در بسیاری از احکام و مسائل مشترک است؛ به عنوان مثال در هر دو باید صیغه خوانده شود و تنها راضی بودن زن و مرد کافی نیست. خود زن و مرد می‌توانند این صیغه را بخوانند و یا دیگری را وکیل کنند که از طرف آنان بخواند. در پاره‌ای از مسائل نیز با یکدیگر تفاوت دارد؛ مانند:

۱. ذکر نشدن مهر در عقد دائم، عقد را باطل نمی‌سازد؛ بر خلاف عقد موقت.
۲. زن و شوهر در عقد دائم از یکدیگر ارث می‌برند؛ بر خلاف عقد موقت.
۳. جایز نیست زن و شوهر در عقد دائم شرط کنند که نزدیکی انجام نگیرد؛ بر خلاف عقد موقت.
۴. شوهر در عقد دائم باید نفقه زن را بپردازد؛ برخلاف عقد موقت.

۱. البته برخی از مراجع تقلید (آیات عظام: مکارم، وحید و تبریزی) معتقدند: اگر مدت عقد موقت از عمر طبیعی زن و شوهر یا یکی از آن دو بیشتر باشد، احتیاط واجب آن است که احکام عقد دائم را بر آن جاری سازند و آیه‌الله سیستانی می‌فرماید: این عقد موقت باطل است و به عقد دائم تبدیل نمی‌شود. ر.ک: سیستانی، وحید و تبریزی، *منهاج الصالحین*، فی عقد المتعة و مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۰۸.

۵. زن در عقد دائم بدون اجازه شوهر نمی‌تواند بیرون برود؛ ولی در عقد موقت می‌تواند؛ مگر آنکه باعث تضییع حق شوهر شود.

۶. ذکر مدت در عقد دائم لازم نیست؛ ولی در عقد موقت باید مدت ذکر شود.

شرایط عقد ازدواج

● پرسش ۳۶۰. شرایط عقد ازدواج چیست؟

ازدواج دارای شرایطی است؛ از جمله:

۱. به صورت شفاهی صیغه خوانده شود، نه نوشتاری.
۲. قصد انشای عقد داشته باشند.
۳. بین ایجاب و قبول موالات رعایت شود.
۴. صیغه را به صورت صحیح بخوانند.
۵. خواننده صیغه عاقل و بالغ باشد.
۶. زن و مرد به ازدواج راضی باشند.

ازدواج‌های حرام

● پرسش ۳۶۱. ازدواج‌های حرام کدام است؟

ازدواج با افراد زیر حرام است:

۱. محارم،
۲. زن شوهردار،
۳. خواهرزن،
۴. زن عده دار،
۵. خواهر لواط دهنده،
۶. کافر غیر کتابی (مانند کمونیست‌ها)،
۷. در حال احرام،
۸. ازدواج دائم با زن پنجم.

هم‌خوابی دوران عقد

● پرسش ۳۶۲. آیا در زمان عقد (پیش از عروسی)، اجازه پدر عروس در مورد هم‌خوابی شرط است؟

همه مراجع: اگر دختر در خانه پدر باشد، رفت و آمد به آن خانه برای ارتباط زناشویی، باید با اجازه پدر او باشد.^۱

وجوب ازدواج

● پرسش ۳۶۳. آیا ازدواج در اسلام واجب است، یا اینکه شخص می‌تواند تا پایان عمر خود مجرد بماند؟

همه مراجع: اصل ازدواج در اسلام واجب نیست و از مستحباتی است که به آن بسیار سفارش شده است؛ ولی اگر کسی به واسطه نداشتن همسر، به حرام بیفتد، ازدواج بر او واجب می‌گردد و حق ندارد تا پایان عمر مجرد باشد.

تأخیر ازدواج

● پرسش ۳۶۴. اگر جوانی از نظر شغلی و مالی، قادر به ازدواج نباشد؛ آیا باز ازدواج بر او واجب است؟

همه مراجع: اگر امکانات ازدواج برای او فراهم نباشد، معذور است؛ ولی باید خود را از گناه حفظ کند.^۲

۱. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۶۵۶؛ دفتر: همه مراجع.

۲. امام، *استفتاءات*، ج ۳، احکام ازدواج، س ۹؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۵۱۳؛ دفتر: همه مراجع.

حلقه داماد

● پرسش ۳۶۵. آیا خانواده عروس، می‌تواند برای داماد حلقه و انگشتر طلا تهیه کند؟ همه مراجع: خرید آن جایز نیست.^۱

طلای زرد

● پرسش ۳۶۶. زینت مردان با طلای زرد چه حکمی دارد؟ همه مراجع: پوشیدن طلا - مانند آویختن زنجیر طلا به گردن و به دست کردن انگشتر و ساعت طلا - برای مرد حرام است.^۲

طلای سفید

● پرسش ۳۶۷. طلای سفید برای مردان چه حکمی دارد؟ همه مراجع: اگر از جنس طلا باشد، جایز نیست؛ هر چند به رنگ سفید باشد.^۳

حکم پلاتین

● پرسش ۳۶۸. آیا در دست کردن و استفاده از پلاتین برای مرد اشکال دارد؟ همه مراجع: استفاده از پلاتین اشکال ندارد.^۴

□ تبصره. پلاتین طلا نیست و فلز دیگری است.

۱. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۷۰ و ۹۷؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۳۲؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۴۴۷؛ امام، *استفتاءات*، ج ۲، (کسب‌های حرام)، س ۱۴ و ۱۳؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، ۱۶۸۹؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، (المکاسب المحرمه)، م ۸؛ بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۱۴۴۱ و ۱۴۴۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۸۳۲؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۸۳۳؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۴۴۴؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۸۳۸.

۳. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۱۹۴؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۱۷؛ امام، *استفتاءات*، ج ۱، (لباس نمازگزار)، س ۵۲؛ سیستانی، Sistani.org، (زینت)، س ۲؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۳۷؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۴۴۳؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸۱۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۶۹؛ دفتر: بهجت، وحید.

۴. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۸۱۱؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۱۹۳؛ امام، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۰؛ (لباس نمازگزار)؛ سیستانی، Sistani.org، زینت، س ۳۳؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۶۹؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۴۴۳؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۳۹؛ دفتر: وحید، بهجت، نوری.

زمان عروسی

● پرسش ۳۶۹. آیا مراسم عقد و عروسی در ماه محرم و صفر جایز است؟

همه مراجع: برگزاری این نوع مراسم، اگر توأم با معصیت و یا هتک حرمت حضرت سیدالشهدا (علیه السلام) نباشد، اشکال ندارد. اما برای مؤمنان سزاوار است که حرمت این ایام را پاس بدارند و از انجام کارهای شادی آفرین بپرهیزند.^۱

دوران نامزدی

● پرسش ۳۷۰. تفریح و رفتن به گردش با نامزد خود - که هنوز عقد نکرده است -

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: تا زمانی که عقد شرعی خوانده نشده، جایز نیست.^۲

صیغه موقت

● پرسش ۳۷۱. زن و مردی صیغه موقت جاری می‌کنند و بعد از آمیزش متوجه می‌شوند

که عقدشان به جهتی باطل بوده است؛ آیا این کار آنان در حکم زنا است

و بچه به دنیا آمده نامشروع است؟

همه مراجع: با توجه به اینکه به مسأله آگاه نبوده‌اند، عملشان زنا نبوده و بچه نیز حلال‌زاده است و اگر بخواهند به زندگی موقت ادامه دهند، باید دوباره صیغه عقد را جاری کنند.^۳

۱. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۵۲۱؛ دفتر: همه مراجع.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۹۵ و دفتر: همه مراجع.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۱۲؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۳۴؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، عقد المتعة و م ۱۳۷۶ و ۱۳۷۶؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۲۳۳ و ۹۲؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، ۵۸

مدت عقد موقت

● پرسش ۳۷۲. حداقل و حداکثر مدت در عقد موقت چه مقدار است؟

همه مراجع (به جز تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید): عقد موقت اندازه معینی ندارد و مقدار آن، با توافق دو طرف انجام می‌پذیرد.^۱

آیه‌الله سیستانی: ... باید مدت آن از مقدار عمر زن و شوهر و یا یکی از آنها بیشتر نباشد که در این صورت عقد باطل خواهد بود.^۲

آیات عظام تبریزی، مکارم و وحید: ... بنابر احتیاط واجب، باید مدت آن از مقدار عمر زن و شوهر یا یکی از آنها بیشتر نباشد. در غیر این صورت، احتیاط واجب آن است که احکام عقد دائم را بر آن جاری سازند.^۳

عقد دائم

● پرسش ۳۷۳. آیا جایز است پیش از تمام شدن مدت عقد موقت، زن را به

عقد دائم خود در آورد؟

همه مراجع: خیر، جایز نیست؛ ولی می‌تواند مدت باقی مانده را به او ببخشد و سپس عقد دائم بخواند.^۴

→ عقد المتعة و م ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶؛ امام، *تحریر الوسيلة*، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۵ و النسب، م ۲؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۵ و النسب، م ۲ و دفتر: خامنه‌ای، بهجت و فاضل.

۱. امام، بهجت، صافی و نوری، *توضیح المسائل مراجع*، احکام نکاح؛ فاضل و جامع *المسائل*، ج ۱، س ۱۵۴۴ و نوری، *توضیح المسائل*، احکام نکاح.

۲. سیستانی، *توضیح المسائل مراجع*، احکام نکاح.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۰۸؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، عقد المتعة؛ و تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، عقد المتعة.

۴. خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۴۰؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، ۱۳۱۱؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۳۱۱؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۲۴۹؛ امام، *تحریر الوسيلة*، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۱۱؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۱۱؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۹۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۱۲۵۵؛ دفتر: بهجت و مکارم.

صیغه عقد عربی

- پرسش ۳۷۴. آیا در عقد ازدواج - خواه دائم یا موقت - عربی خواندن شرط است؟
- آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، مکارم، سیستانی و وحید: بنابر احتیاط واجب باید صیغه به عربی صحیح خوانده شود.^۱

آیه‌الله بهجت: خیر شرط نیست؛ بلکه می‌توانند به هر زبانی که خواستند بخوانند. اما احتیاط مستحب (بهتر) آن است که به عربی بخوانند.^۲

آیات عظام صافی، فاضل و نوری: باید صیغه به عربی صحیح خوانده شود.^۳

اشتباه صیغه عقد

- پرسش ۳۷۵. اگر در خواندن عقد نکاح یک حرف یا بیشتر اشتباه شود، آیا عقد باطل است؟

همه مراجع: اگر معنای آن عوض شود، عقد باطل است.^۴

خواندن صیغه عقد

- پرسش ۳۷۶. کسی که معنای لفظ عربی صیغه ازدواج را نمی‌داند، می‌تواند آن را بخواند؟

همه مراجع (به جز بهجت): خیر، جایز نیست؛ مگر آنکه معنای هر کلمه از عقد را جداگانه بداند و کلمات آن را صحیح ادا کند.^۵

آیه‌الله بهجت: بنابر احتیاط واجب، نمی‌تواند آن را به عربی بخواند؛ مگر آنکه بخواهد ترجمه آن را به زبان فارسی و یا زبان دیگری جاری کند. در این صورت احتیاط مستحب آن است که هر دو را بخواند (عربی و ترجمه آن).^۱

صیغه عقد فارسی

- پرسش ۳۷۷. آیا زن و مرد می‌توانند خودشان صیغه ازدواج را به فارسی بخوانند یا اینکه باید وکیل بگیرند تا عربی خوانده شود؟

آیات عظام امام، سیستانی، صافی، مکارم، نوری و وحید: اگر نمی‌توانند خودشان به صورت عربی صحیح بخوانند، می‌توانند به فارسی و یا هر زبان دیگری صیغه را اجرا کنند؛ ولی باید در همان زبان، لفظی را بگویند که معنای «زوجت» و «قبلت» را بفهماند و لازم نیست وکیل بگیرند.^۲

آیه‌الله بهجت: خواندن عقد نکاح به زبان فارسی و یا هر زبان دیگری جایز است؛ هر چند توانایی بر خواندن زبان عربی هم داشته باشند و وکیل گرفتن لازم نیست.^۳

آیات عظام تبریزی و فاضل: اگر نمی‌توانند خودشان به صورت عربی صحیح بخوانند، چنانچه گرفتن وکیل برایشان ممکن باشد - بنابر احتیاط واجب - باید وکیل بگیرند و اگر ممکن نیست، می‌توانند خودشان به زبان فارسی و یا هر زبان دیگری صیغه را اجرا کنند؛ ولی باید در همان زبان، لفظی را بگویند که معنای «زوجت» و «قبلت» را بفهماند.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۳۴ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۴۰.

۲. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۰.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۰؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۶.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۷ و وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۳۵.

۵. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۳۶ و ۳۷؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۳۶؛

نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۸.

۱. بهجت، توضیح المسائل، م ۱۸۸۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۳۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۶.

۳. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۰.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۰.

ازدواج اجباری

● پرسش ۳۸۲. اگر پدر و مادر فرزندان خود (پسر یا دختر) مجبور سازند با شخص

غیر مورد علاقه خود ازدواج کنند، آیا عقد صحیح است؟

همه مراجع: خیر، در فرض یاد شده عقد باطل است.^۱

عقد در چت

● پرسش ۳۸۳. آیا جایز است عقد ازدواج را از طریق چت و به صورت آنلاین وزنده،

اجرا کرد؟

همه مراجع: اگر شرایط صحت عقد را رعایت کنند و صدای یکدیگر را

بشنوند و بین جملات آنان فاصله طولانی نیفتد، اشکال ندارد و عقد

صحیح است.^۲

عقد معاطاتی

● پرسش ۳۸۴. آیا عقد و نکاح معاطاتی نیز جایز است؟ به عنوان مثال پسرانگشتی را

در دست دختر کند به قصد اینکه همسر یکدیگر شوند، بی آنکه صیغه

عقد بخوانند؟

همه مراجع: ازدواج معاطاتی، درست نیست و باید صیغه بخوانند.^۳

⇨ دفتر: خامنه‌ای.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۷۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۳۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۶۷ و ۱۲۶۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۴۴ و ۱۴۴۵؛ خامنه‌ای، استفتاء، ۷۰.

۲. امام، نوری، و فاضل، تعلیقات علی العروة، باب العقد و احکامه، م ۱۰ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۸۹۸؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، س ۸۴۴؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۳۰؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، م ۱۲۵۸؛ دفتر: وحید، بهجت و سیستانی.

۳. تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، س ۱۴۷۹؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۴۹؛ امام، نوری، فاضل و مکارم، تعلیقات علی العروة، باب العقد و احکامه، م ۱؛ دفتر: سیستانی، بهجت، وحید و خامنه‌ای.

● پرسش ۳۷۸. اگر دختر و پسر بخواهند خودشان صیغه عقد موقت بخوانند،

کیفیت آن به چه شکل است؟

همه مراجع: پس از تعیین مهر و مدت عقد و رعایت شرایط عقد (مانند اجازه پدر

دختر)، نخست دختر بگوید: «رَوَّجْتُكَ نَفْسِي فِي الْمُدَّةِ الْمَعْلُومَةِ عَلَى الْمَهْرِ الْمَعْلُومِ» و

پس از آن بدون فاصله (طولانی) پسر بگوید: «قَبِلْتُ التَّزْوِيجَ».^۱

مجلس عقد

● پرسش ۳۷۹. آیا زن و شوهر باید در مجلسی که صیغه عقد خوانده می‌شود، حضور

داشته باشند؟

همه مراجع: خیر، لازم نیست.^۲

روابط مشروع

● پرسش ۳۸۰. آیا هیچ راه شرعی و قانونی - به جز ازدواج - وجود دارد که دو جوان

روابط مشروع با هم داشته باشند؟ آیا در اسلام چیزی به نام صیغه

خواهر و برادری وجود دارد؟

همه مراجع: خیر، تنها راه، ازدواج - به طور دائم یا موقت - است و صیغه خواهر و

برادری با نامحرم مشروع نیست.^۳

وکیل عقد ازدواج

● پرسش ۳۸۱. آیا خود مرد می‌تواند از طرف زن، وکیل شود و عقد را بخواند؟

همه مراجع: آری، می‌تواند.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۶۸؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۴ و وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۳۲؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. دفتر: همه مراجع.

۳. دفتر: همه مراجع.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۶۷؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۳۱؛

شاهد ازدواج

● پرسش ۳۸۵. آیا در عقد ازدواج، شاهد گرفتن لازم است؟

همه مراجع: خیر، در عقد ازدواج - خواه دائم یا موقت - حضور شاهد لازم نیست.^۱

اجازه پدر

● پرسش ۳۸۶. آیا در ازدواج با دختر باکره، اجازه پدر یا جد پدری واجب است

و اگر بدون اجازه عقد بخوانند، عقدشان باطل است؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، مکارم و نوری: آری، باید با اجازه پدر یا جد پدری دختر باشد و بدون اجازه او عقد باطل است.^۲

آیات عظام بهجت، فاضل: از نظر تکلیفی، احتیاط واجب آن است که با اجازه پدر یا جد پدری باشد، ولی اگر بدون اجازه عقد بخوانند، عقد باطل نیست.^۳

آیات عظام خامنه‌ای، صافی و وحید: بنا بر احتیاط واجب، باید با اجازه او باشد و اگر بدون اجازه عقد بخوانند بنا بر احتیاط واجب، عقد باطل است.^۴

اجازه عقد موقت

● پرسش ۳۸۷. آیا عقد موقت نیز مانند عقد دائم، احتیاج به اجازه پدر دارد؟

همه مراجع: آری، تفاوتی بین آن دو نیست.^۵

۱. وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، ۱۲۲۹؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۸۸۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، النکاح، م ۳؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۲۹؛ امام، نوری، مکارم و فاضل، *التعلیق علی العروة*، النکاح، م ۵، صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، النکاح، م ۵؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۲۲.
۲. امام، *استفتاءات*، ج ۳، اولیاء العقد، س ۴ و ۲۷؛ تبریزی، *استفتاءات*، ص ۱۵۴۷ و ۱۵۱۲ و ۱۵۵۶؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، النکاح، م ۷۰؛ مکارم، *تعلیقات علی العروة*، اولیاء العقد، م ۲؛ دفتر: نوری.
۳. بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۸۹۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۴۳۸ و *تعلیقات علی العروة*، ج ۲، النکاح، فصل فی اولیاء العقد، م ۱.
۴. خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۷۹۸؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۲۳۷ و دفتر: صافی.
۵. امام، *تعلیقات علی العروة*، اولیاء العقد، س ۱ و *استفتاءات*، ج ۳، اولیاء العقد، س ۳؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*،

صیغه محرمیت

● پرسش ۳۸۸. ما دو نفر همکار مجرد هستیم، برای آنکه روابط مان از نظر شرعی

دچار مشکل نشود و به گناه کشیده نشویم، می‌توانیم بدون اجازه پدر

دختر، ازدواج موقت کنیم؟

همه مراجع: روابط کاری و تحصیلی باعث نمی‌شود، اذن پدر یا جد پدری دختر از اعتبار بیفتد.^۱

تفاوت مرجع تقلید

● پرسش ۳۸۹. اگر مرد مقلد مرجعی باشد که معتقد است ازدواج موقت دختر

باکره بدون اجازه پدرش جایز نیست؛ ولی دختر مقلد کسی است که

می‌گوید اجازه پدر لازم است؛ آیا مرد می‌تواند این دختر را بدون اجازه

پدرش عقد کند؟

همه مراجع: در این فرض نیز باید با اجازه پدر دختر باشد.^۲

➡ ج ۲، اولیاء العقد، م ۶۹؛ مکارم و فاضل، *تعلیقات علی العروة*، اولیاء العقد، م ۱؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۸۹۱؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، اولیاء العقد، م ۲؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۵۱۱ و *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۳۷؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۲۳۷؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۶۲۷ و *توضیح المسائل*، م ۲۳۷۲.
۱. خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۸۶؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، اولیای عقد، س ۱۰؛ سیستانی، Sistani.org، عقد موقت، ش ۱۶؛ *منهاج الصالحین*، کتاب النکاح، اولیاء العقد، م ۶۷؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۳۱۱؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۶۱؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۴۷۹؛ فاضل و بهجت، *توضیح المسائل مراجع*، م ۳۸۵؛ دفتر: نوری.
۲. امام، *استفتاءات*، ج ۳، اولیاء العقد، س ۳؛ سیستانی، *تعلیقات علی العروة*، التقليد م ۵۵ و *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۳۷۶؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۱۴۶۷ و *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۳۷؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۶۹۴ و *تعلیقات علی العروة*، التقليد، م ۵۵؛ فاضل، *تعلیقات علی العروة*، التقليد، م ۵۵ و *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۳۷۶؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۸۹۱ و *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۳۵؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، التقليد، م ۳۶ و *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۳۷۶؛ دفتر: وحید؛ نوری، *تعلیقات علی العروة التقليد*، م ۵۵.

رضایت قلبی پدر

● پرسش ۳۹۰. اگر دختر گفت: پدر و مادر من رضایت قلبی به ازدواج دارند؛ آیا می‌توان

به گفته او بدون اذن پدر با او ازدواج کرد؟

همه مراجع: در اذن پدر، اظهار لازم است و رضایت قلبی کافی نیست.^۱

ازدواج دختر

● پرسش ۳۹۱. اگر دختر بکارتش را در دوران کودکی از دست داده باشد (البته نه از راه

نامشروع؛ بلکه مثلاً با بازی و ورزش)، آیا در ازدواج با او، اجازه پدرش

شرط است؟

همه مراجع: این دختر حکم دختر باکره را دارد.^۲

طلاق دختر

● پرسش ۳۹۲. اگر دختر باکره‌ای شوهر کند و بدون اینکه با او نزدیکی شود،

طلاق بگیرد؛ آیا ازدواج با او نیاز به اجازه پدر دارد؟

آیات عظام امام، سیستانی و نوری: آری، باید با اجازه او باشد.^۳

آیات عظام بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و وحید: بنابر احتیاط واجب،

باید با اجازه او باشد.^۴

عقد مخفیانه نامزد

● پرسش ۳۹۳. اگر پدر دختر به ازدواج دائم با جوانی اجازه دهد؛ آیا آنان

می‌توانند برای آشنایی از خصوصیات یکدیگر، بدون اطلاع خانواده او،

عقد موقت بخوانند؟

همه مراجع: در این فرض نیز اعتبار اجازه پدر برای خواندن عقد موقت

ساقط نمی‌شود.^۱

فوت پدر

● پرسش ۳۹۴. دختر باکره رشیده‌ای که پدرش فوت کرده، اجازه چه کسی برای عقد او

لازم است؟

همه مراجع (به جز مکارم): در ازدواج با دختر باکره به جز اجازه پدر و یا جد

پدری، اجازه فرد دیگری لازم نیست.^۲

آیه‌الله مکارم: در صورت فوت پدر و جد پدری، عقد موقت دختر با اجازه حاکم

شرع باشد.

روابط قبل عقد

● پرسش ۳۹۵. آیا دختر و پسر عاقل و بالغ، می‌توانند بدون اطلاع خانواده برای ازدواج

با هم صحبت کنند و سپس خانواده را مطلع سازند؟

همه مراجع: خواستگاری و گفت‌وگوی پیش از عقد، اگر مفسده نداشته و بدون

قصد لذت و ترس افتادن در گناه باشد، اشکال ندارد.^۳

➡ م ۲، وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۲۳۷؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، اولیاء العقد، م ۱۲۳۷؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۸۹۱؛ دفتر: صافی.

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۳۷۶؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۳۷؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۴۰ و خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۵۵.

۳. *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۳۷۶؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۶۵؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۱۹؛

۱. تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۴۵۷ و *صراط النجاة*، ج ۱، س ۸۲۶؛ سیستانی، Sistani.org، موقت، س ۳۳؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، اولیاء العقد، س ۱۹؛ خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۸۷؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۱۷؛ دفتر: بهجت، فاضل، وحید، صافی و نوری.

۲. امام، فاضل، نوری و مکارم، *تعلیقات علی العروة*، اولیاء العقد، م ۲؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۲۳۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، اولیاء العقد، م ۷۰؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، اولیاء العقد، م ۱۲۳۷؛ خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۸۴؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۸۹۱؛ دفتر: صافی.

۳. امام، *استفتاءات*، ج ۳، اولیاء العقد، س ۲۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، النکاح، م ۷۰؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۳۷۲ و ۲۳۷۳.

۴. خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۷۹۸؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۴۳۸؛ مکارم، *تعلیقات علی العروة*، اولیاء العقد،

مخالفت پدر

● پرسش ۳۹۶. در صورتی که دختر و پسری هم کفو باشند؛ ولی پدر دختر مخالف

ازدواج آنها باشد، آیا باز هم رضایت او لازم است؟ (باید توجه داشت

دختر بالغ و رشیده است و نیاز به ازدواج دارد)؟

همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و صافی): اگر پسر - شرعاً و عرفاً - کفو و همتای

دختر باشد، اجازه پدر لازم نیست.^۱

آیات عظام بهجت و تبریزی: اگر پسر - شرعاً و عرفاً - کفو و همتای دختر باشد و

ازدواج هم به مصلحت او باشد، اجازه پدر لازم نیست.^۲

آیات عظام خامنه‌ای و صافی: اگر پسر - شرعاً و عرفاً - کفو و همتای دختر باشد و

کفو دیگری نیز پیدا نشود، اجازه پدر لازم نیست.^۳

رضایت پدر

● پرسش ۳۹۷. در صورتی که ولی دختر باکره، به اصل ازدواج دخترش با جوانی راضی

است؛ ولی نسبت به خصوصیات ازدواج (مانند مقدار مهر و تعیین زمان

عقد و عروسی و...) مخالف است و خود پسر و دختر توافق دارند؛ آیا

در این صورت هم اجازه پدر لازم است؟

همه مراجع: اگر پدر با اصل ازدواج موافق است، ولی نسبت به خصوصیات آن

مخالفت باشد؛ در این صورت اجازه او لازم نیست و عقد صحیح است.^۴

ازدواج مجدد

● پرسش ۳۹۸. آیا زن می‌تواند در ضمن عقد ازدواج، شرط کند که شوهر او همسر دوم

اختیار نکند؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: خیر، این شرط صحیح و نافذ

نیست؛ ولی اگر شرط کند که: «زن وکیل شوهر باشد، چنانچه شوهر ازدواج مجدد

نماید، خود را طلاق دهد»، صحیح است.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی و صافی: آری، این شرط صحیح و نافذ است و اگر

شوهر بعد از ازدواج، به این شرط عمل نکرد و ازدواج مجدد نمود، گناه کرده

است.^۲

آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب، این شرط صحیح و نافذ نیست؛ ولی اگر شرط

کند که: «زن وکیل شوهر باشد، چنانچه شوهر ازدواج مجدد نماید، خود را طلاق

دهد»، صحیح است.^۳

زنان بدکاره

● پرسش ۳۹۹. صیغه کردن زنان بدکاره چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای و صافی: ازدواج موقت با او کراهت شدید دارد و

اگر با او ازدواج کرد، واجب است او را از کار زشتش باز دارد.^۴

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۳، احکام ازدواج، س ۵۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۰۷؛ خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۷؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۵۳۳؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۳۷ و *توضیح المسائل*، م ۲۵۳۴؛ دفتر: بهجت.

۲. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۳۳۳؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۳۹۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ۲، ۱۲۵۵.

۳. وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۳۵۹.

۴. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۱۸؛ خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۱۶۴؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، النکاح المنقطع، م ۱۸.

→ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۳۷۲؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۳۸۵.

۱. نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۳۷۳؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، اولیاء العقد، م ۲؛ امام، فاضل و مکارم، *تعلیقات علی العروة*، اولیاء العقد، م ۱؛ سیستانی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۳۷۷؛ دفتر: وحید.

۲. بهجت، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۳۷۷؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۴۵۶ و *صراط النجاة*، ج ۲، س ۱۱۳۰.

۳. خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۵۴؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، اولیاء العقد، م ۲ و *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۲۶۰.

۴. امام، *استفتاءات*، ج ۳، اولیاء العقد، س ۱۹ و دفتر: همه مراجع.

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و وحید: بنا بر احتیاط واجب پیش از توبه او، جایز نیست.^۱

ازدواج با بی‌نماز

● پرسش ۴۰۰. آیا ازدواج با شخصی که نماز نمی‌خواند، جایز است؟

همه مراجع: ازدواج با او جایز است؛ ولی کراهت دارد.^۲

□ تبصره. ازدواج با فرد فاسق کراهت دارد و کسی که نماز نمی‌خواند، مصداق بارز فسق شمرده می‌شود.

ازدواج با اهل سنت

● پرسش ۴۰۱. حکم ازدواج دختر شیعه با مردی از اهل تسنن چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت، تبریزی و وحید): ازدواج دختر شیعه با مرد سنی، مکروه است؛ ولی اگر بترسد که بر اثر ازدواج با او به گمراهی بیفتد، جایز نیست.^۳

آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: اگر بترسد که بر اثر ازدواج با او به گمراهی بیفتد، جایز نیست و در غیر این صورت بنا بر احتیاط واجب، با او ازدواج نکند.^۴

□ تبصره. ازدواج با برخی از فرقه‌ها مانند: غلات، ناصبی‌ها و خوارج - که خود را مسلمان می‌پندارند، ولی در حقیقت محکوم به کفر هستند - جایز نیست.

۱. نوری و فاضل، *تعلیقات علی العروة*، ج ۲، النکاح، فصل ۴ م ۱۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، النکاح، ۲۶۱؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۳۰۳؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۲۷ و تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۳۰۳.

۲. امام، نوری، مکارم و فاضل، *العروة الوثقی*، ج ۲ م ۷؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۲۹۸؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۲۹۸؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۲؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۲۰؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، م ۴؛ دفتر: بهجت و خامنه‌ای.

۳. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۲۱۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۰۸؛ امام، *تحریر الوسيلة*، ج ۲، القول فی الکفر، م ۸؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، القول فی الکفر، م ۸؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، ۶۶۸؛ دفتر: فاضل.

۴. وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۲۹۸؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۹۸ و دفتر: بهجت.

زن شوهردار

● پرسش ۴۰۲. هرگاه با زنی به صورت دائم یا موقت ازدواج کند، آن‌گاه معلوم شود که شوهر دارد، تکلیف چیست؟

همه مراجع: عقد باطل است و باید از او جدا شود و نیاز به طلاق هم ندارد.^۱

خواهر لواط دهنده

● پرسش ۴۰۳. شخصی پس از بلوغ با پسر بچه‌ای نابالغ، وطی (لواط) کرده؛ بعد خواهر او را گرفته است. پس از ازدواج متوجه می‌شود که ازدواج با او حرام بوده؛ اکنون تکلیف چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی): در فرض یاد شده، آن زن بر مرد حرام است و باید از او جدا شود و نیاز به طلاق هم ندارد.^۲

آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب زن بر مرد حرام است و باید از او جدا شود و بنا بر احتیاط طلاق هم بدهد.^۳

● پرسش ۴۰۴. اگر لواط‌کننده و لواط دهنده هر دو نابالغ باشند، آیا باز ازدواج با خواهر لواط دهنده حرام می‌شود؟

آیات عظام امام، بهجت و نوری: آری، ازدواج با خواهر او حرام می‌شود.^۴

آیات عظام تبریزی، صافی، فاضل و مکارم: خیر، ازدواج با خواهر او حرام نمی‌شود.^۵

۱. *العروة الوثقی*، ج ۲ النکاح، فصل ۱۱، السابعة والثامنة.

۲. امام، نوری و مکارم، *تعلیقات علی العروة*، النکاح، فصل ۴، م ۲۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۴۵۶؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۳۷۰ و ۱۳۸۸؛ دفتر: سیستانی، بهجت، وحید و خامنه‌ای.

۳. *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۵۹ و *توضیح المسائل*، م ۲۴۱۴.

۴. امام و بهجت، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۰۵؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۴۰۱.

۵. مکارم، تبریزی و صافی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۰۵؛ فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۰۵ و *جامع المسائل*، ج ۱ س ۱۴۵۵ و ۱۴۵۶.

آیات عظام سیستانی و وحید: بنابر احتیاط واجب، ازدواج باخواهر او حرام نمی‌شود.^۱

ازدواج در عده

● پرسش ۴۰۵. اگر مردی با زنی که در عده است از روی جهل به مسأله، عقد دائم یا

موقت بخواند؛ آیا این زن بر او حرام ابدی می‌شود؟

همه مراجع (به جز مکارم): اگر هر دو نمی‌دانستند که ازدواج با زن عده‌دار حرام است؛ چنانچه مرد (در زمان عده) با او نزدیکی کرده باشد، آن زن بر او حرام ابدی می‌شود. اما اگر نزدیکی نکرده باشد، تنها عقد باطل است و می‌توانند پس از پایان عده، با یکدیگر ازدواج کنند.^۲

آیه‌الله مکارم: اگر وکیل عقد را در عده خوانده باشد حرام ابدی نمی‌شود.

پرداخت مهریه

● پرسش ۴۰۶. اگر به اعتقاد اینکه، دختر باکره است با او ازدواج کند، آن‌گاه بعد از عقد

متوجه شود که بکارتش از بین رفته؛ آیا عقد صحیح است؟ آیا از مهر

چیزی کسر می‌شود؟

همه مراجع: آری، عقد صحیح است و باید مقدار تفاوت مهریه دختر باکره و غیر باکره‌ای که همانند و هم شأن او هستند، در نظر گرفت و به نسبت آن از مهریه او کم کرد. به عنوان مثال اگر مهریه این دختر صد سکه و مهریه دختر باکره هم شأن او، هشتاد سکه و مهریه دختر غیر باکره هم شأن او، شصت سکه طلا باشد؛ در این صورت شوهر می‌تواند هفتاد و پنج سکه طلا به همسرش بدهد.^۳

۱. سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۰۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۶۹۲۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۰۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۶۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۳۶۷؛ امام، تحریر الوسیله، ج ۲، النکاح فی العده، م ۱؛ صافی، هدایة العباد، ج ۲ النکاح فی العده، م ۱؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۲۲.

۳. وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۳۴۹؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۳۴۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین،

● پرسش ۴۰۷. اگر مردی قصد پرداختن مهریه همسرش را نداشته باشد، آیا این عقد آنها

باطل است؟

همه مراجع: عقد صحیح است و مرد باید مهریه را بپردازد.^۱

● پرسش ۴۰۸. اگر مرد هنگام اجرای عقد ازدواج، مهریه‌ای را قرار دهد که می‌داند قدرت

پرداخت آن را ندارد؛ آیا این عقد باطل است؟

همه مراجع: خیر، عقد صحیح است و باید مهریه‌ای را که تعیین کرده، به زن بپردازد.^۲

مهر السنه

● پرسش ۴۰۹. مقدار مهر السنه را بیان کنید؟

همه مراجع: «مهر السنه» مقدار مهری است که نبی اکرم ﷺ برای همسران خود و حضرت زهرا (ع) قرار داد. مقدار آن پانصد درهم است و هر درهم، معادل ۱۲/۶ نخود نقره سکه‌دار است. در مجموع برابر ۶۳۰۰ نخود (یا ۲۶۲/۵ مثقال) می‌شود و قیمت آن در هر زمان، تابع نرخ همان زمان است.^۳

→ ج ۳، م ۲۸۵؛ امام، تحریر الوسیله، ج ۲، العیوب، م ۱۶؛ صافی، هدایة العباد، ج ۲، العیوب، م ۱۷؛ دفتر: بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۴۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۴۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۱۰؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. دفتر: همه مراجع.

۳. تبریزی، استفتاءات، س ۱۶۳۱؛ امام، استفتاءات، ج ۳، احکام مهریه، س ۳۱؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، ۷۳۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۲۸۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۸۷؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۶۲۸؛ صافی، هدایة العباد، ج ۲، فصل فی المهر، م ۱ و دفتر: خامنه‌ای، بهجت، وحید.

احکام زن و شوهر

حقوق زن و شوهر

● پرسش ۴۱۰. درباره حقوق زن و شوهر توضیح دهید؟

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾^۱؛ «و از نشانه‌های او اینکه همسرانی از جنس خودتان، برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید».

در زندگی زناشویی چندین حقوق متقابل - به عنوان حق و وظیفه - مطرح است. هر جا وظیفه هست، در برابرش حق قرار دارد؛ چنان که هر جا برای کسی حقی قرار داده شده، در مقابل وظیفه‌ای نیز بر عهده او گذاشته شده است. زن و شوهر نسبت به همدیگر، وظایفی دارند و بر همین اساس حقوق متقابلی متوجه آنان است که اگر هر دو به وظایف خود عمل کنند و به حقوق خود برسند، زندگی آنها درست و بر اساس عدالت استوار است و در نتیجه زندگی در سایه آن شیرین می‌گردد.

پایه و اساس خانواده، احترام و محبت و رعایت حقوق یکدیگر است. امام باقر (ع) می‌فرماید: «هر کس زن گرفت، باید او را گرامی بدارد و به او

احترام کند.^۱ و امام کاظم (علیه السلام) می فرماید: «جهاد زن شوهرداری نیکو است».^۲

حقوق زناشویی بر دو نوع است:

۱. حقوق واجب و قانونی،

۲. حقوق مستحب و اخلاقی.

حقوق قانونی، رعایت حداقلها است که قانون و دادگاه از آن دفاع می کند.

حقوق اخلاقی، رعایت حُسن هم زیستی است که خوشی و شیرینی زندگی را بیش

از پیش فراهم می سازد.

الف. حقوق زن نسبت به مرد:

۱. تهیه غذا،

۲. تهیه پوشاک،

۳. تهیه وسایل مورد نیاز خانه،

۴. تهیه مسکن،

۵. حق آمیزش و همخواهی،

ب. حقوق مرد نسبت به زن:

۱. خروج از منزل با اجازه شوهر،

۲. حق تمکین،

۳. رفع امور نفرت آور،

۴. آرایش و نظافت،

۵. نذر و قسم خوردن با اجازه شوهر.

۱. «مَنْ أَخَذَ الْمَرْأَةَ فَلْيُكْرِمْهَا»: وسائل الشیعه، ج ۵، باب ۳.

۲. «جهاد المرأة حُسْنُ التَّبَعْلِ»: فروع کافی، ج ۵، ص ۹.

نفقة زن

● پرسش ۴۱۱. آیا بدهی های شرعی زن - از قبیل كفاره، خمس، رد مظالم و... - بر عهده

شوهر است؟

همه مراجع: خیر، پرداخت این نوع بدهی ها بر شوهر واجب نیست و اگر زن مال

دارد، باید خودش بدهد. در غیر این صورت، تکلیفی ندارد.^۱

مخارج اضافی

● پرسش ۴۱۲. آیا علاوه بر نفقه و نیازهای ضروری زن، نیازهای دیگر او نیز - از قبیل

خرید کتاب، انفاق به فقیران، هدیه دادن، برپا کردن مجالس روضه خوانی

و جشن ائمه (علیهم السلام) - بر شوهر واجب است؟

همه مراجع: خیر، تأمین نیازهای یاد شده، برای شوهر واجب نیست.^۲

مخارج زندگی

● پرسش ۴۱۳. چنانچه مردی نفقه همسرش را ندهد و یا از آن کم بگذارد، زن چگونه

می تواند نفقه خود را از او استیفا نماید؟

آیات عظام امام، بهجت و فاضل: نخست باید به حاکم شرع مراجعه کند و با عدم

دسترسی به او، با چند نفر از افراد عادل در میان بگذارد تا از این طریق،

او را بر پرداخت نفقه ملزم کنند و اگر این راه ها ممکن نبود، می تواند مخارج زندگی

خود را بدون اجازه از مال شوهر بردارد.^۳

۱. فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۳؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۴۲۸ و دفتر: همه مراجع.

۲. امام، استفتاءات، ج ۳، احکام نفقه، س ۱۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۹۳، و ج ۲، س ۱۳۱۰ و ۱۳۱۱؛

مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۸۴۶؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، النفقات؛ وحید، منهاج الصالحین،

ج ۳، النفقات؛ صافی، هداية العباد، ج ۲، النفقات، م ۸؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۱۸۹۷؛

نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۰۸؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۴۲۰؛ دفتر: خامنه ای.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۱۶.

آیات عظام تبریزی، سیستانی، صافی، مکارم و نوری؛ اگر ممکن است، می تواند مخارج زندگی خود را بدون اجازه از مال شوهر بردارد.^۱

آیه الله وحید: می تواند از طریق متصدی امور حسیه، شوهر را بر پرداخت نفقه ملزم کند و اگر ممکن نشد، می تواند خرجی خود را بدون اجازه، از مال شوهر بردارد و احتیاط واجب آن است که این کار با اجازه حاکم شرع باشد.^۲

□ تبصره. به فتوای آیه الله سیستانی و آیه الله مکارم شیرازی، در فرض یاد شده، تصرف در اموال شوهر باید با اجازه حاکم شرع باشد.

حق زن

● پرسش ۴۱۴. اگر زن درآمد کافی داشته باشد، آیا شوهر می تواند از پرداخت نفقه به همسر خود امتناع ورزد؟

همه مراجع: خیر؛ هر چند زن درآمد کافی نیز داشته باشد، باز نفقه او بر شوهر واجب است.^۳

نفقه نامزد

● پرسش ۴۱۵. در دوران عقد تا عروسی - که دختر در خانه پدر به سر می برد - آیا تأمین نفقه او بر عهده شوهر است؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: در فرض یاد شده اگر زن تمکین داشته باشد، نفقه او بر شوهر واجب است.^۴

۱. همان، م ۲۴۱۶ و نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۱۲.

۲. وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۸۰.

۳. امام، تحریر الوسیله، ج ۲، الفقات، ۱۹؛ صافی، هدایه العباد، ج ۲، ۱۹؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۴۱۸؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، ۱۴۱۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۴۳۳ و دفتر: خامنه ای، نوری، مکارم و بهجت.

۴. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۳۳۳؛ امام، استفتاءات، ج ۳، احکام نفقه، س ۱۴؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۶۶۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۲؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۱۰۵۱ و ج ۱، س ۸۳۹؛ دفتر: بهجت و خامنه ای.

آیات عظام تبریزی و وحید: خیر، در این فرض بر عهده شوهر نیست.^۱

آیه الله سیستانی: اگر در شهری که زندگی می کنند، متعارف این است که نفقه دختر را خانواده اش می دهد، بر عهده شوهر چیزی نیست. در غیر این صورت، پرداخت نفقه، وظیفه شوهر است.^۲

□ تبصره. اگر با مطالبه زن، مرد نفقه را در این مدت نپردازد (طبق فتوای کسانی که می گویند نفقه او بر عهده شوهر است)، زن می تواند در آینده قیمت نفقه پرداخت نشده در این دوران را، از شوهر مطالبه کند.

مسکن زن

● پرسش ۴۱۶. آیا زن حق دارد از زندگی کردن در خانه ای که پدر و مادر شوهر هستند، امتناع ورزد و منزل جداگانه ای درخواست کند؟

همه مراجع: بر شوهر واجب است مسکن مناسب شأن زن و متعارف محل، تهیه کند و منزل جداگانه لازم نیست؛ مگر آنکه داشتن منزل جداگانه، از شئون آن زن باشد.^۳

متابعت در سکونت

● پرسش ۴۱۷. آیا زن بعد از عقد ازدواج، می تواند از سکونت در شهری خاص امتناع ورزد؟

همه مراجع: خیر، چنین حقی ندارد؛ مگر آنکه در ضمن عقد شرط کرده باشد [و یا عقد بر این توافق واقع شده باشد].^۴

۱. تبریزی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۳۹۹ و وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۳۹۹.

۲. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۴۱۵.

۳. خامنه ای، استفتاءات، س ۳۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۸۷ و دفتر: همه مراجع.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۵۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۴۷؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۵۱۵؛ دفتر: خامنه ای.

مطالبه مهریه

● پرسش ۴۱۸. اگر زن بعد از نزدیکی با همسرش، مهرش را از شوهر بطلبد؛

ولی او قادر به پرداخت آن نباشد، تکلیف چیست؟

همه مراجع: اگر شوهر به جز خانه و اثاث آن و چیزهای دیگری که به آنها نیاز دارد و یا در شأن او است، چیز دیگری نداشته باشد، زن نمی تواند مهر خود را از او مطالبه کند؛ بلکه باید صبر کند تا او بتواند بدهی خود را بپردازد.^۱

● پرسش ۴۱۹. در جایی که بیرون رفتن زن با حق شوهر منافات نداشته باشد

(مانند اینکه شوهر سر کار است)، آیا باز اجازه او لازم است؟

همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، اجازه شوهر در این فرض نیز لازم است.^۲
آیات عظام تبریزی و مکارم: بنابر احتیاط واجب، در این فرض نیز اجازه شوهر لازم است.^۳

شرط ادامه تحصیل

● پرسش ۴۲۰. هنگام ازدواج (در ضمن عقد) با شوهرم شرط کردم که اجازه ادامه

تحصیل در دانشگاه را به من بدهد؛ آیا اکنون می تواند از شرط خود

دست بردارد و اجازه ندهد؟

همه مراجع: خیر؛ شما می توانید بدون اجازه شوهرتان، به تحصیل ادامه دهید.^۴

ادامه تحصیل

● پرسش ۴۲۱. مردی با دختری دانشجوی ازدواج می کند؛ آیا پس از آن، شوهر می تواند او

را از ادامه تحصیل باز دارد؟

همه مراجع (به جز نوری): اگر در ضمن عقد، شرط نشده که زن به تحصیل خود ادامه دهد و یا عقد بر طبق این شرط و توافق واقع نشده است، زن نمی تواند بدون اذن شوهر، از منزل خارج شود. در غیر این صورت، می تواند به تحصیل خود ادامه دهد.^۱
آیه الله نوری: اگر تحصیل دختر باعث تضییع حق شوهر نباشد، می تواند بدون اذن او، به تحصیل خود ادامه دهد.^۲

● پرسش ۴۲۲. اگر مرد به هر علتی اجازه ادامه تحصیل و مانند آن را به زن ندهد،

آیا زن هم می تواند نسبت به او تمکین نکند؟

همه مراجع: در فرض یاد شده، زن چنین حقی ندارد و باید تمکین کند.^۳

لجاجت شوهر

● پرسش ۴۲۳. اگر شوهر از روی لجاجت و انتقام گیری از زن، اجازه بیرون رفتن

را به او ندهد، آیا اطاعت از او واجب است؟

همه مراجع: هر چند انتقام گیری و اذیت کردن از سوی مرد، بر خلاف

اخلاق اسلامی است؛ ولی اگر به هر جهت اجازه ندهد، زن باید اطاعت کند.^۴

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۱۴ و ۱۹ و ۲۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۲۵۳ و ۱۳۳۴ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۶۶ و ۹۰۱ و ۹۰۲؛ بهجت، *توضیح المسائل مفترقه*، م ۱۸؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۶۲۷ و ۱۶۲۵؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۶۵۰ و ۶۵۳؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۶۵۰؛ دفتر: وحید و سیستانی.

۲. نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۷۵.

۳. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۶۶۴؛ دفتر: همه مراجع.

۴. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۶۲۶؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۱۰ و دفتر: همه مراجع.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۷؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۲۷۱؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۳۲۹؛ دفتر: خامنه ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۱۲؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۳۳۷ و ۳۳۸. وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۴۰۷ و نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۷۵.

۳. تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۴۰۷ و مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۶۴.

۴. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۱۳۱۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۶۶؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۳۳۴؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۴۶۷؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۱۹؛ دفتر: نوری، وحید، بهجت، سیستانی.

اجازه دوران عقد

● پرسش ۴۲۴. آیا در دوران عقد - که دختر در خانه پدر و مادر زندگی می‌کند -

برای بیرون رفتن از خانه اجازه شوهر لازم است؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، مکارم و نوری: آری، در این فرض برای خروج از منزل پدر، اجازه شوهر لازم است.^۱

آیات عظام تبریزی و وحید: خیر، در این فرض اجازه شوهر، لازم نیست.^۲

آیه‌الله سیستانی: اگر در شهری که زندگی می‌کند، متعارف این است که دختر در این مدت از شوهر اجازه نمی‌گیرد؛ در این صورت برای بیرون رفتن اجازه او لازم نیست و در غیر این صورت، باید اجازه بگیرد.^۳

آیه‌الله فاضل: در این فرض بنا بر احتیاط واجب، برای خروج از منزل پدر، اجازه شوهر لازم است.^۴

□ تبصره. اگر زن در ضمن عقد، شرط کرده باشد که در این مدت، بدون اجازه او بیرون رود و یا عقد بر توافق قبلی واقع شده باشد؛ در این صورت به فتوای همه مراجع، این شرط نافذ است و دیگر اجازه شوهر لازم نیست.

اجازه صله رحم

● پرسش ۴۲۵. اگر شوهری، همسرش را از صله رحم - به ویژه دیدار والدین - منع کند،

تکلیف زن چیست؟ آیا می‌تواند بدون اجازه او به دیدن آنان برود؟

همه مراجع (به جز مکارم): خیر، نمی‌تواند بدون اجازه شوهر به دیدار آنان برود و

صله رحم منحصر به رفت و آمد نیست؛ بلکه با احوال پرسی و پیغام فرستادن از طریق تلفن، نامه و مانند آن نیز محقق می‌شود.^۱

آیه‌الله مکارم: برای صله رحم به ویژه والدین و یادگیری واجبات دینی که بدون خروج از منزل امکان‌پذیر نیست، اجازه شوهر لازم نیست.^۲

رضایت شوهر

● پرسش ۴۲۶. آیا همین اندازه که زن بداند شوهرش برای بیرون رفتن از منزل راضی است، کفایت می‌کند یا اینکه باید از او اجازه بگیرد؟

همه مراجع: اگر می‌داند که شوهرش راضی است، کفایت می‌کند و اجازه گرفتن لازم نیست.^۳

اجازه نماز جمعه

● پرسش ۴۲۷. آیا حضور در مراسم مذهبی (مثل نماز جمعه و راهپیمایی) نیاز به اجازه شوهر دارد؟

همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، باید با اجازه شوهر باشد.^۴

آیات عظام تبریزی و مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید با اجازه شوهر باشد.^۵

۱. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۳۲؛ امام، تحریر الوسیله، ج ۲، فصل فی القسم و النشوز و استفتاءات، ج ۳، سؤالات متفرقه، س ۹۰؛ صافی، هدایة العیاد، ج ۲، فصل فی القسم و النشوز؛ تبریزی، استفتاءات، س ۲۱۸۹ و ۱۵۲۰ و صراط النجاة، ج ۵، س ۶۵۲؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، الفصل الثامن، م ۳۳۸ و Sistani.org صله رحم، س ۱ و ۲ و دفتر: بهجت، وحید، نوری و خامنه‌ای.
۲. دفتر معظم له.

۳. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۳۵؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۸؛ مکارم، توضیح المسائل، م ۲۰۶۲؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۶۸۷ و دفتر: همه مراجع.

۴. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۳۴؛ امام، استفتاءات، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۲۶ و ۲۹؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۱۸؛ دفتر: سیستانی، وحید، صافی و نوری.

۵. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۹۷۶ و ۹۶۳ و تبریزی، استفتاءات، س ۱۴۵۴.

۱. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۳۳۳؛ امام، استفتاءات، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۲۲ و ۴ و دفتر: بهجت، مکارم، بهجت، فاضل و نوری.

۲. تبریزی، صراط النجاة، ج ۳، ۷۳۵؛ دفتر: وحید.

۳. دفتر: سیستانی.

۴. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۶۷۷.

انتخاب لباس

● پرسش ۴۲۸. آیا زن در انتخاب پوشش، باید مطیع همسر خود باشد؟

همه مراجع: خیر، اطاعت زن از شوهر، تنها در حقوق زناشویی و بیرون رفتن از منزل است و در امور دیگر، اطاعت از او واجب نیست.^۱

اطاعت شوهر

● پرسش ۴۲۹. اگر شوهر پوشیدن لباس و یا آرایش خاصی را از همسرش درخواست

کند، آیا اطاعت او بر زن واجب است؟

همه مراجع: اگر این درخواست در راستای استمتاع باشد و یا ترک آن باعث نفرت شوهر گردد، بر زن واجب است اطاعت کند. در غیر این صورت، واجب نیست.^۲

اجازه روزه مستحبی

● پرسش ۴۳۰. آیا برای گرفتن روزه‌های مستحبی، اجازه شوهر لازم است؟

همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): اگر با حق زناشویی شوهر منافات داشته باشد، بنابر احتیاط واجب باید اجازه بگیرد. اما اگر شوهر او را از روزه گرفتن باز دارد، باید اطاعت کند؛ هر چند با حق زناشویی او منافات نداشته باشد.^۳

آیات عظام بهجت و مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید از شوهر اجازه بگیرد؛ هر چند با حق زناشویی شوهر منافات نداشته باشد.^۱

آیه‌الله صافی: اگر با حق شوهر منافات داشته باشد، باید از شوهر اجازه بگیرد و اگر منافات نداشته باشد، بنابر احتیاط واجب باید اجازه بگیرد. اگر شوهر او را از روزه گرفتن باز دارد، باید اطاعت کند؛ هر چند با حق زناشویی او هم منافات نداشته باشد.^۲

اموال شوهر

● پرسش ۴۳۱. آیا زن می‌تواند در اموال شوهر، بدون اجازه او تصرف کند؟

همه مراجع: خیر، باید اجازه بگیرد.^۳

اموال زن

● پرسش ۴۳۲. آیا شوهر می‌تواند همسر را از تصرف در اموال خودش، نهی کند؟

همه مراجع: خیر، زن می‌تواند هر گونه تصرفی در اموال خود انجام دهد و اجازه شوهر لازم نیست [هر چند اجازه بگیرد، بهتر است].^۴

□ تبصره. در مورد نذر زن از اموال خودش، به مسأله «نذر زن» مراجعه شود.

روابط زناشویی

● پرسش ۴۳۳. تمکین زن نسبت به روابط زناشویی، چه مقدار باید باشد؟

همه مراجع: اگر عذر شرعی (مانند حیض، ضرر برای سلامتی بدن و...) نداشته باشد و شوهر بخواهد، باید تمکین کند.^۵

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۸؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۵۵۷؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۶۹؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۴۰۷؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۴۰۷؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۳۳۹ و ۳۴۰؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، النشوز؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۶۷۳ و *دفتر: خامنه‌ای*، نوری و بهجت.

۲. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۶۷۳؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۱۳۶۵ و فصل فی النفقات؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۳۶۵ و فصل فی النفقات؛ امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، النشوز؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، النشوز؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۳۵۰ و *دفتر: خامنه‌ای*، بهجت، نوری و مکارم.

۳. امام، سیستانی و نوری، *تعلیقات علی العروة*، اقسام الصوم، السابع؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۰۶۷؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۰۶۷ و *دفتر: خامنه‌ای*.

۱. مکارم، *تعلیقات علی العروة*، اقسام الصوم، السابع و بهجت، *وسیلة النجاة*، ج ۱، م ۱۱۸۶.

۲. صافی، *هدایة العباد*، ج ۱، م ۱۳۹۹.

۳. *دفتر: همه مراجع*.

۴. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۵۱۸ و *دفتر: همه مراجع*.

۵. امام، *استفتاءات*، ج ۳، احکام نفقه، س ۲۵؛ *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۴۱۲؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۷۶.

ایام عادت

● پرسش ۴۳۴. آیا زن و شوهر، می‌توانند در زمان حیض به جز نزدیکی،

سایر استمتاع‌ها را از یکدیگر داشته باشند؟

همه مراجع: آری، جایز است؛ ولی کامیابی از ناف تا زانوی او کراهت دارد،

مگر آنکه از روی لباس باشد.^۱

نزدیکی از پشت

● پرسش ۴۳۵. حکم نزدیکی از پشت در زمانی که زن حائض است، چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و صافی: کراهت شدید دارد.^۲

آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: بنابر احتیاط واجب، جایز نیست.^۳

آیات عظام سیستانی و فاضل: اگر زن راضی باشد، کراهت شدید دارد و اگر راضی

نباشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۴

آیه‌الله مکارم: در ایام پاکی با رضایت زن کراهت شدید دارد و در ایام عادت

بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۵

آیه‌الله نوری: مطلقاً جایز نیست.^۶

احکام پزشکی

مقدمه

﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾^۱؛ «...و هر کس کسی را زنده بدارد،

چنان است که گویی تمام مردم را زنده داشته است».

پزشکی شغل بسیار خطیر و حساسی است؛ چه اینکه پزشک هم با جسم و جان

مریض و هم با حکم و دستور الهی در درمان و معالجه ارتباط دارد. در حقیقت

او بایستی به خوبی از عهده این وظیفه و حق بر آید (وظیفه الهی و حق انسانی).

اگر پزشک جان یک انسان را نجات دهد، گویا به همه انسان‌ها جان بخشیده و به

ارزش والایی دست یافته است. در کنار آن اگر به احکام و مسائل مربوط به خود

عمل کند، ثواب او دو چندان می‌گردد. از آنجایی که پزشک، رسالت بزرگی را

بر دوش دارد، باید به احکام و مسائل پزشکی آشنا و آگاه گردد و چنانچه در این راه

اندکی غفلت و کوتاهی کند، مورد غضب الهی قرار می‌گیرد. امام صادق (ع)

می‌فرماید: اهل هر مملکتی به سه کس محتاج و نیازمندند تا در دین و دنیای خود،

به آنها پناه برند: فقیه دانشمند و باتقوا، حاکم نیکوکاری که مورد اطاعت مردم باشد

و پزشک کاردان و مورد اعتماد».

۱. مانده (۵)، آیه ۳۲.

⇒ نوری، توضیح المسائل، م ۲۴۰۸ و دفتر: خامنه‌ای.

۱. العروة الوثقی، احکام الحيض، السابع.

۲. نوری، توضیح المسائل، م ۴۵۲؛ امام و صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰؛ مکارم، تعلیقات علی العروة،

احکام الحيض، السابع و خامنه‌ای، استفتاء، س ۴۲۵.

۳. وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۲۸؛ بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۲۶۸؛ تبریزی، منهاج الصالحین، ۲۲۸، ۱.

۴. فاضل، تعلیقات علی العروة، احکام الحيض، السابع؛ سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۴۵۰.

۵. تعلیقات علی العروة، احکام الحيض، السابع.

۶. توضیح المسائل، م ۴۵۲.

معاینه نامحرم

● پرسش ۴۳۸. لمس بیمار برای معاینه و درمان، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر پزشک هم جنس در دسترس نباشد، لمس بیمار برای معاینه و درمان اشکال ندارد؛ ولی باید به مقدار ضرورت اکتفا کند.^۱ آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر پزشک هم جنس در دسترس نباشد و یا مهارت مرد بیشتر باشد، لمس بیمار برای معاینه و درمان اشکال ندارد؛ ولی باید به مقدار ضرورت اکتفا کند.^۲

□ تبصره ۱. اگر معاینه از روی لباس ممکن باشد، باید به این راه بسنده کند.

□ تبصره ۲. جواز لمس بیمار به منظور معاینه، باعث نمی شود که نگاه به بدن نیز جایز باشد؛ مگر آنکه نگاه به آن لازم باشد.

پرستار نامحرم

● پرسش ۴۳۹. آیا پرستار می تواند برای گرفتن نبض و فشار خون و... به بدن نامحرم نگاه و او را لمس کند؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): با وجود پرستار هم جنس، این کار برای غیر هم جنس جایز نیست؛ ولی اگر ضرورت باشد، اشکال ندارد.^۳

آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر برای انجام دادن این امور، پرستار هم جنس در دسترس نباشد و یا مهارت غیر هم جنس در این زمینه بیشتر باشد، اشکال ندارد.^۴

«پزشکی» نیز مانند سایر موضوعات فقهی، دارای احکام بسیاری است؛ از قبیل: نگاه و لمس مریض، سقط جنین، تلقیح، تشریح و پیوند اعضا، تغییر جنسیت، عقیم کردن و... هر یک از این عنوان ها، خود دارای مسائل گوناگون و جزئی است که در این کتاب، تنها به بخشی از آن پرداخته شده است.

پزشک نامحرم

● پرسش ۴۳۶. در جایی که پزشک زن در دسترس باشد، آیا لمس بدن زن از روی لباس، به وسیله پزشک مرد جایز است؟

همه مراجع: اصل لمس بدن زن نامحرم، از روی لباس حرام نیست؛ ولی اگر تلذذ و مفسده ای در بین باشد، جایز نیست.^۱

پزشک متخصص نامحرم

● پرسش ۴۳۷. در صورتی که پزشک هم جنس هم وجود دارد و معالجه مستلزم نگاه و لمس است؛ ولی احتمال می رود که متخصص غیر هم جنس بیماری را بهتر تشخیص دهد، تکلیف چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): تخصص بیشتر باعث نمی شود که زن به پزشک مرد مراجعه کند؛ مگر آنکه ضرورت و احتمال خطر در میان باشد.^۲

آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر تخصص پزشک مرد در آن بیماری بیشتر باشد، مراجعه به او اشکال ندارد.^۳

⇨ صراط النجاة، ج ۵، س ۱۰۲۴ و ۱۰۲۳.

۱. مکارم، نوری، فاضل و امام، تعلیقات علی العروة، النکاح، ج ۳۵ و ۴۸؛ صافی، هداية العباد، ج ۲، النکاح، م ۲۲؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۴۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۵۰.

۲. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، النکاح، م ۲۰ و ۲۱؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۱۰۳۹ و ۱۰۲۴.

۳. بهجت، احکام و استفتاءات، ص ۲۹، س ۳ و ۴؛ مکارم، نوری، فاضل و امام، تعلیقات علی العروة، النکاح، م ۳۵؛ صافی، هداية العباد، ج ۲، النکاح، م ۲۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۵۰؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۴۱.

۴. تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۱۰۲۳ و ۱۰۲۴؛ استفتاءات، س ۱۵۴۵؛ سیستانی، Sistani.org، (پزشکی)، س ۱ و منهاج الصالحین، ج ۲، النکاح، م ۲۰ و ۲۱.

۱. بهجت، احکام، استفتاءات پزشکی، ص ۳۱، س ۹؛ امام، فاضل، مکارم و نوری، تعلیقات علی العروة، النکاح، م ۴۷؛ صافی، هداية العباد، ج ۲، النکاح، م ۲۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، النکاح، م ۱۶؛ دفتر: وحید و تبریزی.

۲. صافی، هداية العباد، ج ۲، النکاح، م ۲۲، نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۹۳۳؛ امام، استفتاءات، ج ۳، (نظر)، س ۴۲ و ۴۳ و ۸۴؛ بهجت، احکام و استفتاءات پزشکی، ص ۳۰، س ۵ و ۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۰۸۹؛ خامنه ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۳۰۳؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۵۷۲؛ دفتر: وحید.

۳. سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، النکاح، م ۲۱ و Sistani.org، (پزشکی)، س ۱؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۵۴۵ و

□ تبصره ۱. پرستار در نگاه و لمس تنها باید به همان قسمت از بدن - که انجام معاینه به آن ارتباط دارد - اکتفا کند.

□ تبصره ۲. چنانچه پرستار برای معاینه، به نگاه و لمس بدن بیمار نیاز داشت، مانعی ندارد و در غیر این صورت، تنها باید به یکی از آن دو اکتفا کند.

□ تبصره ۳. در صورتی که معاینه از روی لباس ممکن باشد، باید به این مقدار اکتفا کند و لمس بدن جایز نیست.

تزریقات نامحرم

● پرسش ۴۴۰. حکم آمپول زدن توسط نامحرم چگونه است؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر هم جنس در دسترس نباشد و ضرورت اقتضا کند، اشکال ندارد.^۱

آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر هم جنس در دسترس نباشد یا آمپول زن غیرهم جنس مهارتش در تزریق بیشتر باشد، اشکال ندارد.^۲

سقط جنین

● پرسش ۴۴۱. آیا سقط جنین در ماه‌های اول حاملگی، اشکال شرعی دارد؟

همه مراجع: آری، سقط جنین پس از انعقاد نطفه، در هر ماهی که باشد، جایز نیست.^۳

دیة سقط جنین

● پرسش ۴۴۲. دیه سقط جنین چه مقدار است؟

همه مراجع: دیه برای نطفه، ۲۰ مثقال شرعی طلای سکه دار؛ برای علقه (خون بسته شده)، ۴۰ مثقال و برای مضغه (پاره گوشت)، ۶۰ مثقال است. اگر استخوان داشته و بدون گوشت باشد، ۸۰ مثقال و اگر گوشت آن را پوشانده و خلقت کامل شده باشد، ۱۰۰ مثقال است. اگر روح در آن دمیده شده؛ چنانچه پسر باشد، ۱۰۰۰ مثقال و اگر دختر باشد، ۵۰۰ مثقال شرعی طلای سکه دار دیه دارد. گفتنی است روح در حدود چهار ماهگی، در جنین دمیده می‌شود.^۱

● پرسش ۴۴۳. دیه جنینی که به وسیله پزشک سقط می‌شود، بر عهده کیست؟
وظیفه پدر و مادری که اقدام به چنین کاری کرده‌اند، چیست؟

همه مراجع (به جز مکارم و وحید): دیة سقط جنین بر عهده قاتل مباشر است و چون این عمل به وسیله پزشک انجام شده، بر پدر و مادر تکلیفی نیست؛ بلکه او ضامن است و این دیه به پدر و مادر پرداخت می‌شود. البته می‌توانند از حق خود بگذرند و از او چیزی دریافت نکنند. در هر حال باید از کار خود توبه کنند.^۲

آیات عظام مکارم و وحید: در صورتی که پدر و مادر نیز رضایت داشته باشند پرداخت دیه بر عهده آنان نیز می‌باشد که باید به وارثان بپردازند و یا رضایت آنان را جلب کنند.^۳

→ ج ۱، س ۱۴۹۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۵۲؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۴۰۸؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۸۷۶؛ تبریزی، استفتاءات، س ۲۰۹۹؛ امام، استفتاءات، ج ۳، سقط جنین، س ۱۲؛ دفتر: وحید.

۱. وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۳۷۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۹۴۶؛ امام، تحریر الوسیله، ج ۲، دیة الجنین و دفتر: همه مراجع.

۲. دفتر: همه مراجع.

۳. دفتر.

۱. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۳۰۳؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۸۰۳ و ۱۵۶۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۰۹۱ و ۲۰۸۷؛ بهجت، احکام و استفتاءات پزشکی، ص ۳۰، س ۴ و ۸؛ امام، استفتاءات، ج ۳، (نظر)، س ۴۲؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۹۳۳ و ۹۶۶؛ صافی، هدایة العباد، ج ۲، النکاح، م ۲۲ و دفتر: وحید.

۲. تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۱۰۲۳ و ۱۰۲۴؛ استفتاءات، س ۱۵۴۵؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، النکاح، م ۲۱ و Sistani.org (پزشکی)، س ۱ و ۵.

۳. بهجت، استفتاءات پزشکی، سقط جنین، ص ۴۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۲۶۳؛ مکارم، استفتاءات،

جنین نامشروع

● پرسش ۴۴۴. سقط جنین نامشروع، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: جایز نیست.^۱

اعضای مرگ مغزی

● پرسش ۴۴۵. آیا استفاده از اعضای بدن شخصی که دچار مرگ مغزی شده (مانند

قلب و کلیه)، برای نجات جان بیماران دیگر جایز است؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، سیستانی، صافی، فاضل و وحید: در فرضی که هنوز شخص از دنیانرفته، استفاده از اعضای او، قتل نفس محسوب می شود و جایز نیست.^۲ آیه الله خامنه ای: اگر استفاده از اعضای بدن شخص یاد شده، باعث تسریع در مرگ وی شود، جایز نیست. در غیر این صورت اگر با اجازه قبلی او صورت گرفته باشد و یا نجات جان نفس محترمی متوقف بر آن عضو مورد نیاز باشد، اشکال ندارد.^۳

آیه الله مکارم: اگر مرگ مغزی به طور کامل و مسلم باشد و هیچ گونه احتمال بازگشت به زندگی عادی وجود نداشته باشد -چنانچه برای نجات جان مسلمانی باشد - اشکال ندارد.^۴

آیه الله نوری: آری، جایز است؛ ولی اگر میت در این باره وصیت نکرده باشد، باید این کار با اجازه مجتهد جامع شرایط انجام گیرد.^۵

اعضای غیرمسلمان

● پرسش ۴۴۶. آیا پیوند اعضای بدن میت غیرمسلمان (غیر ذمی)، به بدن بیماران

مسلمان جایز است؟

همه مراجع (به جز تبریزی و نوری): اشکال ندارد.^۱

آیه الله تبریزی: اگر جزء باطنی بدن مسلمان شود (مانند کلیه)، اشکال ندارد.^۲ آیه الله نوری: اشکال ندارد ولی باید این کار با اجازه مجتهد جامع شرایط انجام گیرد.^۳

خرید و فروش کلیه

● پرسش ۴۴۷. در مواردی که پیوند عضو جایز است؛ آیا خرید و فروش اعضا و

کلیه جایز است؟

آیات عظام امام، خامنه ای و نوری: در فرض یاد شده، خرید و فروش آن جایز است؛ و نیز می تواند پول را در برابر اجازه برداشتن عضو بگیرد.^۴ آیات عظام بهجت، سیستانی، صافی و وحید: در فرض یاد شده، می تواند پول را در برابر اجازه برداشتن عضو بگیرد.^۵

آیه الله تبریزی: اعضای بدن انسان، قابل خرید و فروش نیست.^۶

۱. امام، *تحریرالوسیله*، ج ۲، التشریح، م ۶؛ صافی، *استفتاءات پزشکی*، س ۴۹؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، احکام پیوند، م ۶۴؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۷؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۶۱؛ بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقه، م ۲۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۲۷.

۲. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۶۴.

۳. نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۹۹۶.

۴. امام، *تحریرالوسیله*، ج ۲، التشریح، م ۷؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۰۰۴؛ خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۹۰.

۵. بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقه، م ۲۴؛ صافی، *استفتاءات پزشکی*، س ۵۶ و ۵۰؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، احکام پیوند، م ۶۲؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۴.

۶. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۷۸.

۱. خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۶۶؛ بهجت، *استفتاءات پزشکی*، سقط جنین، ص ۴۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۹۸؛ سیستانی، Sistani.org، سقط و دفن: همه مراجع.

۲. صافی، *استفتاءات پزشکی*، س ۵۹؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۴۲؛ بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقه، م ۲۴؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۷۱ و ۲۰۵۸ و دفن: امام.

۳. *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۹۱.

۴. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۵۶.

۵. نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۹۹۵.

طهارت عضو پیوندی

● پرسش ۴۴۹. پیوند قسمتی از بدن میت به انسان زنده، از نظر طهارت و نجاست

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر جزء بدن انسان زنده شود، پاک است.^۱

کالبد شکافی

● پرسش ۴۵۰. کالبد شکافی برای کشف جرایم و شناسایی قاتل، چه حکمی دارد؟

آیات عظام بهجت و مکارم: اگر ضرورت ایجاب کند اشکال ندارد؛ مانند نجات

جان بی گناه و شناسایی قاتل.^۲

آیه الله تبریزی: خیر، جایز نیست.^۳

آیات عظام خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر کشف حقیقت متوقف بر آن است، اشکال

ندارد.^۴

تشریح جسد غیرمسلمان

● پرسش ۴۵۱. حکم کالبد شکافی و تشریح بدن میت غیرمسلمان (غیر ذمی) چیست؟

همه مراجع: تشریح بدن میت غیرمسلمان اشکال ندارد.^۵

۱. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، التشریح، م ۶؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، احکام پیوند، م ۵۹؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۴؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۰۲ و *دفتر: بهجت و فاضل*، مکارم، خامنه‌ای و تبریزی.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۷۸؛ بهجت، احکام پزشکی، ص ۵۰.

۳. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۶۲.

۴. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۸۱؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۹۷۷ و ۹۸۲؛ فاضل، *جامع المسائل*، ۱، س ۲۱۹.

۵. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۴۲؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۷۷؛

امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، التشریح، م ۱؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۸۰؛ تبریزی، *استفتاءات*، م ۲۰۶۰؛

سیستانی، *توضیح المسائل*، احکام تشریح، م ۵۶؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۸۹۳؛ بهجت، احکام پزشکی،

ص ۴۹.

آیات عظام فاضل و مکارم: در فرض یاد شده، خرید و فروش آن جایز است؛

ولی بهتر است پول را در برابر اجازه برداشتن عضو بگیرد.^۱

دیه قطع عضو

● پرسش ۴۴۸. آیا قطع عضو میت مسلمان برای پیوند زدن، دیه دارد؟ این دیه

به چه کسی می‌رسد؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و نوری: اگر میت در زمان حیات خود وصیت

نکرده، بر قطع کننده، دیه تعلق می‌گیرد. این دیه بین ورثه‌ها تقسیم نمی‌شود؛

بلکه در راه خیرات، برای خود میت صرف می‌شود.^۲

آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: بر قطع کننده دیه تعلق می‌گیرد و این دیه

بین ورثه‌ها تقسیم نمی‌شود؛ بلکه باید در راه خیرات، برای خود میت صرف

شود.^۳

آیه الله فاضل: بر قطع کننده دیه تعلق می‌گیرد و این دیه بین ورثه‌ها تقسیم

نمی‌شود؛ بلکه بنابر احتیاط واجب، باید در راه خیرات، برای خود میت صرف شود

(هر چند میت در زمان حیات خود هم وصیت کرده باشد).^۴

آیه الله مکارم: اگر میت در زمان حیات خود وصیت نکرده، بر قطع کننده،

دیه تعلق می‌گیرد. این دیه بین ورثه‌ها تقسیم نمی‌شود؛ بلکه بنابر احتیاط واجب

در راه خیرات، برای خود میت صرف می‌شود.^۵

۱. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۲۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۴۸ و ۱۴۶۰.

۲. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، التشریح، م ۵ و ۷؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۸۸؛ نوری، *استفتاءات*، ۱،

س ۹۹۲ و ۹۹۵؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، احکام پیوند، م ۵۸ و ۶۱.

۳. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۷۵؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۴ و *دفتر: بهجت*.

۴. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۳۵.

۵. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۴۳ و *دفتر: مکارم*.

● پرسش ۴۵۲. آیا تشریح جسد کافر ذمی جایز است؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، فاضل و مکارم: اشکال ندارد.^۱

آیات عظام سیستانی و وحید: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ مگر آنکه در آیین آنها، تشریح جسد اشکال نداشته باشد.^۲
آیه الله نوری: جایز نیست.^۳

فروش خون

● پرسش ۴۵۳. آیا شخص می تواند در مقابل اهدای خون به بیماران نیازمند، پول بگیرد؟

همه مراجع: آری، جایز است [به شرط آنکه برای او خطر و ضرر قابل توجهی نداشته باشد].^۴

تلقیح مصنوعی

● پرسش ۴۵۴. حکم باردار نمودن مصنوعی زن با نطفه شوهرش چیست؟ آیا فرزندی

که از این راه متولد می شود، حکم فرزند حقیقی را دارد؟

همه مراجع: اصل این کار اشکال ندارد؛ به شرط آنکه از مقدمات حرام (مانند نگاه و لمس نامحرم) پرهیز شود و بیچه به دنیا آمده، همه احکام فرزند آن زن و شوهر را دارا است.^۵

۱. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، التشریح، م ۱؛ بهجت، *احکام پزشکی*، ص ۴۵؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۸۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۴۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۷۷.

۲. وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۲؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، احکام تشریح، م ۵۶.

۳. نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۸۹۴ و ج ۱، س ۹۷۴.

۴. بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقه، م ۱۵؛ امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، التشریح، بعد از م ۷؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۰۰۵؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، احکام پیوند، م ۶۳؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۶ و دفتر: فاضل، مکارم و خامنه ای.

۵. خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۷۱ و ۱۲۷۷؛ امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، التلقیح، م ۱؛

اسپریم مرد اجنبی

● پرسش ۴۵۵. حکم وارد کردن اسپریم مرد اجنبی به رحم زن - در صورتی که شوهرش

عقیم باشد - چیست؟ فرزندی که متولد می شود، متعلق به کیست؟

همه مراجع (به جز خامنه ای): این کار حرام است و اگر فرزندی به دنیا آید، به صاحب نطفه و به زنی که صاحب رحم است، تعلق دارد.^۱

آیه الله خامنه ای: اصل این کار اشکال ندارد؛ به شرط آنکه از مقدمات حرام (مانند نگاه و لمس نامحرم) پرهیز شود و اگر فرزندی به دنیا آید، به صاحب نطفه و به زنی که صاحب رحم است، تعلق دارد.^۲

استعمال مواد مخدر

● پرسش ۴۵۶. حکم استعمال مواد مخدر (هرویین، تریاک، حشیش و...) چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی و وحید: اعتیاد به مواد مخدر جایز نیست.^۳

آیات عظام خامنه ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: استفاده از مواد مخدر، جایز نیست.^۴

آیه الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب، از استعمال مواد مخدر اجتناب شود.^۵

→ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۰۱۳؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۰۳ و ۲۱۰۴؛ وحید، *توضیح المسائل*، ۲۹۰۰؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، تلقیح مصنوعی، م ۶۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۳۹۲؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۰۳ و ج ۱، ۹۸۵؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۷۵۷ و دفتر: بهجت.

۱. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، التلقیح، م ۲ و ۳؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۹۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۰۵ و وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۹۸؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، تلقیح مصنوعی، م ۶۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۳۹۱؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۹۰۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۵۲۷؛ بهجت، *استفتاءات پزشکی*، ص ۳۵.

۲. *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۷۷ - ۱۲۷۱.

۳. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب محرمة، س ۱۰۳؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۱۸۴ و دفتر: وحید، بهجت.

۴. نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۶۱؛ خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۴۰۳؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۴۹؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۶۴؛ دفتر: صافی.

۵. سیستانی، Sistani.org، مواد مخدر.

مواد مخدر و درمان

● پرسش ۴۵۷. در مواردی که مواد مخدر جنبه درمانی پیدا کند، استفاده از آن

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر بر اساس تشخیص پزشک متخصص و مورد اطمینان، استفاده از مواد مخدر، تنها راه درمان محسوب شود (به مقدار ضرورت)، اشکال ندارد.^۱

□ تبصره. هر چیزی که در دین حرام شمرده شده، استفاده از آن به عنوان درمان با شرایط یاد شده، جایز است و مواد مخدر هم مصداقی از آن محسوب می‌شود.

● پرسش ۴۵۸. آیا حشیش و تریاک نجس است؟

همه مراجع: خیر، پاک است.^۲

حکم سیگار

● پرسش ۴۵۹. کشیدن سیگار چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز مکارم): اگر باعث ضرر قابل توجه باشد، جایز نیست.^۳

آیه‌الله مکارم: با توجه به شهادت و گواهی جمعی از پزشکان آگاه و اساتید متعهد دانشگاه و نیز آمارهای تکان دهنده از مرگ و میر ناشی از سیگار و بیماری‌های خطرناکی که از آن نشأت می‌گیرد؛ ثابت شده که خطرات مهم دود سیگار، یک واقعیت است. از این رو کشیدن آن به طور مطلق حرام است.^۴

پوست لب

● پرسش ۴۶۰. کندن و جویدن پوست لب و جاهای دیگر بدن، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: پوست‌های مختصر لب و جاهای دیگر بدن - که به آسانی کنده می‌شود و در حال افتادن است - پاک است.^۱

خون دهان

● پرسش ۴۶۱. اگر از دندان خون بیاید و با آب دهان مخلوط شود، فرو بردن

آن چه حکمی دارد؟ آیا باید دهان را آب کشید؟

همه مراجع (به جز مکارم و نوری): اگر خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد.^۲

آیه‌الله نوری: اگر خون به حدی کم باشد که واسطه مخلوط شدن با آب دهان، از بین می‌رود، پاک است؛ ولی فرو بردن آن اشکال دارد.^۳

آیه‌الله مکارم: اگر خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد؛ ولی عمداً این کار را نکند.^۴

۱. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۴۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۴؛ سیستانی، Sistani.org، استمنا، ش ۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۸۵؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۴۰۴؛ دفتر: امام، بهجت، وحید، تبریزی، نوری.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۱۲ و دفتر: خامنه‌ای.

۳. نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۵۶۲؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۹۴۴؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۴۰۸؛ سیستانی، Sistani.org، مواد مخدر؛ دفتر: صافی، امام، تبریزی، بهجت و وحید.

۴. دفتر: مکارم.

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، م ۹۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۹۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۹۲ و خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۲۷۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۰؛ بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، م ۵۲۷؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۰۱؛ دفتر: خامنه‌ای.

۳. نوری، توضیح المسائل، م ۱۰۰.

۴. مکارم، توضیح المسائل، م ۱۰۶.

خون زخم

● پرسش ۴۶۲. آیا خونی که بر روی زخم خشک می‌شود، نجس است؟

همه مراجع: آری، نجس است؛ هر چند خشک شده باشد.^۱

خون تزیقات

● پرسش ۴۶۳. گاهی هنگام خون‌گیری از بیمار، مقدار بسیار کم و ناچیزی از

خون سرایت می‌کند؛ آیا با پنبه الکلی می‌توان محل را تطهیر کرد؟

همه مراجع: خون - هر چند به مقدار ناچیز هم باشد - نجس است و باید آن را

با آب شست.^۲

تنفس مصنوعی میت

● پرسش ۴۶۴. آیا ماساژ فردی که نمی‌دانیم زنده است یا مرده، غسل مس میت دارد؟

همه مراجع: تا وقتی که روح از بدن او جدا نشده و یا بدنش گرم است، دست زدن

به بدن او موجب غسل نمی‌شود.^۳

لمس مرگ مغزی

● پرسش ۴۶۵. آیا دست زدن به بیماری که در کما بوده و یا دچار مرگ مغزی شده

و چند لحظه دیگر می‌میرد، غسل مس میت دارد؟

همه مراجع: تا وقتی که روح از بدن او جدا نشده و یا بدنش گرم است، دست زدن

به بدن او موجب غسل نمی‌شود.^۴

غسل مس میت

● پرسش ۴۶۶. در هنگام تشریح، اگر دست ما به مرده‌ای برخورد که نمی‌دانیم

مسلمان است یا کافر؛ آیا غسل مس میت لازم است؟

همه مراجع: غسل مس میت واجب است، خواه میت مسلمان باشد یا کافر؛

مگر آنکه بدانید میت مسلمانی است که او را غسل داده‌اند.^۱

استخوان میت

● پرسش ۴۶۷. حکم دست زدن دانشجویان پرستاری به استخوان‌های (بدون گوشت)

میت چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: اگر میت را غسل نداده‌اند، باید برای

مس استخوان او غسل کرد.^۲

آیات عظام بهجت، صافی و فاضل: اگر میت را غسل نداده‌اند، بنابر احتیاط واجب

باید برای مس استخوان او غسل کرد.^۳

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: اگر استخوانی باشد که گوشت ندارد،

برای مس آن غسل واجب نیست.^۴

مس میت

● پرسش ۴۶۸. کسی که به بدن میت قبل از غسل دست بزند، آیا بدن و لباسش هم

نجس می‌شود و باید آب بکشد، یا فقط غسل کند؟

همه مراجع (به جز مکارم): اگر دست یا لباس خودش و یا بدن میت،

۱. العروة الوثقی، فصل فی غسل الميت و فصل فی تغسیل الميت.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۵۲۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۵۳۰؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۲۹ و ۲۵۲.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۵۲۹.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۵۲۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۵۳۵.

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. العروة الوثقی، ج ۱، فی النجاسات، الخامس.

۳. همان.

۴. همان.

مرطوب باشد، نجس می‌شود و باید محل تماس را تطهیر کند. اگر خشک باشد، بهتر است (احتیاط مستحب)، محل تماس را بشوید.^۱

آیه الله مکارم: اگر دست یا لباس خودش و یا بدن میت مرطوب باشد، نجس می‌شود و باید محل تماس را تطهیر کند. اگر خشک باشد، بنابر احتیاط واجب، باید محل تماس را بشوید.^۲

● **پرسش ۴۶۹.** اگر مس میت با دستکش صورت گیرد، باز غسل مس میت لازم است؟ همه مراجع: خیر، غسل واجب نمی‌شود.^۳

حکم الکل

● **پرسش ۴۷۰.** آیا الکل صنعتی مورد استفاده در آزمایشگاه‌ها و الکلی که در تزریقات و مانند آن به کار می‌رود، نجس است؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و نوری: اگر یقین نداشته باشید که از الکل مست‌کننده تهیه شده، پاک است.^۴

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: خیر، پاک است.^۵

□ تبصره. الکل صنعتی از مایع مست‌کننده تهیه نمی‌شود بلکه از گازهای اتیل و استیل که از فرآورده‌های نفتی است به دست می‌آید. این الکل آن قدر غلظتش بالا است که باعث مسمومیت می‌شود نه مستی.

۱. امام، فاضل، نوری، *تعلیقات علی العروة*، فی غسل الميت، م ۲۰؛ بهجت، *وسيلة النجاة*، ج ۱، م ۳۲۵؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۳۳۳؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۳۳۳؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. مکارم، *تعلیقات علی العروة*، فی غسل الميت، م ۲۰.

۳. *العروة الوثقی*، فصل فی غسل الميت.

۴. امام، *استفتاءات*، ج ۱، نجاسات، س ۲۶۰ خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۳۰۷ - ۳۰۴؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۵۰ و ۱۵۲ و نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۲۳.

۵. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۷۳ و ج ۲، س ۹۹؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۸ و ۴۹ و ج ۲، س ۴۰ و ۴۲؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۹۰ و ۹۴؛ سیستانی، *Sistani.org*، الکل و دفتر: وحید.

● **پرسش ۴۷۱.** به طور کلی حکم طهارت و نجاست انواع الکل‌ها چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل و نوری: هر کدام از این الکل‌ها، اگر اصلشان مایع مست‌کننده باشد، نجس است.^۱

آیات عظام تبریزی و خامنه‌ای: هر کدام از این الکل‌ها، اگر اصلشان مایع مست‌کننده باشد، بنابر احتیاط واجب نجس است.^۲

آیات عظام سیستانی و وحید: تمامی انواع الکل‌ها پاک است. البته اگر اصل آن مایع مست‌کننده باشد، بنابر احتیاط مستحب نجس است.^۳

آیه الله مکارم: هر الکلی که به صورت فعلی آن قابل نوشیدن نباشد و باید آن را رقیق کرد، نجس نیست؛ ولی اگر به صورت کنونی آن قابل نوشیدن باشد، بنابر احتیاط واجب نجس است.^۴

۱. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳.

۲. خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۳۵۱ و تبریزی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳.

۳. سیستانی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳ و وحید، *منهاج الصالحین*، الاعیان النجسه، الثامن.

۴. مکارم، *استفتاءات*، س ۴۲.

احکام آموزشی

آموزش پزشکی

● پرسش ۴۷۲. در بیمارستان‌ها و مراکز آموزشی-پزشکی، دانشجویان جهت آموزش به معاینه نواحی مختلف بدن (شکم، سینه، لگن و عورت) بیمار زن می‌پردازند. با توجه به اینکه این امر یک موضوع آموزشی است که در برنامه پزشکان قرار دارد، حکم آن چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی): اگر فراگیری مسائل پزشکی، در حدی است که حفظ سلامتی و جان بیماران (هر چند در آینده)، متوقف بر آن باشد؛ به مقدار ضرورت و ناچاری جایز است.^۱

آیه‌الله تبریزی: اگر فراگیری مسائل پزشکی، در حدی است که حفظ سلامتی و جان بیماران (هر چند در آینده) و یا حفظ پیشرفت و فرهنگ طب مسلمانان، متوقف بر آن باشد، اشکال ندارد.^۲

۱. فاضل، ج ۱، س ۲۰۸۲ و ۲۰۹۰؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۵۵۱ و ۱۵۷۳؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، النکاح، م ۲۲ و جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۷۰۶؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۹۵۷؛ بهجت، *احکام و استفتاءات پزشکی*، ص ۳۳، س ۲۰؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (نظر)، س ۴۷ و ۴۹ و ۵۰؛ دفتر: سیستانی، وحید.
۲. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۹۷۸.

عکس‌های آموزشی

● پرسش ۴۷۳. نگاه کردن به عکس‌های عریان موجود در کتاب‌های پزشکی

– که آموزش آن برای دانشجویان ضروری است – چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد.^۱

تشریح جسد مسلمان

● پرسش ۴۷۴. آیا برای آموزش دانشجویان یا کشف مطالب جدید علم پزشکی،

تشریح بدن میت مسلمان جایز است؟

همه مراجع (به جز تبریزی): اگر امکان دسترسی به بدن میت غیرمسلمان نباشد و

کشف مسائل جدید پزشکی در حدی باشد که نجات جان مسلمان (هر چند

در آینده)، متوقف بر آن باشد؛ تشریح بدن میت مسلمان (به مقدار ضرورت)

اشکال ندارد.^۲

آیه‌الله تبریزی: اگر نیاز به تشریح است، باید جسد غیرمسلمان را تهیه کنند و

تشریح جسد مسلمان جایز نیست.^۳

آموزش موسیقی

● پرسش ۴۷۵. حکم آموزش و یادگیری نوازندگی آلات موسیقی چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت و صافی): آموزش و یادگیری نوازندگی با آلات مختص

۱. خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۱۳۱۳؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۷۸۹؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۲۰۹۳؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۹۳۱؛ صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۰۷؛ بهجت، *احکام و استفتاءات پزشکی*، ص ۳۱، س ۱۲؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (نظر)، س ۴۹ و ۵۰؛ تبریزی، *صراط‌النجاح*، ج ۵، س ۱۰۲۲، دفتر: سیستانی و وحید.

۲. امام، *تحریرالوسیله*، ج ۲، التشریح، م ۳؛ بهجت، *احکام پزشکی*، ص ۴۶؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، ۲۱۴۲؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۲۸۰ و ۱۳۱۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۴۷۱؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۸۹۳؛ سیستانی، *توضیح‌المسائل*، *احکام تشریح*، م ۵۷؛ وحید، *توضیح‌المسائل*، م ۲۸۹۳.

۳. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۰۶۲ و ۲۰۶۸.

[به لهُو] جایز نیست و اگر از آلات مشترک باشد، به منظور استفاده مشروع و حلال،

اشکال ندارد.^۱

آیات عظام بهجت و صافی: آموزش و یادگیری نوازندگی با آلات موسیقی،

حرام است.^۲

نگاه به استاد

● پرسش ۴۷۶. حکم نگاه به صورت استاد زن، در هنگام تدریس چیست؟

همه مراجع (به جز صافی): اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد،

اشکال ندارد.^۳

آیه‌الله صافی: بنابر احتیاط واجب بدون قصد لذت نیز جایز نیست؛ ولی اگر

نگاه اتفاقی باشد، اشکال ندارد.^۴

استاد بدحجاب

● پرسش ۴۷۷. استاد ما بد حجاب است و حجاب شرعی را رعایت نمی‌کند

و در هنگام نوشتن مطالب روی تخته سیاه، دست و موهای سر او، بیش

از اندازه ظاهر می‌شود؛ تکلیف ما چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، فاضل و نوری: نگاه به او – هرچند بدون قصد لذت –

اشکال دارد.^۵

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب محرمه، م ۲۶؛ خامنه‌ای، *اجوبه‌الاستفتاءات*، س ۱۱۴۴؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۷۸؛ فاضل، *جامع‌المسائل*، ج ۱، س ۹۹۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۱۱؛ سیستانی، *منهاج‌الصالحین*، ج ۲، م ۱۱ و Sistani.org، س ۱۷ و ۱۸؛ دفتر: وحید و نوری.

۲. صافی، *جامع‌الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۰۵ و ۱۰۰۷ و ۱۰۲۰ و ۱۰۱۸؛ دفتر: بهجت.

۳. *توضیح‌المسائل* مراجع م ۲۴۳۳؛ *العروة الوثقی* ج ۲ النکاح، م ۳۱؛ نوری، *توضیح‌المسائل*، م ۲۴۲۹؛ وحید، *توضیح‌المسائل* م ۲۴۴۲ و خامنه‌ای، *استفتاءات*، س ۵۰۹.

۴. صافی، *توضیح‌المسائل* مراجع م ۲۴۳۳، *جامع‌الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۰۰ و *هدایة‌العباد*، ج ۲ النکاح، م ۱۸؛ دفتر: خامنه‌ای.

۵. امام، فاضل و نوری، *تعلیقات علی‌العروة الوثقی*، النکاح، م ۲۷؛ صافی، *هدایة‌العباد*، ج ۲، النکاح م ۲۷ و خامنه‌ای،

آیه الله بهجت: نگاه به او - هر چند بدون قصد لذت - جایز نیست.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: در صورتی که از زنان بی باکی است که اگر او را امر به حجاب کنند، اعتنا نمی کند؛ نگاه به او - بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام - اشکالی ندارد.^۲

دختران هم کلاسی

● پرسش ۴۷۸. با توجه به اینکه کلاس های دانشجویان دختر و پسر، با هم برگزار می شود، ناخود آگاه چشم انسان به دختران نامحرم می افتد؛ حکم آن چیست؟

همه مراجع: اگر ناخود آگاه و بدون قصد لذت باشد، اشکال ندارد.^۳

حرمت تقلب

● پرسش ۴۷۹. حکم تقلب در امتحان چیست؟

همه مراجع: تقلب در امتحان جایز نیست.^۴

⇒ استفتاء، س ۵۰۹، ۵۸۲ و ۱۳۹۹.

۱. دفتر: بهجت.

۲. سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۴؛ تبریزی، التعلیقہ علی منهاج الصالحین، النکاح م ۱۲۳۲؛ مکارم، استفتاءات ج ۲، س ۱۰۲۹، ۱۰۳۹ و تعلیقات علی العروة الوثقی، النکاح، م ۲۷؛ وحید، توضیح المسائل م ۲۴۴۳.

۳. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۱۰۳۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۲۴؛ العروة الوثقی، ج ۲، النکاح ۲۷؛ امام، تحریر الوسیله، ج ۲، النکاح م ۲۷؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۴۸۴ و توضیح المسائل م ۲۴۲۹ و توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳؛ وحید، توضیح المسائل م ۲۴۴۲؛ دفتر: خامنه ای؛ صافی، جامع الاحکام، س ۱۷۰۰ و ۱۷۰۲؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۳ و خامنه ای، استفتاء، س ۴۸۷.

۴. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۱۹۷؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۶۰۸؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۳۰۳؛ سیستانی، Sistani.org، تقلب؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۴۶۸ و دفتر: امام، بهجت، صافی، نوری و وحید.

تقلب بارضایت

● پرسش ۴۸۰. اگر طرف مقابل راضی به تقلب از روی نوشته اش باشد، حکم تقلب چگونه است؟

همه مراجع: رضایت شخص مقابل، هیچ تأثیری در حکم ندارد.^۱

تقلب در آزمون

● پرسش ۴۸۱. تقلب در امتحان هایی که برای ورزیدگی و تست دانش آموزان انجام می شود، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: تقلب در این نوع امتحانات هر چند حرام نیست؛ ولی زیان آن به خود شخص باز می گردد؛ مگر آنکه بگوید: خودم نوشتم که از باب دروغ، حرام می گردد.^۲

تقلب در آزمون های استخدامی

● پرسش ۴۸۲. تقلب در آزمون هایی که جهت استخدام در مشاغل صورت می گیرد، در دستمزدها و حقوق هایی که افراد بعد از تصدی شغل مربوطه دریافت می کنند، ایجاد شبهه می کند یا نه؟

همه مراجع (به جز وحید): اگر تخصص و مهارت لازم را برای آن کار دارد و مقررات پس از استخدام نیز رعایت شده است؛ حقوقی که دریافت می کند، اشکال ندارد.^۳

آیه الله وحید: استفاده از مزایای آن نهاد، جایز نیست.^۴

۱. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۱۹۷؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۶۰۸ و دفتر: همه مراجع.

۲. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۶۰۸ و دفتر: همه مراجع.

۳. امام، استفتاءات، ج ۲ مکاسب مجرمه ۱۳۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۱۹۵ و دفتر: همه مراجع.

۴. دفتر: وحید.

تقلب آزمون کارشناسی

● پرسش ۴۸۳. دانشجویی که در خود قدرت ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد را

می‌بیند، چنانچه در امتحان ورودی تقلب کند و علت آن را عدم آمادگی

بودن شرایط روحی و روانی، در آن زمان خاص و اصولاً عدم تبخّر در

تست زنی قلمداد کند؛ آیا عمل او جایز است؟

همه مراجع: تقلّب در امتحان در هر صورت، جایز نیست.^۱

احکام امر به معروف

اهمیت امر به معروف

● پرسش ۴۸۴. درباره اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و ضرورت آن توضیح

دهید؟

﴿كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾^۱؛

«شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شده‌اند [؛ چه اینکه] امر به

معروف و نهی از منکر می‌کنید».

«معروف» آن است که عقل و شرع آن را نیک و خوب بداند و «منکر» آن است

که عقل و شرع آن را ناپسند و بد بداند. بنابراین آنچه که نیک است - اعم از

امور فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی، عبادی، اخلاقی، سیاسی، جسمی، روانی و... -

معروف است و کلیه آنچه که ناپسند است، مشمول منکر می‌گردد. پس امر به

معروف، به معنای «فرمان دادن به کار خوب» و نهی از منکر، به معنای «باز داشتن

از کار بد» است.

بهترین راه برای به دست آوردن مصداق‌های معروف و منکر، مراجعه به

شرع است. بعضی از معروف‌ها عبارت است از: تقوا، احسان و نیکی، توکل،

۱. آل عمران (۳)، آیه ۱۱۰.

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب محرمة، س ۱۳۸؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۹۴ و دفتر: همه مراجع.

ذکر چند امر در این زمینه لازم است:

۱. این فریضه از تکالیف همگانی است و همه مسلمانان باید آن را پاس بدارند. این چنین نیست که در زمان اقتدار حاکمیت اسلامی، این فریضه تنها بر دوش نیروهای انتظامی و قوه قضاییه و سایر نهادهای دولتی قرار داشته باشد؛ بلکه تک تک آحاد مردم به انجام این فریضه موظف‌اند. امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی است و چنانچه عده‌ای به اجرای آن بپردازند و به گسترش معروف و از بین بردن منکر اقدام ورزند، انجام دادن آن از دیگران ساقط می‌شود.
۲. در اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر، بین زن و مرد تفاوتی نیست و هر دو گروه، در این راستا وظیفه و مسئولیت دارند.
۳. یکی از مراتب امر به معروف و نهی از منکر اقدام و برخورد عملی با شخص گناه کار است؛ ولی به فتوای مراجع تقلید، این امر باید^۱ با اجازه حاکم شرع و مسؤولان حکومت اسلامی انجام گیرد و بدون اجازه آنها جایز نیست.^۲
۴. این فریضه دارای شرایطی است که بدون فراهم آمدن آنها، انجام دادن آن بر شخص واجب نیست؛ بلکه در برخی موارد نیز حرام است.

مراتب امر به معروف

● پرسش ۴۸۵. مراتب امر به معروف و نهی از منکر کدام است؟

مراتب امر به معروف و نهی از منکر عبارت است از:

۱. انکار قلبی،
۲. انکار زبانی،
۳. اقدام عملی.

۱. طبق برخی فتاوا بنا بر احتیاط واجب است.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۳۷۷؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۴۵۶؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۷۷۳؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۰۵۴.

حسن ظن به خدا، توبه، تلاوت قرآن، شکر خدا، مشورت، دعا، اخلاق نیک، بردباری، ایستادگی در راه دین، خوف از خدا، انفاق، اندیشیدن و تفکر، عفو و بخشش، فرو بردن خشم، جهاد، نماز، روزه و... بخشی از منکرها نیز عبارت است از: کفر، نفاق، دوستی با کافران، ظلم و ستم، خیانت به بیت‌المال، کتمان حق، دین فروشی، بخل، کرنش در برابر دشمن، بدگمانی، دروغ، غیبت، تهمت، ایجاد اختلاف، ریاست‌طلبی، حسادت، قطع رحم و...

فریضه امر به معروف و نهی از منکر، در همه ادیان مطرح بوده است و وجوب آن اختصاص به مسلمانان ندارد. این حکم در میان بنی اسرائیل به چشم می‌خورد. خداوند در قرآن می‌فرماید: «اهل کتاب همه یکسان نیستند؛ بلکه پاره‌ای از آنان به انجام این فریضه می‌پردازند و از نیکان به شمار می‌روند».^۱ لقمان اجرای این فریضه را به فرزندش سفارش می‌کند.^۲ خداوند به حضرت موسی و هارون دستور می‌دهد که با زبان نرم، فرعون را نصیحت کنند.^۳

امر به معروف و نهی از منکر، از مهم‌ترین، بهترین و عالی‌ترین فریضه‌ها و واجبات اسلامی است؛ به طوری که برخی از فقیهان، آن را از ضروریات دین دانسته‌اند. در آیات و روایات گوناگونی به آن سفارش شده است و تعابیر زیبایی در آنها به چشم می‌خورد. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «تمام کارهای نیک و (حتی) جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر، همچون آب دهان در برابر دریای پهناوری است».^۴ امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «بد قومی هستند، قومی که بر امر به معروف و نهی از منکر عیب می‌گیرند و آن را بی‌ارزش می‌پندارند».^۵

۱. آل عمران (۳)، آیه ۱۱۳ و ۱۱۴.

۲. لقمان (۳۱)، آیه ۱۷.

۳. طه (۲۰)، آیه ۴۳ و ۴۴.

۴. «وَمَا أَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا وَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِنْدَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَّا كَفَشَتْهُ فِي بَحْرِ لُجَى: نَهْجِ الْبَلَاغَةِ، کلمات قصار، ش ۳۷۴.

۵. «يُنْشِ الْقَوْمُ قَوْمٌ يَعْبُونَ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ»: وسائل الشیعه، ج ۱۱، ط جدید، ص ۳۹۲.

شرایط امر به معروف

● پرسش ۴۸۶. شرایط امر به معروف و نهی از منکر کدام است؟

۱. آمر و ناهی باید معروف و منکر را بشناسد.

۲. احتمال دهد امر و نهی او تأثیر دارد.

۳. امر و نهی مفسده‌ای (ضرر جانی، مالی مهم و آبرویی) نداشته باشد.

۴. تارک معروف و عامل منکر، بر ادامه شیوه خود اصرار داشته باشد.

● پرسش ۴۸۷. آیا بر کسی که از احکام شرعی و راه و روش امر به معروف آگاهی

ندارد، امر به معروف واجب است؟

همه مراجع: خیر واجب نیست؛ ولی باید شرایط و مسائل امر به معروف را

یاد بگیرد تا دچار اشتباه نگردد.^۱

موارد امر به معروف

● پرسش ۴۸۸. از نظر شرعی امر به کدام یک از معروف‌ها و نهی از کدام یک از

منکرها واجب است؟

آیات عظام امام، بهجت، مکارم، فاضل، خامنه‌ای و نوری: در واجبات و محرمات،

امر و نهی واجب و در مستحبات و مکروهات، امر و نهی مستحب است.^۲

آیات عظام تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: در واجبات و محرمات امر و نهی

واجب و در مستحبات امر مستحب است.^۳

۱. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۱، القول فی شرایط وجوبها، م ۸ و *توضیح المسائل*، م ۲۷۹۱؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۷۱، الرابع؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۶۰۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۳۸۳؛ دقت: خامنه‌ای، وحید، تبریزی، نوری، صافی و فاضل.

۲. امام و فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۷۸۶؛ بهجت، *توضیح المسائل*، امر به معروف؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۷۸۴؛ دقت: مکارم و خامنه‌ای.

۳. وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۷۱؛ تبریزی و سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۷۱؛ صافی، *توضیح المسائل*، م ۲۸۶۰ و ۲۸۶۱.

وظیفه امر به معروف

● پرسش ۴۸۹. اگر کسی عملی را مرتکب شود که مرجع تقلید شخص دیگری آن را

حرام می‌داند؛ ولی به نظر مرجع تقلید خودش جایز است؛ آیا باید او را

از آن عمل نهی کند؟

همه مراجع: خیر، نهی از منکر در این مورد واجب نیست.^۱

● پرسش ۴۹۰. آیا کسی که خودش به معروف عمل نمی‌کند و مرتکب گناه می‌شود؛

حق دارد دیگران را امر و نهی کند؟

همه مراجع: آری، بر او هم واجب است که با تحقق شرایط، امر به معروف

و نهی از منکر کند. البته باید بداند که اگر بخواهد سخنش در قلب دیگران

جای گیرد و تأثیر بگذارد، با عمل و رفتار خود می‌تواند، به این هدف دست

یابد.^۲

امر به معروف فامیل

● پرسش ۴۹۱. برخی از بستگان و خویشاوندان ما به طور کلی به نماز و روزه

و سایر واجبات توجهی ندارند و اموالشان نیز حرام و یا مشکوک است

و هیچ‌گونه نصیحت و موعظه‌ای در آنها اثر نمی‌کند؛ آیا معاشرت با آنان

جایز است؟

همه مراجع: معاشرت با آنان اشکال ندارد؛ به ویژه اگر باعث هدایت آنان بشود

۱. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۴۷۵؛ امام، *تحریر الوسیله*، ج ۱، القول فی شرایط وجوبها، م ۲؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۷۱، الرابع؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۷۱، الرابع؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۷۱، الرابع و دقت: خامنه‌ای، بهجت، نوری، مکارم و فاضل.

۲. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۱، شرایط الامر بالمعروف، الشرط الرابع، م ۲؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۷۲ و ۱۲۷۵؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۷۲ و ۱۲۷۵؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۷۲ و ۱۲۷۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۴۵۸ و دقت: خامنه‌ای، بهجت، نوری، مکارم و فاضل.

و تا هنگامی که یقین ندارید غذای مورد استفاده، از مال حرام است، تصرف در آن جایز است.^۱

وظیفه نیروی انتظامی

● پرسش ۴۹۲. در زمان حکومت اسلامی، اگر نیروی انتظامی در برخورد با مفسد اجتماعی از خود جدیت نشان ندهد، وظیفه مردم چیست؟ آیا باید بر اساس فریضه امر به معروف و نهی از منکر اقدام کنند؟

همه مراجع (به جز بهجت): بر همه مکلفان، امر به معروف و نهی از منکر واجب است و اگر نیروی انتظامی به این فریضه عمل نکند، تکلیف از دیگران ساقط نمی‌شود؛ بلکه با فراهم بودن شرایط آن، بر سایرین نیز واجب است البته چنانچه نیاز به اقدام و برخورد فیزیکی باشد، این امر بدون اجازه حاکم شرع جایز نیست.^۲

آیه‌الله بهجت: بر همه مکلفان، امر به معروف و نهی از منکر واجب است و اگر نیروی انتظامی به این فریضه عمل نکند، تکلیف از دیگران ساقط نمی‌شود؛ بلکه با فراهم بودن شرایط آن، بر سایرین نیز واجب است. در جایی که منجر به جراحت بشود، نهی از منکر جایز نیست و اجازه مجتهد جامع شرایط نیز بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند.^۳

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۱، امر به معروف، س ۳؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۳۱؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۰۵۷ و ۱۰۶۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۱۵۶؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۱۹۱ و *دفتر: وحید*، بهجت، سیستانی، صافی و نوری.

۲. امام و فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۸۲۴؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۴۵۵ و ۱۴۵۶؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۸۱۱؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۳۷۳؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۰۵۴ و ۱۰۶۳؛ تبریزی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۷۲ و ۱۲۷۳؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، م ۱۲۷۲ و ۱۲۷۳؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۲۷۲ و ۱۲۷۳.

۳. بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۶۱۱.

منکرات مجلس عروسی

● پرسش ۴۹۳. گاهی در عروسی‌ها به پخش نوارهای موسیقی - که بعضی از آنها از صدا و سیما هم پخش می‌شود - می‌پردازند؛ آیا نیروی انتظامی و یا بسیج و یا نهاد دیگری، می‌تواند آنها را از این عمل باز دارند و نهی از منکر کنند؟

همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام باشد، گوش دادن به آن جایز نیست و نهادهای یاد شده وظیفه دارند ارشاد و نهی از منکر کنند و صرف پخش شدن آن از رسانه صدا و سیما، دلیلی بر جواز آن نیست؛ ولی صداهای مشکوک اشکال ندارد.^۱

موسیقی خوابگاه دانشجویی

● پرسش ۴۹۴. با کسانی که در خوابگاه‌های دانشجویی به موسیقی‌های مبتذل گوش می‌دهند، چه باید کرد؟

همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید - در صورت فراهم بودن سایر شرایط - باید به او تذکر دهید و یا در صورت امکان، مسؤولان امر را مطلع سازید.^۲

امر به معروف بدحجاب

● پرسش ۴۹۵. وظیفه مردم در قبال بدحجابی و مفسد موجود در جامعه چیست؟ همه مراجع: وظیفه هر فردی امر به معروف و نهی از منکر است؛ ولی باید به شرایط و مراتب آن توجه داشته باشد.^۳

۱. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۳۷۲ و ۱۷۱۲؛ صافی، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۱۴۶۲ و ۱۴۵۹؛ ج ۱، س ۱۰۱۶ و ۱۰۰۷؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۷۱ و ۱۰۵۹؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۴۷ و ۹۴۶ و ۹۹۵؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۵۴ و ۱۰۶۶ و ۱۱۳۹؛ سیستانی، Sistani.org، موسیقی ش ۱۳ و ۲۲؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۶۰۸ و متفرقه م ۲۰؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۰۱۱ و ۱۰۱۵.

۲. دفتر: همه مراجع.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۱۵۴؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۰۸۶ و ۱۲۷۷؛ امام، *استفتاءات*، ج ۱، امر به معروف، س ۱۸؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۹۷۳ و ۹۷۹؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۴۶؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۴۶۲؛ دفتر: وحید، سیستانی، نوری و بهجت.

امر به معروف دانشجویان

● پرسش ۴۹۶. در دانشگاه‌ها، روابط پسر و دختر غوغا می‌کند؛ وظیفه ما نسبت به آنان چیست؟

همه مراجع: بر هر فردی واجب است، ضمن دوری از ابتلا به مفسد، در صورت تمکّن و تحقق شرایط نهی از منکر، به این فریضه اقدام کند.^۱

سختی امر به معروف

● پرسش ۴۹۷. بعضی از گناهان (مانند بدحجابی و...) به حدی است که اگر بخواهم تمام وقتم را برای آن سپری کنم، باز هم نمی‌توانم به تکلیف خود عمل کنم و از کار و زندگی می‌افتم؛ در این صورت تکلیف چیست؟

همه مراجع: امر به معروف و نهی از منکر، تا جایی که باعث ضرر مالی قابل توجه یا سختی و اختلال در زندگی نشود، واجب است.^۲

نگاه به نامحرم

● پرسش ۴۹۸. هرگاه نهی از منکر باعث نگاه به زنان بی‌موالات و آرایش کرده شود، آیا باز هم واجب است؟

همه مراجع: نهی از منکر، ملازم با نگاه کردن نیست و نگاه‌های قهری و اتفاقی، اشکال ندارد.^۳

۱. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۳۸۵ و ۱۳۸۸ و ج ۱، س ۱۱۵۹ و ۱۱۵۴؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، ۱۰۸۶؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۹۷۹؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۴۶؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۴۶۲؛ دفتر: وحید، سیستانی، نوری و بهجت.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۱۶۰؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۹۷۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۴۵۹؛ امام و فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۲۷۹۱؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۱، شرائط وجوب الامر بالمعروف، الخامس؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۷۸۹؛ بهجت، *توضیح المسائل*، ۱۶۰۸، چهارم؛ دفتر: وحید و خامنه‌ای.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۳۷۸؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۰۸۵ و ۱۰۶۷؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۵۸۵ و ۹۷۴؛ دفتر: وحید، سیستانی، نوری، صافی، فاضل، امام و بهجت.

نجس در خوابگاه

● پرسش ۴۹۹. برای اینکه اطلاع پیدا کنیم که در اتاق خوابگاه‌ها، گناه (نه توطئه بر ضد نظام) انجام می‌شود یا نه، آیا جایز است تفحص کنیم؟

همه مراجع: خیر، این کار حرام است.^۱

نجاست فرش

● پرسش ۵۰۰. اگر فرش کسی نجس باشد و ببیند دیگران با پای مرطوب بر آن قدم می‌گذارند، تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، فاضل و نوری: لازم نیست به آنان بگوید.^۲

آیه‌الله بهجت: خیر، لازم نیست به او بگوید؛ مگر اینکه با او طوری معاشرت داشته باشد که اگر نگوید، لوازم مشترک بین آن دو نجس خواهد شد.^۳

آیه‌الله تبریزی: اگر در معرض این باشد که نجاست به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها سرایت کند، باید به آنان بگوید.^۴

آیه‌الله سیستانی: اگر او باعث این امر شده باشد، با دو شرط باید به وی بگوید: یکی اینکه در معرض این باشد که نجاست به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌های او سرایت کند و دیگر آنکه احتمال بدهد آنان به گفته او ترتیب اثر می‌دهند؛ ولی اگر بداند ترتیب اثر نمی‌دهند، گفتن لازم نیست.^۵

آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط به آنان بگوید.^۶

۱. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۲۱۸؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۲۱۹۳؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۰۷۳؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۹۳.

۲. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۴۴؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۱۴۴؛ دفتر: خامنه‌ای.

۳. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۴۴.

۴. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۴۴.

۵. *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۴۲ و ۱۴۴.

۶. مکارم، *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۴۳.

آیه الله وحید: اگر او باعث این امر شده و در معرض این باشد که نجاست به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها سرایت کند، باید به آنان بگوید.^۱

امر به معروف پدر و مادر

● پرسش ۵۰۱. اگر پدر و مادر انسان مرتکب گناه شوند، آیا نهی از منکر آنان بی احترامی محسوب نمی شود؟

همه مراجع: خیر، نهی از منکر آنان - با فراهم بودن شرایط آن - بر فرزند واجب است. البته سعی کند این کار را با سخن نرم و اخلاق نیک، انجام دهد و این امر، بی احترامی به آنان محسوب نمی شود و اگر تأثیر نکرد، وظیفه دیگری ندارد.^۲

تکرار امر به معروف

● پرسش ۵۰۲. در فریضه امر به معروف و نهی از منکر، آیا یک بار تذکر دادن کافی است، یا باید چندین بار تکرار کند؟

همه مراجع: اگر در تکرار تذکر، احتمال اثر می دهد، باید تکرار کند.^۳

نهی غذای نجس

● پرسش ۵۰۳. اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می خورد، آیا لازم است به او بگوید؟

همه مراجع (به جز بهجت): خیر، لازم نیست به او بگوید.^۴

آیه الله بهجت: خیر، لازم نیست به او بگوید؛ مگر اینکه با او طوری معاشرت داشته باشد که اگر نگوید، لوازم مشترک بین آن دو نجس می شود.^۱

فضله موش

● پرسش ۵۰۴. اگر صاحب خانه در بین غذا خوردن، بفهمد غذا نجس است (مانند دیدن فضله موش در غذا)، آیا لازم است به میهمانان بگوید؟

همه مراجع (به جز سیستانی و مکارم): آری، باید به آنان بگوید.^۲

آیه الله سیستانی: اگر احتمال دهد میهمانان به گفته او ترتیب اثر می دهند، باید به آنان بگوید؛ ولی اگر بداند ترتیب اثر نمی دهند، گفتن لازم نیست.^۳

آیه الله مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید به آنان بگوید.^۴

دروغ مصلحتی

● پرسش ۵۰۵. دروغ مصلحتی چه حکمی دارد؟

همه مراجع: «دروغ مصلحتی» به معنای رایج نزد مردم - که در واقع «دروغ منفعتی» است - حرام است. موارد جواز دروغ در اسلام مشخص است؛ از جمله آنها وجود مصلحت اهم (مثل حفظ جان مؤمن و یا رفع نزاع بین دو مسلمان) است.^۵

⇒ دفتر: خامنه ای.

۱. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۳.
۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۴۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۴۵؛ دفتر: خامنه ای.
۳. سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲ و ۱۴۵.
۴. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۵.
۵. امام، استفتاءات، ج ۲، گناهان کبیره، س ۴؛ دفتر: همه مراجع.

۱. توضیح المسائل، م ۱۴۵.

۲. امام، استفتاءات، ج ۱، امر به معروف، س ۱۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۳۷؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۰۶۸ و دفتر: همه مراجع.

۳. دفتر: همه مراجع.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۴۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۴۳؛

حکم غیبت

● پرسش ۵۰۶. کسی که از شخصی غیبت کرده یا شنیده است، آیا باید رضایت

فرد غیبت شده را به دست آورد؟

همه مراجع (به جز بهجت): خیر، کسب رضایت او واجب نیست؛ ولی باید از این گناه توبه کند.^۱

آیه الله بهجت: آری باید رضایت او را جلب کند، مگر اینکه عزت و آبروی او را نزد کسانی که پیش آنان غیبت کرده، اعاده نماید و اگر امکان رضایت و یا دسترسی به او نباشد، باید برای او استغفار کرد.^۲

موارد غیبت

● پرسش ۵۰۷. کسی که عیب ظاهری دارد (مثلاً قدش کوتاه است)، آیا می توان

پشت سر او این عیب را گفت؟

همه مراجع: بیان صفات ظاهری و آشکار شخصی که همه از آن آگاهی دارند - اگر قصد هتک و تحقیر و مسخره کردن او را نداشته باشد - اشکال ندارد.^۳

غیبت استاد

● پرسش ۵۰۸. غیبت در مسائلی که اگر دوباره آن صحبت نشود، حل نمی گردد

(مثلاً درباره استادی که خوب درس نمی دهد)، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: بیان نقاط ضعف استاد، نزد مسؤولان و یا در مقام مشورت، اشکال ندارد. به طور کلی در مواردی که مصلحت غیبت، اهم از مفسده آن باشد، غیبت حرام نیست.^۴

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۲ گناهان کبیره، س ۱۶ و ۲۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۸۲؛ سیستانی، *Sistani.org*، غیبت؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۰۴ و ۱۰۰۶ و *دفتر بهجت*، نوری، وحید، صافی، خامنه ای، مکارم.

۲. استفتاءات، ج ۴، س ۶۴۶۹ و ۶۴۷۵.

۳. امام، *استفتاءات*، ج ۲ گناهان کبیره، س ۱۱ و ۱۲؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۷۴۰؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۵۶ و ج ۲، س ۷۴۲ و *دفتر*، همه مراجع.

۴. *دفتر*، همه مراجع.

قطع رحم

● پرسش ۵۰۹. خویشاوندانی که قطع رحم با آنان جایز نیست، چه کسانی اند؟

همه مراجع: ارحام کسانی اند که در مراتب ارث واقع می شوند؛ مانند: پدر، مادر، برادر، خواهر و فرزندان آنان و نیز عمو، عمه، خاله، دایی و فرزندان آنان.^۱

● پرسش ۵۱۰. اگر برادر یا سایر نزدیکان فرد به وظایف دینی (نماز، روزه،

خمس و...) عمل نمی کنند و به تذکر هم گوش نمی دهند، آیا می تواند رفت

و آمد با آنان را قطع کند؟

همه مراجع (به جز امام): خیر، نمی تواند به این بهانه، صله رحم را ترک کند؛ مگر آنکه قطع رابطه (به طور موقت) باعث تأثیر و بیداری او گردد. در این صورت از باب نهی از منکر لازم است.^۲

امام: خیر، بکوش با رفت و آمد او را ارشاد کند و از قطع رحم در هر حال اجتناب ورزد.^۳

صله رحم

● پرسش ۵۱۱. صله رحم به چه چیز تحقق می یابد؟ آیا رفت و آمد با خویشاوندان

واجب است؟

همه مراجع: صله رحم، منحصر به رفت و آمد با خویشاوندان نیست؛ بلکه

۱. *دفتر*، همه مراجع.

۲. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۴۸۰ و ۴۸۱؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۴۰ و ۹۴۱؛ خامنه ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۱۰۵۷؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۱۵۶؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۰۶۴؛ *دفتر*، وحید، تبریزی، بهجت و سیستانی.

۳. امام، *استفتاءات*، ج ۱، امر به معروف، س ۱۳ و ۱۷ و ۲۲.

این عمل با هدیه دادن، میهمانی کردن، پیغام فرستادن، تماس تلفنی، سلام کردن و... نیز تحقق می‌یابد. پس همین اندازه که قطع رحم نشود، کافی است.^۱

لباس شهرت

● پرسش ۵۱۲. منظور از لباس شهرت چه نوع لباسی است؟

همه مراجع (به جز سیستانی و مکارم): لباس شهرت، لباسی است که پوشیدن آن برای شخص - به جهت جنس پارچه، رنگ، کیفیت دوخت و یا مندرس بودنش - معمول نبوده و خلاف شأن او به حساب آید؛ به طوری که اگر آن را در برابر مردم بپوشد، توجه آنان را به خود جلب کرده و انگشت‌نما می‌شود.^۲

آیه‌الله مکارم: لباس شهرت، لباسی است که جنبه ریاکاری دارد و شخص می‌خواهد به وسیله آن، مثلاً به زهد و ترک دنیا مشهور شود؛ خواه از جهت پارچه یا رنگ آن باشد و یا دوخت آن. اما اگر واقعاً قصدش ساده پوشیدن است و جنبه ریاکاری ندارد؛ نه تنها جایز بلکه عملی شایسته است.^۳

آیه‌الله سیستانی: منظور لباسی است که مؤمن را به صورتی زشت و نامناسب درآورد.^۴

پوشیدن لباس شهرت

● پرسش ۵۱۳. حکم پوشیدن لباس شهرت را بیان کنید؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: پوشیدن لباسی که موجب شهرت و

انگشت‌نمایی شود، بنابر احتیاط واجب حرام است.^۱

آیات عظام بهجت، صافی و وحید: پوشیدن لباسی که موجب شهرت و انگشت‌نمایی شود، حرام است.^۲

آیات عظام تبریزی و سیستانی: پوشیدن آن حرام نیست؛ مگر آنکه موجب هتک حرمت و خواری شخص شود.^۳

آیه‌الله مکارم: پوشیدن لباسی که جنبه ریاکاری دارد و شخص می‌خواهد به وسیله آن، مثلاً به زهد و ترک دنیا مشهور شود، بنابر احتیاط واجب حرام است؛ خواه از جهت پارچه یا رنگ آن باشد و یا دوخت آن. اما اگر واقعاً قصد او ساده پوشیدن است و جنبه ریاکاری ندارد؛ نه تنها جایز، بلکه عملی شایسته است.^۴

□ تبصره. پوشیدن هر لباسی که موجب هتک حرمت و خواری شخص شود، به فتوای همه مراجع حرام است.

لباس جنس مخالف

● پرسش ۵۱۴. پوشیدن لباس زنانه برای مردان و بالعکس چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام و بهجت: بنابر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، جایز نیست.^۵

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل و وحید: بنابر احتیاط واجب پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، در صورتی که آن را زنی و پوشش خود قرار دهد، جایز نیست.^۶

۱. امام و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۴۶ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۵۵۰.

۲. صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۷۱۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۸۵۱.

۳. تبریزی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۶.

۶. وحید، توضیح المسائل، م ۸۵۲؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۳۷۲؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۶۸۸؛

تبریزی، صراط النجاة، ج ۳، س ۷۸۱ و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۶.

۱. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۷۲؛ تبریزی، استفتاءات، س ۲۱۸۵ و ۲۱۸۹؛ سیستانی، Sistani.org، صله رحم و دختر: همه مراجع.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۴۶؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۷۱۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۳۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۸۵۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵.

۴. دختر: سیستانی.

آیه‌الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، اگر او را به آن صورت در آورد، جایز نیست.^۱

آیه‌الله مکارم: پوشیدن لباس جنس مخالف، اگر مفسده خاصی بر آن مترتب نشود، اشکال ندارد.^۲

آیه‌الله نوری: بنا بر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، جایز نیست؛ مگر آنکه انگیزه عقلایی و مصلحت مهم‌تری در بین باشد.^۳

لباس منزل

● **پرسش ۵۱۵.** آیا در حرمت پوشیدن لباس جنس مخالف، تفاوتی بین پوشیدن آن در خانه و بیرون از آن دارد؟

آیات عظام امام و بهجت: خیر، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن جایز نیست.^۴

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل و وحید: تا زمانی که لباس جنس مخالف را به عنوان زنی (لباس و پوشش) خود قرار نداده باشد، اشکال ندارد.^۵

آیه‌الله سیستانی: اگر او را به صورت جنس مخالف در آورد، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن جایز نیست.^۶

آیه‌الله مکارم: اگر مفسده خاصی بر آن مترتب نشود، پوشیدن آن اشکال ندارد.^۷

آیه‌الله نوری: اگر از پوشیدن آن انگیزه عقلایی دارد و مصلحت مهم‌تری در بین است، اشکال ندارد.^۸

پوشیدن دمپایی

● **پرسش ۵۱۶.** آیا پوشیدن دمپایی زنان برای مردان و بالعکس اشکال دارد؟

همه مراجع (به جز امام و بهجت): خیر، اشکال ندارد (اگر باعث مفسده نشود).^۱

آیات عظام امام و بهجت: اگر مختص به زن یا مرد باشد، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن برای دیگری جایز نیست.^۲

□ **تبصره.** اگر در موردی پوشیدن دمپایی مختص به جنس مخالف، به عنوان زنی و لباس قرار گیرد (مانند پوشیدن آن در بیرون از منزل)، در این صورت پوشیدن آن اشکال دارد.

ریش تراشی

● **پرسش ۵۱۷.** تراشیدن ریش تمام صورت، با ماشین یا تیغ چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت و صافی): تراشیدن ریش - خواه با تیغ باشد یا ماشین - بنابر احتیاط واجب حرام است.^۳

آیات عظام بهجت و صافی: تراشیدن ریش حرام است.^۴

۱. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۶۸؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۳، س ۷۸۱؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۸۵۲؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، ۱۶۸۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۳۸ و ج ۲، س ۱۵۹ و فاضل و سیستانی و نوری *توضیح المسائل مراجع*، م ۸۴۶.

۲. بهجت، *توضیح المسائل*، م ۷۱۱؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (سؤالات متفرقه)، س ۱۷۴.

۳. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب مجرمة، س ۷۹؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۹۲ و ۴۹۳؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۵۰ و ۷۵۳؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۸۹ و ۱۰۹۶؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۵۷ و ۹۵۵؛ سیستانی، *Sistani.org*، ریش تراشی، س ۱ و ۳؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۴۲۱ و ۱۴۱۶؛ دفتر: وحید.

۴. صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۴۰ و ۱۷۴۲؛ بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقه، م ۴.

۱. همان، م ۸۴۶.

۲. *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۳۸.

۳. *توضیح المسائل*، م ۸۴۷.

۴. بهجت، *توضیح المسائل مراجع*، م ۸۴۶؛ امام، *استفتاءات*، ج ۳، (سؤالات متفرقه)، س ۱۷۴.

۵. فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۸۴۶؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۸۵۲؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۶۸؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۸۸؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۳، س ۷۸۱.

۶. سیستانی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۸۴۶.

۷. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۳۲ و س ۱۳۸ و ج ۲، س ۱۵۹.

۸. نوری، *توضیح المسائل*، م ۸۴۷.

ریش نوجوان

● پرسش ۵۱۸. آیا تراشیدن موهای کم صورت، به منظور رشد و پر پشت شدن آن،

اشکال دارد؟

همه مراجع: اگر موهای صورت کم باشد و صدق ریش بر آن نکند، تراشیدن آن مانعی ندارد.^۱

مسخره ریش

● پرسش ۵۱۹. اگر انسان برای اینکه توهین مردم را نشنود، ریشش را بزند؛

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: گذاشتن ریش برای مسلمانی که به دینش اهمیت می دهد، باعث خواری و سرشکستگی نیست و با مسخره کردن دیگران، احکام الهی عوض نمی شود؛ مگر آنکه باعث حرج بشود و تحمل آن غیرممکن باشد.^۲

ریش پروفوسوری

● پرسش ۵۲۰. آیا گذاشتن ریش پروفوسوری کفایت می کند؟

همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): خیر، کفایت نمی کند و حکم تراشیدن تمام آن را دارد.^۳

آیات عظام تبریزی و مکارم: اگر چانه و اطراف آن (یک چهارم صورت) تراشیده نشود، به طوری که در وقت مواجهه صدق ریش کند، کفایت می کند.^۱

وسایل قمار

● پرسش ۵۲۱. اگر بعضی از وسیله های بازی، در شهری از آلات قمار محسوب شود؛ ولی در شهر دیگر این طور نباشد، آیا بازی با آنها جایز است؟

آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، صافی، نوری و وحید: اگر تنها در بعضی شهرها نیز از آلات قمار محسوب شود، بازی با آن جایز نیست.^۲

آیات عظام سیستانی، فاضل و مکارم: اگر در عرف محل (شهر) از آلات قمار محسوب شود، بازی با آن جایز نیست و در غیر این صورت اشکال ندارد.^۳

آیه الله خامنه ای: اگر این وسیله ها در یکی از دو شهر، از آلات قمار محسوب شود و در گذشته نیز در هر دو مکان از آلات قمار بوده، بازی با آنها حرام است.^۴

بازی رایانه

● پرسش ۵۲۲. بازی قمار، به صورت تک نفره با رایانه چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت، سیستانی، فاضل و مکارم): بازی با آلات قمار جایز نیست؛ خواه طرف مقابل، شخص باشد یا رایانه.^۵

آیات عظام بهجت و سیستانی: بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۶

آیات عظام فاضل و مکارم: اگر طرف دیگر رایانه باشد اشکال ندارد.^۷

۱. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۵۱ و تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۸۷.

۲. تبریزی، *استفتاءات*، س ۹۸۱ و دفتر: امام، وحید و بهجت و نوری، صافی.

۳. سیستانی، Sistani.org، قمار، س ۴ و دفتر: فاضل و مکارم.

۴. *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۱۲۶.

۵. خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، ج ۵، س ۱۱۵۴؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۰۴۳؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱،

س ۵۵۹؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۱۱۵۴؛ دفتر: وحید و امام.

۶. سیستانی، Sistani.org، قمار، س ۱؛ و دفتر: بهجت.

۷. فاضل، Jankarani.org، احکام قمار، س ۵۰؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۳۴.

۱. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب محرمة، س ۸۰؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۵۳ و ج ۱، س ۵۷۰؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۰۹۶؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۵۶ و ۹۶۰ و ۹۵۸؛ سیستانی، Sistani.org، ریش تراشی، س ۱۴؛ دفتر: وحید، بهجت، نوری و صافی.

۲. خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۴۱۸؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۷۵۳؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۲، س ۹۰۵ و *التعلیق علی منهاج الصالحین*، م ۴۳؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۴۳؛ سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۴۶؛ دفتر: صافی، بهجت، وحید، فاضل و امام.

۳. امام، *استفتاءات*، ج ۲، مکاسب محرمة، س ۸۴؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۴۳؛ خامنه ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۴۱۳؛ سیستانی، Sistani.org، ریش تراش، س ۱ و ۳؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۴۳؛ بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقه، س ۴؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۴۹۲ و ۴۹۳ و فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۵۷ و ۹۵۵.

بازی شطرنج

● پرسش ۵۲۳. بازی با شطرنج، بدون برد و باخت و به منظور تقویت فکر و حافظه،

چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: اگر (واقعاً) در نظر عرف

از آلت قمار بودن خارج شده باشد، بازی با آن اشکال ندارد.^۱

آیات عظام بهجت و وحید: اگر بدون برد و باخت باشد، بنابر احتیاط واجب

جایز نیست و این احتیاط بسیار شدید است.^۲

آیات عظام سیستانی و صافی: بازی با شطرنج حرام است و انگیزه یاد شده،

هیچ تأثیری در حکم ندارد و باعث جواز آن نمی‌گردد.

● پرسش ۵۲۴. اگر برای مقلد ثابت شود که شطرنج در زمان حاضر آلت قمار بودن خود

را از دست داده است، بازی با آن بدون برد و باخت، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت و صافی): اگر احراز شود که از نظر عرف، آلت قمار بودن

خود را از دست داده است، بازی با آن اشکال ندارد.^۳

آیه‌الله بهجت: بازی با شطرنج، اگر بدون برد و باخت باشد، بنابر احتیاط واجب

جایز نیست و این احتیاط بسیار شدید است.^۴

آیه‌الله صافی: بازی با شطرنج، در هر حال حرام است.^۵

۱. تبریزی، استفتاءات، س ۹۸۳؛ دفتر: امام، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری و وحید.

۲. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۹.

۳. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۱؛ سیستانی، سایت (شطرنج)، س ۴ و ۵.

۴. امام، استفتاءات، ج ۲، مکاسب مجرمة، س ۲۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۱۱۵؛ فاضل، جامع المسائل،

ج ۱، س ۹۵۲؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۵۴۳؛ تبریزی، استفتاءات، س ۹۸۲؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳،

م ۱۹ و نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۵۵۹ و سیستانی، Sistani.org، س ۱۲.

۴. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، س ۹.

۵. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۱ و ۱۰۴۲.

جوایز ورزشی

● پرسش ۵۲۵. آیا در بازی‌های ورزشی، تعیین جایزه از سوی شخص یا گروه دیگر (غیر

از مسابقه دهندگان) اشکال دارد؟

همه مراجع: در فرض یاد شده، اشکال ندارد.^۱

شرط بندی

● پرسش ۵۲۶. آیا هر بازی که در آن برد و باخت و شرط بندی انجام گیرد، حرام است؟

همه مراجع: هر نوع بازی که به صورت برد و باخت و شرط بندی باشد،

حرام است؛ مگر در مسابقه تیراندازی و اسب سواری.^۲

تخت نرد

● پرسش ۵۲۷. حکم بازی با تخت نرد را بیان کنید؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، فاضل و مکارم: اگر از آلات قمار محسوب شود

بازی با آن هر چند بدون برد و باخت حرام است.^۳

آیات عظام بهجت و وحید: بازی با نرد، اگر به صورت برد و باخت باشد،

حرام است و بدون آن بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.^۴

آیات عظام سیستانی، صافی و نوری: حرام است.^۵

۱. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۷۲۸؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۹؛ دفتر: امام، خامنه‌ای، وحید، فاضل، بهجت، نوری و تبریزی.

۲. امام، استفتاءات، ج ۲، مکاسب مجرمة، س ۱۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۱۲۳؛ سیستانی،

منهاج الصالحین، ج ۲، م ۲۲؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۵۳؛

صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۳۹؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۷۲۷؛ تبریزی، استفتاءات، س ۹۹۲؛

دفتر: بهجت و نوری.

۳. امام، استفتاءات، ج ۲، (مکاسب مجرمة)، س ۱۵؛ تبریزی، استفتاءات، س ۹۸۲؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۷۳۳؛

خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۱۲۵؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۹۳۹.

۴. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، س ۹؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۹.

۵. سیستانی، سایت، قمار؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۵۶۰؛ دفتر: صافی.

بازی با ورق

● پرسش ۵۲۸. بازی ورق و یا پاسور چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، صافی، نوری و وحید: بازی با آلات قمار - هر چند بدون برد و باخت - حرام است.^۱

آیات عظام بهجت و مکارم: اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و اگر بدون آن باشد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.^۲

آیه‌الله سیستانی: اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و اگر بدون برد و باخت و شرط بندی باشد؛ چنانچه در عرف محل (شهر) از آلات قمار شناخته شود، بنابر احتیاط واجب بازی و این جایز نیست.^۳

آیه‌الله فاضل: اگر در عرف از آلت قمار بودن خارج شده باشد و برد و باختی در کار نباشد اشکال ندارد.^۴

بیلیارد

● پرسش ۵۲۹. با توجه به رواج بیلیارد در سطح جامعه و تمایل بعضی مراکز آموزش عالی به استفاده از آن، لطفاً نظر مراجع عظام تقلید را در این خصوص بیان کنید؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: اگر در نظر عرف وسیله قمار شناخته شود، بازی با آن جایز نیست؛ هر چند بدون برد و باخت باشد.^۵

آیه‌الله بهجت: بازی با بیلیارد جایز نیست.^۱

آیه‌الله سیستانی: اگر در نظر عرف محل، وسیله قمار شناخته شود، با برد و باخت حرام است و بنا بر احتیاط واجب، بدون برد و باخت هم جایز نیست.^۲

آیه‌الله وحید: اگر در نظر عرف وسیله قمار شناخته شود، با برد و باخت حرام است و بنا بر احتیاط واجب، بدون برد و باخت هم جایز نیست.^۳

نگهداری وسایل قمار

● پرسش ۵۳۰. حکم نگهداری آلات قمار را بیان کنید؟

همه مراجع (به جز تبریزی و وحید): نگهداری آلات قمار، جایز نیست و باید آنها را از بین برد.^۴

آیات عظام تبریزی و وحید: بنابر احتیاط واجب، نگهداری آلات قمار، جایز نیست و باید آنها را از بین برد.^۵

مجسمه سازی

● پرسش ۵۳۱. ساختن مجسمه انسان یا حیوان، به صورت نیم تنه و یا برجسته روی دیوار چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: تفاوتی بین مجسمه کامل و ناقص نیست و هر دو اشکال دارد.^۶

➡ فاضل، سایت، قمار، س ۴۷؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۵۴۰ و ج ۲، س ۷۳۳؛ تبریزی، سایت؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۱ و دفتر: نوری.

۱. دفتر: بهجت.

۲. سیستانی، سایت، قمار، س ۲.

۳. وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۹.

۴. امام، تحریر الوسیله، ج ۱، م ۸؛ بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، م ۱۴۴۱؛ صافی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۶۸۹؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۵۵۹؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۱؛ دفتر: خامنه‌ای و فاضل.

۵. وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۹؛ تبریزی، منهاج الصالحین ج ۲، التجارة، م ۹.

۶. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۵۴۶ و ج ۲، س ۷۳۷؛ سیستانی، Sistani.org، مجسمه سازی؛ فاضل جامع المسائل،

۱. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۵؛ امام، استفتاءات، ج ۲، (مکاسب محرمه)، س ۱۸؛ خامنه‌ای،

اجوبة الاستفتاءات، س ۱۱۱۶؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۵۵۹ و ۵۶۰؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۱۹؛ تبریزی، استفتاءات، س ۹۸۱.

۲. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۵۴۱ و ۵۴۴؛ بهجت، توضیح المسائل، (مفرقه)، س ۹.

۳. سایت، س ۹.

۴. جامع المسائل، ج ۱، س ۹۵۱.

۵. امام، استفتاءات، ج ۲، (مکاسب محرمه)، س ۱۵؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۱۲۵ و ۱۱۱۹ و ۱۱۱۶؛

شرب شراب

● پرسش ۵۳۴. حکم شراب از نظر حرمت و نجاست چیست؟ آیا تفاوتی بین کم و زیاد

آن نیست؟

همه مراجع: شراب، نجس و خوردن آن حرام است. تفاوتی بین کم و زیاد آن نیست و نوشیدن یک قطره آن نیز حرام است. این کار از گناهان بزرگ محسوب می شود؛ هر چند شخص را مست نکند.^۱

● پرسش ۵۳۵. آیا هر مایع مست کننده، نوشیدن آن گناه است و باعث جاری شدن

حد می گردد؟

همه مراجع: آری، اگر مایع مست کننده است، نوشیدن آن حرام و از گناهان بزرگ است و هر کس مرتکب شود، حد بر او جاری می شود.^۲

شرب مایع مسکر

● پرسش ۵۳۶. آیا هر مایعی که مست کننده باشد، نجس و نوشیدن آن حرام است؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل و نوری: اگر اصل آن هم مایع بوده، نجس است؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است.^۳

آیات عظام تبریزی و خامنه ای: اگر اصل آن هم مایع بوده، بنابر احتیاط واجب نجس است؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۱۲ و ۲۶۹۷ و دفتر: خامنه ای.

۲. امام، تحریر الوسیله، المسکر، م ۴ - ۱ و وحید، منهاج الصالحین، المسکر، م ۲۱۷ و ۲۱۸ و توضیح المسائل، ۲۶۹۷ و فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۸۷۱ و مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۱۴۲۸ و مراجع، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۳۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳.

۴. خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۳۰۱ و تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳.

آیات عظام تبریزی، خامنه ای و صافی: ساختن مجسمه آنها به صورت ناقص، اشکال ندارد.^۱

آیه الله نوری: ساختن مجسمه در صورتی که برای هدف عقلایی باشد و اسراف محسوب نشود، جایز است و در این امر، تفاوتی بین مجسمه کامل و ناقص نیست.^۲

خرید و فروش مجسمه

● پرسش ۵۳۲. حکم خرید و فروش و نگه داری مجسمه جاندار چیست؟

همه مراجع (به جز صافی و مکارم): خرید و فروش و نگه داری آن اشکال ندارد.^۳
آیه الله مکارم: خرید و فروش آن اشکال دارد و سزاوار آن است که از نگه داری آن، خودداری شود.^۴

آیه الله صافی: بنابر احتیاط واجب، خرید و فروش و نگه داری آن، جایز نیست.^۵

حکم کاریکاتور

● پرسش ۵۳۳. کشیدن کاریکاتور اشخاص، در صورتی که موجب استهزا و هتک

آنان شود، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: به طور کلی استهزا و هتک حرمت مؤمن، حرام است.^۶

→ ج ۲، س ۹۴۵؛ دفتر: امام، وحید و بهجت.

۱. خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۲۲۱؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۵۷؛ تبریزی، استفتاءات، ۱۰۶۱.

۲. استفتاءات، ج ۱، س ۴۶۵.

۳. امام، تحریر الوسیله، ج ۱، المکاسب المحرمه، م ۱۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۱۴ و توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۹؛ تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۹ و استفتاءات، س ۱۰۰۷؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۲۲۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۲، م ۱۸؛ وحید، توضیح المسائل، ۲۰۷۷؛ بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، م ۱۴۴۸ و دفتر: نوری.

۴. استفتاءات، ج ۱، س ۵۴۷ و ۵۴۸.

۵. صافی، هدایة العباد، ج ۱، م ۱۶۹۶ و توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۹.

۶. دفتر: همه مراجع.

آیات عظام سیستانی و وحید: اگر اصل آن هم مایع بوده، بنابر احتیاط مستحب نجس است؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است.^۱

آیه الله مکارم: بنابر احتیاط واجب نجس است، هر چند اصل آن هم مایع نبوده باشد؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است.^۲

□ تبصره. اگر مایع مست کننده از مخلوط کردن یک چیز جامد (مانند بنگ و حشیش) با محلول آب تهیه شود، نجس نیست؛ هر چند این محلول مست کننده باشد (چون اصل آن مایع نبوده است)؛ ولی استعمال آن حرام است.

احکام منزل

نظافت و پاکیزگی

● پرسش ۵۳۷. آیا درباره نظافت و پاکیزگی آیه ای وجود دارد؟

در قرآن مجید می خوانیم: ﴿وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهِّرِينَ﴾^۱؛ «و خداوند کسانی را که خواهان پاکی اند دوست می دارد».

اسلام دین پاکی و پاکیزگی است. طهارت از این رو احکام و قوانینش بر این اساس تنظیم شده است و به عنوان بخشی از ایمان شمرده شده است. همچنان که پلیدی و پلشتی بسیاری از نجاسات، نزد بشر فطری و ذاتی است و طبع او از آن تنفر دارد. البته بعضی از پدیده ها وجود دارند که نجاست آن مخفی است و انسان به راحتی نمی تواند به آنها پی ببرد و چه بسا آنها را پاک می داند؛ ولی دین اسلام نجاست آنها را گوشزد کرده است (مانند نجاست سگ، خوک و شراب). از سوی دیگر این دین برای پاک گردانیدن نجاسات، برنامه و دستورات خاصی دارد.

گفتنی است با توجه به اینکه عموم مردم در شبانه روز با مسائل طهارت و

۱. سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳ و وحید، منهاج الصالحین، الاعیان النجسه، الثامن.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳.

۱. توبه (۹)، آیه ۱۰۸.

نجاست سر و کار دارند، دین اسلام احکام این باب را بسیار آسان و منطبق با فطرت بشری تشریع کرده و جست و جو و تحقیق و دقت نظر را لازم نشمرده است. حتی در مواردی شخص را از دقت زیاد و وسواس بر حذر و منع کرده است؛ زیرا وسواس در طهارت و نجاست، شخص را دچار بیماری روحی و افسردگی نموده، زندگی را بر خودش تلخ می‌کند. تردیدی نیست که خداوند راضی به رنج و عذاب او و اطرافیانش نیست.

به منظور آگاهی بیشتر در این باره، برخی از احکام خانه را مورد توجه قرار می‌دهیم.

شستن نجس

● پرسش ۵۳۸. اگر چیزی به بول، نجس شود چگونه با آب قلیل پاک می‌شود؟

همه مراجع (به جز بهجت، سیستانی و صافی): اگر از قبیل بدن و چیزهای سفت است (که آب در آن نفوذ نمی‌کند) پس از برطرف شدن عین نجاست (خواه با آب یا وسیله دیگر)، باید دو بار شسته شود و اگر از قبیل لباس و فرش و مانند اینها است، باید بعد از هر بار شستن فشار داده شود تا غسل آن بیرون آید.^۱

آیات عظام بهجت و صافی: پس از برطرف کردن عین نجاست، یک مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت دادن لازم است.^۲

آیه‌الله سیستانی: اگر آن چیز لباس و بدن باشد، پس از برطرف شدن عین نجاست (خواه با آب یا وسیله دیگر)، باید دو بار شسته شود و اگر غیر آن باشد، یک مرتبه

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۶۰ و ۱۷۰ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۱ و ۱۷۱ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

با آب شسته شود کفایت می‌کند. در هر حال در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت لازم است.^۱

□ تبصره. غسله آبی است که در وقت شستن و بعد از آن، از آن چیزی که شسته می‌شود خود به خود یا به وسیله فشار و مانند آن، جدا می‌شود.

● پرسش ۵۳۹. اگر چیزی به بول، نجس شود چگونه با آب کر (مانند آب لوله‌کشی) پاک می‌شود؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: پس از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه با آب شسته شود، کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، بنابر احتیاط واجب باید آن را فشار یا حرکت داد، تا غسله آن بیرون آید.^۲

آیه‌الله تبریزی: پس از برطرف کردن عین نجاست باید دو مرتبه با آب شسته شود و در لباس و فرش و مانند آن فشار یا حرکت دادن لازم است.^۳

آیه‌الله سیستانی: پس از برطرف کردن عین نجاست، باید دو مرتبه با آب شسته شود و در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت دادن لازم نیست.^۴

آیه‌الله صافی: پس از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه با آب شسته شود، کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت دادن لازم نیست.^۵

آیات عظام مکارم و وحید: پس از برطرف کردن عین نجاست، یک مرتبه با آب

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۶۰ و ۱۷۰.

۲. امام و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، ص ۷۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

شسته شود کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، باید آن را فشار یا حرکت داد تا غساله آن بیرون آید.^۱

□ تبصره. اگر عین نجاست با همان شستن مرتبه اول از بین برود و بعد از آن آب استمرار داشته باشد، آن چیز پاک می‌شود و نیاز به شستن بار دوم نیست؛ مگر بنا بر فتوای کسانی که دو بار شستن را لازم می‌شمارند.

● پرسش ۵۴۰. اگر چیزی به غیر بول، (مانند خون) نجس شود چگونه با آب قلیل پاک می‌شود؟

همه مراجع: اگر از قبیل بدن و چیزهای سفت است (که آب در آن نفوذ نمی‌کند)، پس از برطرف شدن عین نجاست (خواه با آب یا وسیله دیگر)؛ یک مرتبه شستن، پاک می‌شود و اگر از قبیل لباس و فرش و مانند اینها است باید فشار داده شود تا غساله آن بیرون آید.^۲

● پرسش ۵۴۱. اگر چیزی به غیر بول، (مانند خون) نجس شود چگونه با آب کر (مانند آب لوله کشی) پاک می‌شود؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: پس از برطرف کردن عین نجاست، یک مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، بنا بر احتیاط واجب باید آن را فشار یا حرکت داد، تا غساله آن بیرون آید.^۳

آیات عظام بهجت، سیستانی و صافی: پس از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت دادن لازم نیست.^۴

آیات عظام تبریزی، مکارم و وحید: پس از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، باید آن را فشار یا حرکت داد تا غساله آن بیرون آید.^۱

□ تبصره. اگر عین نجاست با همان شستن مرتبه اول از بین برود، آن چیز پاک می‌شود و نیاز به شستن بار دوم نیست؛ مگر بنا بر فتوای کسانی که دوبار شستن را لازم می‌شمارند.

رنگ نجاست

● پرسش ۵۴۲. اگر بعد از شستن لباس، رنگ نجاست روی آن باقی باشد، آیا هنوز

نجس است؟

همه مراجع: خیر، پاک است.

کف صابون

● پرسش ۵۴۳. آیا آبی که کف صابون دارد، می‌تواند چیز نجس را پاک کند؟

همه مراجع: آری، آب با کف صابون مضاف محسوب نمی‌شود.^۲

ماشین لباس شویی

● پرسش ۵۴۴. آیا لباس شویی اتوماتیک که چند بار لباس را می‌شوید، می‌تواند

لباس نجس را پاک کند؟

آیات عظام امام و نوری: اگر بعد از برطرف شدن عین نجاست، یک مرتبه با آب لوله کشی یا دو مرتبه با آب قلیل می‌شوید، پاک می‌کند.^۳

آیه‌الله بهجت: اگر عین نجاست را برطرف کند و آب متصل به لوله در داخل ماشین لباس شویی، به لباس‌ها و تمامی قسمت‌های داخل ماشین برسد، پاک می‌کند.^۴

۱. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۶۲ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۳ و دفتر: خامنه‌ای.

۳. امام و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۱.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

۱. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۰.

۲. تبریزی، استفتاءات، س ۱۳۰ و دفتر: همه مراجع.

۳. امام، استفتاءات، احکام نجاسات، س ۳۲۷ و ۳۲۸؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۳۵.

۴. استفتاءات، ج ۱، س ۲۲۲.

در تطهیر آن دو بار شستن لازم است. از این رو احتیاط آن است که لباس‌ها را یک بار در بیرون لباس شویی هم بشویند.^۱

خون کم

● پرسش ۵۴۶. آیا خون کم (کمتر از درهم) که در نماز بخشیده شده، پاک است؟
 همه مراجع: خیر، نجس است؛ ولی اگر در بدن و لباس نمازگزار باشد، نماز با آن صحیح است.^۲
 □ تبصره. درهم تقریباً به اندازه یک بند انگشت اشاره است.

فرش و موکت

● پرسش ۵۴۷. چگونه موکتی که به زمین چسبیده و به بول نجس شده، پاک می‌شود؟
 آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست، توسط شیلنگی که به آب لوله‌کشی شهر متصل است، یک بار روی آن آب ریخته شود، پاک می‌گردد و احتیاط واجب آن است که موکت طوری فشار یا حرکت داده شود که آب داخل آن خارج شود.^۳

آیات عظام بهجت و صافی: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله‌کشی شهر متصل است، یک بار روی آن آب ریخته شود، پاک می‌گردد و فشار یا حرکت دادن موکت لازم نیست.^۴

آیه‌الله تبریزی: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله‌کشی شهر متصل است، دو بار روی آن آب ریخته شود، پاک می‌گردد و

آیه‌الله تبریزی: اگر هنگام چرخیدن ماشین لباس‌شویی برای شستن لباس، آب آن به اطراف داخل آن در بار اول پاشیده شود، باید آب کر در بار دوم، تمام جاهایی را که نجس شده، فرا بگیرد و لباس هم در حال اتصال به آب لوله‌کشی شسته شود و پس از آن غسله خارج شود، تا لباس پاک گردد.^۱

آیات عظام سیستانی و مکارم: اگر عین نجاست را برطرف کند، پاک می‌کند؛ خواه در حال شستن لباس‌ها اتصال با آب لوله‌کشی داشته باشد، یا بعد از قطع شدن شروع به شست و شو کند.^۲

آیات عظام خامنه‌ای و صافی: اگر عین نجاست را برطرف کند و آب متصل به لوله در داخل ماشین لباس‌شویی، به لباس‌ها و تمامی قسمت‌های داخل ماشین برسد و از آن جدا و خارج شود، پاک می‌کند.^۳

آیه‌الله فاضل: اگر حد اقل آب را سه بار تخلیه می‌کند، پاک می‌کند.^۴

آیه‌الله وحید: در این مورد باید احتیاط کرد.^۵

● پرسش ۵۴۵. اگر پیش از آنکه لباس‌ها را داخل لباس‌شویی بریزیم، عین نجاست آنها را برطرف کنیم، آیا لباس‌شویی در این هنگام لباس‌ها را پاک می‌کند؟

همه مراجع (به جز تبریزی): در فرض یاد شده، لباس‌ها پاک می‌شود.^۶

آیه‌الله تبریزی: اگر به غیربول نجس شده باشد که در تطهیر آن یک بار شستن کافی است و ماشین لباس‌شویی آن را پاک می‌کند؛ ولی اگر به بول نجس شده است،

۱. تبریزی، استفتاءات، س ۱۰۳.

۲. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۳۴ و سیستانی، سایت، نجاسات.

۳. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۹۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۴۷ و جامع الاحکام، ج ۱، س ۸۰.

۴. دفتر: فاضل.

۵. دفتر: وحید.

۶. امام، استفتاءات، احکام نجاسات، س ۳۲۷ و مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۳۴ و سیستانی، سایت، نجاسات و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۲۹۲ و فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۴۷ و جامع الاحکام، ج ۱، س ۸۰ و

دفتر: بهجت.

۱. دفتر: تبریزی.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۸ و وحید، توضیح المسائل مراجع، م ۸۵۴ و دفتر: خامنه‌ای.

۳. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۴۶ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۷۱ و ۷۳.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

در ضمن باید موکت طوری فشار یا حرکت داده شود، که آب داخل آن خارج گردد.^۱

آیه الله سیستانی: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله کشی شهر متصل است، دو بار روی آن آب ریخته شود، پاک می گردد و فشار و حرکت دادن موکت لازم نیست.^۲

آیات عظام مکارم و وحید: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله کشی شهر متصل است، یک بار روی آن آب ریخته شود، پاک می گردد و در ضمن باید موکت طوری فشار یا حرکت داده شود که آب داخل آن خارج شود.^۳

□ تبصره. اگر عین نجاست با همان شستن مرتبه اول از بین برود، آن چیز پاک می شود و نیاز به شستن بار دوم نیست؛ مگر بنابر فتوای کسانی که دو بار شستن را لازم می شمارند.

تطهیر با باران

● پرسش ۵۴۸. آیا فرش نجس زیر باران زیاد، پاک می شود؟

همه مراجع (تبریزی و مکارم): اگر عین نجاست در آن باقی نماند، پاک می شود.^۴

آیه الله تبریزی: اگر عین نجاست در آن باقی نماند، پاک می شود و بنابر احتیاط واجب، باید فرش فشار داده شود.^۵

آیه الله مکارم: اگر عین نجاست در آن باقی نماند، پاک می شود و (باید فرش فشار داده شود) تا غساله آن بیرون بیاید.^۶

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹.

۳. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۵۹ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۶۰.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۳۷ و وحید، توضیح المسائل، م ۳۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۴۹؛ دفتر: خامنه ای.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۳۷.

۶. توضیح المسائل مراجع، م ۳۷.

تطهیر با آفتاب

● پرسش ۵۴۹. آیا لباس و فرش نجس و مانند آن، با آفتاب پاک می شود؟

همه مراجع: خیر، آفتاب با شرایطی تنها می تواند چیزهای ثابت از قبیل در، دیوار و پنجره را پاک کند؛ ولی لباس و فرش و مانند آن که قابل نقل و انتقال است، با آفتاب پاک نمی شود.^۱

تطهیر لوازم منزل

● پرسش ۵۵۰. اگر دیوار اتاق یا برخی اثاث آن، نجس شود، آیا تطهیر آنها واجب است؟

همه مراجع: خیر، تطهیر آنها واجب نیست. تنها برای صحت نماز، باید لباس نمازگزار و محل گذاشتن پیشانی (مانند مهر) پاک باشد.^۲

ظروف نجس

● پرسش ۵۵۱. اگر ظرف یا وسیله ای نجس شده و به دیگری داده یا فروخته شود؛ آیا باید به او اعلام شود؟

همه مراجع (به جز امام، مکارم و نوری): اگر بداند که باعث نجس شدن غذا یا آب آشامیدنی یا آب وضو و غسل او می شود، باید به او اطلاع دهد.^۳

آیات عظام امام، مکارم و نوری: اگر بداند که باعث نجس شدن غذا یا آب آشامیدنی یا آب وضو و غسل او می شود، بنابر احتیاط واجب، باید به او اطلاع دهد.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۹۱ و وحید، توضیح المسائل مراجع، م ۱۹۲ و دفتر: خامنه ای.

۲. خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۳۰۰ و دفتر: همه مراجع.

۳. بهجت و صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲؛ تبریزی، استفتاءات، س ۶۹؛ امام، سیستانی و فاضل، التعلیقه علی العروه، احکام النجاسات، م ۳۲ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۴۳.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲؛ امام و نوری، التعلیقه علی العروه، احکام النجاسات، م ۳۲.

فروش لباس نجس

● پرسش ۵۵۲. اگر لباس نجس شده باشد؛ آیا هنگام فروختن به دیگری و یا هدیه دادن و مانند آن، باید به او اعلام شود (با توجه به اینکه می‌دانیم با آن نماز می‌خواند)؟

همه مراجع (به جز مکارم): خیر، در مورد لباس، اطلاع دادن نجاست آن به دیگری واجب نیست؛ چه اینکه پاک بودن لباس، شرط واقعی نیست.^۱
 آیه‌الله مکارم: اگر بداند که با آن لباس نماز می‌خواند، بنابر احتیاط واجب، باید به او اطلاع دهد.^۲

نجاست مواد غذایی

● پرسش ۵۵۳. اگر قسمتی از روغن جامد یا رب گوجه با فضله موش و یا چیز دیگر نجس شده باشد، آیا با برداشتن قسمت نجس شده است، جایز است از بقیه آن استفاده کرد؟

همه مراجع: این امر در مورد روغن جامد اشکال ندارد؛ ولی در مورد رب گوجه جایز نیست، مگر آنکه رب گوجه به طوری جامد باشد که اگر قسمتی از آن برداشته شود، فضای خالی فوراً پر نگردد.^۳

خوردن غذای نجس

● پرسش ۵۵۴. اگر هنگام خوردن غذا، دهان خونی شود؛ آیا خوردن لقمه‌ای که در دهان است، جایز است؟

همه مراجع (به جز مکارم و نوری): خوردن لقمه نجس شده، حرام است؛ ولی اگر

خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد.^۱

آیه‌الله مکارم: خوردن لقمه نجس شده حرام است؛ ولی اگر خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد؛ ولی عمداً این کار را نکند.^۲

آیه‌الله نوری: خوردن لقمه نجس شده، حرام است؛ هر چند خون به حدی کم باشد که واسطه مخلوط شدن با آب دهان، از بین می‌رود.^۳

کشمش پلو

● پرسش ۵۵۵. خوردن پلویی که کشمش یا خرماي جوشیده در آن استفاده شده، چه حکمی دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت): اشکال ندارد.^۴
 آیه‌الله بهجت: اگر خرما یا کشمش خود به خود یا با پختن جوش بیاید، بنابر احتیاط واجب، نجس و خوردن آن جایز نیست.^۵

آب دهان گربه

● پرسش ۵۵۶. آیا غذایی که گربه به آن دهان زده، نجس است؟

همه مراجع: خیر نجس نیست.^۶

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۰ و ۱۴۱؛ بهجت، وسیلة النجاة، ج ۱، م ۵۲۷ و توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۰۱ و ۱۴۲ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۰ و ۱۴۱.

۳. نوری، توضیح المسائل مراجع، م ۱۰۰ و ۱۴۱.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۴.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۴.

۶. صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۴۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۹ و دفتر: همه مراجع.

۱. سیستانی، صافی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲؛ امام، فاضل و نوری، التعلیقہ علی العروه،

احکام النجاسات، م ۳۲؛ تبریزی، استفتاءات، س ۶۹ و دفتر: بهجت، خامنه‌ای و وحید.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲ و التعلیقہ علی العروه، احکام النجاسات، م ۳۲.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۲۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۳۰ و دفتر: خامنه‌ای.

خوراندن غذای نجس

● پرسش ۵۵۷. آیا غذایی که نجس شده، خوراندن آن به بچه جایز است؟

همه مراجع (به جز صافی): آری جایز است.^۱

آیه الله صافی: اگر برای بچه ضرر داشته باشد، خوراندن آن به بچه جایز نیست.

خون تخم مرغ

● پرسش ۵۵۸. حکم خونی که گاهی در تخم مرغ پیدا می شود، چیست؟

آیات عظام امام و فاضل: این خون پاک است؛ ولی بنابر احتیاط واجب، باید از خوردن آن اجتناب کرد و اگر خون را با زرده تخم مرغ، به هم بزنند که از بین برود، خوردن آن اشکال ندارد.^۲

آیات عظام بهجت، تبریزی، صافی، نوری، مکارم و وحید: این خون بنابر احتیاط واجب نجس است و باید از آن اجتناب شود. اگر خون در زرده باشد (تا پوست نازک روی آن پاره نشده)، سفیده پاک است.^۳

آیه الله سیستانی: این خون نجس نیست؛ ولی احتیاط مستحب آن است که از آن اجتناب شود. اگر خون در زرده باشد [تا پوست نازک روی آن پاره نشده]، سفیده پاک است.^۴

آیه الله خامنه ای: این خون پاک است؛ ولی خوردن آن حرام می باشد و اگر خون را با زرده تخم مرغ، به هم بزنند که از بین برود، خوردن آن اشکال ندارد.^۵

ظرف طلا و نقره

● پرسش ۵۵۹. آیا استفاده از ظرف های طلا و نقره جایز است؟

آیات عظام امام، بهجت و خامنه ای: نگه داری و به کارگیری آنها در زینت اتاق اشکال ندارد؛ ولی استفاده های دیگر از آنها (مانند خوردن و آشامیدن) حرام است.^۱

آیات عظام تبریزی و سیستانی: خوردن و آشامیدن از ظرف های طلا و نقره حرام است و بنابر احتیاط واجب، هرگونه استفاده دیگر نیز جایز نیست؛ ولی نگه داری و یا به کارگیری آنها در زینت اتاق و مانند آن اشکال ندارد.^۲

آیات عظام صافی و مکارم: خوردن و آشامیدن از ظرف های طلا و نقره حرام است و بنابر احتیاط واجب، هرگونه استفاده دیگر، حتی نگه داری آنها نیز جایز نیست.^۳

آیه الله فاضل: نگه داری آنها اشکال ندارد؛ ولی استفاده های دیگر مانند خوردن و آشامیدن و حتی به کارگیری آنها در زینت اتاق حرام است.^۴

آیه الله نوری: خوردن و آشامیدن از ظرف های طلا و نقره و هرگونه استفاده دیگر، حتی نگه داری آنها نیز حرام است.^۵

آیه الله وحید: خوردن و آشامیدن از ظرف های طلا و نقره حرام است و بنابر احتیاط واجب، هرگونه استفاده دیگر، هر چند به کارگیری آن در زینت اتاق نیز جایز نیست؛ ولی نگه داری آنها اشکال ندارد.^۶

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۱؛ وحید، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲ و دفتر: خامنه ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۹۸ و دفتر: فاضل.

۳. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۹۸ و وسیلة النجاة، ج ۱، م ۵۲۴؛ مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۹۸؛ وحید، توضیح المسائل، م ۹۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۹۸؛ تعلیقات علی العروة، فی النجاسات، الخامس، ۱م.

۴. فاضل، تعلیقات علی العروة، فی النجاسات، الخامس، م ۱ و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۹۸.

۵. خامنه ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۲۶۹ و استفتاء، س ۹۹۲.

۱. امام و بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۶ و دفتر: خامنه ای.

۲. تبریزی و سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، م ۴۹۳.

۳. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۶ و صافی، هدایة العباد، ج ۱، م ۶۲۳ و ۶۲۴.

۴. فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۶.

۵. نوری، توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۶.

۶. وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۴.

ظرف آب طلا و نقره

● پرسش ۵۶۰. آیا استفاده از ظرف‌هایی که روی آن را آب طلا یا نقره داده‌اند، اشکال دارد؟

همه مراجع (به جز بهجت): خیر، اشکال ندارد.^۱

آیه‌الله بهجت: آری، اشکال دارد؛ هر چند به حدی نباشد که دو ظرف متصل محسوب شود.^۲

گیره استکان نقره‌ای

● پرسش ۵۶۱. خوردن چای از استکان‌هایی که گیره‌اش طلا یا نقره است، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر به گونه‌ای است که بعد از برداشتن استکان، به گیره استکان ظرف گفته شود، چای خوردن از آن اشکال دارد.^۳

□ تبصره. آیه‌الله مکارم گیره استکان را ظرف نمی‌دانند.

قلمدان و عطر دان طلا

● پرسش ۵۶۲. حکم استفاده از قلمدان، عطر دان، سرمه دان و مانند آن که از طلا یا نقره

ساخته شده، چیست؟

همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): استفاده از آن اشکال ندارد (هر چند بهتر است از آنها اجتناب شود).^۴

آیه‌الله بهجت: استفاده از آن جایز نیست.^۵

آیات عظام صافی و مکارم: استفاده از آن بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۶

فرش ابریشم

● پرسش ۵۶۳. آیا نماز خواندن بر روی فرش ابریشم، صحیح است؟

همه مراجع: آری، صحیح است.^۱

لباس ابریشم

● پرسش ۵۶۴. حکم پوشیدن لباس ابریشم برای زن و مرد چیست؟

همه مراجع: اگر ابریشم خالص باشد، پوشیدن آن برای مرد حرام است؛ ولی برای زن اشکال ندارد.^۲

لباس موقت

● پرسش ۵۶۵. گاهی به مدت کوتاهی و به طور موقت لباس شوهرم را در منزل

می‌پوشم، آیا این کار جایز است؟

همه مراجع (به جز امام و بهجت): خیر، اشکال ندارد.^۳

آیات عظام امام و بهجت: بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۴

تطهیر مخرج بول

● پرسش ۵۶۶. هنگام تخلی، مخرج بول باید چند مرتبه شسته شود؟

آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، فاضل و نوری: اگر بعد از برطرف شدن بول، یک بار شسته شود، کفایت می‌کند (خواه با آب شیلنگ باشد یا آب قلیل).^۵

۱. العروة الوثقی، ج ۱، لباس المصلی، م ۲۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۸۳۴ و ۸۳۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۸۴۰ و ۸۴۴ و دفتر: خامنه‌ای.

۳. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۲۱۹؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۳۲ و ۱۳۸؛ سیستانی، sistani.org.

(زینت)، س ۳۴ و توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۶۸۸؛ تبریزی، صراط النجاة،

ج ۳، س ۷۸۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۸۵۲؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۵۶۹ و توضیح المسائل، م ۸۴۷.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۶؛ امام، استفتاءات، ج ۳، (سؤالات متفرقه)، س ۱۷۴.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۶۶.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۰ و دفتر: خامنه‌ای.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۰.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۹ و دفتر: خامنه‌ای.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۳.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۳.

۶. توضیح المسائل مراجع، م ۲۳۳.

چاه منزل

● پرسش ۵۶۹. آیا جایز است چاه آشپزخانه و توالت یکی باشد؟

همه مراجع: آری، اشکال ندارد؛ ولی بهتر است از یکدیگر جدا باشند. در هر حال سعی شود مانند نان و... در آن ریخته نشود.^۱

توالت منزل

● پرسش ۵۷۰. اگر توالت خانه رو یا پشت به قبله ساخته شده باشد، وظیفه هنگام

تخلی چیست؟

همه مراجع: باید هنگام تخلی طوری بنشیند که بدن به سمت یا پشت به قبله قرار نگیرد.^۲

□ تبصره ۱. آیه الله سیستانی در مسئله احتیاط واجب دارند.

□ تبصره ۲. هنگام تطهیر رو یا پشت به قبله بودن، اشکال ندارد.

رهن و اجاره

● پرسش ۵۷۱. برای رهن خانه چه کنیم تا دچار ربا نشویم؟

همه مراجع (به جز سیستانی): راه صحیح آن است که از اول به عنوان اجاره قرارداد بسته شود؛ به طوری که مالک، خانه خود را تا مدت مشخص به مبلغ معینی، به مستأجر اجاره دهد و شرط کند که مستأجر مبلغی را به او قرض دهد. اما اگر اول به عنوان قرض، پول را به صاحبخانه دهد - به شرط آنکه خانه را به کمتر از قیمت اجاره دهد - ربا و حرام است.^۳

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای و صافی: اگر شستن با شیلنگ متصل به آب لوله کشی شهر باشد، (بعد از برطرف شدن بول)؛ یک مرتبه شسته شود، کفایت می‌کند؛ ولی اگر با آب قلیل باشد، بنابر احتیاط واجب، باید دو مرتبه شسته شود.^۱

آیه الله مکارم: اگر شستن با شیلنگ، متصل به آب لوله کشی شهر باشد، (بعد از برطرف شدن بول) یک مرتبه شسته شود، کفایت می‌کند؛ ولی اگر با آب قلیل باشد، باید دو مرتبه شسته شود.^۲

ترشحات آب نجس

● پرسش ۵۶۷. هنگام تطهیر نجاست گاهی آب لوله کشی در اثر رسیدن به عین نجاست

به بدن ترشح می‌کند، حکم این ترشح چیست؟

همه مراجع: با توجه به اینکه آب لوله کشی، به کر متصل است، ترشح آن پاک است؛ مگر آنکه عین نجاست در آب ترشح شده، دیده شود.^۳

سیفون توالت

● پرسش ۵۶۸. آبی که هنگام کشیدن سیفون توالت به بدن ترشح می‌کند پاک است؟

همه مراجع: اگر هنگام کشیدن سیفون، شیلنگ متصل به شیر آب به آن جاری باشد، ترشحات پاک است.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۶۶ و خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۹۸.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۶۶.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۷۷ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۷۸ و دفتر: خامنه‌ای.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۷ و سیستانی، سایت، طهارت.

۱. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۱۷۹۳ و دفتر: همه مراجع.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۵۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۵۹ و دفتر: خامنه‌ای.

۳. امام، استفتاءات، ج ۲ اجاره، س ۳۵؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۳، م ۷۹۸؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۲۰۱؛

آیه الله سیستانی: اجاره به شرط قرض، بنابر احتیاط واجب جایز نیست.^۱

□ تبصره. اصطلاح «رهن» در رهن و اجاره خانه غلط مشهور است، اصطلاح قرض و اجاره (اجاره به شرط قرض) صحیح است. از این رو اصل قرض خمس ندارد.

احکام مالی

اهمیت حقوق مالی

● پرسش ۵۷۲. درباره حق الناس و حقوق مالی توضیح دهید؟

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾^۱؛ «خدا به شما فرمان می‌دهد که سپرده‌ها را به صاحبان آنها رد کنید...».

احکام و مسائل مربوط به حق الناس دو قسم است:

۱. امور مالی (مانند بدهی، مظالم، خمس، زکات و...).

۲. امور غیر مالی (مانند غیبت، تهمت، هتک حرمت و...).

آنچه در این بخش بیان می‌شود، احکام و مسائل قسم اول است. حقوق مالی در اسلام از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و باید در رعایت این حقوق، بسیار دقت کرد؛ چه اینکه اگر اندکی از مال دیگران تضییع گردد و وی راضی نشود؛ به هیچ وجه با توبه و پشیمانی پاک نمی‌گردد! امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «اولین قطره خون شهید، کفاره گناهان او است؛ مگر بدهکاری که کفاره آن ادای آن است».^۲

⇒ مکرم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۸۳۰؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۱۰۷؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۶۶۲؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۱، س ۱۲۰۵؛ بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقات، م ۶؛ دفتر: نوری. ۱. سیستانی، *منهاج الصالحین*، ج ۲، م ۱۰۱۴.

۱. نساء (۴)، آیه ۵۸.

۲. «أَوَّلُ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ كَفَّارَةٌ لِذُنُوبِهِ إِلَّا الَّذِي قَاتَلَ كَفَّارَتُهُ قَضَاءُهُ»: من لا يحضره الفقيه، ج ۳، ص ۱۸۳، ح ۳۶۸۸.

حق الناس دوران کودکی

● پرسش ۵۷۳. در دوران کودکی، پولی از کسی برداشته‌ام و نمی‌توانم آن را به او بگویم،

وظیفه‌ام چیست؟ آیا می‌توانم از طرف او صدقه بدهم؟

همه مراجع: باید به هر طریقی که ممکن است، پول را به او برسانید و لازم نیست بگویید بابت چه چیز است و حتی می‌توانید به وسیله شخص دیگری، به او برسانید و یا به حساب بانکی او واریز کنید. صدقه دادن کفایت نمی‌کند.^۱

دست‌رسی به صاحب مال

● پرسش ۵۷۴. اگر مالی را از کسی برداشته باشیم و اکنون به او دسترسی نداریم،

تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی و نوری: اگر از پیدا کردن صاحبش مأیوس هستید، باید آن را با اجازه مجتهد، از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید.^۲

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: اگر از پیدا کردن صاحبش مأیوس هستید، باید آن را از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید و احتیاط واجب آن است که با اجازه مجتهد باشد.^۳

فوت صاحب مال

● پرسش ۵۷۵. اگر در گذشته، پولی را از کسی برداشته باشیم و اکنون از دنیا

رفته است؛ چگونه آن را جبران کنیم؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی و نوری: اگر وارثان او را می‌شناسید، باید به هر طریق

ممکن، به آنها برسانید و اگر از پیدا کردن آنان مأیوسید، باید آن را با اجازه مجتهد از طرف آنها به فقیر صدقه دهید.^۱

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: اگر وارثان او را می‌شناسید، باید به هر طریق ممکن، به آنها برسانید و اگر از پیدا کردن آنان مأیوسید، باید آن را از طرف آنها به فقیر صدقه دهید و احتیاط واجب آن است که با اجازه مجتهد باشد.^۲

بیمه دیگران

● پرسش ۵۷۶. آیا استفاده از بیمه دیگران، جایز است؟

همه مراجع: استفاده از دفترچه بیمه دیگری، برخلاف مقررات و موجب ضمان استفاده کننده است.^۳

تلفن کارتی

● پرسش ۵۷۷. اختلال در تلفن کارتی و استفاده از آن، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: استفاده خلاف مقررات از اموال دولت، حرام و موجب ضمان است.^۴

جابجایی کفش

● پرسش ۵۷۸. گاهی در سالن دانشگاه و نمازخانه کفش‌ها جابه جایی شود، آیا جایز

است به جای کفشان کفشی که باقی مانده برداریم؟

همه مراجع (به جز تبریزی، سیستانی و وحید): اگر بدانید کفشی که برداشته‌اید،

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹ و نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۳.

۲. توضیح المسائل مراجع م ۲۲۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۱ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۵۵۹.

۳. دفتر: همه مراجع.

۴. دفتر: همه مراجع.

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹ و نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۳.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۱ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۵۵۹.

کتاب امانتی

● پرسش ۵۸۰. چند سال پیش، از یکی از دوستانم در دانشگاه کتابی را امانت گرفتم؛

ولی بعد از تمام شدن درسمان از هم جدا شدیم و دیگر نتوانستم او را

ببینم و آدرسی هم از او ندارم، حال تکلیف کتاب چه می‌شود؟

همه مراجع: چنانچه از پیدا کردن او مأیوس هستید، باید آن را با اجازه مجتهد، از طرف صاحبش به فقیر صدقه دهید.^۱

بلی اگر می‌دانید که او راضی است، کتاب برای خودتان باشد و استفاده از آن بی‌اشکال است.

□ تبصره. از دیدگاه عده‌ای از مراجع تقلید (سیستانی، فاضل، تبریزی، مکارم و وحید)، گرفتن اجازه از مجتهد جامع شرایط بنابر احتیاط، واجب است.

حق دانشجویان

● پرسش ۵۸۱. در دانشگاه‌ها امکاناتی برای غذا و لوازم مورد نیاز دانشجویان

به دانشجویان داده می‌شود - که از سوی وزارت بازرگانی و مؤسسات

دیگر به دانشجویان مشغول به تحصیل اختصاص یافته است - آیا توزیع

آنها بین سایر کارمندان دانشگاه نیز جایز است؟

همه مراجع: خیر، توزیع نیازمندی‌های مختص به دانشجویان مشغول به تحصیل، بین سایر اشخاصی که در آنجا کار می‌کنند، جایز نیست.^۲

مال کسی است که کفش شما را برده و راضی است آن را به جای کفش او بردارید، برداشتن آن اشکال ندارد؛ وگرنه باید به صاحبش برسانید. اگر از پیدا شدن آن مأیوس شوید، می‌توانید آن را برای خود بردارید. اگر قیمت آن از کفش خودتان بیشتر باشد، باید هر وقت صاحب آن پیدا شد، زیادی قیمت را به او بدهید و چنانچه از پیدا شدن او ناامید شوید، باید زیادی قیمت را با اجازه حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط)، از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید.^۱

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: اگر بدانید کفشی که برداشته‌اید، مال کسی است که کفش شما را برده و راضی است آن را به جای کفش او بردارید، برداشتن آن اشکال ندارد؛ وگرنه باید به صاحبش برسانید. اگر از پیدا شدن آن مأیوس شوید، باید با اجازه حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط)، قیمت کل کفش را از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید.^۲

□ تبصره. در مال مجهول المالک، بعد از یأس و ناامیدی با اجازه حاکم شرع به فقیر صدقه داده می‌شود.^۳

کفش هم‌اتاقی

● پرسش ۵۷۹. اگر کفش هم‌اتاقی خود را بدون رضایت او بپوشد و با آن وضو بگیرد؛

چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اگر اطمینان به رضایت دارد، اشکال ندارد و اگر بدون رضایت او این کار را انجام دهد، گناه کرده؛ ولی وضویش صحیح است.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۸۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۸۱ و وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۴۵ و ۲۶۴۶.

۳. (آیات عظام: سیستانی، فاضل، صافی، تبریزی، مکارم و وحید) ر.ک: توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹؛ خامنه‌ای، استفتاء، ۱۵۵۹.

۴. امام، سیستانی، فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۶؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۵۹ و دفتر: همه مراجع.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۳؛ دفتر: خامنه‌ای.

۲. امام، استفتاءات، ج ۳، مقررات دولتی، س ۵۰ و ۱۱۲ و ۱۴۸؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۵۴۹-۱۵۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۹۶۴؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۳۰۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۳۳ و ۹۳۸؛ دفتر: سیستانی، مکارم، وحید، نوری و بهجت.

فیش غذا

● پرسش ۵۸۲. اعتبار فیش‌های غذای دانشجویان در صورت عدم دریافت غذا

در روز معین باطل می‌شود؛ آیا جایز است آنها را در روزهای دیگر،

به عنوان فیش‌های معتبر برای دریافت غذا ارائه دهیم؟

همه مراجع: استفاده از فیش‌هایی که از اعتبار ساقط شده است، برای دریافت

غذا جایز نیست و تصرف در غذایی که با آن گرفته می‌شود، جایز نبوده و

موجب ضمان است.^۱

یخچال خوابگاه

● پرسش ۵۸۳. استفاده دانشجویان از مواد خوراکی دیگران - که در یخچال مشترک

نگه‌داری می‌شود - چگونه است؟

همه مراجع: استفاده از آنها، بدون اجازه صاحبش جایز نیست.^۲

مواد خوراکی

● پرسش ۵۸۴. آیا جایز است از مواد خوراکی دوستان استفاده کنیم و پول آن را

به او بدهیم؟

همه مراجع: خیر، بدون اجازه صاحبش جایز نیست.^۳

سود قرض

● پرسش ۵۸۵. کسی که قرض می‌گیرد چنانچه سود آن را با رضایت کامل بدهد،

آیا باز حرام است؟

همه مراجع: اگر در آن شرط سود شده باشد، حرام است و رضایت دو طرف آن را

حلال نمی‌نماید ولی اگر بدون آنکه شرط شود خود قرض گیرنده زیاده‌تر از مقداری که قرض گرفته، پس بدهد اشکال ندارد بلکه مستحب است.^۱

● پرسش ۵۸۶. از شخصی مبلغی پول طلب دارم که باید آن را یکسال دیگر بگیرم آیا

می‌توانم مقداری از آن را کم کنم و باقی آن را بصورت نقد دریافت نمایم؟

همه مراجع: می‌توانید با او صلح نمایید و از مقداری از طلب خود گذشت کنید و

باقی را به صورت نقد دریافت کنید.

بدهی

● پرسش ۵۸۷. اگر مدیون در سختی قرار گرفته باشد و نتواند بدهی خود را بپردازد

آیا مطالبه طلب از سوی طلبکار جایز است؟ آیا می‌تواند بابت تأخیر

سود آن را بگیرد؟

همه مراجع: اگر بدهکار غیر از خانه و اثاثیه و سایر چیزهایی که به آنها احتیاج

دارد و یا مناسب شأن او است، چیز دیگری نداشته باشد مطالبه طلب بر طلبکار

حرام است بلکه باید صبر کند تا بتواند بدهی خود را بدهد و دریافت سود پول

به جهت تأخیر حرام است.^۲

● پرسش ۵۸۸. رد مظالم چیست؟

واژه مظالم جمع مظلومه عبارت است از چیزی که به ستم از کسی گرفته شده

است و در اصطلاح اموال حرامی است در دست انسان و صاحبان آن را نمی‌شناسد.

در این صورت باید با اجازه مجتهد جامع شرایط به فقیر بدهد.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۸۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۷.

۲. وحید، توضیح المسائل، م ۲۱۹۶؛ نوری، توضیح المسائل، ۲۱۶۲؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۱۶۸.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۲۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۱؛ دفتر: خامنه‌ای و ر.ک: منابع عنوان «جریمه دیرکرد».

۳. لسان العرب و دهخدا، ماده «ظلم».

۱. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۹۶۳ و دفتر: همه مراجع.

۲. دفتر: همه مراجع.

۳. دفتر: همه مراجع.

تقاض

● پرسش ۵۸۹. اگر بدهکار در پرداخت بدهی خود کوتاهی نماید آیا جایز است طلبکار

از مال او تقاض نماید؟

همه مراجع (به جز فاضل و مکارم): اگر طلب او مسلم باشد و مدیون قدرت بر پرداخت دارد ولی امتناع می کند می تواند به اندازه طلب خود تقاض و تملک کند.^۱

آیه الله مکارم: با اجازه حاکم شرع می تواند از اموال او تقاض نماید.^۲

آیه الله فاضل: اگر طلب او مسلم باشد و مدیون قدرت بر پرداخت دارد ولی امتناع می کند می تواند به اندازه طلب خود تقاض و تملک کند و احتیاط آن است که با اذن حاکم شرع باشد.^۳

□ تبصره. اگر در این زمینه قانونی وجود داشته باشد، باید مراعات گردد.

مال پیدا شده

● پرسش ۵۹۰. حکم مالی که پیدا می شود و ارزش آن بسیار کم است؛ چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر ارزش آن کمتر از یک درهم (۱۲/۶ نخود نقره سکه دار) باشد و نشانه ای ندارد که به واسطه آن، صاحبش معلوم شود (مانند اسکناس پول) می تواند برای خودش بردارد.^۴

آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر نشانه ای ندارد که به واسطه آن، صاحبش معلوم شود (مانند اسکناس پول) می تواند برای خودش بردارد؛ خواه قیمت آن کمتر از یک درهم (۱۲/۶ نخود نقره سکه دار) باشد یا نباشد.^۵

۱. امام، تحریر الوسیله، ج ۲، باب المقاصه، م ۱ و ۲ و ۱۸؛ وحید، منهاج الصالحین، باب القضا، م ۵۵؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۷۶۵؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۲۶۹ و دفتر: سیستانی، بهجت، صافی و نوری.

۲. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۸۶۵ و ۸۶۷.

۳. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۱۷۲.

۴. امام، تحریر الوسیله، ج ۲، اللفظه، م ۶؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴ و ۲۵۶۵؛ وحید، توضیح المسائل، ۲۶۲۸.

۵. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴ و ۲۵۶۵.

● پرسش ۵۹۱. اگر مالی پیدا شود و ارزش آن زیاد باشد تکلیف چیست؟

همه مراجع: اگر ارزش آن به اندازه یک درهم (۱۲/۶ نخود نقره سکه دار) یا بیش تر باشد و نشانه ای دارد که به واسطه آن صاحبش معلوم شود، باید آن را تا یک سال در محل اجتماع مردم (مثلاً از طریق نوشتن و نصب) اعلام کند.^۱
□ تبصره. لازم نیست خودش اعلام کند بلکه می تواند به شخص مطمئن بدهد تا از طرف او اعلام کند.

● پرسش ۵۹۲. مالی که پیدا شده و باید تا یک سال اعلام شود، چنانچه با گذشت

یک یا دو هفته از پیدا شدن صاحبش مایوس شویم آیا می توانیم آن را

از طرف صاحبش صدقه بدهیم یا اینکه باید تا یک سال اعلام شود؟

همه مراجع: اگر از پیدا شدن صاحبش مایوس باشید، می توانید آن را از طرف او به فقیر صدقه بدهید و اعلام یک سال واجب نیست.^۲

● پرسش ۵۹۳. مبلغ بیست هزار تومان پول پیدا کردم؛ آیا می توانم آن را برای خود

بردارم، یا اینکه باید از طرف صاحبش صدقه بدهم؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر نشانه ای ندارد که به واسطه آن، صاحبش معلوم شود، بنابر احتیاط واجب باید از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید.^۳

آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر نشانه ای ندارد که به واسطه آن صاحبش معلوم شود، می تواند برای خودش بردارد.^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۳۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۷۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۳۶.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۳۸.

۴. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴ و ۲۵۶۵.

گلدکوئیست

● پرسش ۵۹۴. حکم شرکت در طرح تجاری «گلدکوئیست» و مانند آن چیست؟

همه مراجع: شرکت و عضو شدن در هر نوع بازاریابی شبکه‌ای که به صورت هرمی مانند و بی‌انتهاست، جایز نیست.^۱

□ تبصره. هر نوع بازاریابی شبکه‌ای حرام نیست. تنها بخشی از آن که به صورت دسیسه هرمی (Pyramid Scheme) و بی‌انتهاست، جایز نیست.

● پرسش ۵۹۵. تکلیف پولی که از طریق معامله با شرکت گلدکوئیست و مانند آن به دست آمده چیست؟

همه مراجع: اگر صاحبان اصلی پول را می‌شناسد، باید به آنها برگرداند و در غیراین صورت، از طرف آنان - با اجازه مجتهد جامع شرایط - به فقیر صدقه بدهد.^۲

□ تبصره. آیات عظام (تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید) کسب اجازه از مجتهد جامع شرایط را احتیاط واجب می‌دانند.

احکام بانکی**بانکداری اسلامی**

● پرسش ۵۹۶. درباره نظام بانکی در کشور ما توضیح دهید؟

«أَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَ حَرَّمَ الرِّبَا»؛ «خداوند داد و ستد را حلال و ربا را حرام گردانیده است».^۱

قوانین بانکداری در نظام جمهوری اسلامی، براساس یکی از عقود شرعی با تصویب نمایندگان مجلس و تحت نظارت و تأیید شورای نگهبان تدوین گشته است. از این رو اگر بانک‌ها مطابق قانون مصوب عمل کنند، اعطای تسهیلات و سود سپرده‌گذاری مشتریان، دچار ربا و حرام نمی‌گردد؛ ولی متأسفانه برخی از مسؤولان بانک‌ها، بدون توجه به قانون و یا براساس اسناد و فاکتورهای جعلی، عمل می‌کنند و مشتریان نیز از مسائل آن آگاهی ندارند. از این رو سپرده و اعطای تسهیلات، ربوی و حرام می‌شود. در این راستا تبیین چند اصطلاح ضروری می‌نماید:

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. دفتر: همه مراجع.

۱. سود سپرده گذاری:

ماهیت سپرده گذاری آن است که مشتری، پول خود را برای سرمایه گذاری به صورت سپرده کوتاه یا بلند مدت، نزد بانک می گذارد و بانک را طبق قراردادی وکیل می کند تا آن را در معاملاتی به کار گیرد. در این صورت عملیات بانکی بدون ربا است و سود حاصل از این معاملات، به سپرده گذار تعلق دارد. تنها بانک از محل این سود، حق وکالت دریافت می کند.

۲. قرض الحسنه:

هر سودی که از حساب قرض الحسنه - اعم از جاری و پس انداز - به دست می آید، متعلق به بانک است و سودی به قرض دهنده تعلق نمی گیرد؛ مگر اینکه بانک برای تشویق مشتریان جوایزی اهدا کند.

۳. اعطای تسهیلات بانکی:

بانک براساس یکی از عقود شرعی (مانند جعاله، شرکت، مضاربه و...)، به مشتری تسهیلات می دهد و در این معامله سودی دریافت می کند. البته بانک گاهی تسهیلاتی به صورت قرض الحسنه به مشتری می دهد و در ازای آن سود دریافت نمی کند؛ بلکه از مشتری کارمزد می گیرد که حکم آن در متن بیان شده است.

گفتنی است که آیه الله بهجت و آیه الله وحید خراسانی، به طور کلی با شیوه کنونی عملیات بانکی مخالف بوده و معتقدند: هر کس می خواهد پول خود را به عنوان سرمایه گذاری به بانک بسپارد یا از بانک تسهیلات دریافت کند، لازم است خودش با بانک، به مبلغ مورد تقاضای خود معامله شرعی انجام دهد و در ضمن آن، دریافت تسهیلات را شرط کند.

تسهیلات بانکی

● پرسش ۵۹۷. آیا جایز است تسهیلاتی را که بانک برای استفاده خاصی (مانند تعمیر، خرید و ساخت خانه) به اشخاص و اگذار می کند، در کارهای دیگر مصرف کرد؟
همه مراجع (به جز بهجت): خیر، حق ندارد آن را در غیر کار معین شده، مصرف کند.^۱

آیه الله بهجت: به طور کلی گرفتن تسهیلات با بهره از بانک حرام است؛ مگر آنکه خودش با بانک معامله شرعی انجام دهد.^۲

□ تبصره. نظر آیه الله بهجت این است که به عنوان مثال: بانک، جنسی را [هرچه که باشد]، به مبلغ سود سپرده به مشتری بفروشد؛ به شرط اینکه مبلغی را تا مدت معینی به بانک قرض بدهد.^۳

جریمه دیرکرد

● پرسش ۵۹۸. آیا گرفتن خسارت دیرکرد تسهیلات توسط بانک ها، جنبه شرعی دارد؟
همه مراجع (به جز فاضل، صافی و مکارم): خیر، گرفتن خسارت تأخیر پرداخت، جایز نیست.^۴

آیه الله فاضل: خیر، گرفتن خسارت تأخیر پرداخت، جایز نیست؛ مگر با سه شرط: ۱. در ضمن عقد لازم شرط شود، ۲. طرف مقابل بتواند آن را بپردازد، ۳. مقدار آن نیز معلوم باشد.

۱. امام، استفتاءات، ج ۳، امور بانکی، س ۲؛ تبریزی، استفتاءات، س ۲۱۳۴ و ۲۱۴۷؛ خامنه ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۷۹۰؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۱۶۹۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۰۰۱؛ دفتر: وحید، بهجت، سیستمی، نوری و صافی.

۲. دفتر: بهجت.

۳. بهجت، توضیح المسائل، م ۲۲۸۳.

۴. امام، استفتاءات، ج ۲، دین، س ۵؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۹۵؛ تبریزی، استفتاءات، س ۲۱۱۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۱۸۴؛ سیستمی، Sistani.org، قرض و بانک؛ دفتر: وحید، نوری، بهجت و خامنه ای.

آیات عظام مکارم و نوری: اگر فاصله زمانی به قدری زیاد باشد که ارزش پول فوق العاده کاهش یابد - به طوری که در نظر عرف ادای قرض محسوب نشود (مانند بدهکاری‌های مربوط به ده، بیست سال قبل) - باید معادل روز در نظر گرفته شود و یا لااقل مصالحه گردد.^۱

● پرسش ۶۰۰. آیا در کاهش ارزش پول، بین قرض، مهریه، مضاربه، خمس و سایر موارد

تفاوتی هست؟

همه مراجع: خیر، تفاوتی میان اقسام بدهی‌ها نیست.^۲

ارزش پول

● پرسش ۶۰۱. از دیدگاه برخی از متخصصان و کارشناسان اقتصادی، بدهکار ضامن

کاهش ارزش پول است و باید آن را جبران کند و این امر نزد آنان ربا

محسوب نمی‌شود؛ آیا کارشناسی آنان، می‌تواند معیار قرار گیرد؟

همه مراجع: خیر، احکام شرعی بر محور موضوعاتی دور می‌زند که از عرف عام مردم گرفته شود. نظر برخی کارشناسان اقتصادی - هر چند محترم است - نمی‌تواند معیار احکام شرعی قرار گیرد.^۳

□ تبصره. برخی دیگر از کارشناسان معتقدند، برای کمک به تولید و رشد نیروی انسانی،

باید به بدهکار فرصت بدهیم و از او سود نگیریم. حتی برخی معتقدند باید به

تولید کنندگان یارانه نیز پرداخت شود.

آیه‌الله صافی: خیر، گرفتن خسارت تأخیر پرداخت، جایز نیست؛ مگر اینکه در ضمن عقد لازم شرط شود و برای مهلت و تأخیر در مطالبه نباشد.^۱

آیه‌الله مکارم: جریمه دیر کرد اگر به معنای سود اجباری باشد، جایز نیست؛ ولی اگر جنبه تعزیر از سوی حکومت داشته و به صورت عادلانه باشد و یا در ضمن عقد لازم جداگانه‌ای شرط شده باشد، جایز است.^۲

کاهش ارزش پول

● پرسش ۵۹۹. شخصی ده سال پیش مبلغی را به دیگری قرض داده؛ آیا جایز است به

عنوان تورم و کاهش ارزش پول، بیش از آن از او بگیرد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، فاضل، نوری و وحید: خیر، جایز نیست بیشتر از مقدار قرض، از او دریافت کند.^۳

آیات عظام بهجت و خامنه‌ای: خیر، طلبکار تنها باید اصل طلب خود را دریافت کند و حق ندارد قیمت کاهش ارزش پول را بگیرد؛ مگر آنکه فاصله طولانی و تفاوت فاحش باشد که در این صورت بنا بر احتیاط واجب، باید مصالحه کنند.^۴

آیه‌الله صافی: خیر، جایز نیست بیشتر از مقدار قرض از او دریافت کند؛ ولی اگر قرض دهنده، مطالبه می‌کرده و قرض گیرنده با وجود قدرت بر پرداخت بدهی خود، کوتاهی کرده است؛ باید ضرر قرض دهنده را از این جهت جبران کند و احتیاط آن است که با هم مصالحه کنند.^۵

۱. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۹۵.

۲. مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۶۶۳، ج ۲، س ۱۷۰۲.

۳. امام، استفتاءات، ج ۳، احکام مهریه، س ۱۷؛ سیستانی، Sistani.org، مهریه و قرض؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتاءات، س ۱۷۷۲؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۱۷۷ و ۱۴۹۰ و ۱۰۳۱؛ نوری، استفتاءات، ج ۲، س ۴۴۶؛ تبریزی، استفتاءات، س ۱۶۴۹ و ۱۲۶۳ و دفتر: بهجت، و وحید.

۴. خامنه‌ای، استفتاءات، س ۲۲۷ و دفتر: بهجت.

۵. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۶۵.

۱. نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۶۳۶ و ۶۳۷ و مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۶۵۷، ۶۵۹.

۲. تبریزی، استفتاءات، س ۱۶۴۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۹۰؛ امام، استفتاءات، ج ۳، احکام مهریه، س ۱۷؛ سیستانی، Sistani.org، مهریه؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۶۳۶ و ۶۳۷؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۱۶۹۰؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۹۶ و ۱۲۹۷؛ خامنه‌ای، استفتاءات، س ۲۲۷ و دفتر: بهجت و وحید.

۳. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۱۶۹۳ و دفتر: همه مراجع.

رضایت پرداخت سود

● پرسش ۶۰۲. کسی که قرض می‌گیرد، چنانچه سود آن را با رضایت کامل بدهد،

آیا باز حرام است؟

همه مراجع: اگر در آن شرط سود شده باشد، حرام است و رضایت دو طرف آن را حلال نمی‌کند. اما اگر بدون شرط، خود قرض گیرنده مقداری زیاده‌تر پس بدهد، اشکال ندارد؛ بلکه مستحب است.^۱

سود پول

● پرسش ۶۰۳. آیا شخص می‌تواند نزد دیگران پول بگذارد و هر ماه سود آن را

دریافت کند؟

همه مراجع: اگر سپردن اموال نزد دیگران، تحت عنوان یکی از عقد‌های صحیح با رعایت شرایط شرعی باشد، اشکال ندارد؛ ولی اگر به عنوان قرض باشد و در آن شرط سود شود، ربا و حرام است.^۲

کارمزد

● پرسش ۶۰۴. گرفتن درصد بسیار کم (مانند ۱٪) به عنوان کارمزد توسط صندوق‌های

قرض الحسنه، به منظور تأمین مخارج صندوق، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: گرفتن بهره وام - زیاد باشد یا کم - حرام است؛ هر چند به اسم کارمزد باشد. اما اگر آنچه گرفته می‌شود، در حقیقت برای مخارج صندوق و حقوق کارمندان باشد (به مقدار متعارف)، با توافق دو طرف اشکال ندارد.^۳

آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: گرفتن کارمزد حرام است؛ هر چند آنچه که گرفته می‌شود، در حقیقت برای مخارج صندوق و حقوق کارمندان باشد.^۱

ربای حلال

● پرسش ۶۰۵. در چه مواردی گرفتن ربا جایز است؟

همه مراجع: ۱. ربا گرفتن مسلمان از کافر (که در پناه اسلام نیست)،

۲. ربا گرفتن پدر و فرزند از یکدیگر،

۳. ربا گرفتن زن و شوهر از یکدیگر.^۲

□ تبصره. طبق فتوای آیه‌الله تبریزی معامله ربوی با کافر نیز حرام است؛ ولی مسلمان می‌تواند از او چیزی را به صورت ربا به قصد استنقاذ (تصرف مجاز) بگیرد.

مضاربه و نسیه

● پرسش ۶۰۶. اگر با سپردن پول به کسی، بخواهم در هر ماه درصد مشخصی از سود

پول از او دریافت کنم؛ راه حل بدون ربا چیست؟

همه مراجع: اگر پول را به شخصی بدهید و هر ماه به طور مشخص سود بگیرید؛

ربا و حرام است و برای دوری از ربا، چند راه وجود دارد:

۱. گیرنده پول را وکیل کنید تا با پول شما، کالایی بخرد و آن را به هر کس که بخواهد (هر چند به خودش)، به صورت نسیه بفروشد. در هر ماه مبلغ مشخصی

→ توضیح المسائل، م ۴۲۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۸۸؛ نوری، استفتاءات، ج ۱، س ۵۷۶.

۱. تبریزی، استفتاءات، س ۱۲۶۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۸۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۸۰؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۱۰۸؛ مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۷۵۹؛ نوری،

توضیح المسائل، م ۲۰۷۴؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۸۲.

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۸۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۷.

۲. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۷۷۴ و دفتر: همه مراجع.

۳. امام، استفتاءات، ج ۲، قرض، س ۳۹؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۷۸۶؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۶۶۵ و

خرید و فروش ارز

● پرسش ۶۰۸. خرید و فروش ارز با تفاوت قیمت، به صورت نقد و نسیه چه حکمی

دارد؟

همه مراجع: خرید و فروش ارز اشکال ندارد.^۱

اسکناس نو

● پرسش ۶۰۹. آیا فروش اسکناس‌های نو و خرده با قیمت بیشتر جایز است؟

همه مراجع: آری جایز است.^۲

خرید و فروش چک

● پرسش ۶۱۰. فروش مبلغ چک مدت دار به صورت نقد با قیمت کمتر، چه حکمی

دارد؟

آیات عظام امام و خامنه‌ای: فروش آن از سوی طلبکار، به بدهکار اشکال ندارد؛

ولی فروش آن به شخص سوم صحیح نیست.^۳

آیه‌الله بهجت: اگر فروشنده چک، مبلغ آن را از صادر کننده چک، طلبکار باشد؛

فروش آن به مبلغ کمتر، در صورتی جایز است که در مابه‌التفاوت، معامله شرعی

انجام گیرد و در ضمن آن، شرط قرض (به مبلغ فروش چک) شود.^۴

۱. امام، توضیح المسائل، م ۲۸۴۵؛ سیستانی، توضیح المسائل، عملیات بانکی، م ۲۶؛ مکارم، توضیح المسائل، م ۲۲۳۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۱۰۳؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۹۸؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۶۰۳؛ تبریزی و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۷۵؛ دفتر: بهجت.

۲. امام، استفتاءات، احکام معاملات، ج ۲، س ۱۷۹؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۶۰۳ و ۱۶۰۴؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۲۶؛ سیستانی، توضیح المسائل، عملیات بانکی، تنزیل برات؛ تبریزی، توضیح المسائل، احکام سفته، م ۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۸۶۷؛ دفتر: بهجت.

۳. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۹۵۰؛ امام، توضیح المسائل، م ۲۸۳۹ و استفتاءات، ج ۲، احکام معاملات، س ۲۲۵.

۴. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ۲۹.

(علی الحساب) به شما بدهد و در پایان باقی مانده را - که شامل اصل پول نیز می شود - به شما برگرداند.^۱

۲. او را وکیل کنید تا با پول شما کار حلال و مشروع نماید. هر چه سود

به دست آید، به شما تعلق می گیرد و به او حق وکالت بدهید.

۳. با او عقد مضاربه انجام دهید؛ به این ترتیب که سرمایه از شما و کار از او.

سودی که حاصل می شود، بین هر دو - به نسبتی که در عقد قرار می گذارید - تقسیم

می گردد. در مضاربه لازم است نسبت سهم، و درصد سود تعیین گردد. به عنوان

مثال قرار می گذارند هر چه سود حاصل شد، مقداری از آن (نصف، یک سوم و ...)

به مالک تعلق گیرد و مقداری از آن به عامل.^۲

□ تبصره. در قرارداد وکالت، مضاربه و مانند آن، می توانید هر شرط مشروعی در ضمن

آن قرار بدهید.

تبدیل قرض به طلا

● پرسش ۶۰۷. آیا جایز است مبلغی پول، به کسی داده شود و آن را به قیمت طلا

محاسبه کند و هنگام پرداخت بدهی، بر اساس نرخ روز طلا محاسبه

شود؟

همه مراجع: چنانچه پول را به او قرض داده، نمی تواند بیش از آن مقدار طلب

نموده و آن را با نرخ روز طلا محاسبه و دریافت کند. اما اگر نرخ روز طلا معلوم

بوده و با آن پول از گیرنده پول، طلا خریده باشد [که طلا را در آینده بدهد]،

بر فروشنده واجب است، همان طلا را بپردازد.^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، احکام وکالت، م ۲۱۰۸.

۲. العروة الوثقی، ج ۲، کتاب المضاربه و توضیح المسائل مراجع، احکام وکالت.

۳. مکارم، استفتاءات، ج ۲، س ۷۷۸؛ تبریزی و سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۱۱۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۱۳۹؛ دفتر: همه مراجع.

جوایز بانکی

● پرسش ۶۱۲. سپردن پول به حساب قرض الحسنه بانک‌ها و یا مؤسسات خصوصی، به قصد دریافت جوایز (بدون شرط شرکت در قرعه کشی)، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: اشکال ندارد.^۱

□ تبصره ۱. بین انگیزه و شرط؛ تفاوت هست. بنابراین اگر پول را به انگیزه شرکت در قرعه کشی پس انداز کند، اشکال ندارد و آنچه که اکنون در بانک‌ها و مؤسسه‌های خصوصی رایج است، به همین صورت است.

□ تبصره ۲. از نظر آیه‌الله سیستانی، مشتریان می‌توانند جایزه را بگیرند؛ ولی نصف آن را به فقیر متدین بدهند.

رشوه اداری

● پرسش ۶۱۳. دادن رشوه برای حل مشکل اداری و تسریع در کار، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: پرداخت پول یا اموالی، از سوی مراجعه کننده، به کارمندان اداره‌ها - که وظیفه ارائه خدمات به مردم را دارند - منجر به فساد اداره‌ها خواهد شد که از نظر شرعی حرام است. گرفتن آن بر دریافت کننده نیز حرام است و حق تصرف در آن را ندارد.^۲

۱. تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۱۳۵، مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۶۹۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۹۸۹ و ۲۰۰۴؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۶۲؛ سیستانی، *توضیح المسائل*، جوایز بانک، م ۲۴ و Sistani.org؛ قرض؛ امام، *توضیح المسائل*، م ۲۸۵۸؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۴۷۶؛ بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقات، م ۲۲؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۹۴۵ و ۱۹۴۶؛ فاضل، *جامع المسائل*، ۱، س ۱۰۹۸.

۲. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، کتاب القضاء، م ۶؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۷۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ۶۶۴، ۲ و ۶۶۵؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۵۴۰؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۴۶ و ۱۲۴۷ و بهجت، *توضیح المسائل*، متفرقات، م ۱۶.

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری: اگر فروشنده چک، مبلغ آن را از صادرکننده چک، طلبکار باشد؛ فروش آن (به بدهکار یا شخص دیگر) به قیمت کمتر و به صورت نقد، اشکال ندارد.^۱

آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب، جایز نیست.^۲

□ تبصره. با توجه به اینکه آیه‌الله بهجت رجوع به مرجع مساوی را جایز می‌دانند، مقلدان ایشان می‌توانند به مرجع تقلید مساوی با او رجوع کنند؛ که فتوا به جواز فروش چک داده‌اند.

عیدی مشتریان

● پرسش ۶۱۱. شخصی در اداره دولتی به مناسبت فرارسیدن سال نو، به کارمندان عیدی می‌دهد و یا مبلغی را با رضایت و بدون تبانی قبلی و به عنوان تشویق به کارمندی که برایش کار را انجام داده می‌پردازد، آیا گرفتن آن جایز است؟ همه مراجع (به جز خامنه‌ای): در فرض یاد شده، دادن و گرفتن این پول اگر مخالف مقررات نظام نباشد، اشکال ندارد.^۳

آیه‌الله خامنه‌ای: بر کارمندان جایز نیست این نوع هدایا را به هر عنوانی که باشد، از ارباب رجوع دریافت کنند؛ مگر آنکه هدیه دهنده با اصرار زیاد و با امتناع کارمند، به نحوی آن را اهدا کند (آن هم بدون مذاکره و چشم‌داشت قبلی).^۴

۱. نوری، *استفتاءات*، ج ۲، س ۴۲۶ و ۴۲۷؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۰۳۲؛ مکارم، *توضیح المسائل*، ۲۴۲۹؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۲۱۴۴ و ۲۱۴۲ و *توضیح المسائل*، احکام سفته، م ۶ و سیستانی، *توضیح المسائل*، عملیات بانکی، م ۲۸.

۲. وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۸۶۹.

۳. فاضل، *جامع المسائل*، ج ۲، س ۹۴۹؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۵۴۳ و دفتر: همه مراجع.

۴. *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۴۳ و ۱۲۴۴.

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: رشوه دادن در غیر باب قضا، برای گرفتن حق جایز است؛ ولی گرفتن آن بر کسی که وظیفه‌اش ارائه کار و خدمت است، جایز نیست.^۱

احکام غیرمسلمانان و خارج از کشور

● پرسش ۶۱۴. اگر در کارهای اداری گرفتن حق، مستلزم دادن رشوه باشد؛ آیا پرداخت آن جایز است؟

همه مراجع (به جز خامنه‌ای): اگر گرفتن حق منحصر به این راه باشد، اشکال ندارد؛ ولی بر گیرنده پول، حرام است.^۲
 آیه‌الله خامنه‌ای: خیر، پرداخت رشوه و گرفتن آن در هر حال حرام است؛ هر چند برای رسیدن به حق باشد.^۳

□ تبصره. مخالفت با مقررات و قوانین جایز نیست.

طهارت اهل کتاب

● پرسش ۶۱۵. اهل کتاب پاک‌اند یا نجس؟

آیات عظام امام و بهجت: آری، آنان نجس هستند.^۱
 آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، فاضل، سیستانی، نوری و وحید: خیر، اهل کتاب پاک‌اند؛ ولی بهتر است (احتیاط مستحب) از آنان اجتناب شود.^۲
 آیات عظام صافی و مکارم: بنابر احتیاط واجب نجس‌اند.^۳
 □ تبصره. با توجه به اینکه امام خمینی و آیه‌الله بهجت رجوع به مرجع مساوی را جایز می‌دانند آیه‌الله مکارم و آیه‌الله صافی، احتیاط واجب دارند، مقلدان ایشان می‌توانند به مراجع تقلید دیگر رجوع کنند.

● پرسش ۶۱۶. اگر تحصیل راه‌های مطمئن و معتبر در تعیین قبله ممکن نبود (مانند دانشجویانی که در کشورهای خارجی زندگی می‌کنند) تکلیف چیست؟
 همه مراجع (به جز بهجت): اگر تحصیل راه‌های مطمئن و معتبر ممکن نبود،

۱. تبریزی، *استفتاءات*، س ۹۹۹؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۳۲ و سیستانی، Sistani.org، رشوه.

۲. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، کتاب القضا، م ۶؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۹۷۲؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۶۶۴؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۵۴۰؛ دفتر: بهجت؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۹۹۹؛ وحید، *منهاج الصالحین*، ج ۳، م ۳۲ و سیستانی، Sistani.org، رشوه.

۳. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۲۴۶ و ۱۲۴۷.

۱. امام، *العروة الوثقی*، ج ۱، النجاسات الثامن و دفتر: بهجت.

۲. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۳۱۳؛ سیستانی، تبریزی، فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۰۶؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۳۸؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۱۰۸.

۳. مکارم، صافی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۱۰۶.

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر وقت تنگ نیست، بنابر احتیاط واجب باید به چهار طرف نماز بخوانید.^۱

حجاب در خارج کشور

● پرسش ۶۱۸. آیا حفظ حجاب در سفر به کشورهای غیرمسلمان، واجب است؟
همه مراجع: آری، حفظ حجاب کامل (شرعی)، بر زن در برابر مرد نامحرم واجب است؛ خواه مسلمان باشد یا کافر؛ در کشور اسلامی باشد یا غیراسلامی.^۲

نگاه به بی حجاب

● پرسش ۶۱۹. حکم نگاه، به زنان مسلمان - که در کشورهای خارجی فاقد حجاب و پوشش اسلامی اند - چگونه است؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، فاضل و نوری: بنابر احتیاط واجب، بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام نیز جایز نیست.^۳

آیه‌الله بهجت: نگاه به آنان جایز نیست؛ هر چند بدون قصد لذت باشد.^۴
آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد^۵ (مگر اینکه از زنانی باشند که اگر آنان را نهی کنند، بپذیرند).

۱. اجوبه الاستفتاءات، س ۳۶۸.

۲. العروة الوثقی، ج ۱، الستر.

۳. امام، تحریرالوسیله، ج ۲، النکاح، م ۲۷؛ فاضل و نوری، تعلیقات علی العروة، النکاح، م ۲۷؛ صافی، هداية العباد، ج ۲، النکاح، م ۲۷ و خامنه‌ای، استفتاءات، س ۵۰۹، ۵۸۲ و ۱۳۹۹.

۴. دفتر: بهجت.

۵. وحید، توضیح المسائل، م ۲۴۴۳؛ سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۴۳۴ و Sistani.org (نگاه) س ۲؛ تبریزی، التعلیقه علی منهاج الصالحین، النکاح، م ۱۲۳۲؛ مکارم، استفتاءات، ج ۱، س ۸۱۲ و التعلیقه علی العروة، م ۲۷.

از هر راهی که برای او گمان به قبله پیدا شود، کفایت می‌کند.

آیه‌الله بهجت: برای نماگزار واجب نیست در تشخیص قبله، راه‌های یقین آور و معتبر را پیگیری و جست و جو کند؛ بلکه اگر از هر راهی برای او گمان عقلایی به قبله پیدا شود، کفایت می‌کند؛ هر چند تحصیل راه‌های مطمئن بهتر و موافق احتیاط است.^۱

□ تبصره ۱. مراجع تقلید برخی از راه‌ها و نشانه‌های گمان آور را بیان کرده‌اند که عبارتند از:

۱. قبله محراب مساجد و قبور مسلمانان،

۲. قبله شناس حتی اگر مسلمان نباشد،

۳. قبله نماهای معمول.^۲

□ تبصره ۲. آیه‌الله وحید قبله بلد و قبور مسلمانان را از راه‌های مطمئن و معتبر می‌داند.

● پرسش ۶۱۷. در مکانی قرار دارم که هیچ راهی برای پیدا کردن قبله وجود ندارد و به هیچ طرف نیز گمان پیدا نمی‌شود؛ تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، صافی، فاضل و نوری: اگر وقت نماز تنگ نیست، باید به چهار طرف نماز بخوانید تا یقین پیدا شود که یکی از آنها رو به قبله بوده است.^۳

آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: اگر به یک طرف نماز بخوانید، کفایت می‌کند؛ ولی اگر وقت تنگ نیست، بهتر (احتیاط مستحب) است به چهار طرف نماز بخوانید.^۴

۱. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۷۸۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۷۸۲: العروة الوثقی، ج ۱، القبلة، م ۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۷۸۸؛ دفتر: خامنه‌ای.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۷۸۴.

۴. وحید، توضیح المسائل، م ۷۹۰؛ توضیح المسائل مراجع، م ۷۸۴.

دست دادن یا غیرمسلمان

● پرسش ۶۲۰. دست دادن با زنان غیرمسلمان، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: دست دادن با زنان غیرمسلمان جایز نیست؛ خواه کافر حربی باشد یا کتابی (مانند یهود و نصارا).^۱

نگاه به غیرمسلمانان

● پرسش ۶۲۱. نگاه کردن به عکس‌های عریان و برهنه زنان و مردان غیرمسلمان،

چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل و وحید: اگر با قصد لذت باشد، حرام است و بنابر احتیاط واجب بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام نیز جایز نیست.^۲

آیات عظام بهجت، صافی، مکارم و نوری: نگاه به آنها جایز نیست؛ هر چند بدون قصد لذت باشد.^۳

ازدواج با غیرمسلمان

● پرسش ۶۲۲. آیا ازدواج موقت با زنان اهل کتاب (یهود و نصارا) جایز است؟

همه مراجع: آری، ازدواج موقت با آنان جایز است.^۴

● پرسش ۶۲۳. آیا نحوه ازدواج موقت با زن مسلمان و غیرمسلمان متفاوت

است؟

همه مراجع: خیر، تفاوتی ندارد و باید در ازدواج موقت با آنان نیز، صیغه خوانده شود.^۱

● پرسش ۶۲۴. حکم ازدواج زن مسلمان با مرد غیرمسلمان چیست؟

همه مراجع: زن مسلمان نمی‌تواند با مرد غیرمسلمان، ازدواج کند؛ خواه آن مرد کافر کتابی باشد یا غیرکتابی و خواه ازدواج دائم باشد یا موقت.^۲

ازدواج تازه مسلمان

● پرسش ۶۲۵. آیا برای ازدواج با دختر مسلمانی که پدرش مسیحی است، اجازه پدرش

شرط است؟

همه مراجع: خیر، کافر - هر چند پدر باشد - بر دختر مسلمان ولایت ندارد.^۳

ازدواج دختر مسیحی

● پرسش ۶۲۶. آیا ازدواج موقت با دختر مسیحی و یهودی، نیاز به اجازه پدرش دارد؟

همه مراجع: اگر در مذهب آنان اجازه پدر در ازدواج دختر شرط نیست، لازم

نیست با اجازه او باشد.^۴

۱. خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۴۸۸؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۶۰۶؛ مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۲۴؛ سیستانی، Sistani.org، (دست دادن)، س ۴؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۶۶۰؛ بهجت، *توضیح المسائل*، م ۱۹۳۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۱۷؛ امام و نوری، *تعلیقات علی العروة*، النکاح، م ۴۰؛ دفتر: وحید.
۲. سیستانی، *تعلیقات علی العروة*، (احکام التخلی)، م ۲ و Sistani.org، (تصویر)، س ۱ و ۲؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۳، س ۷۷۸؛ خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۱۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۷۳۱ و *تعلیقات علی العروة*، ج ۱، (احکام التخلی)، م ۲؛ امام، *تعلیقات علی العروة*، (احکام التخلی)، م ۲؛ دفتر: وحید.
۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۲، س ۱۰۳۳، *تعلیقات علی العروة*، (احکام التخلی)، م ۲؛ صافی، *جامع الاحکام*، ج ۲، س ۱۷۰۷؛ نوری، *تعلیقات علی العروة*، (احکام التخلی)، م ۲؛ دفتر: بهجت.
۴. *توضیح المسائل* مراجع، م ۳۳۹۷؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۶۱؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۳۹۳ و خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۴۵.

۱. تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۸۵۴؛ دفتر: همه مراجع.

۲. *توضیح المسائل* مراجع، م ۲۳۹۷؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۲۴۶۱؛ نوری، *توضیح المسائل*، م ۲۳۹۳.

۳. خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۶۵؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۱، س ۸۳۶؛ دفتر: همه مراجع.

۴. خامنه‌ای، *استفتاء*، س ۱۰۰؛ وحید، *توضیح المسائل*، مسائلی از قاعده الزام؛ امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، الکفر، م ۲؛ صافی، *هدایة العباد*، ج ۲، الکفر، م ۲؛ تبریزی، *استفتاءات*، س ۱۴۷۸ و دفتر: سیستانی، فاضل، مکارم، نوری و بهجت.

چت با غیرمسلمان

● پرسش ۶۲۷. چت کردن با زنان غیرمسلمان و انجام دادن صحبت‌های تحریک آمیز با

آنها، چه حکمی دارد؟

همه مراجع: حرام است.^۱

هم‌نشینی با شراب‌خوار

● پرسش ۶۲۸. آیا جایز است با غیرمسلمان اهل شراب، هم‌نشین شد؟

آیات عظام امام، بهجت و سیستانی: اصل هم‌نشینی اشکال ندارد؛ ولی نشستن

بر سر سفره‌ای که بر سر آن شراب می‌خورند، بنابر احتیاط واجب جایز نیست و خوردن از آن سفره - هر چند غذای حلال باشد - حرام است.^۲

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم، نوری و وحید: اصل هم‌نشینی

اشکال ندارد؛ ولی نشستن بر سر سفره‌ای که بر سر آن شراب می‌خورند، جایز نیست و خوردن از آن سفره - هر چند غذای حلال باشد - حرام است.^۳

ذبح اسلامی

● پرسش ۶۲۹. در برخی کشورهای غیراسلامی، فروشگاه‌هایی وجود دارند

که فرآورده‌های اسلامی می‌فروشند و بر روی محصولات آنها مارک ذبح

اسلامی نوشته شده است؛ تهیه وسایل از آنها چه حکمی دارد؟

همه مراجع: صرف نوشته (ذبح اسلامی) بر روی بسته‌های غذایی، حجت بر تذکیه

شرعی نیست؛ ولی اگر فروشنده مسلمان است و اعلام می‌کند که به طریق شرعی تذکیه شده، گفتارش معتبر است.^۴

وسایل چرمی

● پرسش ۶۳۰. آیا خرید وسایل چرمی از غیرمسلمانان جایز است؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، نوری و وحید: جایز نیست و معامله باطل است؛

مگر آنکه بداند وسایل چرمی از حیوانی است که مطابق دستور شرع یا با نظارت مسلمانی ذبح شده است.^۱

آیات عظام تبریزی و مکارم: بنابر احتیاط واجب، جایز نیست و معامله باطل است؛

مگر آنکه بداند وسایل چرمی از حیوانی است که مطابق دستور شرع یا با نظارت مسلمان، ذبح شده است.^۲

آیات عظام سیستانی و فاضل: اگر احتمال برود از حیوانی است که به دستور شرع یا

با نظارت مسلمان ذبح شده، خرید آن جایز و معامله صحیح است؛ وگرنه معامله باطل می‌باشد.^۳

کفش و لباس چرمی

● پرسش ۶۳۱. اگر دست خیس با کفش یا صندلی‌های چرمی که از کشورهای

غیر اسلامی وارد می‌شود تماس پیدا کند، آیا نجس می‌شود؟

همه مراجع (به جز فاضل و مکارم): اگر احتمال بدهد که وارد کننده مسلمان،

مسئله ذبح و تذکیه حیوان را بررسی و تحقیق کرده، پاک است.^۴

آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی: اگر احتمال بدهد که تذکیه شرعی شده،

پاک است.^۵

۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۰۸۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۱.

۴. امام، استفتاءات، ج ۱، نجاسات، س ۲۵۳؛ توضیح المسائل مراجع، م ۹۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۹۶.

۵. خامنه‌ای، استفتاءات، س ۱۷۴۸؛ توضیح المسائل مراجع، م ۹۵، وحید، توضیح المسائل، م ۹۶.

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۳۴.

۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۳۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۹۸؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتاءات، س ۱۴۲۵.

۴. خامنه‌ای، استفتاءات، س ۱۷۴۸؛ توضیح المسائل مراجع، م ۹۵، وحید، توضیح المسائل، م ۹۶.

آیات عظام فاضل و مکارم: پاک است.^۱

□ تبصره. چرم‌های مصنوعی پاک است و اگر ندانیم چرم طبیعی است یا مصنوعی،

در این صورت هم پاک است.

احکام کپی‌رایت

● پرسش ۶۳۲. دانشجویانی که در کشورهای غیراسلامی درس می‌خوانند؛ چنانچه

از بازار کفش و لباس چرمی تهیه کنند، حکم طهارت و نجاست آن

چگونه می‌شود؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، نوری و وحید: اگر چرم طبیعی است نه مصنوعی،

نجس است.^۲

آیه‌الله تبریزی: بنابر احتیاط واجب نجس است.^۳

آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی: اگر احتمال بدهد که تذکیر شرعی شده،

پاک است.^۴

آیات عظام فاضل و مکارم: پاک است.^۵

تولید نرم افزار

● پرسش ۶۳۳. آیا اصولاً تولید نرم افزار حقی برای تولیدکنندگان ایجاد می‌کند؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: خیر، حقی برای آنان ایجاد نمی‌کند.^۱

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنابر احتیاط واجب، برای آنان حق ایجاد

می‌کند.^۲

آیات عظام مکارم، فاضل و نوری: آری، از حقوق عقلایی به شمار می‌آید و برای

آنان حق ایجاد می‌کند.^۳

● پرسش ۶۳۴. کپی و تکثیر نرم افزار بدون اجازه تولیدکننده، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: اشکال ندارد.^۴

۱. امام، *تحریرالوسیله*، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث، تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۷۰۶؛ سیستانی، Sistani.org، حق چاپ، ش ۱؛ دفتر: صافی.

۲. خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲، دفتر: وحید و بهجت.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۴۱۹؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۰۴ و ۵۱۰.

۴. امام، *تحریرالوسیله*، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث و ج ۲، خیار الشرط، م ۲؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۷۰۶ و *التعلیقہ علی منهاج الصالحین* و دفتر: صافی و سیستانی.

۱. مکارم، *توضیح المسائل مراجع*، م ۹۵؛ *استفتاءات*، ج ۲، س ۲۷؛ فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۹۵؛ *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۰۱.

۲. *توضیح المسائل مراجع*، م ۹۵؛ وحید، *توضیح المسائل*، م ۹۵ یا ۹۶.

۳. تبریزی، *توضیح المسائل مراجع*، م ۹۵؛ *استفتاءات*، ج ۲، س ۲۷؛ فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۹۵؛ *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۰۱.

۴. سیستانی، *توضیح المسائل*، م ۹۵؛ خامنه‌ای، *اجوبة الاستفتاءات*، س ۴۲۹.

۵. مکارم و فاضل، *توضیح المسائل مراجع*، م ۹۵.

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنابر احتیاط واجب بدون اجازه و رضایت تولید کننده اصلی، جایز نیست.^۱

آیات عظام فاضل، مکارم و نوری: این کار بدون اجازه و رضایت تولید کننده اصلی، جایز نیست.^۲

شرط کپی‌رایت

- پرسش ۶۳۵. اگر در ضمن معامله نرم‌افزار، فروشنده (تولید کننده اصلی) عدم تکثیر و کپی را شرط کند و یا عقد را مبتنی به آن قرارداد دهد؛ حکم تکثیر آن چیست؟ همه مراجع: در این صورت، تکثیر آن جایز نیست.^۳

قانون کپی‌رایت

- پرسش ۶۳۶. تکثیر نرم‌افزار بدون اجازه تولید کننده - در صورتی که از نظر قانون ممنوع باشد - چه حکمی دارد؟ همه مراجع: اگر در این زمینه قانونی باشد، باید رعایت شود.^۴

خسارت پدید آورنده

- پرسش ۶۳۷. اگر از راه کپی یا تکثیر نرم‌افزار، خسارتی به تولید کننده وارد آید، آیا موجب ضمان است؟ آیات عظام امام، تبریزی و سیستانی: خیر، ضمان نمی‌آورد.^۵

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: آری، باید خسارت جبران شود.^۱

آیه‌الله صافی: اگر خسارتی وارد آید، ضمان می‌آورد؛ ولی باید توجه داشت که سود نبردن، خسارت و ضرر شمرده نمی‌شود.^۲

آیه‌الله وحید: بنابر احتیاط واجب، ضمان می‌آورد؛ ولی باید توجه داشت که سود نبردن، خسارت و ضرر شمرده نمی‌شود.^۳

نرم‌افزار قفل شکسته

- پرسش ۶۳۸. تکثیر نرم‌افزارهایی که قبلاً توسط فرد یا افراد دیگری قفل آنها شکسته شده و در بازار به صورت معمول رایت و توزیع می‌شوند، چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: تفاوتی بین آن دو در حکم نیست.^۴

در هر صورت اشکالی ندارد.

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: تفاوتی بین شکستن قفل نرم‌افزار و تکثیر نرم‌افزار - که قفل آن توسط دیگران شکسته شده - نیست. و در هر دو صورت بنابر احتیاط واجب تصرف و تکثیر آن جایز نیست.^۵

آیات عظام مکارم، نوری و فاضل: تفاوتی بین شکستن قفل نرم‌افزار و تکثیر نرم‌افزاری - که قفل آن توسط دیگران شکسته شده - نیست و در هر صورت، تصرف و تکثیر آن جایز نیست.^۶

۱. دفتر: مکارم، فاضل، خامنه‌ای و بهجت.

۲. دفتر: صافی.

۳. دفتر: وحید.

۴. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۷۰۶؛ سیستانی، *Sistani.org*، حق چاپ، ش ۱؛ دفتر: صافی.

۵. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲؛ دفتر: وحید.

۶. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۴۱۹.

۱. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲؛ دفتر: وحید و بهجت.

۲. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۴۱۹؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۰۱ و ۵۰۴.

۳. دفتر: همه مراجع.

۴. دفتر: همه مراجع.

۵. امام، *تحریر الوسیله*، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۷۰۶؛ سیستانی، *Sistani.org*، حق چاپ، ش ۱.

رایت شخصی

● پرسش ۶۳۹. رایت کردن نرم‌افزار در حد استفاده شخصی چه حکمی دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل و صافی: اگر در این زمینه قانونی نباشد، اشکال ندارد.^۱

آیات عظام بهجت و وحید: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.^۲

آیات عظام مکارم و نوری: جایز نیست.^۳

نرم‌افزار خارجی

● پرسش ۶۴۰. آیا در حکم تکثیر نرم‌افزار تفاوتی بین تولید داخل و خارج وجود دارد؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: تفاوتی بین تولید داخل و خارج در حکم نمی‌کند.^۴

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر تولید داخل باشد، بنابر احتیاط واجب اجازه تولید کننده شرط است و اگر تولید خارج باشد، تابع قرارداد است.^۵

آیه‌الله مکارم: تفاوتی بین تولید داخل و خارج نمی‌کند؛ مگر آنکه تولید آمریکا یا اسرائیل باشد.^۶

آیه‌الله وحید: تفاوتی بین تولید داخل و خارج در حکم نمی‌کند.^۷

رضایت پدیدآورنده

● پرسش ۱۰۶۴۱. اگر ندانیم که تولیدکننده نرم‌افزار، به کپی و تکثیر و استفاده آن رضایت ندارد، تکلیف چیست؟

آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: تکثیر و استفاده از آن اشکال ندارد.^۱

آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنابر احتیاط واجب باید رضایت و اجازه تولید کننده احراز و کسب گردد.^۲

آیات عظام مکارم، فاضل و نوری: حق نشر و کپی رایت برای مؤلف و تولیدکننده است و باید رضایت و اجازه تولید کننده، احراز و کسب گردد.^۳

۱. دفتر: همه مراجع.

۲. دفتر: بهجت و وحید.

۳. دفتر: مکارم و نوری.

۴. امام، *تحریرالوسیله*، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث، تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۷۰۶؛ سیستانی، Sistani.org.

حق چاپ، ش ۱؛ دفتر: صافی.

۵. *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۴۳.

۶. دفتر: مکارم.

۷. دفتر: وحید.

۱. امام، *تحریرالوسیله*، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث، دفتر: صافی؛ تبریزی، *صراط النجاة*، ج ۵، س ۷۰۶؛ دفتر: سیستانی.

۲. خامنه‌ای، *اجوبه الاستفتاءات*، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲؛ دفتر: وحید و بهجت.

۳. مکارم، *استفتاءات*، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴؛ فاضل، *جامع المسائل*، ج ۱، س ۱۴۱۹؛ نوری، *استفتاءات*، ج ۱، س ۵۰۱ و ۵۰۴.

احکام ویژه دانشجویی

کلیدواژه‌ها (به ترتیب حروف الفبا)

ازدواج با اهل سنت ۲۶۴	حرف «الف»	آب دهان گربه ۳۴۱
ازدواج با بی‌نماز ۲۶۴		آثار موسیقی ۲۰۱
ازدواج با غیرمسلمان ۳۷۴		آرم جمهوری اسلامی ۱۰۰
ازدواج تازه مسلمان ۳۷۵		آستین کوتاه ۲۲۲
ازدواج دختر ۲۶۰		آموزش پزشکی ۲۹۹
ازدواج دختر مسیحی ۳۷۵		آموزش موسیقی ۳۰۰
ازدواج در عده ۲۶۶		آهنگ مبتذل ۲۱۲
ازدواج مجدد ۲۶۳		آهنگ‌های صدا و سیما ۲۱۲
ازدواج‌های حرام ۲۴۹		اجازه پدر ۲۵۸
اسامی معصومین ۱۰۱		اجازه دوران عقد ۲۷۶
اسپریم مرد اجنبی ۲۹۱		اجازه روزه مستحبی ۲۷۸
استاد بدحجاب ۳۰۱		اجازه صله رحم ۲۷۶
استخوان میت ۲۹۵		اجازه عقد موقت ۲۵۸
استعمال مواد مخدر ۲۹۱		اجازه نماز جمعه ۲۷۷
استمنا با همسر ۹۱		اجتهاد و تقلید ۴۵
استمنا در شرایط خاص ۹۰		احتیاط و جوب مرجع ۵۷
استمنا و آزمایشگاه ۹۰		اخبار عادل ۱۵۵
استمنای روزه‌دار ۱۴۶		اختلاف افق ۱۵۳
اسکناس نو ۳۶۷		اختلاف مراجع تقلید ۵۱
اسمای جلاله ۹۹		اختلاف نظر مراجع ۱۴۹
اسم «عبدالله» ۱۰۱		ادامه تحصیل ۲۷۵
اشتباه صیغه عقد ۲۵۴		ادکلن زنان ۲۲۴
اطاعت شوهر ۲۷۸		اردوی مختلط ۲۲۹
اعتکاف بدون روزه ۱۶۵		ارزش پول ۳۶۳
اعتکاف در دانشگاه ۱۶۴		ازدواج اجباری ۲۵۷
اعضای غیرمسلمان ۲۸۷		

آستین کوتاه ۲۲۲	خمس کمک هزینه ۱۷۲
احکام کپی رایت ۳۷۹	خون تخم مرغ ۳۴۲
ادامه تحصیل ۲۷۴	دختران هم‌کلاسی ۳۰۲
اردوی مختلط ۲۲۹	رضایت پدیدآورنده ۳۸۳
استاد بدحجاب ۳۰۱	رهن و اجاره ۳۴۷
امر به معروف بدحجاب ۳۱۱	شرط کپی‌رایت ۳۸۰
امر به معروف دانشجویان ۳۱۲	صیغه محرمیت ۲۵۹
بازی رایانه ۳۲۳	غیبت استاد ۳۱۶
تجسس در خوابگاه ۳۱۳	فیش غذا ۳۵۴
تقلب آزمون کارشناسی ۳۰۴	قانون کپی‌رایت ۳۸۰
تقلب با رضایت ۳۰۳	کتاب امانتی ۳۵۳
تقلب در آزمون ۳۰۳	کفش هم‌اتاقی ۳۵۲
تقلب در آزمون‌های استخدامی ۳۰۳	گلدکوئیست ۳۵۸
تلفن کارتی ۳۵۱	مواد خوراکی ۳۵۴
جایجایی کفش ۳۵۱	موزیک‌های ورزشی ۲۰۷
جشن‌های دانشگاه ۲۲۸	موسیقی خوابگاه دانشجویی ۳۱۱
جنابت و میهمانی ۹۵	موسیقی درمانی ۲۰۸
جوایز ورزشی ۳۲۵	نرم‌افزار خارجی ۳۸۲
حرمت تقلب ۳۰۲	نرم‌افزار قفل شکسته ۳۸۱
حق دانشجویان ۳۵۳	نگاه به استاد ۳۰۱
خسارت پدیدآورنده ۳۸۰	نماز روی تخت ۱۱۴
خمس درآمد دانشجو ۱۷۲	یخچال خوابگاه ۳۵۴
خمس کتاب ۱۷۳	

اعضای مرگ مغزی.....	۲۸۶	بیمه دیگران.....	۳۵۱
اعلمیت مجتهد میت.....	۵۹		
اقتدای نماز جماعت.....	۱۲۰		
امر به معروف بدحجاب.....	۳۱۱		
امر به معروف پدر و مادر.....	۳۱۴		
امر به معروف دانشجویان.....	۳۱۲		
امر به معروف فامیل.....	۳۰۹		
اموال زن.....	۲۷۹		
اموال شوهر.....	۲۷۹		
انتخاب لباس.....	۲۷۸		
انتخاب مرجع تقلید.....	۵۲		
اهمیت ازدواج.....	۲۴۷		
اهمیت اعتکاف.....	۱۶۱		
اهمیت امر به معروف.....	۳۰۵		
اهمیت تیمم.....	۹۳		
اهمیت حجاب.....	۲۱۹		
اهمیت حقوق مالی.....	۳۴۹		
اهمیت خمس.....	۱۶۹		
اهمیت روزه.....	۱۳۳		
اهمیت غسل.....	۷۵		
اهمیت نذر.....	۱۹۳		
اهمیت نماز.....	۱۰۳		
ایام عادت.....	۲۸۰		

حرف «ب»

بازی با ورق.....	۳۲۶
بازی رایانه.....	۳۲۳
بازی شطرنج.....	۳۲۴
بانکداری اسلامی.....	۳۵۹
بخار حمام.....	۱۳۹
بدهی.....	۳۵۵
بدهی مؤجل.....	۱۸۳
بقاء بر تقلید.....	۵۷
بیلیارد.....	۳۲۶

حرف «پ»

پاکی ترشحات زنانه.....	۸۴
پرداخت خمس.....	۱۸۴
پرداخت فطریه به فرزند.....	۱۶۰
پرداخت فطریه به والدین.....	۱۵۹
پرداخت مهریه.....	۲۶۶
پرستار نامحرم.....	۲۸۳
پزشک متخصص نامحرم.....	۲۸۲
پزشک نامحرم.....	۲۸۲
پوست لب.....	۲۹۳
پوشش آرایش صورت.....	۲۲۵
پوشش پا.....	۱۰۸
پوشش در برابر کودکان.....	۲۲۱
پوشش زیرچانه.....	۲۲۲
پوشش صورت.....	۲۲۳
پوشیدن دمپایی.....	۳۲۱
پوشیدن لباس شهرت.....	۳۱۸
پیشینه تقلید.....	۴۶

حرف «ت»

تأخیر ازدواج.....	۲۵۰
تأخیر غسل جنابت.....	۱۴۴
تبدیل قرض به طلا.....	۳۶۶
تبعیض در تقلید.....	۵۴
تجسس در خوابگاه.....	۳۱۳
تخت نرد.....	۳۲۵
تخصص مراجع تقلید.....	۵۳
ترشحات آب نجس.....	۳۴۶
ترشحات زنانه.....	۷۳
ترک اعتکاف.....	۱۶۶
تزریقات نامحرم.....	۲۸۴
تسبیحات نماز.....	۱۱۲

حرف «ث»

ثبوت ماه رمضان.....	۱۵۲
---------------------	-----

حرف «ج»

جابجایی کفش.....	۳۵۱
جاهل قاصر و مقصر.....	۵۹
جریمه دیرکرد.....	۳۶۱
جشن ولادت امامان.....	۲۱۴
جشن‌های دانشگاه.....	۲۲۸
جلوگیری منی.....	۹۲
جنابت روزه‌دار.....	۱۴۵
جنابت زن.....	۸۳
جنابت قبل اذان.....	۱۴۴
جنابت و تأخیر نماز.....	۸۸
جنابت و میهمانی.....	۹۵
جنین نامشروع.....	۲۸۶
جوایز بانکی.....	۳۶۹
جوایز ورزشی.....	۳۲۵
جوهر خودکار.....	۶۸

حرف «چ»

چاه منزل.....	۳۴۷
چت اینترنتی.....	۲۲۸
چت با جنس مخالف.....	۲۲۸
چت با غیرمسلمان.....	۳۷۶
چرک زیر ناخن.....	۶۸
چشم مسلح.....	۱۵۵

حرف «ح»

حجاب در خارج کشور.....	۳۷۳
حجاب در نماز.....	۱۰۷
حدس و گمان.....	۱۵۶
حرکت در نماز.....	۱۱۴
حرمت استمنا.....	۹۰

تسهیلات بانکی.....	۳۶۱
تشخیص اعلم.....	۵۲
تشخیص منی.....	۸۲
تشخیص موسیقی.....	۲۰۹
تشریح جسد غیرمسلمان.....	۲۸۹
تشریح جسد مسلمان.....	۳۰۰
تصاویر تحریک کننده.....	۹۱
تطهیر با آفتاب.....	۳۳۹
تطهیر با باران.....	۳۳۸
تطهیر لوازم منزل.....	۳۳۹
تطهیر مخرج بول.....	۳۴۵
تعریف استمنا.....	۸۹
تغییر نذر.....	۱۹۶
تفاوت مرجع تقلید.....	۲۵۹
تقاص.....	۳۵۶
تقلب آزمون کارشناسی.....	۳۰۴
تقلب با رضایت.....	۳۰۳
تقلب در آزمون.....	۳۰۳
تقلب در آزمون‌های استخدامی.....	۳۰۳
تکثیر نوار موسیقی.....	۲۱۰
تکرار امر به معروف.....	۳۱۴
تکرار ذکر نماز.....	۱۱۱
تکرار سر بر مهر.....	۱۱۲
تلفن کارتی.....	۳۵۱
تلفن هنگام اعتکاف.....	۱۶۵
تلقیح مصنوعی.....	۲۹۰
تنفس مصنوعی میت.....	۲۹۴
توالیت منزل.....	۳۴۷
تولید نرم‌افزار.....	۳۷۹
تیمم بدل از غسل.....	۹۶
تیمم بدل از وضو.....	۹۵
تیمم و جنابت عمدی.....	۸۶
تیمم و قرآن.....	۹۸

حرف «س»

سال خمسی	۱۸۷
سانسور فیلم	۲۴۲
سجده سهو	۱۱۸
سحری و اذان	۱۴۱
سختی امر به معروف	۳۱۲
سفر اول	۱۳۰
سقط جنین	۲۸۴
سلام به نامحرم	۲۲۹
سلام نماز	۱۱۳
سود پول	۳۶۴
سود قرض	۳۵۴
سوره نماز مستحبی	۱۲۲
سه بار شستن	۶۵
سهم سادات	۱۸۵
سیفون توالت	۳۴۶

حرف «ص»

صحبت برای ازدواج	۲۲۷
صله رحم	۳۱۷
صیغه عقد عربی	۲۵۴
صیغه عقد فارسی	۲۵۵
صیغه محرمیت	۲۵۹
صیغه موقت	۲۵۲
صیغه نذر	۱۹۵

حرف «ض»

ضرورت تقلید	۴۹
ضعف بدن روزه دار	۱۴۲

حرف «ط»

طلا در نماز	۱۱۳
طلاق دختر	۲۶۰
طلای زرد	۲۵۱
طلای سفید	۲۵۱
طهارت اهل کتاب	۳۷۱
طهارت عضو پیوندی	۲۸۹

حرف «ظ»

ظرف آب طلا و نقره	۳۴۴
ظرف طلا و نقره	۳۴۳
ظروف نجس	۳۳۹
ظهور فیلم	۲۴۳

حرف «ع»

عطر روزه دار	۱۳۸
عقد دائم	۲۵۳
عقد در چت	۲۵۷
عقد مخفیانه نامزد	۲۶۱
عقد معاطاتی	۲۵۷
عقیق اسمای جلاله	۱۰۲
عکس اینترنتی	۲۴۲
عکس کودکی	۲۳۹
عکس های آموزشی	۳۰۰
عمل به نذر	۱۹۶
عیدی مشتریان	۳۶۸

حرف «غ»

غسل پیش از وقت	۸۶
غسل جایگزین وضو	۸۵
غسل چند منظوره	۷۷
غسل زیر دوش	۷۸
غسل مس میت	۲۹۵
غسل موهای بلند	۷۹
غسل و باد معده	۷۸
غیبت استاد	۳۱۶

حرف «ف»

فرار از خمس	۱۹۱
فراموشی در غسل	۸۰

حرف «ق»

قانون کیی رایت	۳۸۰
قطع اعتکاف	۱۶۶
قطع رحم	۳۱۷
قلمدان و عطردان طلا	۳۴۴

فراموشی در وضو	۷۱
فراموشی غسل جنابت	۱۴۶
فراموشی قضای روزه	۱۴۳
فراموشی نجاست لباس	۱۰۹
فراموشی نذر	۱۹۷
فرش ابریشم	۳۴۵
فرش و موکت	۳۳۷
فروش خون	۲۹۰
فروش لباس نجس	۳۴۰
فضله موش	۳۱۵
فضیلت نماز جماعت	۱۱۹
فطریه جنین	۱۵۹
فطریه دانشجوی	۱۵۸
فطریه نامزد	۱۵۹
فوت پدر	۲۶۱
فوت صاحب مال	۳۵۰
فیش غذا	۳۵۴
فیلم برداری مجالس	۲۴۳
فیلم تحریک کننده	۲۴۱
فیلم تحریک همسر	۲۴۱
فیلم مبتذل	۲۴۱
فیلم مجاز	۲۴۰
فیلم نامحرم	۲۴۰
فیلم ورزشی	۲۴۴

حرف «ک»

کارمزد.....	۳۶۴
کالبد شکافی.....	۲۸۹
کاهش ارزش پول.....	۳۶۲
کتاب امانتی.....	۳۵۳
کثیرالشک.....	۱۱۷
کرم پوست.....	۶۸
کشمش پلو.....	۳۴۱
کفاره استمنا.....	۹۱
کفاره روزه.....	۱۴۳
کفاره روزه زن.....	۱۴۳
کفاره نذر.....	۱۹۷
کف زدن.....	۲۱۴
کفش و لباس چرمی.....	۳۷۷
کفش هم‌اتاقی.....	۳۵۲
کف صابون.....	۳۳۵

حرف «گ»

گردن‌بند اسمای جلاله.....	۱۰۲
گردن‌بند قرآن.....	۱۰۲
گفت و گوی تلفنی.....	۲۲۷
گلدکوئیس.....	۳۵۸
گیره استکان نقره‌ای.....	۳۴۴

لباس ابریشم.....	۳۴۵
لباس جنس مخالف.....	۳۱۹
لباس شهرت.....	۳۱۸
لباس منزل.....	۳۲۰
لباس موقت.....	۳۴۵
لباس نجس.....	۱۰۸
لباس نماز گزار.....	۱۰۶

حرف «ل»

لجاجت شوهر.....	۲۷۵
لمس مرگ مغزی.....	۲۹۴

حرف «م»

ماشین لباس‌شویی.....	۳۳۵
مال پیدا شده.....	۳۵۶
مال خمس نداده.....	۱۹۱
مبطلات غسل.....	۷۸
متابعت در سکونت.....	۲۷۳
مجالس عروسی.....	۲۱۱
مجالس موسیقی.....	۲۰۸
مجسمه سازی.....	۳۲۷
مجلس عقد.....	۲۵۶
محاسبات تقویمی.....	۱۵۲
محاسبه خمس.....	۱۸۹
محرمات اعتکاف.....	۱۶۳
محرمات جنب.....	۸۴
محل تیمم.....	۹۸
محل نماز آیات.....	۱۲۰
مخارج اضافی.....	۲۷۱
مخارج زندگی.....	۲۷۱
مخالفت پدر.....	۲۶۲
مداحی زنان.....	۲۱۸
مداد چشم.....	۶۷
مدت عقد موقت.....	۲۵۳
مدت غسل جنابت.....	۸۶
مراتب امر به معروف.....	۳۰۷
مرجع تقلید خانوادگی.....	۵۴
مسائل مستحذنه.....	۵۳
مسافت شرعی.....	۱۳۱
مسافرت ماه رمضان.....	۱۴۸
مسح پا.....	۶۶

مسح سر.....	۶۵
مسخره ریش.....	۳۲۲
مسکن زن.....	۲۷۳
مس میت.....	۲۹۵
مصرف خمس.....	۱۸۵
مضاربه و نسیه.....	۳۶۵
مطالبه مهریه.....	۲۷۴
مطالعه هنگام اعتکاف.....	۱۶۵
معاینه نامحرم.....	۲۸۳
معنا و فلسفه فطره.....	۱۵۷
معنای احتیاط.....	۵۶
معیار تقلید.....	۵۱
مکان اعتکاف.....	۱۶۳
مکان نمازگزار.....	۱۰۶
مکروهات جنب.....	۸۴
منکرات مجلس عروسی.....	۳۱۱
مواد خوراکی.....	۳۵۴
مواد مخدر و درمان.....	۲۹۲
موارد امر به معروف.....	۳۰۸
موارد تیمم.....	۹۵
موارد غیبت.....	۳۱۶
موارد وجوب وضو.....	۶۳
موانع سجده.....	۱۱۰
موانع وضو.....	۶۷
موزیک‌های ورزشی.....	۲۰۷
موسیقی تحریکی.....	۲۰۷
موسیقی حرام.....	۲۰۵
موسیقی خوابگاه دانشجویی.....	۳۱۱
موسیقی درمانی.....	۲۰۸
موسیقی شب عروسی.....	۲۱۰
موسیقی لهوی.....	۲۰۶
موسیقی مجلس عروسی.....	۲۱۱

موسیقی محل کار.....	۲۱۳
مهر السنه.....	۲۶۷
مهر نماز.....	۱۱۱

حرف «ن»

نامه‌نگاری نامحرم.....	۲۳۲
نان‌خور دولت.....	۱۵۸
نجاست فرش.....	۳۱۳
نجاست فرش نمازگزار.....	۱۱۰
نجاست مواد غذایی.....	۳۴۰
نجاست مهر.....	۱۱۰
نذر اعتکاف.....	۱۶۴
نذر روزه.....	۲۰۰
نذر زن.....	۱۹۹
نذر فرزند.....	۱۹۸
نرم‌افزار خارجی.....	۳۸۲
نرم‌افزار قفل شکسته.....	۳۸۱
نزدیکی از پشت.....	۲۸۰
نشستن کنار نامحرم.....	۲۳۱
نظافت و پاکیزگی.....	۳۳۱
نفقه زن.....	۲۷۱
نفقه نامزد.....	۲۷۲
نگاه از آینه.....	۲۳۸
نگاه به استاد.....	۳۰۱
نگاه به برجستگی‌ها.....	۲۳۷
نگاه به بی‌حجاب.....	۳۷۳
نگاه به چشم خواهری.....	۲۳۷
نگاه به دختران.....	۲۳۵
نگاه به دختر بچه.....	۲۳۹
نگاه به رقص.....	۲۱۶
نگاه به عکس دختر.....	۲۳۵
نگاه به غیرمسلمانان.....	۳۷۴

حرف «و»

نگاه به مرد	۲۳۸
نگاه به نامحرم	۳۱۲
نگاه به نامزد	۲۳۵
نگاه به ورزشکاران	۲۴۴
نگاه خواستگاری	۲۳۶
نگاه روزه‌دار	۱۴۰
نگاه لذت آور	۲۳۷
نگاه نامحرم	۲۳۳
نگاه‌های حرام	۲۳۴
نگاه‌های حلال	۲۳۴
نگه‌داری وسایل قمار	۳۲۷
نماز احتیاط	۱۱۷
نماز استیجاری	۱۲۱
نماز با تیمم	۹۷
نماز با مانتو	۱۰۸
نماز بر روزنامه	۱۰۹
نماز جمعه	۱۲۲
نماز جمعه در اعتکاف	۱۶۷
نماز در هواپیما	۱۱۵
نماز روی تخت	۱۱۴
نماز زنان	۱۱۳
نماز شب	۱۲۱
نماز غفيله	۱۲۳
نماز قضا	۱۱۸
نماز قضای پدر	۱۱۹
نماز مستحبی	۱۲۲
نمازهای مستحب	۱۰۵
نمازهای واجب	۱۰۵
نواختن موسیقی	۲۰۶
نهی غذای نجس	۳۱۴
نیت غسل جنابت	۸۵
وجوب ازدواج	۲۵۰
وسایل چرمی	۳۷۷
وسایل قمار	۳۲۳
وضو قبل از اذان	۷۱
وضو و نامحرم	۶۹
وضوی جبیره	۷۳
وضوی خانم‌ها	۷۳
وظیفه امر به معروف	۳۰۹
وظیفه نیروی انتظامی	۳۱۰
وقت تیمم	۹۷
وکیل عقد ازدواج	۲۵۶

حرف «ه»

هم‌خوابی دوران عقد	۲۵۰
هم‌خوانی زنان	۲۱۷
همکاری دختر و پسر	۲۳۰
هم‌نشینی با شراب‌خوار	۳۷۶

حرف «ی»

یخچال خوابگاه	۳۵۴
---------------	-----

اصطلاح‌شناسی

اجتهاد	۴۵	فطریه	۱۵۷
اعتکاف	۱۶۱	لباس شهرت	۳۱۸
آلات مختص موسیقی	۲۰۳	متعه	۲۴۸
آلات مشترک موسیقی	۲۰۳	مذی	۷۹
استمنا	۸۷	مسجد جامع	۱۶۲
تقلید	۴۵	معروف	۳۰۵
تیمم	۹۱	معنای احتیاط	۵۶
تیمم بدل از غسل	۹۴	منکر	۳۰۵
تیمم بدل از وضو	۹۳	موسیقی	۲۰۱
جاهل قاصر و مقصر	۵۸	مؤونه	۱۷۱
حجاب	۲۱۹	نذر	۱۹۳
خمس	۱۶۹	نگاه حرام	۲۳۴
روزه	۱۳۳	نماز شب	۱۲۱
سپرده‌گذاری	۱۷۴	نماز غفيله	۱۲۳
صله رحم	۳۱۷	ودی	۷۹
عقد دائم	۲۴۸	وذی	۷۹
عقد موقت	۲۴۸	وضو	۵۹
غسل	۷۳	وضوی ارتماسی	۶۰
غسل ارتماسی	۷۴	وضوی ترتیبی	۵۹
غسل ترتیبی	۷۴	وضوی جبیره	۷۱
غنا	۲۰۱		

کتابنامه

۱. قرآن کریم، ترجمه استاد فولادوند.
۲. امام خمینی، سید روح الله، *استفتاءات*، دفتر انتشارات اسلامی، قم، اول، ۱۳۷۲.
۳. _____، *المکاسب المحرمة*.
۴. _____، *تحریر الوسيلة*، پیام، تهران، پنبج، ۱۳۶۵.
۵. _____، *توضیح المسائل*، دفتر انتشارات اسلامی، قم، نهم، ۱۳۷۹.
۶. بروجردی، سیدحسین، *زبدة المقال*، مکتبة الداوری، قم.
۷. بنی هاشمی خمینی، سید محمدحسن، *توضیح المسائل مراجع*، دفتر انتشارات اسلامی، قم، اول، ۱۳۷۷.
۸. بهجت، محمدتقی، *توضیح المسائل*، شفق، قم، بیست و چهارم، ۱۳۷۹.
۹. تبریزی، میرزا جواد، *استفتاءات جدید*، سرور، قم، اول، ۱۳۷۸.
۱۰. _____، *التعلیقة على منهاج الصالحین*، مهر، قم، اول، ۱۴۱۵ق.
۱۱. _____، *توضیح المسائل*، سرور، قم، هفتم، ۱۳۷۹.
۱۲. _____، *توضیح المسائل*، مهر، هشتاد و یکم، ۱۳۸۱.
۱۳. _____، *جامع المسائل*، مهر، قم، دوم، ۱۳۷۹.
۱۴. _____، *منهاج الصالحین*، دارالصدیقة الشهیدة، قم، دوم، ۱۳۸۲.
۱۵. حرعاملی، محمدبن حسن، *وسائل الشیعه*، مکتبة الاسلامیه، تهران، پنبج، ۱۴۰۱ق.

۱۶. حسینی خامنه‌ای، سید علی، *اجوبة الاستفتاءات*، الهدی، تهران، اول، ۱۳۸۱.
۱۷. _____، *رساله نگاه و نکاح*، آماده چاپ.
۱۸. حسینی سیستانی، سید علی، *المسائل المنتخبة*، ستاره، قم، ۱۴۱۶ ق.
۱۹. _____، *توضیح المسائل*، دفتر آية الله سیستانی، مشهد، شانزدهم، ۱۴۱۹ ق.
۲۰. _____، *منهاج الصالحين*.
۲۱. حکیم، سید محسن، *مستمسک العروة الوثقی*، احیاء التراث العربی، بیروت، سوم، ۱۳۹۰ ق.
۲۲. حلی، اسد، *الامام الصادق والمذاهب الاربعه*.
۲۳. خراسانی، محمد کاظم، *کفاية الاصول*، مؤسسه آل البيت، قم، اول، ۱۴۰۹ ق.
۲۴. خراسانی، وحید، *توضیح المسائل*، مدرسه الامام باقر العلوم، قم، چهارم، ۱۴۲۳ ق.
۲۵. _____، *منهاج الصالحين*.
۲۶. خویی، سید ابوالقاسم، *التنقیح فی شرح العروة الوثقی*.
۲۷. _____، *صراط النجاة مع تعليقات التبریزی*، دار الاعتصام، قم، اول، ۱۴۱۷ ق.
۲۸. خویی، سید ابوالقاسم، *مصباح الفقاهة*.
۲۹. _____، *مستند العروة الوثقی*، لطفی، قم، ۱۳۶۴.
۳۰. صافی گلپایگانی، لطف الله، *استفتاءات پزشکی*.
۳۱. _____، *توضیح المسائل*، قم، دوازدهم، ۱۴۱۸ ق.
۳۲. _____، *جامع الاحکام*، حضرت معصومه، قم، دوم، ۱۳۷۸.
۳۳. طباطبایی یزدی، سید محمد کاظم، *العروة الوثقی*، اسماعیلیان، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۷.
۳۴. لنکرانی، محمد فاضل، *العروة الوثقی مع تعليقات... اعتماد*، قم، اول، ۱۴۲۲ ق.
۳۵. مجلسی، محمد تقی، *بحار الانوار*.
۳۶. مدرسی، سید محمد تقی، *احکام الخمس*، محبان الحسین، تهران، دوم، ۱۳۸۰.
۳۷. مغنیه، محمد جواد، *الفقه على المذاهب الخمسة*، مؤسسة الصادق، چهارم، ۱۳۷۸.
۳۸. مطهری، مرتضی، *آشنایی با قرآن*، صدرا، تهران، هشتم، ۱۳۷۴.
۳۹. _____، *ده گفتار*، صدرا، تهران، دهم، ۱۳۷۴.
۴۰. _____، *مسأله حجاب*.
۴۱. مکارم شیرازی، ناصر، *استفتاءات جدید*، مدرسه علی بن ابیطالب، قم، اول، ۱۳۷۹.
۴۲. _____، *انوار الفقاهه*، نسل جوان، قم، اول، ۱۴۱۶ ق.
۴۳. _____، *توضیح المسائل*، هاتف، مشهد، هفدهم، ۱۳۷۶.
۴۴. _____، *تفسیر نمونه*، دارالکتب الاسلامیه، تهران، دوازدهم، ۱۳۷۴.
۴۵. _____، *تعليقات على العروة الوثقی*، مدرسه علی بن ابیطالب، قم، دوم، ۱۴۱۳ ق.
۴۶. _____، *یک صد و هشتاد پرسش*، دفتر نشر برگزیده، قم، اول، ۱۳۷۸.
۴۷. مکی عاملی، محمد جمال الدین، *اللمعة الدمشقية*، مكتبة الداوری، قم، اول.
۴۸. نوری همدانی، حسین، *التعليقات على كتاب العروة الوثقی*.
۴۹. _____، *توضیح المسائل*، مؤسسه مهدی موعود، پانزدهم، ۱۳۷۸.
۵۰. _____، *هزار و یک مسأله فقهی*، مؤسسه مهدی موعود، اول، ۱۳۸۰.
۵۱. هاشمی شاهرودی، سید محمود، *كتاب الخمس*، مكتب السيد محمود الهاشمی، اول، ۱۴۰۹ ق.

معرفی مجموعه کتب پرسشی ها و پاسخ های دانشجویی اداره مشاوره و پاسخ

ارتباط با ما و طرح سؤال: WWW.Porseman.org خرید کتاب با تخفیف ویژه: WWW.Mokatebe.com

شماره دفتر	عنوان	مؤلف	شماره دفتر	عنوان	مؤلف
اول	خدانشناسی	محمد رضا کاشفی	سی و دوم	احکام ویژه بانوان	سیدمجتبی حسینی
دوم	فرجام شناسی	محمد رضا کاشفی	سی و سوم	احکام روابط زن و شوهر	سیدمجتبی حسینی
سوم	راهنما شناسی	محمد رضا کاشفی	سی و چهارم	احکام اعتکاف	سیدمجتبی حسینی
چهارم	امام شناسی	کاشفی - شاکرین	سی و پنجم	جریان شناسی بهائیت	علیرضا محمدی
پنجم	قرآن شناسی	صالح قنادی	سی و ششم	تفسیر آیات برگزیده (ج ۱)	علیرضا مستشاری
ششم	دین شناسی	حمیدرضا شاکرین	سی و هفتم	تفسیر آیات برگزیده (ج ۲)	علیرضا مستشاری
هفتم	برگزیده	حمیدرضا شاکرین	سی و هشتم	شخصیت و حقوق زن	سیدابراهیم حسینی
هشتم	حکومت دینی	حمیدرضا شاکرین	سی و نهم	حقوق خانوادگی زن	سیدابراهیم حسینی
نهم	ویژه ماه رمضان	گروه مؤلفان	چهل و یکم	عصمت	حمیدرضا شاکرین
دهم	احکام خمس	سیدمجتبی حسینی	چهل و دوم	انسان شناسی	مصطفی عزیزی
یازدهم	عرفان و عشق	محمد رضا کاشفی	چهل و سوم	نماز (چیستی و چرایی)	سید حسن موسوی
دوازدهم	ادیان و مذاهب	حمیدرضا شاکرین	چهل و چهارم	حضور قلب در نماز	رحیم کارگر
سیزدهم	ویژه ماه محرم	گروه مؤلفان	چهل و پنجم	خودسازی	گروه اخلاق و عرفان
چهاردهم	دعا و توسل	کاشفی - روحانی	چهل و ششم	مدگرایی و آراستگی	آماده چاپ
پانزدهم	دین و سیاست	شاکرین - محمدی	چهل و هفتم	خواستگاری	محمد رضا احمدی
شانزدهم	رساله دانشجویی	سیدمجتبی حسینی	چهل و هشتم	همسر داری	علی احمد پناهی
هفدهم	احکام روزه	سیدمجتبی حسینی	* * *		
هجدهم	احکام نگاه و پوشش	سیدمجتبی حسینی			
نوزدهم	احکام تقلید و بلوغ	سیدمجتبی حسینی			
بیستم	در محضر آیه الله جوادی آملی		پژوهشی در سند و محتوای زیارت عاشورا	بهروز یدالله پور	
بیست و یکم	احکام ازدواج	سیدمجتبی حسینی	پژوهشی در صدور و محتوای زیارت جامعه کبیره	/// /	
بیست و دوم	احکام موسیقی	سیدمجتبی حسینی	نهضت تفسیری (ویژه ماه محرم)	صالح قنادی	
بیست و سوم	مجلس خبرگان رهبری	علیرضا محمدی	چرا دین، چرا اسلام، چرا تشیع؟	حمیدرضا شاکرین	
بیست و چهارم	پیامبر اعظم ﷺ	پورامینی	پاسخ ها و پیام های پیامبر اعظم ﷺ	محمد رضا داداش زاده	
بیست و پنجم	روابط پسر و دختر	محمد رضا احمدی	پاسخ ها و پیام های حضرت علی ﷺ	محمد مهدی رضایی	
بیست و ششم	راز آفرینش	حمیدرضا شاکرین	پاسخ ها و پیام های حضرت زهرا ﷺ	محمد مهدی رضایی	
بیست و هفتم	مهدویت (پیش از ظهور)	رحیم کارگر	کوثر گویر (آشنایی با مقام حضرت معصومه)	علیرضا مستشاری	
بیست و هشتم	مهدویت (دوران ظهور)	رحیم کارگر	گفتمان قرآنی «وسيله»	صالح قنادی	
بیست و نهم	اختلالات رفتاری	ابوالقاسم بشیری	آداب و احکام زیارت	گروه اخلاق و عرفان	
سی ام	احکام وضو، غسل و تیمم	سیدمجتبی حسینی	مراحل عرفان	محمد جواد رودگر	
سی و یکم	اهل سنت واقعی!!	علی اصغر رضوانی	فمینیسم	سیدابراهیم حسینی	